



ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΑΓΡΟΝΟΜΩΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΕΑ,
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ Ε.Μ.Π.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΒΙΩΣΙΜΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

ΕΛΕΝΑ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ

ΑΘΗΝΑ,

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2016

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	6
PREFACE.....	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	13
1.1 Επιπτώσεις από την Ανάπτυξη του Τουρισμού.....	15
1.1.1 Κοινωνικές επιπτώσεις.....	16
1.1.2 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις.....	16
1.1.3 Οικονομικές επιπτώσεις.....	20
1.2 Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ	25
2.1 Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης.....	26
2.1.1 ISO 14000.....	26
2.1.2 Σύστημα Βιωσιμότητας Travelife.....	29
2.1.3 Green Globe.....	31
2.1.4 EU Ecolabel – Ευρωπαϊκό Οικολογικό Σήμα.....	33
2.1.5 Green Key (Πράσινο Κλειδί).....	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΥΠΡΟΥ.....	39
3.1 Έκταση και Θέση.....	39
3.2 Κλίμα.....	40
3.3 Μορφολογία Εδάφους.....	41
3.4 Γεωλογική Δομή.....	45
3.5 Υδρολογικό Δίκτυο.....	48
3.6 Χλωρίδα και Πανίδα.....	51
3.7 Προστατευόμενες Περιοχές.....	52
3.8 Πολίτευμα.....	53
3.9 Γλώσσα.....	53

3.10 Θρήσκευμα	53
3.11 Νόμισμα	54
3.12 Σύστημα Υγείας	54
3.13 Δίκτυα - Υποδομές	54
3.13.1 Οδικό Δίκτυο	54
3.13.2 Δίκτυα Εναέριων Μεταφορών	56
3.13.3 Δίκτυο θαλάσσιων μεταφορών	58
3.13.4 Δίκτυο Τηλεπικοινωνιών	59
3.13.5 Ενεργειακό Δίκτυο	59
3.14 Πληθυσμιακή Εξέλιξη	63
3.15 Μορφωτικό Επίπεδο	67
3.16 Οικονομία	69
3.17 Απασχόληση	70
3.18 Παραγωγικές Δραστηριότητες	72
3.19 Τομείς Παραγωγής	72
3.19.1 Πρωτογενής τομέας	73
3.19.2 Δευτερογενής τομέας	75
3.19.3 Τριτογενής τομέας	77
3.20 Ανεργία	78
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΗΣ ΛΕΜΕΣΟΥ	80
4.1 Ιστορία της Πόλης της Λεμεσού	80
4.2 Έκταση - Γεωγραφική Θέση Επαρχίας και Πόλης Λεμεσού	81
4.3 Κλίμα	83
4.4 Χλωρίδα - Περιοχές Περιβαλλοντικού Ενδιαφέροντος σε Πόλη και Επαρχία Λεμεσού	83
4.5 Υδρολογικό Δίκτυο	84
4.5.1 Ποταμοί στην πόλη και επαρχία Λεμεσού	84
4.5.2 Φράγματα	84

4.6 Πληθυσμιακά Χαρακτηριστικά Επαρχίας και Πόλης Λεμεσού	85
4.6.1 Κατοικίες και νοικοκυριά	88
4.6.2 Πυκνότητα Πληθυσμού	89
4.7 Μορφωτικό Επίπεδο	89
4.8 Υγεία	90
4.9 Τομείς Παραγωγής- Απασχόληση	90
4.10 Ανεργία	91
4.11 Δίκτυα Κοινής Ωφέλειας	93
4.11.1 Αποχετευτικό δίκτυο	94
4.11.2 ΧΑΔΑ	95
4.12 Υποδομές Μεταφορών	96
4.13 Πολιτιστικό Περιβάλλον	97
4.14 Χρήσεις Γης	101
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ	102
5.1 Φυσικοί και Πολιτιστικοί Πόροι του νησιού	102
5.1.1 Λευκωσία	103
5.1.2 Λάρνακα	109
5.1.3 Πάφος	113
5.1.4 Αμμόχωστος	118
5.1.5 Τρόδος	120
5.2 Τουρισμός	123
5.2.1 Έσοδα από τον τουρισμό	124
5.2.2 Προσφορά στον τομέα του τουρισμού	126
5.2.3. Ζήτηση υπηρεσιών στον τομέα του τουρισμού την περίοδο 2014-2015	134
5.2.4 Διανυκτερεύσεις σε αδειοδοτημένα καταλύματα την περίοδο 2014-2015	135
5.2.5 Καθαρή πληρότητα κλινών σε αδειοδοτημένα καταλύματα την περίοδο 2014-2015	136

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΛΕΜΕΣΟΥ.....	137
6.1 Πολιτιστικοί και Φυσικοί Πόροι.....	137
6.1.1 Πολιτιστικοί πόροι.....	137
6.1.2 Φυσικοί Πόροι.....	142
6.2 Διαχρονικά Στοιχεία για τον Τουρισμό	149
6.3 Προσφορά Υπηρεσιών	151
6.4 Ζήτηση υπηρεσιών	154
6.4.1 Διανυκτερεύσεις στο σύνολο σε αδειοδοτημένα καταλύματα.....	156
6.4.2 Καθαρή πληρότητα κλινών σε αδειοδοτημένα καταλύματα	157
6.5 Περιβαλλοντική Διαχείριση Υποδομών Τουριστικού Τομέα στην Περιοχή της Λεμεσού.....	157
6.5.1 Πληροφορίες ξενοδοχειακών επιχειρήσεων	162
6.5.2 Διεθνή πρότυπα πιστοποίησης	163
6.5.3 Χαρακτηριστικά ξενοδοχειακών υποδομών.....	166
6.5.4 Δράσεις επιχειρήσεων.....	168
6.5.5 Συμπεράσματα	172
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΔΟΜΗΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΕΝΑΡΙΩΝ.....	174
7.1 Εισαγωγή.....	174
7.2 Σενάριο 1 - «Περαιτέρω Εξοικονόμηση Ενέργειας στις Μονάδες Φιλοξενίας»	177
7.3 Σενάριο 2 - «Υιοθέτηση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας από τις Μονάδες Φιλοξενίας της Λεμεσού».....	182
7.4 Μέθοδοι Αξιολόγησης.....	184
7.4.1 Μέθοδος Ανάλυσης S.W.O.T	184
7.4.2 Μέθοδος Πολυκριτηριακής Ανάλυσης REGIME	186
7.5 Αξιολόγηση με τη μέθοδο S.W.O.T.....	189
7.5.1 Αξιολόγηση 1 ^{ου} σεναρίου.....	189
7.5.2 Αξιολόγηση 2 ^{ου} σεναρίου.....	192
7.5.3 Αποτελέσματα ποιοτικής αξιολόγησης με τη βοήθεια της ανάλυσης S.W.O.T.....	194

7.6 Αξιολόγηση με Πολυκριτηριακή Ανάλυση REGIME	196
7.6.1 Αποτελέσματα Πολυκριτηριακής Ανάλυσης REGIME.....	199
7.7 Επιλογή Βέλτιστου Σεναρίου	202
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΜΕΤΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	203
8.1 Μέτρα Οικονομικής Στήριξης	204
8.2 Νομοθετικά μέτρα	206
8.3 Μέτρα ενημέρωσης και επιμόρφωσης ανθρώπινου δυναμικού	207
8.4 Μέτρα τεχνικού χαρακτήρα	208
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	210
Ξενόγλωσση	210
Ελληνική	211
Διαδικτυακοί τόποι	212
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	224

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στον Τομέα Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, της Σχολής Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (Ε.Μ.Π.), από την τελειόφοιτη φοιτήτρια Έλενα Παπαχριστοφόρου κατά το ακαδημαϊκό έτος 2015-2016, με επιβλέπουσα την κυρία Αναστασία Στρατηγέα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Ε.Μ.Π., και ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2016.

Η περιοχή μελέτης της εργασίας είναι η επαρχία της Λεμεσού, μια από τις 6 επαρχίες της Κύπρου. Χάρη στο μεγάλο παράκτιο μέτωπό της, το πλούσιο πολιτιστικό και ιστορικό της περιβάλλον, τη μοναδική χλωρίδα και πανίδα της, και τους αξιόλογους αρχαιολογικούς της χώρους, η περιοχή τις τελευταίες 3 δεκαετίες έχει αναπτυχθεί ως ένας δημοφιλής τουριστικός προορισμός, με περισσότερες από 300 χιλιάδες αφίξεις τουριστών ετησίως.

Αν και το γεγονός αυτό συνέβαλε στη μεγάλη οικονομική άνθιση γενικά της περιοχής, με τον τουρισμό να αποτελεί σημαντικό πυλώνα της τοπικής οικονομίας αλλά και της οικονομίας ολόκληρης της Κύπρου, δυστυχώς το μαζικό πρότυπο τουρισμού που κυριάρχησε έχει ως αποτέλεσμα την άσκηση τεράστιων πιέσεων στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Η εκτεταμένη και αλόγιστη χρήση γης, ενέργειας και φυσικών πόρων για την ανάπτυξη και λειτουργία τουριστικών υποδομών, έχει αρνητική επίδραση σε πολλές πτυχές της κοινωνικής, περιβαλλοντικής και οικονομικής δομής της περιοχής, με όλες τις συνέπειες που απορρέουν από αυτό. Η αλλοίωση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της περιοχής, του πυρήνα δηλαδή της ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας, απειλεί ακόμα και το μέλλον της τουριστικής δραστηριότητας, θέτοντας σε κίνδυνο τη μελλοντική προοπτική ανάπτυξης της περιοχής υπό όρους βιωσιμότητας.

Ο έντονος προβληματισμός γύρω από τις συνέπειες αυτές του μαζικού τουρισμού έδωσε και το έναυσμα για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας, που έχει ως στόχο της τη *βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής*. Στο πλαίσιο αυτό, και με δεδομένη τη χωροθέτηση στην περιοχή μελέτης ενός σημαντικού αριθμού υποδομών φιλοξενίας, έμφαση δίνεται στη βιώσιμη διαχείριση των τουριστικών υποδομών φιλοξενίας. Η διεύθυνση των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης στις ξενοδοχειακές υποδομές, αλλά και οι καλές πρακτικές προς την κατεύθυνση αυτή, που υιοθετούνται από την τοπική επιχειρηματική κοινότητα του εν λόγω κλάδου, διερευνώνται με τη βοήθεια έρευνας πεδίου (ερωτηματολόγιο που διακινείται διαδικτυακά αλλά

και προσωπικές συνεντεύξεις με τις σχετικές επιχειρήσεις). Η καταγραφή της παρούσας κατάστασης σχετικά με την υιοθέτηση πρακτικών και συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, με έμφαση στην εξοικονόμηση ενέργειας και την παραγωγή της από ανανεώσιμες πηγές, αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία σεναρίων βιώσιμης μελλοντικής ανάπτυξης του κλάδου, με θετικές επιπτώσεις στην εικόνα της περιοχής ως ενός προορισμού που δεσμεύεται απέναντι στις περιβαλλοντικές προκλήσεις, αλλά και θετική επίσης συμβολή στην επίτευξη στόχων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής μελέτης γενικότερα. Με τη χρήση ποιοτικών μεθόδων αξιολόγησης (S.W.O.T. ανάλυση), καθώς και μεθόδων πολυκριτηριακής ανάλυσης (μέθοδος πολυκριτηριακής ανάλυσης REGIME), αναλύονται τα πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες του κάθε σεναρίου, αξιολογείται η επίδοσή του ως προς σειρά κριτηρίων και επιλέγεται το βέλτιστο σενάριο για την επίτευξη του στόχου, ενώ ακολούθως προτείνονται μέτρα για την εφαρμογή του επιλεγμένου σεναρίου.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την κα. Αναστασία Στρατηγέα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Ε.Μ.Π. και επιβλέπουσα της παρούσας διπλωματικής εργασίας, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή της. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους ιδιοκτήτες των ξενοδοχειακών μονάδων της περιοχής Λεμεσού, οι οποίοι ανταποκρίθηκαν με προθυμία και απάντησαν στα ερωτηματολόγια που διακινήθηκαν για τη συλλογή της απαραίτητης πληροφορίας στο πλαίσιο της εργασίας αυτής, παρέχοντας δεδομένα που αποτέλεσαν βασική πληροφορία για την εκπόνηση της εργασίας αυτής, καθώς και τον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού για τη βοήθεια και τις πληροφορίες που παρείχε. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερως τους γονείς μου για τη συνεχή υποστήριξή τους, καθώς και τους φίλους μου για την ενθάρρυνση που παρείχαν.

Αθήνα,

Σεπτέμβριος 2016

PREFACE

The present Diploma Thesis was carried out by Elena Papachristophorou during the academic year 2015-16, at the Department of Geography and Regional Planning, School of Rural and Surveying Engineering, National Technical University of Athens (NTUA). It was supervised by Anastasia Stratigea, Associate Professor at NTUA, and was completed in September 2016.

The study area of the thesis was Lemesos District, one of the 6 districts of the island of Cyprus. Due to its long coastal front, its rich cultural and historical environment, its unique fauna and flora, and its countless historical sites, the area has, in the last 3 decades, grown into a popular tourist destination, with over 300 thousand tourist arrivals annually.

The tourist development allowed the area to flourish economically, with tourism being an increasingly important pillar of the local but also the national economy. The mass tourism pattern that predominates in the area, however, exerts great pressures on the area's resources. The excessive and indiscriminate use of land, energy and natural resources for the development and ongoing operation of the hospitality infrastructure has widespread negative influences on many facets of the social, natural, and economic structures of the area. The resulting erosion of the cultural and natural environments of the area threatens the flourishing of tourism itself, while setting sustainability objectives of the area at stake.

Concerns over the issue of mass tourism development and its impacts were the main impetus for the development of the present Diploma Thesis, which sets as its goal the *sustainable development of the hospitality sector* in the area. The exploration of the current state of the sector as to the adoption of environmental management systems or relevant environmentally friendly practices was carried out by means of a questionnaire, distributed through the internet, while certain face-to-face interviews were also undertaken. Data collected have set the ground for the development of two alternative scenarios for the sustainable development of the sector, with emphasis on the energy dimension by means of energy efficiency or renewable energy production at the hotel accommodation level. The two scenarios were then assessed for their advantages and disadvantages through the use of qualitative evaluation (S.W.O.T. analysis) as well as multicriteria analysis methods (multicriteria method REGIME), and the most suitable scenario for the attainment of the

goal of the thesis was selected. Finally, policy measures for the application of the prevailing scenario were proposed.

For her constant and unwavering support throughout the course of the present study, I would like to warmly thank my supervisor, Anastasia Stratigea, Associate Professor at NTUA. In addition, I would like to extend my thanks to the hotel owners of Lemesos district that readily responded to the study's questionnaires, thus providing the data that formed the core of this thesis; and to the Cyprus Tourism Organisation for their support and information provision. Finally, I would like to thank my parents for their constant support, and my friends for their unreserved encouragement.

Athens,

September, 2016

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στον Τομέα Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού της Σχολής Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών (ΣΑΤΜ) του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (ΕΜΠ).

Η εργασία επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στη *βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη*, επιχειρώντας να φωτίσει πτυχές της βιώσιμης διαχείρισης των τουριστικών υποδομών φιλοξενίας, με έμφαση στον τομέα της ενέργειας μέσα από την οπτική της εξοικονόμησης ή της παραγωγής ανανεώσιμης ενέργειας σε επίπεδο ξενοδοχειακών μονάδων.

Η περιοχή μελέτης της εργασίας είναι η Επαρχία Λεμεσού, μια περιοχή στο παράκτιο μέτωπο της οποίας βρίσκεται σημαντική συγκέντρωση ξενοδοχειακών υποδομών. Η περιοχή είναι γνωστή για την πλούσια πολιτιστική της κληρονομιά και τους αξιόλογους φυσικούς της πόρους, στοιχεία τα οποία διαδραματίζουν ιδιαίτερα ενεργό ρόλο στην ανάπτυξη του τουριστικού τομέα στην περιοχή. Παράλληλα, η ύπαρξη του λιμανιού στην επαρχία αυτή απετέλεσε ένα σημαντικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη του τουρισμού, ως υποδοχέας σημαντικών τουριστικών ροών στην περιοχή.

Τα τελευταία χρόνια όμως η Επαρχία Λεμεσού αποτελεί πόλο έλξης για αλλοδαπούς επισκέπτες, αλλά και μόνιμους κατοίκους από το εξωτερικό και πιο συγκεκριμένα από τη Ρωσία. Η ελκτικότητα της οφείλεται στη γεωγραφική της θέση (εγγύτητα στην πρωτεύουσα της Κύπρου), και την εγγύτητά της με τον αερολιμένα Λάρνακας, που αποτελεί τον κύριο αερολιμένα του νησιού. Μάλιστα, οι Ρώσοι έχουν προβεί σε σημαντικές επενδύσεις σε έργα που υλοποιούνται στην περιοχή τόσο στον τουριστικό τομέα όσο και σε άλλους τομείς.

Η οικονομία της περιοχής, όπως και ολόκληρου του νησιού, βασίζεται στον τριτογενή τομέα, και πιο συγκεκριμένα στον τουρισμό και στην παροχή υπηρεσιών. Από το 1974, μετά την τουρκική εισβολή, η οικονομία του νησιού έκανε στροφή προς τον τομέα του τουρισμού, που σημαδεύτηκε από μια αλματώδη ανάπτυξη των τουριστικών υποδομών. Η στροφή αυτή απετέλεσε προϊόν της τουρκικής κατοχής, καθώς τα πιο εύφορα εδάφη, που ευνοούσαν την ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα, κατέληξαν στο τουρκοκρατούμενο κομμάτι του νησιού. Έκτοτε η περιοχή έχει στηρίξει σημαντικό τμήμα της οικονομίας της στον τουρισμό, προωθώντας ένα μαζικό πρότυπο. Σημαντικό τμήμα της τουριστικής δραστηριότητας της περιοχής και κυρίως των τουριστικών υποδομών της βρίσκεται χωροθετημένο στο παραλιακό μέτωπο

της επαρχίας, γεγονός που προκαλεί τεράστιες πιέσεις στους πόρους της περιοχής, αλλά και σημαντικές επίσης αρνητικές επιπτώσεις στο κοινωνικό περιβάλλον και την ποιότητα ζωής του τοπικού πληθυσμού.

Η εργασία αποτελείται από οκτώ κεφάλαια και έχει την εξής δομή:

Στο *πρώτο κεφάλαιο* αναλύεται ο προβληματισμός που επικρατεί τον τελευταίο καιρό γύρω από την ραγδαία ανάπτυξη του τουριστικού τομέα, και πως η εντατική χρήση ενέργειας που προέκυψε από την ανάπτυξη αυτή θα επηρεάσει την περιοχή που είναι χωροθετημένα τα ξενοδοχεία, και τι επιπτώσεις θα έχει στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον της περιοχής, καθώς και στον τοπικό πληθυσμό. Γίνεται φανερό ότι πρέπει να βρεθεί το κλειδί για μια βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη έτσι ώστε οι τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης (οικονομική αποτελεσματικότητα, περιβαλλοντική προστασία και κοινωνική δικαιοσύνη) να αναπτύσσονται ομόρροπα ώστε το φυσικό περιβάλλον της περιοχής να προστατευθεί από ανεπανόρθωτες ζημιές. Με την μέχρι τώρα της εκμετάλλευση, η περιοχή βρίσκεται κάτω από ιδιαίτερη πίεση.

Στο *δεύτερο κεφάλαιο* αναλύονται τα κύρια συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης σε επίπεδο τουριστικής υποδομής φιλοξενίας. Στο πλαίσιο αυτό, αναλύονται τα κριτήρια που κάθε ένα από αυτά θεσπίζει για την πιστοποίηση μιας τουριστικής μονάδας ως περιβαλλοντικά υπεύθυνης, καθώς και τα οφέλη που αυτή αποκομίζει από την υιοθέτηση ενός τέτοιου συστήματος.

Στο *τρίτο κεφάλαιο* γίνεται εμβάθυνση στην υπάρχουσα κατάσταση της Κύπρου, και αναλύονται διάφορα χαρακτηριστικά της, όπως πληθυσμιακά στοιχεία, κοινωνία, οικονομία και φυσικό περιβάλλον.

Στο *τέταρτο κεφάλαιο* γίνεται ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης της πόλης και της Επαρχίας Λεμεσού, με ιδιαίτερη έμφαση σε βασικά χαρακτηριστικά όπως εξέλιξη πληθυσμού, ανεργία, εκπαίδευση, τοπική οικονομία κ.λπ.

Το *πέμπτο κεφάλαιο* επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στη μελέτη του τουριστικού τομέα στο νησί, όπου γίνεται αρχικά μια παρουσίαση των πολιτιστικών πόρων που στηρίζουν την ελκυστικότητά του στο πλαίσιο της τουριστικής ανάπτυξης, ενώ στη συνέχεια μελετώνται διαχρονικά στοιχεία που αφορούν την προσφορά (ξενοδοχειακές επιχειρήσεις) και τη ζήτηση (τουριστικές ροές) του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος στο νησί της Κύπρου συνολικά.

Το *έκτο κεφάλαιο* επικεντρώνεται στην παρουσίαση των πολιτιστικών πόρων της περιοχής μελέτης (Επαρχία Λεμεσού), που την καθιστούν σημείο αναφοράς στην ταξιδιωτική ατζέντα των τουριστών. Επίσης γίνεται ανάλυση της προσφοράς (ξενοδοχειακές μονάδες) και της ζήτησης (τουριστικές ροές) της επαρχίας αυτής. Η ενότητα ολοκληρώνεται με τη διερεύνηση της διεύθυνσης των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης στο επίπεδο των τουριστικών μονάδων της περιοχής μελέτης, με τη βοήθεια συλλογής πληροφοριών μέσω ερωτηματολογίων προς τις ξενοδοχειακές μονάδες της περιοχής. Η διαχείριση της πληροφορίας που αποκτήθηκε από την εν λόγω διερεύνηση αξιοποιείται για την απόκτηση γνώσης σχετικά με τις πολιτικές διαχείρισης που ακολουθούνται σε επίπεδο ξενοδοχειακών μονάδων με στόχο τη βιωσιμότητα, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον ενεργειακό τομέα, ως μια σημαντική παράμετρο της λειτουργίας τους με ιδιαίτερες περιβαλλοντικές προεκτάσεις.

Εν συνεχεία, στο *έβδομο κεφάλαιο* δομούνται και αξιολογούνται δύο σενάρια για ένα βιώσιμο πρότυπο ανάπτυξης των ξενοδοχειακών μονάδων στο παράκτιο μέτωπο της Λεμεσού. Η λογική δόμησης των σεναρίων στηρίζεται στην πληροφορία που αποκτήθηκε μέσω των ερωτηματολογίων από τις ξενοδοχειακές μονάδες της περιοχής μελέτης. Τα προτεινόμενα σενάρια αξιολογούνται με την χρήση της μεθόδων ποιοτικής αξιολόγησης S.W.O.T και πολυκριτηριακής ανάλυσης REGIME, με το σενάριο που επιλέγεται, να θεωρείται ως μια περιβαλλοντικά υπεύθυνη προσέγγιση για ένα βιώσιμο πρότυπο ανάπτυξης των ξενοδοχειακών μονάδων στο παράκτιο μέτωπο της Λεμεσού.

Τέλος, στο *όγδοο κεφάλαιο* διατυπώνονται μια σειρά προτεινόμενων έργων και μέτρων πολιτικής με στόχο την υλοποίηση του επιλεγμένου σεναρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

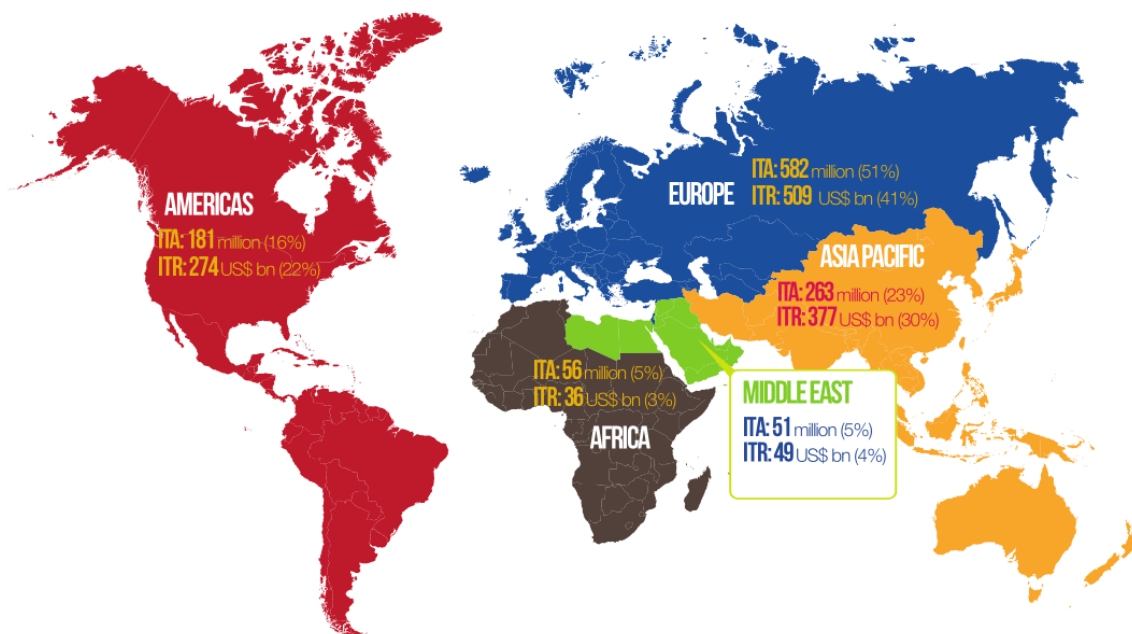
Η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα στηρίζεται στην αξιοποίηση του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος μιας περιοχής. Οι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι, λόγω της ραγδαίας ανάπτυξης του τουριστικού τομέα, υφίστανται σημαντικές πιέσεις, κυρίως από το πρότυπο μαζικού τουρισμού, ένα μη βιώσιμο πρότυπο, με σημαντικές επιπτώσεις στο φυσικό, κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον μιας κοινωνίας. Ανάμεσα σε άλλα, σημαντικές είναι και οι επιπτώσεις από τον τουριστικό τομέα στον τομέα της ενέργειας, δεδομένων των προτύπων άνεσης που προωθούνται σήμερα στο επίπεδο των ξενοδοχειακών υποδομών, με σημαντικές επιπτώσεις στο ενεργειακό ισοζύγιο, υψηλή εποχικότητα και ανισοκατανομή της έντασης χρήσης ενέργειας (θερινή περίοδος), περιβαλλοντική υποβάθμιση και αποστέρηση πολύτιμων ενεργειακών και άλλων πόρων από τις τοπικές κοινωνίες.

Οι εκτιμώμενες εξελίξεις στον τουριστικό τομέα διεθνώς φαίνεται ότι θα επηρεάσουν προς το δυσμενέστερο τις παραπάνω πιέσεις. Πιο συγκεκριμένα, τις τελευταίες έξι δεκαετίες ο τομέας του τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο γνωρίζει συνεχή ανάπτυξη και διαφοροποίηση, παραμένοντας ένας από τους μεγαλύτερους και ταχύτερα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας. Ολοένα και περισσότεροι προορισμοί παγκοσμίως αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη και προώθηση του τουριστικού τους προϊόντος, καθιστώντας τον τομέα του τουρισμού *παράγοντα κλειδί* της κοινωνικοοικονομικής προόδου (UNWTO, 2015).

Το γεγονός αυτό αντικατοπτρίζεται άμεσα από τον αριθμό των αφίξεων τουριστών παγκόσμια. Πιο συγκεκριμένα, οι αφίξεις τουριστών έχουν αυξηθεί από 25 εκ το 1950, σε 1 δισεκατομμύριο το 2012 και σε 1,13 δις το 2014. Τα συνολικά κέρδη έχουν αυξηθεί, κατά την ίδια περίοδο, από 2 δις σε 1245 δις US\$. Οι συνολικές αφίξεις τουριστών στην Ευρώπη ανήλθαν σε 582 εκ. το 2014, το 51% της παγκόσμιου συνόλου (Εικόνα 1.1).

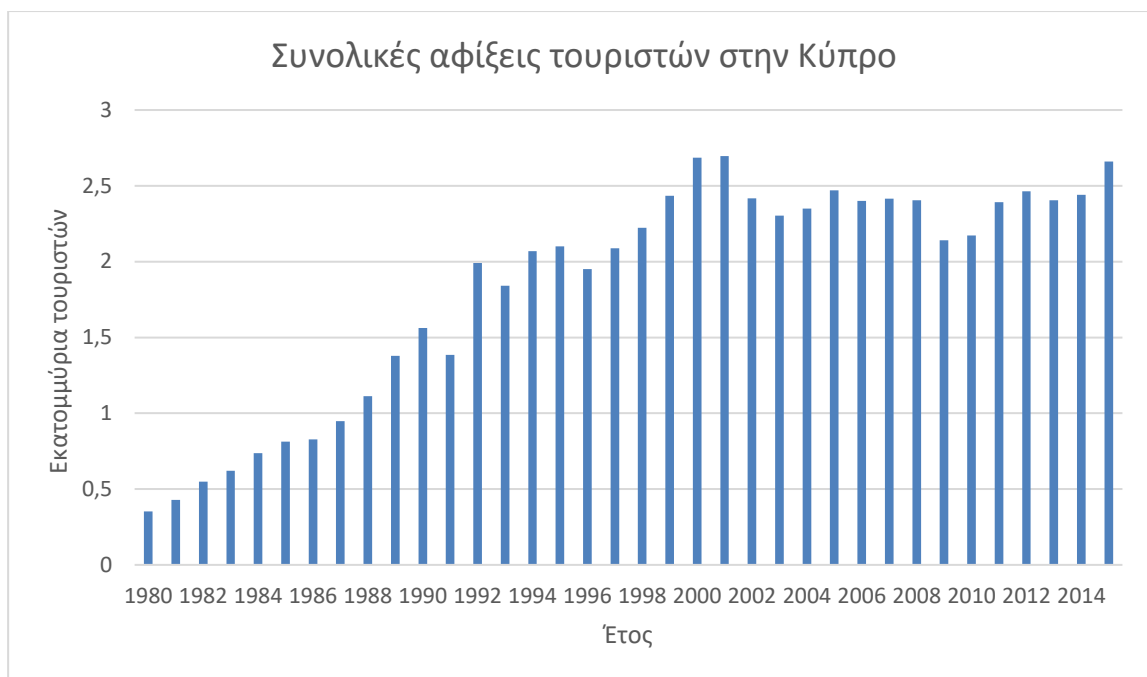
Ταυτόχρονα η μελέτη των διαχρονικών στοιχείων αναδεικνύει ότι ο τομέας του τουρισμού αποτελεί έναν ανθεκτικό τομέα σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Η ανοδική πορεία του κλάδου αναμένεται να συνεχιστεί, με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (UNWTO) να υπολογίζει ότι οι αφίξεις τουριστών παγκόσμια θα συνεχίσουν να αυξάνονται σε ποσοστό 3,3% ανά έτος μεταξύ του 2010 και 2030, με τον αναμενόμενο συνολικό αριθμό τουριστών το 2030 να φτάνει τα 1,8 δισεκατομμύρια (UNWTO, 2011).

Η ραγδαία ανάπτυξη του τουρισμού, με τη μορφή κυρίως του μαζικού προτύπου, έχει δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον, στοιχείο που βρίσκεται στο επίκεντρο του προβληματισμού σε διεθνές επίπεδο (WTTC, 1995), αναδεικνύοντας την ανάγκη ανάπτυξης του συγκεκριμένου τομέα με ένα περισσότερο βιώσιμο πρότυπο.



Εικόνα 1.1: Παγκόσμιες αφίξεις τουριστών το 2014, και συνολικά έσοδα από αυτές
Πηγή: UNWTO (2015)

Την τάση για ταχεία ανάπτυξη του παγκόσμιου τουρισμού ακολούθησε και ο τουρισμός στην Κύπρο. Εξ αιτίας του μεγάλου πλήγματος στην οικονομία του νησιού μετά την Τούρκικη εισβολή του 1974, μεγάλη έμφαση δόθηκε στην ανάπτυξη του τουριστικού τομέα, ο οποίος κατάφερε να αποκτήσει σημαντικό προβάδισμα στην Κυπριακή οικονομία, αποτελώντας έναν σημαντικό πυλώνα της. Οι αφίξεις τουριστών αυξήθηκαν με ταχύτατους ρυθμούς, από 350 χιλιάδες το 1980 σε 2,6 εκατομμύρια το 2015 (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016a), μια ανάπτυξη της τάξεως του 650% (Διάγραμμα 1.1). Αν και η Κύπρος απορροφά μόνον το 0,23% του παγκόσμιου τουρισμού, το 2008 κατατάγηκε 17^η χώρα στον κόσμο σε αφίξεις τουριστών ανά κάτοικο, με 3033 αφίξεις ανά 1000 κατοίκους (NationMaster, 2008). Το 2014 τα έσοδα από τον τουριστικό τομέα ανήλθαν σε 2023,4 εκ ευρώ (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014a, p. 28), περίπου το 14% του συνολικού Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) της Κύπρου (συνολικά έσοδα 17393 εκ Ευρώ, Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016b).



Διάγραμμα 1.1: Συνολικές αφίξεις τουριστών στην Κύπρο την περίοδο 1980-2015
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2016a)

Η ταχεία ανάπτυξη του τουρισμού, τόσο σε διεθνές όσο και σε τοπικό επίπεδο, παρά τα οικονομικά οφέλη, έχει, δυστυχώς, πολλές και σημαντικές επιπτώσεις στο πολιτιστικό, κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον. Οι επιπτώσεις αυτές μπορούν να χωριστούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

- τις *άμεσες*, που είναι αποτέλεσμα του μεγάλου όγκου τουριστών στην περιοχή κατά την διάρκεια της τουριστικής περιόδου, και
- τις *έμμεσες*, οι οποίες προκύπτουν από την ανάπτυξη των υποδομών και δημιουργούνται από την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας.

Καθώς η ανάπτυξη του τουρισμού αναμένεται να συνεχιστεί με ταχείς ρυθμούς παγκοσμίως, οι επιπτώσεις αυτές θα γίνονται ολοένα και πιο ορατές, εφ' όσον δεν προωθείται το πρότυπο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, κάνοντας την αντιμετώπισή τους κρίσιμο παράγοντα για το μέλλον κάθε τουριστικού προορισμού.

1.1 Επιπτώσεις από την Ανάπτυξη του Τουρισμού

Στην ενότητα αυτή γίνεται μια σύντομη παρουσίαση των αρνητικών επιπτώσεων του τομέα του τουρισμού, και παρουσιάζονται διάφορες πολιτικές οι οποίες εφαρμόζονται ή μπορούν να εφαρμοστούν με σκοπό την προώθηση ενός βιώσιμου προτύπου τουριστικής ανάπτυξης.

1.1.1 Κοινωνικές επιπτώσεις

Από την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα αναδύονται πολλές ευκαιρίες αλλά και προβλήματα για τις τοπικές κοινωνίες. Συνοπτικά αυτά μπορεί να είναι:

Αλλαγή της κοινωνικής δομής

Η μαζική αστικοποίηση που παρατηρείται σε περιοχές με έντονη τουριστική δραστηριότητα αλλάζει αρνητικά πολλές πτυχές της κοινωνικής δομής. Νέου είδους θέσεις εργασίας, που σχετίζονται με την τουριστική βιομηχανία, ενδέχεται να έχουν χαμηλότερες απολαβές και τα εξαντλητικά ωράρια εργασίας στον τομέα αυτό επηρεάζουν τα κοινωνικά πρότυπα και δημιουργούν οικογενειακές τριβές. Τέτοιου είδους θέσεις εργασίας είναι από τη φύση τους εποχιακές, δημιουργώντας επίσης προβλήματα εποχιακής ανεργίας και ανασφάλειας.

Αύξηση της εγκληματικότητας

Στις περιοχές με μεγάλη τουριστική ανάπτυξη συνήθως παρατηρείται αύξηση της εγκληματικότητας (Mansfeld and Pizam, 2006), και συγκεκριμένα τομείς όπως αυτής της νεανικής παραβατικότητας και της εμπορίας ναρκωτικών. Κατά την περίοδο 1994-2011 παρατηρήθηκε αύξηση του σοβαρού εγκλήματος σχεδόν κατά 95% (Αστυνομία Κύπρου, 2012, 2005), μέρος του οποίου μπορεί να αποδοθεί στην τουριστική ανάπτυξη.

Αλλαγή του δημογραφικού χαρακτήρα τουριστικών περιοχών

Οι καλύτερες οικονομικές συνθήκες και οι ευκαιρίες απασχόλησης που συνήθως εμφανίζονται σε περιοχές με αναπτυσσόμενο τον τουριστικό τομέα προκαλούν αλλοίωση του δημογραφικού χαρακτήρα λιγότερο αναπτυσσόμενων περιοχών, εντείνοντας το φαινόμενο της αστυφιλίας και της εγκατάλειψης της υπαίθρου. Το φαινόμενο αυτό μεγεθύνεται και από την πρόσληψη μεγάλου αριθμού αλλοδαπών εργατών από ξενοδοχεία στις τουριστικές περιοχές.

1.1.2 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Ο τουριστικός τομέας βασίζεται στην ποιότητα του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος της περιοχής. Όσο πιο πλούσιο είναι το περιβάλλον αυτό, τόσο πιο πρόσφορο είναι το έδαφος για την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα, καθώς το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον μιας περιοχής αποτελεί πόλος έλξης για τους επισκέπτες της. Στην περίπτωση υιοθέτησης ενός μαζικού προτύπου τουριστικής ανάπτυξης, οι πιέσεις στους

φυσικούς πόρους είναι σημαντικές και άμεσα καταναεμημένες στο άνοιγμα του χρόνου, γεγονός που έχει αρνητικές επιπτώσεις τόσο σε περιβαλλοντικό (ρύπανση αέρα από κατανάλωση ενέργειας σε διάφορες λειτουργίες του προορισμού, υψηλά ποσοστά κατανάλωσης υδάτινων πόρων, θαλάσσια ρύπανση κ.λπ.) όσο και σε οικονομικό επίπεδο (υψηλές επενδύσεις σε υποδομές που υπολειτουργούν ένα σημαντικό μέρος του χρόνου).

Επιπτώσεις στο έδαφος

Η τουριστική ανάπτυξη και οι αναγκαίες υποδομές που απαιτούνται για την υποστήριξη της ασκούν μεγάλες πιέσεις στο έδαφος. Η κυριότερη πηγή πίεσης προέρχεται από την ανάπτυξη υποδομών του προορισμού (π.χ. μεταφορές) αλλά και ξενοδοχειακών υποδομών και κέντρων αναψυχής, συμβάλλοντας στην αστικοποίηση των περιοχών που αναπτύσσεται ο τομέας. Σημαντικός είναι και ο όγκος στερεών και υγρών αποβλήτων από τη λειτουργία των ξενοδοχειακών υποδομών. Η μη κατάλληλη διαχείριση αυτών και η ανεξέλεγκτη απόθεσή τους στα εδάφη αποτελούν υπαρκτό κίνδυνο για τα εδάφη και τον υδροφόρο ορίζοντα. Οι αυξημένες αυτές ποσότητες αποβλήτων οδηγούν στην ολοένα και μεγαλύτερη ανάγκη για χωματερές (συχνά παράνομες), με όλα τα συναφή προβλήματα που αυτές εγκυμονούν.

Η αύξηση των τουριστικών υποδομών (ξενοδοχειακών μονάδων, κέντρων ψυχαγωγίας) και λοιπών υποστηρικτικών υποδομών (οδικό δίκτυο, υδροδότηση και ηλεκτροδότηση) απαιτούν τη χρήση μεγάλων εκτάσεων εδάφους, που συχνά οδηγεί στην καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος και την αστικοποίησή του. Επίσης η εκτεταμένη ανάγκη για γη οδηγεί στον ανταγωνισμό με ήδη υπάρχουσες χρήσεις γης, όπως η γεωργία, η οποία συχνά καθίσταται ασύμφορη, αναγκάζοντας τον τοπικό πληθυσμό και ειδικά τους απασχολούμενους στον αγροτικό τομέα σε αναζήτηση άλλων μορφών απασχόλησης.

Επιπτώσεις στους υδάτινους πόρους

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, στερεά και υγρά απόβλητα από υποδομές σχετιζόμενες με τον τουρισμό ενδέχεται να επηρεάσουν τον υδροφόρο ορίζοντα, ιδιαίτερα αν δεν τύχουν της κατάλληλης επεξεργασίας και διάθεσης. Η απόρριψή τους χωρίς κατάλληλη επεξεργασία σε χωματερές μπορεί εύκολα να οδηγήσει σε διείσδυσή τους στον υδροφόρο ορίζοντα, επηρεάζοντας έτσι αρνητικά τον σημαντικό αυτό φυσικό πόρο.

Παράλληλα, οι αναγκαίες ποσότητες νερού για διάφορες χρήσεις αυξάνονται δραματικά κατά τους τουριστικούς μήνες, στοιχείο που αποτελεί σημαντικό

πρόβλημα, ιδιαίτερα σε προορισμούς με υδατικούς πόρους σε στενότητα [η Κύπρος αποτελεί έναν τέτοιο προορισμό, με σημαντική στενότητα στη διαθεσιμότητα των υδάτινων πόρων, λόγω των μεγάλων περιόδων ξηρασίας που την χαρακτηρίζουν (Τμήμα Μετεωρολογίας Κύπρου, 2014)].

Η υπεράντληση νερού από τον υδροφόρο ορίζοντα για χρήση σε δραστηριότητες συνδεδεμένες με τον τουρισμό, όπως ποτίσματα κήπων, χρήση σε πισίνες και καθαρισμό, μπορεί να εντείνει φαινόμενα όπως αυτό της ερημοποίησης, που ιδιαίτερα έντονο στην περιοχή της Μεσογείου (Safriel, 2009), ενώ θέτει σε μεγάλο κίνδυνο τα οικοσυστήματα και τη γεωργία.

Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι τουρίστες κατά την διάρκεια των διακοπών τους καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες νερού από ότι υπό κανονικές συνθήκες στον χώρο τους, μπορούν να ασκήσουν σημαντικές πιέσεις στους τουριστικούς προορισμούς, με ορατό τον κίνδυνο της εξάντλησης των υδάτινων πόρων και την υποβάθμιση του προορισμού.

Ιδιαίτερα έντονο είναι και το πρόβλημα ρύπανσης των θαλασσών από τουριστικά πλοία, αλλά και από τη ρίψη απορριμμάτων στα παράκτια τμήματα, που επηρεάζουν αρνητικά την ποιότητα του νερού και τα υποθαλάσσια οικοσυστήματα (Stefatos et al., 1999).

Επιπτώσεις στα οικοσυστήματα

Μια δημοφιλής μορφή του τουρισμού είναι ο οικοτουρισμός, που συνδέεται με διάφορες τουριστικές δραστηριότητες στη φύση, και ιδιαίτερα σε περιοχές με αξιόλογο οικολογικό χαρακτήρα. Αυτή η μορφή του τουρισμού, αν δεν ακολουθεί πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης, μπορεί να προκαλέσει ανεπανόρθωτη ζημιά στα διάφορα οικοσυστήματα και αλλοίωση του χαρακτήρα τους (GDRC, 2001).

Η κατασκευή τουριστικών εγκαταστάσεων κοντά σε περιοχές οικολογικού ενδιαφέροντος συχνά συνδέεται με αποψίλωση δασικών περιοχών, ρύπανση του εδάφους και του νερού και αυξημένη διάβρωση του εδάφους. Σε περιοχές με αυξημένη κίνηση οικοτουριστών, όπως μονοπάτια της φύσης, η επισκεψιμότητα ασκεί μεγάλη πίεση στη χλωρίδα, με αποτέλεσμα την απώλεια εδαφοκάλυψης και τη μείωση της βιοποικιλότητας. Επίσης, η ανάπτυξη τουριστικών εγκαταστάσεων απαιτεί την ανάπτυξη του οδικού δικτύου, η κατασκευή του οποίου καταστρέφει μεγάλες εκτάσεις οικοσυστημάτων, και ταυτόχρονα οδηγεί στον κατακερματισμό τους.

Σε παραθαλάσσιες περιοχές με αυξημένη τουριστική ανάπτυξη, σημαντική πίεση ασκείται στα θαλάσσια οικοσυστήματα από την ανάπτυξη τουριστικών εγκαταστάσεων, όπως κυματοθραύστες, μαρίνες και διαμόρφωση παραλιών.

Όλες αυτές οι πιέσεις που οι τουριστικές δραστηριότητες ασκούν στα οικοσυστήματα, οδηγούν, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα, σε σημαντική αλλοίωση του χαρακτήρα τους.

Επιπτώσεις στην ενέργεια

Είναι γεγονός, ότι οι ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις χρειάζονται τεράστια ποσά ενέργειας καθ' όλη την διάρκεια του 24ώρου, για την εξυπηρέτηση της τουριστικής πελατείας. Η αλλαγή του προτύπου ζωής και η ενεργειακή ένταση που αυτή επιφέρει, συνεπάγεται την αύξηση των ενεργειακών αναγκών, η οποία είναι ιδιαίτερα έντονη στο επίπεδο των ξενοδοχειακών υποδομών (θέρμανση, ψύξη, μεταφορές κ.λπ.). Ένα βασικό βήμα για την εξοικονόμηση οικονομικών και ενεργειακών πόρων είναι η μείωση της κατανάλωσης ενέργειας στο επίπεδο των ξενοδοχειακών υποδομών, με θετικά αποτελέσματα τόσο στο επίπεδο του προορισμού όσο και σε αυτό της επιχείρησης (μείωση κόστους, ανταγωνιστικότητα, περιβαλλοντική ευθύνη, κ.λπ.). Η περιβαλλοντικά υπεύθυνη χρήση της ενέργειας αποτελεί σήμερα μια βασική παράμετρο όλων των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης στο επίπεδο των τουριστικών υποδομών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα υψηλής ενεργειακής έντασης αποτελεί και η περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας, η περιοχή της Λεμεσού, όπου οι πιέσεις που ασκούνται στον ενεργειακό τομέα έχουν ως αποτέλεσμα τις συχνές διακοπές ρεύματος εξ αιτίας της υπερφόρτωσης του ενεργειακού συστήματος, με δυσμενείς επιπτώσεις τόσο για τον τοπικό πληθυσμό όσο και για τους επισκέπτες.

Επιπτώσεις στην ποιότητα του αέρα

Η ποιότητα του αέρα επηρεάζεται άμεσα από την τουριστική ανάπτυξη, καθώς αυτή συνδέεται, μεταξύ άλλων, με αύξηση του όγκου των μετακινήσεων και τη συνεπαγόμενη αύξηση των εκπομπών καυσαερίων από τον τομέα των μεταφορών, που συνδέεται άμεσα με τις τουριστικές ροές. Το μεγαλύτερο μερίδιο εκπομπών προέρχεται από τις αεροπορικές μεταφορές, καθώς και την αυξημένη ανάγκη για μεταφορά αγαθών για τουριστική χρήση.

Επίσης η αυξημένη ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας κατά τους μήνες τουριστικής αιχμής (κυρίως τους καλοκαιρινούς) οδηγεί σε ένταση της ρύπανσης του αέρα (υψηλότερες συγκεντρώσεις κυρίως CO₂). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Κύπρος, το μεγαλύτερο μερίδιο της ηλεκτρικής ενέργειας της

οποίας (91% το 2014) παράγεται με τη χρήση καυσίμου ντίζελ (Eurostat, 2016a, 2015a; Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, 2015a).

Η αύξηση της τουριστικής δραστηριότητας εντείνει επίσης την ύπαρξη στην ατμόσφαιρα διαφόρων σωματιδίων (όπως αυτά ορίζονται σε σωματίδια με διάμετρο μικρότερη των 2.5μm) (US EPA, 2016). Τα σωματίδια αυτά υποβαθμίζουν έντονα την ποιότητα του αέρα και έχουν συσχετισθεί με αυξημένα ποσοστά θνησιμότητας στον πληθυσμό (Brunekreef and Holgate, 2002; Pope et al., 1995).

1.1.3 Οικονομικές επιπτώσεις

Ο τουριστικός τομέας είναι άμεσα συνδεδεμένος με τα οικονομικά οφέλη που προσφέρει στις περιοχές όπου αναπτύσσεται. Αυτό όμως μερικές φορές μπορεί να μην είναι και 100% αληθές, καθώς ανάλογα με το πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης που αναπτύσσεται σε μια συγκεκριμένη περιοχή είναι ανάλογα και τα οικονομικά οφέλη που αποκομίζει η τοπική κοινωνία.

Αύξηση του πληθωρισμού

Η απότομη αύξηση του τουρισμού συχνά προκαλεί και αύξηση του πληθωρισμού (Ardahaey, 2011), την τάση δηλαδή για συνεχή άνοδο του γενικού επιπέδου τιμών. Αυτό επηρεάζει αρνητικά πολλούς τομείς της οικονομίας, με σημαντικότερη συνέπεια τη μείωση του πραγματικού εισοδήματος του πληθυσμού (Μαστρογιάννη, 2004) και τη δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων.

Αύξηση του κόστους ζωής σε τοπικό επίπεδο

Στενά συνδεδεμένο με την αύξηση του πληθωρισμού είναι και η αύξηση των τιμών σε τουριστικές περιοχές, και γενικά του κόστους ζωής σε αυτές. Το στοιχείο αυτό έχει αρνητικές επιπτώσεις για τον τοπικό πληθυσμό του τουριστικού προορισμού, ο οποίος αντιμετωπίζει δυσκολίες στην κάλυψη των αναγκών του.

Εξάρτηση της οικονομίας από τον τουρισμό

Πολλές χώρες έχουν αγκαλιάσει τον τουρισμό ως έναν σημαντικό πυλώνα ανάπτυξης της οικονομίας τους, με αποτέλεσμα την εξάρτησή τους από τον τουρισμό, έναν ιδιαίτερα ευάλωτο τομέα και ανοικτό σε προκλήσεις και εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα στην παγκόσμια σκηνή. Ως αποτέλεσμα οι

χώρες αυτές είναι ιδιαίτερα ευάλωτες στις διακυμάνσεις των τουριστικών ροών και στις πολιτικές που ασκούν διεθνείς παίκτες της τουριστικής αγοράς, αλλά και σε οτιδήποτε μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τις αφίξεις τουριστών (π.χ. φυσικές καταστροφές, τρομοκρατικές επιθέσεις, οικονομικές κρίσεις). Ταυτόχρονα, δίνοντας έμφαση στον τριτογενή τομέα, όπου εμπíπτουν ο τουρισμός και η προσφορά υπηρεσιών, οδηγούνται σε αποδυνάμωση και μααρασμό οι υπόλοιποι τομείς παραγωγής όπως για παράδειγμα ο αγροτικός τομέας, στοιχείο που αυξάνει τους κινδύνους για την τοπική οικονομία και τον βαθμό εξάρτησής τους για την κάλυψη των βασικών αναγκών του πληθυσμού τους. Η αβεβαιότητα και η πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει τον τουριστικό τομέα παγκοσμίως κάνουν κατανοητό σήμερα ότι η μονομερής εξάρτηση από τον τουρισμό αποτελεί, ως πολιτική, μια σχεδιαστικά λανθασμένη, καθώς και ριποκίνδυνη επιλογή.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας, η Λεμεσός, η οποία ακολούθησε την κλασική διαδρομή των μεσογειακών παράκτιων πόλεων, δίνοντας σταδιακά πολύ μεγάλη έμφαση στον τουριστικό τομέα και, μέσα από την επιλογή αυτή, αποδυναμώνοντας τις λοιπές αναπτυξιακές προοπτικές της. Το παράδειγμα της Λεμεσού αποτελεί τα τελευταία χρόνια ένα αναπτυξιακό υπόδειγμα της κυπριακής οικονομίας εν γένει, η οποία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό, με την συνολική συνεισφορά του να ανέρχεται στο 14% του ΑΕΠ το 2014 (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014a), και η οποία προβλέπεται ότι θα αυξηθεί δραματικά τα επόμενα χρόνια, ως το 30,9% το 2024 (KPMG, 2016 σελ. 7). Το γεγονός αυτό καθιστά την κυπριακή οικονομία ιδιαίτερα ευάλωτη, με μια μείωση στις τουριστικές αφίξεις να έχει απρόβλεπτες συνέπειες στο γενικό οικονομικό κλίμα.

Κόστος υποδομών

Η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη διαφόρων τύπων υποδομών που απαιτούνται για την υποστήριξή του, όπως αεροδρόμια, λιμάνια, και ξενοδοχεία, επέκταση οδικού δικτύου κ.ά. Οι απαιτούμενες για τον σκοπό αυτό επενδύσεις απορροφούν σημαντικό τμήμα των διαθέσιμων πόρων σε τοπικό επίπεδο, στερώντας πόρους από άλλους τομείς κοινωνικού ενδιαφέροντος, όπως είναι η υγεία και η πρόνοια.

Εποχιακές θέσεις εργασίας

Η τουριστική βιομηχανία έχει από τη φύση της εποχιακό χαρακτήρα, με σημαντικές επιπτώσεις στην ομαλή οικονομική ζωή και ιδιαίτερα την

απασχόληση. Συνήθη προβλήματα σε τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές εξ αιτίας της εποχικότητας αποτελούν η εργασιακή ανασφάλεια, η εισοδηματική αβεβαιότητα, η έλλειψη κινήτρων για αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού και βελτίωση του επιπέδου κατάρτισής του, η απώλεια εργασιακών δικαιωμάτων (π.χ. αναγνώριση εμπειρίας, χρόνου προϋπηρεσίας), οι ελαστικές εργασιακές σχέσεις κ.λπ. Η μη σταθερή προοπτική και σχέση εργασίας στην απασχόληση στον τομέα έχει πολλές ως αποτέλεσμα την ενασχόληση στον τομέα ατόμων με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Αυτό δυσκολεύει ακόμη περισσότερο την προώθηση ενός περιβαλλοντικού προτύπου διαχείρισης των επιχειρήσεων του τομέα, λόγω έλλειψης κατανόησης των θεμάτων αλλά και της διαχείρισης αυτών για την προώθηση ενός τομέα με μικρότερο περιβαλλοντικό αποτύπωμα.

Πακέτα “all-inclusive”

Το πακέτο αυτό είναι το πιο διαδεδομένο προϊόν της τουριστικής βιομηχανίας το τελευταίο διάστημα. Ολοένα πληθαίνουν τα ξενοδοχεία που προσφέρουν όλα τα απαραίτητα στους πελάτες τους, σε ειδικά πακέτα, έτσι ώστε με κάποιο επιπλέον κόστος να τους παρέχουν, εκτός από τη διαμονή, διασκέδαση, διατροφή και ότι άλλο χρειάζονται. Εξ αιτίας όμως αυτών των πακέτων, τα οφέλη από τον τουρισμό μειώνονται για τις τοπικές επιχειρήσεις και την τοπική κοινωνία, με άνιση κατανομή και σημαντική συγκέντρωση των οικονομικών ωφελειών σε συγκεκριμένες, μεγάλης κλίμακας, μονάδες φιλοξενίας.

1.2 Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη

Ο τουριστικός τομέας αποτελεί έναν δυναμικό, ανθεκτικό στην κρίση τομέα, που συγκεντρώνει το ενδιαφέρον, σε επίπεδο πολιτικής προώθησής του, από τα κέντρα λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο της επιδίωξης της τοπικής ανάπτυξης. Παράλληλα, με βάση και τη συζήτηση που προηγήθηκε, οι επιλογές πολιτικής και το πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης που επιλέγεται αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για την προώθηση ενός βιώσιμου μέλλοντος, δεδομένων των σημαντικών επιπτώσεων του τομέα σε φυσικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού δίνει σημαντική έμφαση στην ιδέα της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, επιχειρώντας να οριοθετήσει πολιτικές που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τουριστικού τομέα και των ωφελειών που

απορρέουν από αυτόν, μειώνοντας ταυτόχρονα το οικολογικό του αποτύπωμα.

Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, είναι η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα με ανταγωνιστικούς όρους στην οικονομία της αγοράς και ταυτόχρονη προστασία των φυσικών πόρων της περιοχής, όπου οι τουριστικές δραστηριότητες αναπτύσσονται. Αυτό θέτει ως βασική προϋπόθεση η τουριστική ανάπτυξη να προσαρμόζεται στις ανάγκες προστασίας του περιβάλλοντος.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού αναφέρει ότι η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ικανοποιεί τις ανάγκες των επισκεπτών και των περιοχών που τους υποδέχονται, προστατεύοντας το περιβάλλον σε μακροχρόνιο χρονικό ορίζοντα, με τη δυνατότητα ακόμη μεγαλύτερης βελτίωσης στο μέλλον. Η τουριστική ανάπτυξη προϋποθέτει τη λελογισμένη διαχείριση των πόρων ώστε να διατηρείται η ισορροπία μεταξύ οικονομικών και κοινωνικών προσδοκιών, με όρους προστασίας των φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Τονίζει δηλαδή τη σημαντικότητα της διατήρησης της πολιτιστικής ακεραιότητας και της βιολογικής ποικιλότητας της περιοχής, που άλλωστε αποτελούν τον πυρήνα ανάπτυξης των τουριστικών προϊόντων. Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη έχει σαν αποτέλεσμα τουριστικά προϊόντα αρμονικά δεμένα με το περιβάλλον, την κοινωνία και τον πολιτισμό.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού θέτει κάποια κριτήρια και κάποιες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού έχοντας ως βάση το βασικό τρίπτυχο περιβάλλον-κοινωνία-οικονομία. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται στα εξής (UNWTO, 1999):

- Οι τουριστικοί, φυσικοί, ιστορικοί, πολιτιστικοί κ.ά. θα πρέπει να αξιοποιούνται με τέτοιο τρόπο και ρυθμό, ώστε να μπορούν να διατηρούν την ποιότητα και ποικιλία που απαιτείται για χρήση τους και από τις γενιές του μέλλοντος
- Η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να σχεδιάζεται και να υλοποιείται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην δημιουργεί σοβαρά οικολογικά, κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα.
- Η προστασία του περιβάλλοντος στις αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές πρέπει να διασφαλίζεται, αποτελώντας ύψιστο μέλημα τόσο για τους τοπικούς πληθυσμούς όσο και για την ίδια την άνθιση του τουριστικού τομέα.
- Σε ένα περιβάλλον όπου η τουριστική πελατεία είναι ενημερωμένη και αναζητά περιβαλλοντικά υπεύθυνα τουριστικά προϊόντα, η παροχή

τέτοιων προϊόντων αποτελεί σημαντικό στοιχείο της βιωσιμότητας του τουριστικού προτύπου που προωθείται, και της στήριξης της ανταγωνιστικότητας του κλάδου.

- Τέλος, τα οφέλη από την ανάπτυξη της τουριστικής ανάπτυξης θα πρέπει να διαχέονται σε όλες τις κοινωνικές ομάδες της περιοχής.

Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη έχει σαν αποτέλεσμα την προώθηση ενός μοντέλου ανάπτυξης του τομέα, το οποίο θα προστατεύει τους τοπικούς πόρους και την τοπική παράδοση και θα βελτιώνει διαρκώς την ποιότητα ζωής των κατοίκων και των επισκεπτών. Η χάραξη πολιτικής σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, με στόχο την προώθηση μιας στρατηγικής για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη αποτελεί προϋπόθεση. Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται και η Local Agenda 21, η οποία αποτελεί ένα κατάλληλο εργαλείο σχεδιασμού για την αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

Τα τελευταία χρόνια, τα κέντρα λήψης αποφάσεων αλλά και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, έχοντας συνειδητοποιήσει τις σημαντικές περιβαλλοντικές και άλλες προκλήσεις που αναδύονται στον 21^ο αιώνα σχετικά και τους κινδύνους που εγκυμονεί η αλόγιστη εκμετάλλευση των εν ανεπάρκεια φυσικών πόρων, αποφάσισαν να προωθήσουν πολιτικές σε μια σειρά από τομείς, έτσι ώστε η όποια παρέμβαση στο περιβάλλον να έχει το μικρότερο δυνατό οικολογικό αποτύπωμα.

Ο τουριστικός τομέας είναι ένας βασικός τομέας ο οποίος ευθύνεται για την ρύπανση και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος σε περιοχές που αναπτύσσεται. Ως εκ τούτου η έννοια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης έρχεται στο προσκήνιο, αναδεικνύοντας και επιδιώκοντας την ανάγκη προώθησης περιβαλλοντικά υπεύθυνων συμπεριφορών στον εν λόγω τομέα. Η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των επιχειρήσεων του εν λόγω κλάδου, αποτελεί σημαντική παράμετρο για την υιοθέτηση τέτοιων στρατηγικών σε επιχειρηματικό επίπεδο. Τα οφέλη είναι πολλαπλά, καθώς η λελογισμένη χρήση των πόρων συνεπάγεται μείωση του κόστους λειτουργίας των επιχειρήσεων του τουριστικού τομέα και ως εκ τούτου αύξηση των εσόδων. Ταυτόχρονα ενισχύουν την εικόνα της επιχείρησης, αξιοποιώντας τις περιβαλλοντικά υπεύθυνες δράσεις της ως στοιχείο της ταυτότητάς της, σε μια τουριστική αγορά όπου η τάση αναζήτησης τουριστικών προορισμών και επιχειρήσεων που δεσμεύονται απέναντι στην περιβαλλοντική υπευθυνότητα κερδίζει συνεχώς έδαφος. Η υιοθέτηση περιβαλλοντικά υπεύθυνων πολιτικών στο επίπεδο της τουριστικής επιχείρησης έχει θετική επίδραση και στην εμπειρία που αποκομίζουν οι επισκέπτες τέτοιων επιχειρήσεων, με οφέλη που σχετίζονται στενά με την ποιότητα της διαμονής τους.

Σήμερα καταγράφονται ήδη μια σειρά από πρακτικές και συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης των τουριστικών επιχειρήσεων, τα οποία υιοθετούνται σταδιακά από αυτές μέσα από την εμπέδωση των πολλαπλών ωφελειών που παρέχουν. Για παράδειγμα η παρούσα έρευνα, που διενεργήθηκε στις τουριστικές επιχειρήσεις της Λεμεσού σχετικά με την υιοθέτηση ανάλογων πρακτικών και συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης στον τομέα της φιλοξενίας, κατέδειξε ότι αρκετές από αυτές, ιδιαίτερα τα μεγάλα ξενοδοχεία αστέρων και οι αλυσίδες ξενοδοχείων παγκόσμιας εμβέλειας διαθέτουν συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης, τα οποία τους

προσδίδουν μια ιδιαίτερη αίγλη. Οι τουριστικές επιχειρήσεις αυτές χαρακτηρίζονται ως περιβαλλοντικά υπεύθυνες και ευαισθητοποιημένες σε σχέση με τα περιβαλλοντικά προβλήματα της χώρας, που αποτελούν σήμερα ταυτόχρονα μια παγκόσμια πρόκληση.

Ο χαρακτηρισμός ενός τουριστικού καταλύματος ως περιβαλλοντικά υπεύθυνου αποδίδεται μετά από τη συστηματική αξιολόγησή του στη βάση σειράς κριτηρίων. Η διαδικασία αυτή επαναλαμβάνεται ανά τακτά χρονικά διαστήματα, κατά τα οποία παρακολουθείται συστηματικά η πορεία του καταλύματος και η δέσμευσή του απέναντι στα κριτήρια αυτά.

2.1 Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης

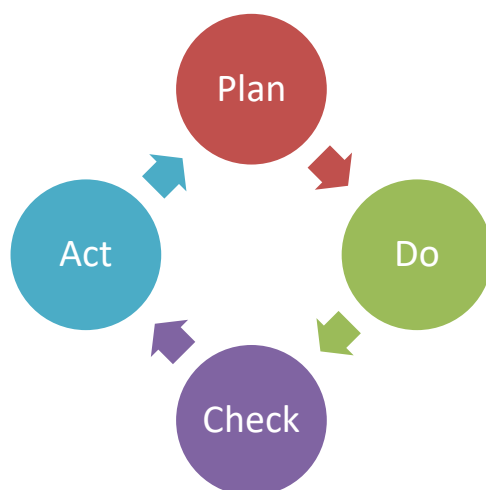
Στη συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου εξετάζονται διάφορα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης ξενοδοχειακών μονάδων, τα οποία εφαρμόζονται ή μπορούν να εφαρμοστούν με σκοπό την διασφάλιση της βιώσιμης διαχείρισης των εν λόγω τουριστικών υποδομών.

2.1.1 ISO 14000

Το ISO 14000 εντάσσεται στην οικογένεια διεθνών προτύπων που εστιάζουν την προσοχή τους στην εφαρμογή συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης από επιχειρήσεις και οργανισμούς. Τα πρότυπα αυτά εφαρμόζονται εθελοντικά. Ως στόχο τους έχουν:

1. την ελαχιστοποίηση από τις επιχειρήσεις εκείνων των διεργασιών που επηρεάζουν αρνητικά το περιβάλλον,
2. τη συμμόρφωση με την παρούσα και μελλοντική νομοθεσία, και
3. τη συνεχή βελτίωση των προαναφερθέντων.

Η οικογένεια προτύπων ISO 14000 αναπτύχθηκε από τον Διεθνή Οργανισμό Τυποποίησης (International Organization for Standardization) το 1996. Το πρότυπο βασίζεται στη μεθοδολογία του κύκλου που περιγράφεται ως Plan-Do-Check-Act (Σχεδιασμός – Υλοποίηση – Έλεγχος – Δράση) (Διάγραμμα 2.1) (Szymanski and Tiwari, 2004).



Διάγραμμα 2.1: Η μεθοδολογία δράσης των προτύπων ISO 14000
Πηγή: Szymanski and Tiwar (2004), επεξεργασία μελετητή

Το πρότυπο ISO 14001, συγκεκριμένα, περιλαμβάνει ένα σύνολο απαιτήσεων για την ανάπτυξη και εφαρμογή ενός αποτελεσματικού Συστήματος Περιβαλλοντικής Διαχείρισης (ΣΠΔ). Μπορεί να χρησιμοποιηθεί από οποιαδήποτε οργάνωση ή επιχείρηση που θέλει να βελτιώσει την αποτελεσματικότητά της στη διαχείριση των πόρων, στη μείωση των αποβλήτων, και στη μείωση του κόστους παραγωγής. Εφαρμόζεται σε διάφορα επίπεδα της επιχείρησης, όπως το οργανωτικό ή επίπεδο της παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών, και επικεντρώνει την προσοχή του όχι στην προώθηση συγκεκριμένων μέτρων, αλλά στον εντοπισμό εκείνων των αδυναμιών της επιχείρησης, οι οποίες πρέπει να αντιμετωπιστούν με στόχο τη βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεών της.

Η εφαρμογή του προτύπου ISO 14001 προσφέρει πολλαπλά οικονομικά οφέλη στις επιχειρήσεις, αλλά επίσης περιβαλλοντικά και κοινωνικά οφέλη. Οι επιχειρήσεις, με την τήρηση των διαφόρων νομοθεσιών για το περιβάλλον, αποφεύγουν ποινές από κυβερνητικούς φορείς και παράλληλα μειώνουν το κόστος της διαχείρισης αποβλήτων.

Για να μπορεί κάποια επιχείρηση να αποκτήσει το συγκεκριμένο πρότυπο περιβαλλοντικής διαχείρισης πρέπει να περάσει τα στάδια εφαρμογής του, τα οποία παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 2.2.



Διάγραμμα 2.2: Στάδια Εφαρμογής Συστήματος Ποιότητας ISO14001
Πηγή: Quality Path (2015), επεξεργασία μελετητή

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται για να αναπτυχθεί και να τεθεί σε εφαρμογή το συγκεκριμένο σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης αποτελείται από σειρά σταδίων. Αρχικά γίνεται ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης, όπου αναλύονται οι μέθοδοι λειτουργίας της επιχείρησης, οι περιβαλλοντικές της επιδόσεις και οι τρόποι διαχείρισης των περιβαλλοντικών θεμάτων. Επίσης γίνεται καταγραφή και αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από τη λειτουργία της επιχείρησης.

Ακολούθως, εντοπίζεται και συστηματοποιείται η περιβαλλοντική νομοθεσία που αφορά την συγκεκριμένη επιχείρηση. Επίσης, αναπτύσσονται γενικές αρχές και κατευθύνσεις της επιχείρησης σχετικά με την περιβαλλοντική της επίδοση. Εν συνεχεία, καταγράφονται οι ετήσιοι στόχοι της περιβαλλοντικής επίδοσης, ενώ επίσης προσδιορίζονται μέτρα διαχείρισης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε συμφωνία με τις νομοθετικές απαιτήσεις. Ακολούθως, προσδιορίζονται οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι και αναπτύσσονται μέθοδοι αντιμετώπισής τους. Στα τελευταία στάδια της μεθοδολογίας αυτής εντάσσεται η περιβαλλοντική εκπαίδευση των στελεχών και του προσωπικού, καθώς και μια δοκιμαστική εφαρμογή του συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης, η οποία στην συνέχεια επιθεωρείται και ενδεχομένως, ανάλογα με τα αποτελέσματα, αναθεωρείται σε κάποιες περιπτώσεις και εν τέλει επέρχεται η πιστοποίηση από τον φορέα.

Μέσα από τα στάδια αυτά, η επιχείρηση φτάνει στα αναμενόμενα αποτελέσματα, που δεν είναι άλλα από τον εντοπισμό των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που προκαλεί και τον καθορισμό των μέτρων που συμβάλλουν στη μείωσή τους.

Τα *οφέλη* που προκύπτουν από το σύστημα διαχείρισης ISO 14001 για μια επιχείρηση είναι πολλά, και πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Quality Path (2015), είναι:

- Βελτιώνεται η εικόνα της επιχείρησης
- Αυξάνεται το επίπεδο ασφάλειας λειτουργίας της

- Προσδίδει στην επιχείρηση ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι παρόμοιων επιχειρήσεων
- Βελτιώνει τις επιδόσεις της επιχείρησης
- Προσελκύει επενδυτές
- Μειώνει το λειτουργικό της κόστος
- Εξοικονομεί πόρους
- Βοηθά στην συμμόρφωση της επιχείρησης με την περίπλοκη περιβαλλοντική νομοθεσία
- Αυξάνει την γνώση και την εμπειρία των υπαλλήλων της επιχείρησης σε περιβαλλοντικά θέματα.

2.1.2 Σύστημα Βιωσιμότητας Travelife

Το Travelife είναι διεθνές πρόγραμμα πιστοποίησης βιώσιμης διαχείρισης, που αφορά κυρίως ταξιδιωτικές επιχειρήσεις και ξενοδοχεία (Travelife, 2014). Ασχολείται με την κατάρτιση, διαχείριση και πιστοποίηση των επιχειρήσεων, και στοχεύει τόσο στη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από τη λειτουργία των επιχειρήσεων, όσο και στη μείωση των δαπανών τους σε θέματα που αφορούν στη μείωση του οικολογικού αποτυπώματός τους. Επίσης το πρόγραμμα στοχεύει στην ανάδειξη επιχειρήσεων που έχουν πιστοποιηθεί, βελτιώνοντας την εικόνα τους στην αγορά που δραστηριοποιούνται.

Το Travelife είναι σχεδιασμένο από την ταξιδιωτική βιομηχανία και θεωρείται ένα προσιτό και δίκαιο σύστημα, το οποίο προσφέρει βοήθεια σε ξενοδοχεία και καταλύματα για τη βελτίωση τη βιώσιμης διαχείρισής τους.

Μέχρι σήμερα περισσότερα από 1300 ξενοδοχεία έχουν πιστοποιηθεί από το σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης Travelife. Τα βήματα για την πιστοποίηση παρουσιάζονται στην Εικόνα 2.1.



Εικόνα 2.1: Τα βήματα για πιστοποίηση με το πρότυπο Travelife
Πηγή: (Travelife, 2014)

Για την πιστοποίησή τους τα τουριστικά καταλύματα πρέπει να τηρούν τα κριτήρια που έχει θέσει το σύστημα Travelife. Τα κριτήρια διαφέρουν ανάλογα με το μέγεθος των τουριστικών καταλυμάτων, με επιχειρήσεις που μπορούν να φιλοξενήσουν περισσότερους από 160 επισκέπτες ανά διανυκτέρευση να έχουν διαφορετικά κριτήρια από αυτές με δυνατότητα μικρότερη των 160 επισκεπτών ανά διανυκτέρευση (βλέπε Travelife, 2015a, 2015b).

Με το πέρας της αξιολόγησης κάθε ξενοδοχειακής μονάδας απονέμεται σε αυτή το «βραβείο» της Travelife, το οποίο πιστοποιεί ότι η συγκεκριμένη τουριστική μονάδα είναι περιβαλλοντικά υπεύθυνη και πληροί όλα τα κριτήρια που έχουν τεθεί από το σύστημα αυτό. Πρόσφατη έρευνα έδειξε ότι το 96% των μονάδων που ανήκουν στο σύστημα διαχείρισης Travelife συνιστούν την πιστοποίηση από το πρότυπο και σε άλλες τουριστικές επιχειρήσεις (Travelife, 2014).

Τα οφέλη των εγγεγραμμένων μελών του Travelife είναι αρκετά, τα οποία σύμφωνα με τον οργανισμό που έχει την ευθύνη για το Travelife (Travelife, 2014) είναι:

- Η διαδικασία ενσωμάτωσης με το πρότυπο και πρακτικές αειφορίας στην επιχείρηση γίνεται βήμα προς βήμα σε συνεργασία με το πρότυπο
- Πλήρης πρόσβαση στο διαδικτυακό χώρο του Travelife και στις λίστες ελέγχου
- Στο διαδίκτυο υπάρχει μεγάλο φάσμα από ενημερωτικά σημειώματα και μεγάλος όγκος πληροφοριών που μπορούν να βοηθήσουν εταιρίες ώστε να μπορέσουν να υιοθετήσουν πλήρως τα κριτήρια του Travelife
- Επίσης προσφέρεται πλούσιο ενημερωτικό υλικό καθώς και παραδείγματα βέλτιστων πρακτικών από άλλα μέλη του Travelife
- Υπάρχει επιτόπου έλεγχος από ανεξάρτητο ελεγκτή του Travelife για να επιβεβαιώσει της κατάσταση μιας επιχείρησης, και πιστοποίησής της
- Διοργάνωση εκδηλώσεων κατάρτισης και δικτύωσης μεταξύ των μελών του Travelife
- Οι πιστοποιημένες επιχειρήσεις αποκτούν το δικαίωμα της εμφάνισης του σήματος πιστοποίησης του Travelife στην ιστοσελίδα τους, και διαφήμισης με αυτό της ποιότητας και περιβαλλοντικής δέσμευσης των προσφερόμενων υπηρεσιών τους

- Οι πιστοποιημένες επιχειρήσεις λαμβάνουν επίσης πλάκα πιστοποίησης, την οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν στο χώρο τους για την ενημέρωση της πιστοποίησής τους σε πελάτες
- Εμφανίζονται στο διαδικτυακό τόπο Travelife Collection (βλέπε Travelife Collection, 2016) για σκοπούς προώθησης της επιχείρησής τους
- Έχουν την ευκαιρία να διαφημίσουν την πιστοποίησή τους σε ταξιδιωτικούς πράκτορες, ιστοσελίδες κ.λπ.

Το Travelife είναι ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός, και έτσι το κόστος συμμετοχής και πιστοποίησης των επιχειρήσεων είναι σχετικά χαμηλό, με ετήσια συνδρομή της τάξης των 200-300€, ανάλογα με το μέγεθος της επιχείρησης.

Στο πλαίσιο της περιοχής μελέτης της παρούσας εργασίας διαπιστώθηκε ότι το σήμα Travelife είναι ιδιαίτερα γνωστό σε αρκετά από τα ξενοδοχεία της Λεμεσού και οι περισσότεροι τουριστικοί πράκτορες, οι οποίοι συνεργάζονται ως επί το πλείστον με ταξιδιωτικά γραφεία του εξωτερικού, το αναζητούν από τα ξενοδοχεία, ανταποκρινόμενοι στις απαιτήσεις των αλλοδαπών τουριστών που είναι ευαίσθητοποιημένοι σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Έτσι ένα ξενοδοχείο με περιβαλλοντική πιστοποίηση αξιολογείται ως ποιοτικά ανώτερο από ένα άλλο, ιδιαίτερα στα μάτια των αλλοδαπών τουριστών.

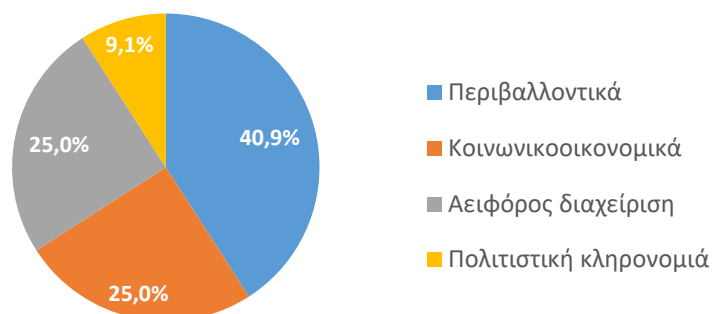
2.1.3 Green Globe

Το πρότυπο Green Globe αποτελεί ένα διεθνές σήμα δομημένης αξιολόγησης του βαθμού περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, ταξιδιωτικών επιχειρήσεων και τουριστικών εγκαταστάσεων. Η ιδέα για το πρότυπο Green Globe γεννήθηκε στη Διεθνή Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στο Ρίο Ντε Τζανέιρο το 1992 (United Nations, 1992), παρουσία 180 αρχηγών κρατών, όπου για πρώτη φορά αναγνωρίστηκε επίσημα το γεγονός ότι η υπερκατανάλωση μη ανανεώσιμων πόρων οδηγεί στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Από τότε το πρόγραμμα Green Globe αναπτύχθηκε γρήγορα, έχοντας το 1998 ενεργά μέλη σε περισσότερες από 100 χώρες του πλανήτη.

Η απονομή του προτύπου στηρίζεται σε *44 βασικά κριτήρια*, τα οποία βασίζονται πάνω σε 380 δείκτες συμμόρφωσης (Green Globe, 2016a). Οι ισχύοντες δείκτες διαφέρουν ανάλογα με τον τύπο πιστοποίησης, τη γεωγραφική περιοχή, καθώς και τοπικούς παράγοντες. Το σύνολο του προτύπου Green Globe αναθεωρείται και ενημερώνεται δύο φορές ανά ημερολογιακό έτος.

Τα κριτήρια του Green Globe χωρίζονται σε επιχειρησιακά και οργανωτικά, και αφορούν τις ακόλουθες τέσσερις ενότητες, με φθίνουσα σειρά σημαντικότητας (βλ. Διάγραμμα 2.3):

1. Περιβαλλοντικά
2. Κοινωνικοοικονομικά
3. Αειφόρο διαχείριση
4. Πολιτιστική κληρονομιά



Διάγραμμα 2.3: Οι 4 ενότητες κριτηρίων του προτύπου Green Globe και ο βαθμός σημαντικότητάς τους
Πηγή: (Green Globe, 2016b)

Οι επιχειρήσεις που επιδιώκουν εναρμόνιση με το σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης Green Globe παρακολουθούν και αναφέρουν οι ίδιες τις βελτιώσεις και τα επιτεύγματά τους σχετικά με τη βιώσιμη λειτουργία και διαχείριση των επιχειρήσεών τους, σε ανεξάρτητο ελεγκτή, ο οποίος διορίζεται για την επιτόπου αξιολόγηση της επιχείρησης.

Το πρότυπο Green Globe βασίζεται στα παρακάτω διεθνή πρότυπα και συμφωνίες:

- Κριτήρια για την αειφόρο ανάπτυξη του παγκόσμιου τουρισμού (Global Sustainable Tourism Criteria, GSTC, 2016)
- Κριτήρια της παγκόσμιας σύμπραξης για την αειφόρο ανάπτυξη του τουρισμού (UNEP, 2016)
- Κριτήρια του STCNA, δικτύου πιστοποίησης τουριστικών εγκαταστάσεων στην Αμερικανική ήπειρο (STCNA, 2011)
- Ατζέντα 21 (UNEP, 2011)
- Τα πρότυπα ISO 9001/14001/19011 (ISO, 2015)

2.1.4 EU Ecolabel – Ευρωπαϊκό Οικολογικό Σήμα

Οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, καθώς και ολόκληρος ο τουριστικός τομέας της κάθε χώρας είναι άμεσα συσχετισμένος με τους πολιτιστικούς πόρους της. Ανάλογα με τα τουριστικά πρότυπα που επικρατούν σε κάθε περιοχή, καθώς και τις ακολουθούμενες πολιτικές τουριστικής ανάπτυξής της, στις πλείστες περιπτώσεις οι τουριστικοί προορισμοί δέχονται πιέσεις για μια πιο φιλική στάση απέναντι στο περιβάλλον. Δεδομένου ότι το ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης που σχετίζεται με την τουριστική δραστηριότητα ανέρχεται στο 5%, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να εστιαστεί το ενδιαφέρον όλων στις επιπτώσεις που έχουν οι ξενοδοχειακές μονάδες και η διαχείρισή τους, αλλά και γενικότερα ο τομέας του τουρισμού, στο περιβάλλον.

Η προστασία του περιβάλλον στις περιοχές που αποτελούν τουριστικούς προορισμούς αποτελεί σημαντική προτεραιότητα με πολλαπλές στοχεύσεις π.χ. τη διατήρηση της ποιότητας των πόρων στους οποίους στηρίζεται η ανάπτυξη του τουριστικού προορισμού και προϊόντος, την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων, την προστασία των πόρων, την προστασία του κοινωνικού περιβάλλοντος και των διαθέσιμων του κ.λπ. Στις περιοχές αυτές είναι βασική η προώθηση της ιδέας της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δέουσα ισορροπία ανάμεσα στους τρεις βασικούς πυλώνες της, δηλαδή το οικονομικό, το κοινωνικό καθώς και το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.

Το Ευρωπαϊκό Οικολογικό Σήμα (EU Ecolabel, 2016) είναι πλέον στόχος για κάθε περιβαλλοντικά υπεύθυνη επιχείρηση, η οποία αποσκοπεί στην παροχή διαφοροποιημένων και πιο ανταγωνιστικών υπηρεσιών στους πελάτες της. Αυτά, σε συνδυασμό με τις αυξημένες περιβαλλοντικές ανάγκες και απαιτήσεις και με την οικολογική συνείδηση, η οποία αναπτύσσεται ολοένα και περισσότερο, έχουν τοποθετήσει σε περίοπτη θέση το ξεχωριστό αυτό σήμα οικολογικής πιστοποίησης. Όποια επιχείρηση διαθέτει το οικολογικό αυτό σήμα, το οποίο είναι ευρέως γνωστό, έχει ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, ικανό να προσελκύσει το ενδιαφέρον της τουριστικής πελατείας.

Το οικολογικό αυτό σήμα, το οποίο έχει Ευρωπαϊκή εμβέλεια, έχει σχήμα λουλουδιού (Εικόνα 2.2) και είναι ένα βραβείο για τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, οι οποίες έλαβαν τις κατάλληλες προφυλάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος, αναλαμβάνοντας διάφορες δράσεις, σύμφωνα με τα κριτήρια που θέτει το εν λόγω σύστημα. Το σήμα αυτό προσθέτει αξία στην εκάστοτε επιχείρηση που το υιοθετεί, τονίζοντας ποιοτικά χαρακτηριστικά της,

ενώ παρουσιάζει μία ευαισθητοποιημένη, υπεύθυνη θέση της επιχείρησης απέναντι σε περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα.

Το σήμα αποδίδεται για την πιστοποίηση περιβαλλοντικής ποιότητας. Καθιερώθηκε το 1992 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με τον Κανονισμό 880/92/ΕΟΚ (European Commission, 1992a) και αφορά ένα εύρος προϊόντων, όπως ηλεκτρικές συσκευές, είδη καθαρισμού, είδη ένδυσης, έπιπλα κ.ά. Με την Απόφαση 2003/287/ΕΚ (και την αναθεώρησή της με την απόφαση 2009/578/ΕΚ), το οικολογικό σήμα καλύπτει και τουριστικά καταλύματα (European Commission, 2009, 2003). Επίσης, με τον Κανονισμό (ΕΚ) 66/2010 η απόκτηση του οικολογικού σήματος αφορά και άλλες δραστηριότητες του τουριστικού τομέα, όπως μεγάλες ξενοδοχειακές αλυσίδες, μικρές ξενοδοχειακές μονάδες σε μια πόλη, ξενώνες που έχουν χωροθετηθεί σε ορεινές περιοχές, καταλύματα συσχετιζόμενα με τον αγροτουρισμό, ενοικιαζόμενα διαμερίσματα κ.λπ.

Τα οφέλη από την απόκτηση του EU Ecolabel είναι αρκετά και αφορούν την κοινωνία, τις επιχειρήσεις, τους τουριστικούς πράκτορες και φυσικά τους φιλοξενούμενους.

Πιο συγκεκριμένα, εξ αιτίας του οικολογικού αυτού σήματος, το οποίο είναι κίνητρο για τις τουριστικές επιχειρήσεις να αναπτύξουν ένα περιβαλλοντικά υπεύθυνο τρόπο διαχείρισης των δραστηριοτήτων τους, αναδεικνύονται πολλά περιβαλλοντικά οφέλη, τα οποία απολαμβάνουν οι τοπικές κοινωνίες. Ενδεικτικά, επιτυγχάνεται εξοικονόμηση ενέργειας και νερού στην περιοχή, προώθηση και χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, έτσι ώστε να αποσυμφορίζονται τα δίκτυα ύδρευσης και ηλεκτρικής ενέργειας, αλλά και αποφυγή χρήσης επικίνδυνων χημικών ουσιών. Επίσης, εξ αιτίας καλλιεργείται η περιβαλλοντική συνείδηση στους εργαζόμενους των ξενοδοχειακών μονάδων, ενώ παράλληλα η κατοχή του σήματος αυτού αποτελεί στοιχείο της εικόνας της επιχείρησης που προσελκύει το ενδιαφέρον της τουριστικής πελατείας που επιλέγει προορισμούς, οι οποίοι σέβονται το περιβάλλον της περιοχής, φυσικό και πολιτιστικό.

Το στοιχείο αυτό αναδεικνύεται και από την έρευνα πεδίου που διενεργήθηκε στην παρούσα διπλωματική εργασία, από όπου διαπιστώνεται ότι ένα σημαντικό μέρος των επισκεπτών της περιοχής της Λεμεσού, κυρίως Ευρωπαίοι και Αμερικανοί, στις αναζητήσεις τους για κατάλυμα των διακοπών τους, επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους σε ξενοδοχεία με οικολογική πιστοποίηση, με το EU Ecolabel να βρίσκεται ψηλά στις προτιμήσεις τους. Η πιστοποίηση με το πρότυπο έχει, συνεπώς, μεγάλα οικονομικά οφέλη για μια

επιχείρηση, αφού αφενός προσελκύει περισσότερους και πιο ποιοτικούς πελάτες, και αφετέρου συνεισφέρει στην εξοικονόμηση πόρων κατά την λειτουργία των επιχειρήσεων.

Η απόκτηση του σήματος αυτού απαιτεί την λήψη αρκετών περιβαλλοντικών μέτρων, μια διαδικασία χρονοβόρα με απαίτηση για πολλούς οικονομικούς και ανθρώπινους πόρους. Το αποτέλεσμα των μέτρων αυτών, ωστόσο, σε βάθος χρόνου επιφέρει οικονομική και περιβαλλοντική βελτίωση στην επιχείρηση, με πολλά οφέλη τόσο για την επιχείρηση όσο και για τους πελάτες.

Οι επιχειρήσεις γίνονται πιο αρεστές στο τουριστικό κοινό, και πιο ελκυστικές στα μάτια των περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένων τουριστών. Παράλληλα, η συνεργασία τουριστικών πρακτόρων με καταλύματα με το οικολογικό αυτό σήμα, είναι μια επίδειξη περιβαλλοντικής υπευθυνότητας, αναγνώρισης των αναγκών των πελατών τους, και εν τέλει καταφέρνουν να αποκτήσουν ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι άλλων τουριστικών πρακτόρων. Τέλος, οφέλη από το οικολογικό αυτό σήμα έχουν και οι φιλοξενοούμενοι, οι οποίοι απολαμβάνουν τις διακοπές τους με περιβαλλοντικά φιλικούς όρους.

Η πιστοποίηση ξενοδοχειακών μονάδων με το EU Ecolabel γίνεται στη βάση αυστηρών κριτηρίων. Τα κριτήρια για την απονομή του προτύπου αυτού, βασίζονται σε πολλούς παράγοντες, καλύπτοντας ολόκληρο τον κύκλο ζωής της υπηρεσίας. Σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΚ)66/2010, το προϊόν ή υπηρεσία πρέπει να έχει προοπτικές διείσδυσης στην αγορά, να είναι εφικτό να πραγματοποιηθούν όλες οι δυνατές τεχνικές και οικονομικές προσαρμογές, και όπως είναι αναμενόμενο το προϊόν αυτό να έχει τις κατάλληλες δυνατότητες βελτίωσης του περιβάλλοντος. Τα κριτήρια αυτά είναι δημοσιευμένα στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μπορούν να αναθεωρούνται από το Συμβούλιο Οικολογικής Σήμανσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Για να αποκτήσει μια υπηρεσία ή ένα προϊόν το Ευρωπαϊκό αυτό σήμα ακολουθείται μια ολοκληρωμένη διαδικασία, δια μέσου της οποίας ελέγχεται η τήρηση, από την αρμόδια υπηρεσία, των σχετικών κριτηρίων. Η διαδικασία αυτή ξεκινά με την υποβολή από τον ενδιαφερόμενο αίτησης απονομής σήματος στον φορέα που είναι υπεύθυνος για αυτό. Ο φορέας είναι καθορισμένος από το κράτος-μέλος στο οποίο παράγεται το προϊόν ή διατίθεται στην αγορά για πρώτη φορά ή εισάγεται από τρίτη χώρα. Στη συνέχεια ο αρμόδιος φορέας ελέγχει αν το προϊόν πληροί τα κριτήρια που προαναφέρθηκαν και αποφασίζει αν θα απονεμηθεί το σήμα αυτό. Εν

κατακλείδι, ο ίδιος φορέας συνάπτει πρότυπη σύμβαση με το άτομο που έκανε την αίτηση όσον αφορά τις προϋποθέσεις χρήσης του σήματος.

Οι αιτήσεις απονομής προαπαιτούν καταβολή ειδικού τέλους. Το ίδιο και η χρήση του σήματος, ανά έτος, από τον χρήστη του σήματος. Το κάθε προϊόν που περνά τον έλεγχο αναγράφει το γνωστό λογότυπο Ecolabel (Εικόνα 2.2). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα κράτη μέλη της Ε.Ε ενθαρρύνουν τη χρήση του οικολογικού σήματος, και για αυτόν τον σκοπό διοργανώνουν εκστρατείες ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης.



Εικόνα 2.2: Λογότυπο του σήματος Ecolabel
Πηγή: EU Ecolabel (2015)

Η έρευνα πεδίου στην Κύπρο κατέδειξε ότι μόνο δύο ξενοδοχειακές μονάδες διαθέτουν το σήμα EU Ecolabel – συγκεκριμένα το Sunrise Beach Hotel και το Sunwing Sandy Bay Beach Hotel (Τμήμα Περιβάλλοντος Κύπρου, 2016).

2.1.5 Green Key (Πράσινο Κλειδί)

Το σήμα του Πράσινου Κλειδιού είναι ένα από τα σήματα αναγνώρισης μιας τουριστικής επιχείρησης ως περιβαλλοντικά υπεύθυνης. Το σήμα αυτό προέκυψε από ένα πρόγραμμα που ξεκίνησε το 1994 στη Δανία, και είναι ένα οικολογικό σήμα ποιότητας σε *εθελοντική βάση*. Στοχεύει σε τουριστικές επιχειρήσεις (ξενοδοχεία, εστιατόρια, συνεδριακά κέντρα, αξιοθέατα και κατασκηνωτικούς χώρους), οι οποίες με την επιβράβευσή τους με το Green Key καταδεικνύουν τη δέσμευσή τους για περιβαλλοντική ευθύνη και βιώσιμη λειτουργία. Επίσης, το Green Key λειτουργεί και ως εργαλείο διοίκησης, το οποίο είναι και το μεγαλύτερό του πλεονέκτημα έναντι άλλων σημάτων.

Όπως και το EU Ecolabel, έτσι και το Green Key έχει κάποιες απαιτήσεις/κριτήρια τα οποία οι ενδιαφερόμενοι οφείλουν να τηρούν για να μπορούν να διατηρήσουν το σήμα αυτό οικολογικής ποιότητας. Η τήρηση των

απαιτήσεων τους δίνει τη δυνατότητα να το χρησιμοποιήσουν για την προώθηση της επιχείρησής τους ως περιβαλλοντικά υπεύθυνη επιχείρηση, με περιβαλλοντική μέριμνα και φροντίδα.

Το Green Key απονέμεται από τον μη κερδοσκοπικό οργανισμό FEE (FEE, 2016), ο οποίος έχει ως σκοπό του την περιβαλλοντική εκπαίδευση ανά την υφήλιο. Είναι το μεγαλύτερο σε αριθμό επιχειρήσεων οικολογικό σήμα στην κατηγορία των καταλυμάτων, έχοντας απονεμηθεί σε περισσότερα από 2350 ξενοδοχεία σε 50 χώρες ανά τον κόσμο.

Τα κριτήρια για την ένταξη ξενοδοχείων στο Green Key, όπως αυτά ορίζονται για την περίοδο 2016-2020 (Green Key Criteria, 2016), καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα οικολογικών απαιτήσεων. Αυτά σχετίζονται, μεταξύ άλλων, με την περιβαλλοντική διαχείριση, την εκπαίδευση του προσωπικού και των επισκεπτών, τη διαχείριση του νερού, τη σωστή χρήση απορρυπαντικών και προϊόντων καθαρισμού, τη διαχείριση αποβλήτων, την εξοικονόμηση ενέργειας και τη διασφάλιση της ποιότητας τροφών και ποτών. Θεωρείται σαν ένα μεγάλο ερέθισμα για τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, ανεξαρτήτου μεγέθους, για να γίνουν «πράσινες» μονάδες. Πιο συγκεκριμένα, τα κριτήρια αυτά χωρίζονται σε 12 κατηγορίες:

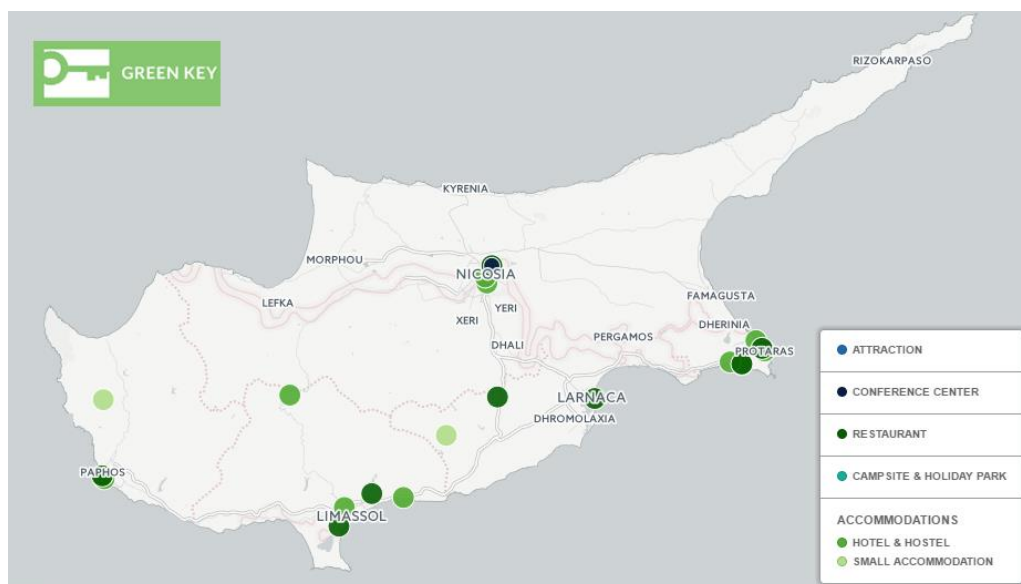
- Διαχείριση νερού
- Συμμετοχή του προσωπικού
- Περιβαλλοντική διαχείριση
- Πληροφόρηση των περιοχών
- Πλύσιμο και καθαρισμός
- Ενέργεια
- Διαχείριση απορριμμάτων
- Τρόφιμα και ποτά
- Εσωτερικό περιβάλλον
- Διοίκηση
- Πράσινες δραστηριότητες
- Κήποι και χώροι στάθμευσης

Τα πιο πάνω κριτήρια βασίζονται σε τέσσερις πυλώνες:

1. *Εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση* του ιδιοκτήτη, του προσωπικού αλλά και των τουριστών σε περιβαλλοντικά θέματα.
2. *Ενεργό συμμετοχή* για την προστασία του περιβάλλοντος με ορθολογική στάση στην κατανάλωση φυσικών πόρων ώστε να είναι δυνατή η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

3. *Μείωση κόστους* της επιχείρησης διαμέσου της μείωσης κατανάλωσης των πόρων η οποία θα προκύψει σε μια πιο αποτελεσματική λειτουργία της επιχείρησης.
4. Το σήμα αυτό θεωρείται και σαν «*βραβευμένη άνεση*», γεγονός που δίνει στην επιχείρηση τη δυνατότητα το αξιοποιεί στη στρατηγική προώθησής της στην τουριστική αγορά, την κατατάσσει δε, συγκριτικά με άλλες επιχειρήσεις που δεν έχουν το σήμα, στις ποιοτικά ανώτερες τουριστικές επιχειρήσεις.

Στην Κύπρο μόλις 12 ξενοδοχεία, 7 εστιατόρια και 1 συνεδριακό κέντρο έχουν λάβει το σήμα Green Key, από τα οποία μόνο 2 ξενοδοχεία (το Royal Apollonia και το St Raphael Resort) και 2 εστιατόρια βρίσκονται στην επαρχία Λεμεσού (Εικόνα 2.3).



Εικόνα 2.3: Τουριστικές εγκαταστάσεις οι οποίες έχουν λάβει το οικολογικό σήμα Green Key σε ολόκληρο το νησί της Κύπρου
Πηγή: Green Key (2016)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΥΠΡΟΥ

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά στην υπάρχουσα κατάσταση της Κύπρου. Πιο συγκεκριμένα εξετάζονται τα φυσικά χαρακτηριστικά, τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά, η οικονομική δομή κ.ά.

3.1 Έκταση και Θέση

Η Κύπρος κατατάσσεται στα μεγαλύτερα νησιά της Μεσογείου, καθώς είναι το τρίτο πιο μεγάλο νησί, μετά τη Σαρδηνία και τη Σικελία, με έκταση 9.251 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Κατέχει μία εξέχουσα, από γεωπολιτική άποψη, θέση, καθώς βρίσκεται στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων, της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής. Βρίσκεται σε απόσταση 800 χιλιομέτρων από την Ηπειρωτική Ελλάδα και μόλις 380 χιλιομέτρων από τα ελληνικά νησιά της Ρόδου και της Καρπάθου. Βόρεια του νησιού, σε πολύ μικρή απόσταση, βρίσκεται η Τουρκία (Υπουργείο Εξωτερικών Κύπρου, 2006).

Διοικητικά η Κύπρος χωρίζεται στις επαρχίες Λευκωσίας, Λεμεσού, Πάφου, Λάρνακας, Αμμοχώστου και Κερύνειας. Η στρατηγική της θέση στο βορειοανατολικό άκρο της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου έχει προσελκύσει, σε όλη την ιστορία της, πολλούς κατακτητές. Σήμερα το νησί βρίσκεται, κατά το ήμισυ σχεδόν, υπό τουρκική κατοχή. Πιο συγκεκριμένα, μεγάλες επαρχίες του νησιού βρίσκονται εν μέρει υπό τουρκική κατοχή, όπως η Λευκωσία και η Αμμόχωστος και άλλες εξ ολοκλήρου, όπως η επαρχία της Κερύνειας. Η Λευκωσία είναι η μοναδική ευρωπαϊκή πρωτεύουσα που είναι διχοτομημένη (Υπουργείο Εξωτερικών Κύπρου, 2006).



Χάρτης 3.1: Οι επαρχίες της Κύπρου
Πηγή: Maps of Cyprus (2015)

3.2 Κλίμα

Η Κύπρος βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου. Συγκεκριμένα, τοποθετείται κατά μέσο όρο σε βόρειο γεωγραφικό πλάτος 35° και ανατολικό γεωγραφικό μήκος 33°, περιβαλλόμενη από τη Μεσόγειο θάλασσα, η οποία της προσδίδει το όμορφο μεσογειακό κλίμα.

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά του κλίματος αυτού είναι το ζεστό και ξηρό καλοκαίρι, που ξεκινάει από τα μέσα Μαΐου μέχρι και τα μέσα Σεπτεμβρίου, αλλά και ο ήπιος βροχερός χειμώνας, από τα μέσα Νοεμβρίου μέχρι περίπου και τα μέσα Μαρτίου.

Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, στην Κύπρο επικρατούν υψηλές θερμοκρασίες, ενώ η βροχόπτωση είναι πολύ περιορισμένη, αφού δεν ξεπερνά το 5% της συνολικής βροχόπτωσης του έτους. Οι συνθήκες αυτές είναι αποτέλεσμα του εποχικού χαμηλού βαρομετρικού, που έχει το κέντρο του στην νοτιοδυτική Ασία. Η μέση ημερήσια θερμοκρασία τους καλοκαιρινούς μήνες κυμαίνεται μεταξύ 29 βαθμών Κελσίου στην κεντρική Κύπρο και 22 βαθμών Κελσίου στην περιοχή του Τρόοδος. Η μέση μέγιστη θερμοκρασία στην κεντρική Κύπρο αγγίζει τους 36 βαθμούς Κελσίου, ενώ στην περιοχή του Τρόοδος τους 27 βαθμούς Κελσίου.

Κατά τη διάρκεια του χειμώνα είναι συχνό φαινόμενο το πέρασμα μικρών υφέσεων και μετώπων που κινούνται στη Μεσόγειο, κατευθυνόμενα από δυτικά προς ανατολικά. Η συνολική βροχόπτωση κατά τη διάρκεια των μηνών Δεκεμβρίου, Ιανουαρίου και Φεβρουαρίου καλύπτει το 60% της συνολικής βροχόπτωσης όλου του χρόνου. Οι υφέσεις και οι μέτωπες διαρκούν από μία ως τρεις μέρες και δίνουν υψηλά ποσοστά βροχής. Η θερμοκρασία τους

χειμερινούς μήνες είναι κατά μέσο όρο στους 10 βαθμούς Κελσίου στην κεντρική πεδιάδα, ενώ στο Τρόδος φτάνει τους 3 βαθμούς Κελσίου. Στις υψηλότερες κορυφές του Τρόδους, η μέση ελάχιστη φτάνει τους 0 βαθμούς Κελσίου, ενώ στην κεντρική πεδιάδα τους 5 βαθμούς Κελσίου.

Η υγρασία στο νησί κυμαίνεται κατά τους χειμερινούς μήνες μεταξύ 60% και 80%, ενώ το καλοκαίρι μεταξύ 40% με 60%. Η ομίχλη είναι σπάνια και γενικά η ορατότητα είναι πολύ καλή. Η ηλιοφάνεια είναι βασικό χαρακτηριστικό του κλίματος της Κύπρου, καθώς από τον Απρίλιο μέχρι τον Σεπτέμβριο η διάρκειά της υπερβαίνει τις 11 ώρες ημερησίως.

Η οροσειρά του Τρόδους, αλλά και η οροσειρά του Πενταδακτύλου, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των μετεωρολογικών συνθηκών στις διάφορες περιοχές, όπως επίσης και στη δημιουργία τοπικών φαινομένων. Το ίδιο ισχύει και για τη θάλασσα που περιβάλλει το νησί, καθώς αποτελεί την πηγή τοπικών φαινομένων στις παραλιακές περιοχές (Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2016).

3.3 Μορφολογία Εδάφους

Η Κύπρος μπορεί να υποδιαιρεθεί σε πέντε *μορφολογικές περιφέρειες*:

- Το ορεινό σύμπλεγμα του Τρόδους.
- Τη βόρεια οροσειρά του Πενταδακτύλου.
- Την κεντρική Πεδιάδα της Μεσαορίας.
- Τη λοφώδη περιοχή γύρω από το ορεινό σύμπλεγμα του Τρόδους.
- Τις παράκτιες πεδιάδες.

Στην οροσειρά του Τρόδους βρίσκονται τα περισσότερα δάση, κυρίως πεύκα αλλά και βελανιδιές, κέδροι και κυπαρίσσια. Μεταξύ της οροσειράς του Τρόδους και της οροσειράς του Πενταδακτύλου βρίσκεται η εύφορη πεδιάδα της Μεσαορίας, η οποία εκτείνεται από την περιοχή της Μόρφου στα βορειοδυτικά μέχρι και τις ανατολικές ακτές.

Σχεδόν το 50% της Κύπρου, και πιο συγκεκριμένα το 46,8% της ολικής έκτασης του νησιού, είναι καλλιεργήσιμη γη. Τα δάση καλύπτουν το 18,74% της συνολικής έκτασης της Κύπρου. Επίσης, υπάρχουν και δύο αλυκές (Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2016)

Ορεινοί όγκοι

Το ορεινό σύμπλεγμα Τρόδος, είναι η ψηλότερη οροσειρά της Κύπρου, με κορυφές που φτάνουν σε υψόμετρο τα 1.951 μέτρα. Τρόδος ονομάζεται και η περιοχή κοντά στην κορυφή της Χιονίστρας (Σεκκές, 2014).

Ο «Πενταδάκτυλος» είναι επιμήκης ασβεστολιθική οροσειρά που εκτείνεται κατά μήκος της βόρειας ακτής της Κύπρου. Οφείλει το όνομά του στην ομώνυμη κορυφή, η οποία έχει το σχήμα παλάμης με πέντε δάκτυλα. Ο Πενταδάκτυλος είναι μια αλυσίδα από βουνοκορφές, με μεγαλύτερη τον Κυπαρισσόβουνο, με υψόμετρο 1024 μέτρα. Το μήκος του είναι μεγαλύτερο από εκατό χιλιόμετρα, ενώ το πλάτος του δεν υπερβαίνει τα πέντε χιλιόμετρα. Το ανάγλυφο του Πενταδακτύλου χαρακτηρίζεται από απόκρημνες βουνοκορφές, χαράδρες και φαράγγια. Επίσης, έχει καρστικούς σχηματισμούς, όπως σπήλαια και υπόγειες σήραγγες. Στα βόρεια η οροσειρά χωρίζεται από τη θάλασσα με μια στενή παράκτια πεδιάδα, ενώ νότια απλώνεται η πεδιάδα της Μεσαορίας (Σεκκές, 2014).

Πεδιάδες

Στην Κύπρο υπάρχει η μεγάλη εύφορη πεδιάδα της Μεσαορίας, η οποία απλώνεται μεταξύ των ορεινών όγκων του Τροόδους και του Πενταδακτύλου. Έχει μήκος 20 χιλιόμετρα και πλάτος από 16 μέχρι 32 χιλιόμετρα (Σεκκές, 2014).

Υδάτινοι Πόροι

Οι περισσότεροι ποταμοί της Κύπρου πηγάζουν από την περιοχή του Τροόδους. Η ροή τους δεν είναι συνεχής, καθώς τους θερινούς μήνες η βροχόπτωση στην Κύπρο είναι ελάχιστη έως μηδαμινή. Η μέγιστη περίοδος ροής τους είναι 3 με 4 μήνες. Παρόλα αυτά, οι ποταμοί Ξερός, Καρκώτης, Διάριζος και Κούρης έχουν τμήματα με συνεχή ροή, καθώς αυτά βρίσκονται ανάντη της περιοχής του Τροόδους.

Οι μεγαλύτεροι σε μήκος ποταμοί της Κύπρου είναι ο Πεδιαίος, με μήκος 98 χιλιόμετρα, ο Γιαλιάς με μήκος 88 χιλιόμετρα, ο Σερράχης με μήκος 55 χιλιόμετρα και ο Διάριζος με μήκος 44 χιλιόμετρα. Ακολουθούν οι Ξερός και Έζουσα, με μήκος 41,5 και 41 χιλιόμετρα αντίστοιχα. Με μικρότερο μήκος ακολουθούν οι Κούρης, Ακάκι, Χαποτάμι, Περιστερώνα, Οβγός, Τρέμινθος, Ελιάς, Σταυρός της Ψώκας, Πεντάσχοινος, Καργώτης, Βασιλικός, Μαρώνι, Γερμασόγεια, Λιμνάτης, Κρυός, Αλυκός, Γαρύλλας κ.ά. (Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων, 2014).

Μικρά ρυάκια που χύνονται είτε στη θάλασσα της Κερύνειας, είτε διασχίζουν την πεδιάδα της Μεσαορίας και χύνονται στον κόλπο της Μόρφου, πηγάζουν από την οροσειρά του Πενταδακτύλου. Πολλά από αυτά διασχίζουν την πεδιάδα της Μεσαορίας και συνενώνονται με άλλους κύριους ποταμούς.

Ακτογραμμή

Η ακτογραμμή της Κύπρου έχει μήκος 648 χιλιόμετρα. Είναι πολύ απότομη και βραχώδης στον βορρά, ενώ στον νότο έχει μεγάλες αμμώδεις παραλίες (About Cyprus, 2012a).

Αλυκές

Στην Κύπρο υπάρχουν 2 αλυκές. Η αλυκή της Λάρνακας, που βρίσκεται δίπλα από το διεθνή αερολιμένα Κύπρου «Γλαύκος Κληρίδης», και η αλυκή της Λεμεσό. Η αλυκή της Λάρνακας είναι ένα σύμπλεγμα τεσσάρων λιμνών, έκτασης 3,3 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Είναι μια προστατευόμενη περιοχή μοναδικής φυσικής ομορφιάς. Αποτελεί σταθμό για χιλιάδες μεταναστευτικά πουλιά. Ιδιαίτερα γνωστή είναι για τα φλαμίνγκο (*Phoenicopterus roseus*) που περνούν όλο τον χειμώνα στην περιοχή της αλυκής της Λάρνακας.

Η αλυκή της Λεμεσού βρίσκεται στο κέντρο του Ακρωτηρίου Λεμεσού, το οποίο είναι το νοτιότερο μέρος της Κύπρου. Είναι μεγαλύτερη από την αλυκή της Λάρνακας, με έκταση 940 εκτάρια (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016a).

Δασικές εκτάσεις

Ολοκληρώνοντας την ενότητα της μορφολογίας του εδάφους της Κύπρου, σημαντικό είναι να αναφερθούν και πληροφορίες για τη χλωρίδα της περιοχής, καθώς οι δασικές εκτάσεις του νησιού αποτελούν το 44% περίπου της ολικής έκτασής του (Πίνακας 3.1).

Τύπος	Έκταση (Ha)	Ποσοστό επί της έκτασης της Κύπρου (%)	Ποσοστό επί του συνόλου των Δασών (%)	Ποσοστό επί του συνόλου των άλλων Δασοκ. Εκτάσεων (ΑΔΕ) (%)	Ποσοστό επί των συνολικών Δασών και άλλων Δασοκ. Εκτ. (%)
Κρατική Δασική Γη	163 520	17,74	---	---	---
Κρατική Δασική Γη στις κατεχόμενες περιοχές	39 610	4,30	---	---	---
Κρατική Δασική Γη στις ελεύθερες περιοχές	123 910	13,44	---	---	---
Κρατικά Δάση	106 780	11,59	61,46	---	27,55
Ιδιωτικά Δάση	66 970	7,27	38,54	---	17,28
Σύνολο Δασών	173 750	18,85	100,00	---	44,83
Άλλες Κρατικές Δασοκαλυμμένες Εκτάσεις	50 740	5,51	---	23,73	13,09
Αείφυλλοι	35 770	3,88	---	16,73	9,23

σκληρόφυλλοι θαμνώνες					
Φρύγανα	14 970	1,62	---	7,00	3,86
Άλλες Ιδιωτικές Δασοκαλυμμένες Εκτάσεις	163 120	17,70	---	76,27	42,08
Αείφυλλοι σκληρόφυλλοι θαμνώνες	90 320	9,80	---	42,23	23,30
Φρύγανα	72 800	7,90	---	34,04	18,78
Σύνολο Άλλων Δασοκαλυμμένων Εκτάσεων	213 860	23,20	---	100,00	55,17

Πίνακας 3.1: Έκταση κρατικών δασικών γαιών της Κύπρου
Πηγή: Τμήμα Δασών Κύπρου (2005)

Το 18,85% των δασικών εκτάσεων είναι ψηλά δάση, ενώ το υπόλοιπο 23,25% είναι άλλες δασώδεις εκτάσεις. Είναι φυσικά δάση, αποτελούμενα κυρίως από μεσογειακά και μαύρα πεύκα, που καλύπτουν τις υψηλότερες πλαγιές του Τροόδου. Στις δασικές αυτές εκτάσεις, απαντώνται και άλλα είδη, όπως το κυπαρίσσι, ο πλάτανος, ο άρκευθος και η κλήθρα. Στην οροσειρά του Τροόδου απαντώνται ενδημικά είδη, όπως η χρυσοβαλανιδιά, ενώ στην περιοχή του Τρίπυλου, στο δάσος της Πάφου, εντοπίζεται ο κέδρος, επίσης ενδημικό είδος (Τμήμα Δασών Κύπρου, 2014).

3.4 Γεωλογική Δομή

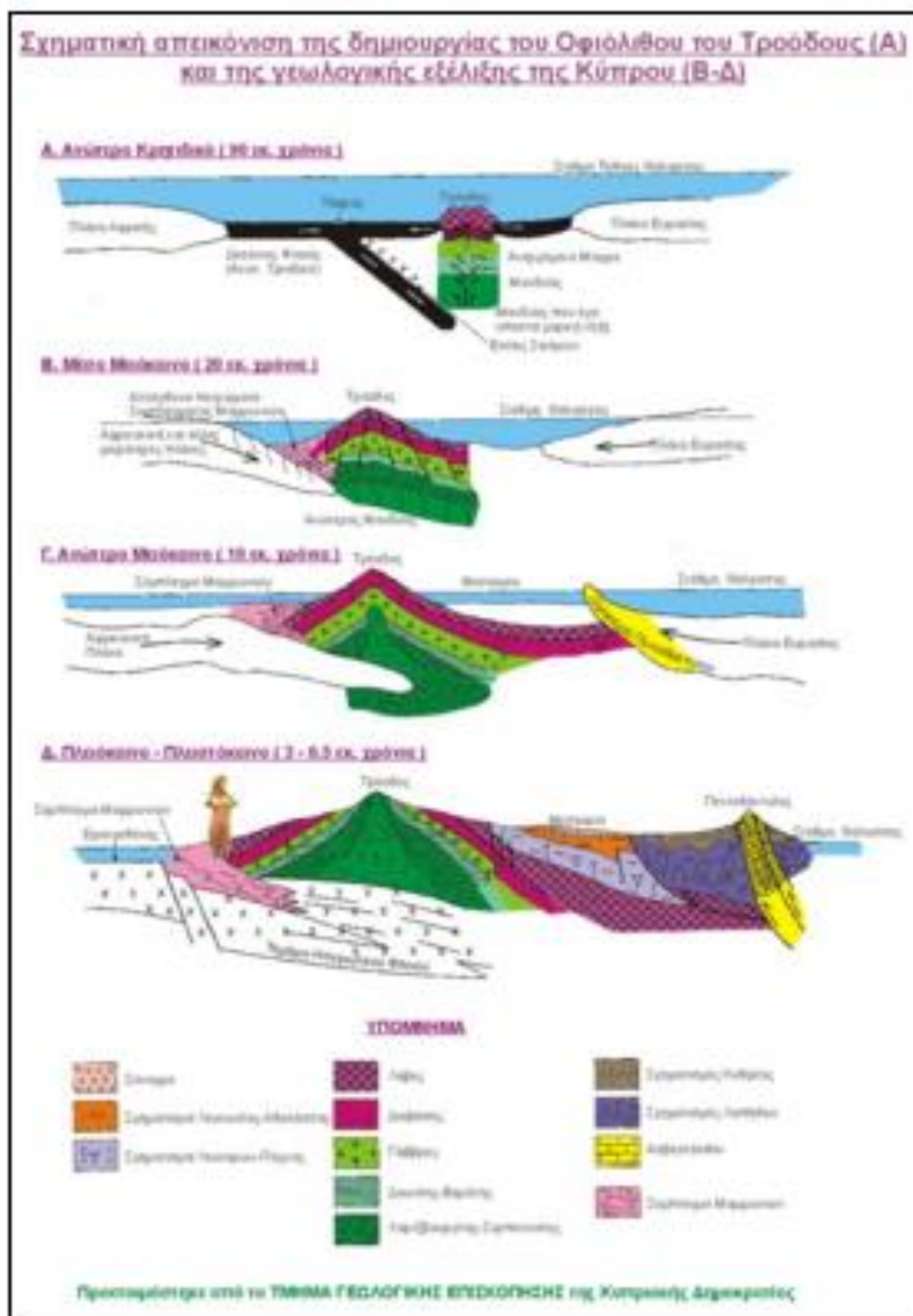
Η Κύπρος έχει τέσσερις γεωλογικές ζώνες. Η πρώτη είναι η Ζώνη του Πενταδακτύλου ή Κερύνειας, η δεύτερη η Ζώνη Τροόδου, η τρίτη ζώνη αποτελείται από το σύμπλεγμα Μαμωνιών, ενώ η τέταρτη είναι η ζώνη των αυτοχθόνων ιζηματογενών πετρωμάτων (Χάρτης 3.2).

Η πρώτη ζώνη, είναι η βορειότερη γεωλογικά ζώνη της Κύπρου και θεωρείται ότι είναι το νοτιότερο μέρος της Ταυρο-Διναρικής Αλπικής Ορογενετικής Ζώνης. Η βάση της ζώνης αυτής αποτελείται κυρίως από μια ακολουθία αλλόχθονων (ή ετερόχθονων) συμπαγών και ανακρυσταλλομένων ασβεστολίθων, δολομιτών και μαρμάρων ηλικίας Περμο-Λιθανθρακοφόρου μέχρι Κατώτερου Κρητιδικού (μεταξύ 350 και 135 Ma) (Cyprus Geology, 2004).

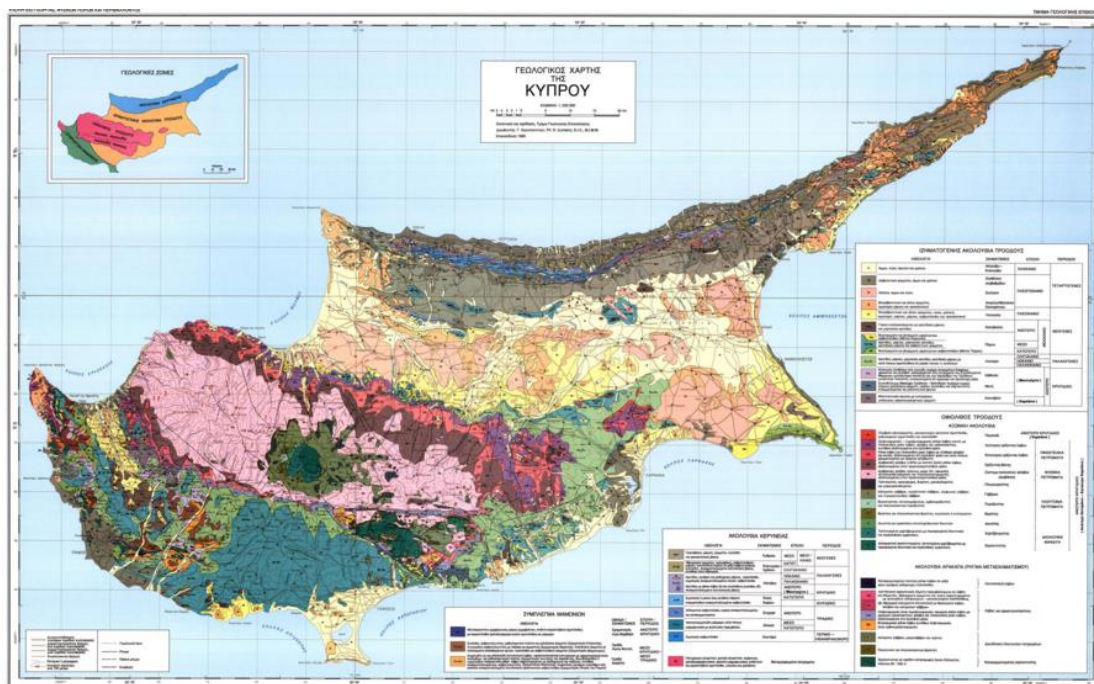
Η ζώνη Τροόδους είναι ο γεωλογικός πυρήνας της Κύπρου και βρίσκεται στο κέντρο της. Χαρακτηρίζεται από τη θολοειδή επιμήκη δομή της. Η ζώνη αυτή είναι ένα κομμάτι ενός πλήρως ανεπτυγμένου ωκεάνιου φλοιού, ο οποίος αποτελείται από πλουτώνια, φλεβικά, ηφαιστειακά πετρώματα, καθώς και από χημικά ιζήματα. Θεωρείται ο πιο πλήρης και μελετημένος οφιόλιθος στον κόσμο (Διάγραμμα 3.1).

Το σύμπλεγμα των Μαμωνιών είναι εμφανές στην Πάφο στα νότια του νησιού. Είναι μια ακολουθία (σύμπλεγμα) πυριγενών, ιζηματογενών και μεταμορφωμένων πετρωμάτων.

Τέλος, η τέταρτη ζώνη, που είναι η ζώνη των αυτόχθονων ιζηματογενών πετρωμάτων, καλύπτει την περιοχή μεταξύ της ζώνης του Πενταδακτύλου και της ζώνης του Τροόδους, δηλαδή όλη την κοιλάδα της Μεσσαορίας, καθώς και το νότιο μέρος του νησιού (Τμήμα Γεωλογικής Επισκόπησης Κύπρου, 2004).



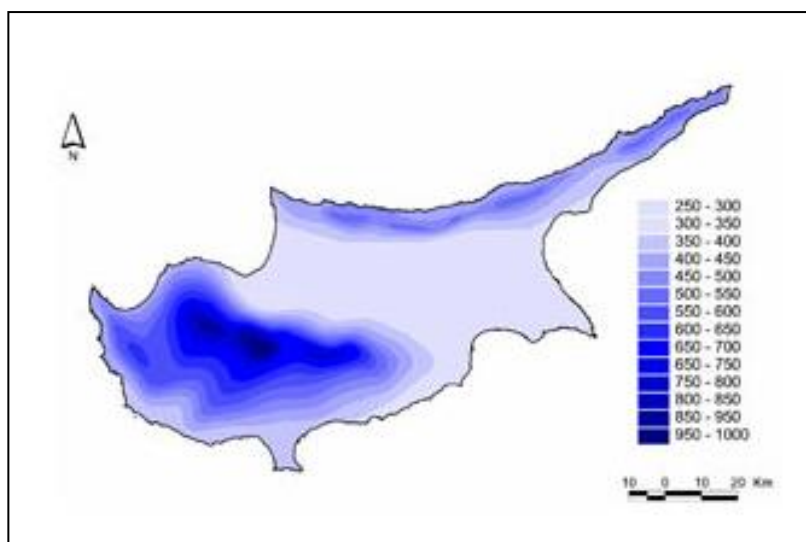
Διάγραμμα 3.1: Γεωλογική εξέλιξη Κύπρου
 Πηγή: Τμήμα Γεωλογικής Επισκόπησης Κύπρου (2004)



Χάρτης 3.2: Γεωλογικός χάρτης Κύπρου
Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου (2016)

3.5 Υδρολογικό Δίκτυο

Σύμφωνα με μακρόχρονες παρατηρήσεις, η μέση ετήσια βροχόπτωση / χιονόπτωση ήταν 503 χιλιοστόμετρα, ενώ μετά το 2000 έχει μειωθεί στα 463 χιλιοστόμετρα. Η βροχόπτωση, που μέχρι το 1997 ήταν η μοναδική πηγή υδάτινων πόρων στην Κύπρο, είναι ανομοιόμορφα κατανομημένη. Η μέγιστη είναι στους δύο ορεινούς όγκους και η ελάχιστη στις ανατολικές πεδινές και παράλιες περιοχές (Χάρτης 3.3). Επίσης, υπάρχει μεγάλη διαχρονική διακύμανση της βροχόπτωσης με συνεχείς και συχνές ανομβρίες, με διάρκεια μέχρι και τέσσερα χρόνια. Η μέση ετήσια βροχόπτωση ανέρχεται στα 2.750 εκατομμύρια κυβικά μέτρα. Η κατανομή αυτής της ποσότητας είναι 1:3 σε επιφανειακή αποθήκευση και σε υπόγεια νερά αντίστοιχα. Από την υπόγεια αποθήκευση το 1/3 ρέει στη θάλασσα (Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2016).



Χάρτης 3.3: Χάρτης βροχόπτωσης στην Κύπρο
Πηγή: Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων Κύπρου (2007)

Ποταμοί

Οι περισσότεροι ποταμοί πηγάζουν από την περιοχή του Τροόδους. Είναι κυρίως εποχικοί ποταμοί, οι οποίοι έχουν απορροή όταν υπάρχει μεγάλη βροχόπτωση. Δεν υπάρχουν ποταμοί με συνεχή ροή σε όλο τους το μήκος, λόγω του Μεσογειακού κλίματος. Εξαιρέση αποτελούν κάποια τμήματα των ποταμών Ξερού, Διάριζου, Κούρη, Καργώτη, Μαραθάσας και Γερμασόγειας, τα οποία έχουν συνεχή ροή καθόλη τη διάρκεια του χρόνου, καθώς βρίσκονται ανάντη της περιοχής του Τροόδους. Οι υπόλοιποι ποταμοί ρέουν 3 με 4 μήνες τον χρόνο. Στους περισσότερους ποταμούς η κλίση είναι απότομη, εκτός από αυτούς στις πεδινές περιοχές, κατά μήκος της νότιας πλευράς του νησιού.

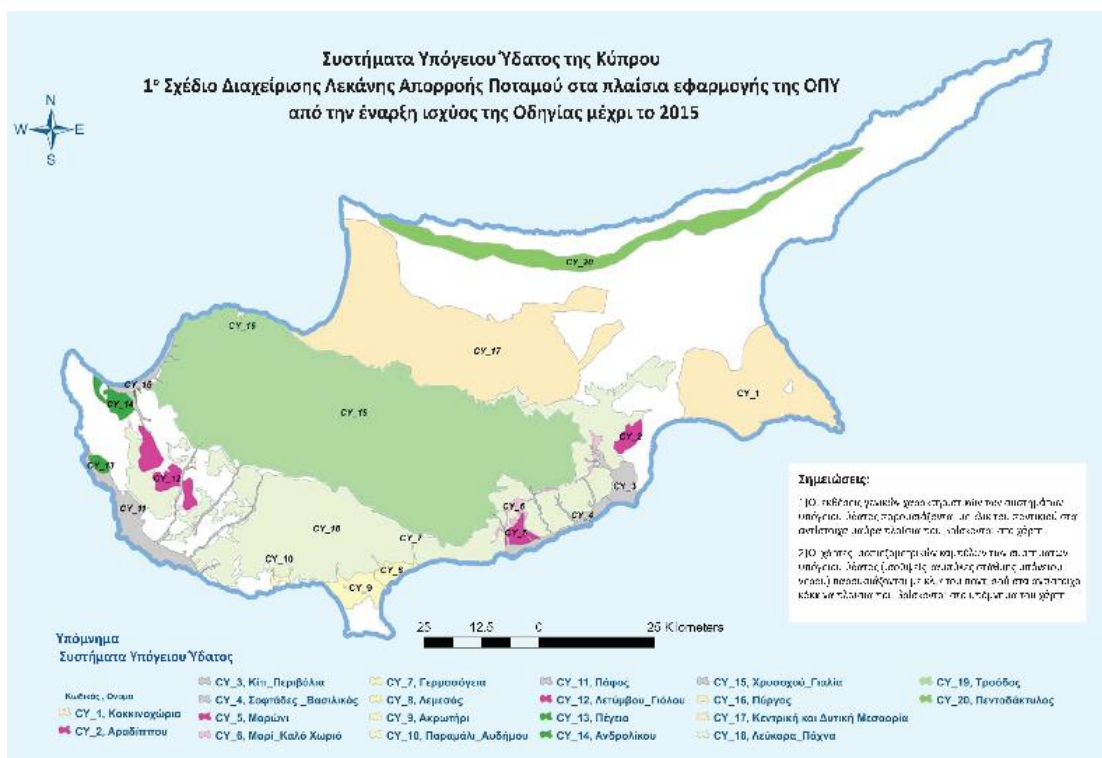
Λίμνες

Εξ αιτίας του ξηρού Μεσογειακού κλίματος, στην Κύπρο υπάρχουν μόνο 5 λίμνες, οι οποίες είναι αλμυρές ή υφάλμυρες. Οι λίμνες αυτές στεγνώνουν συχνά, αλλά όχι κάθε χρόνο.

Υπόγεια υδάτινα σώματα

Οι περισσότεροι υδροφορείς του νησιού (Χάρτης 3.4) είναι φρεάτιοι και είναι ανεπτυγμένοι είτε σε ποτάμιες, είτε σε παράκτιες αλλουβιακές αποθέσεις. Αυτοί οι δυναμικοί υδροφορείς τροφοδοτούνται από τις βροχοπτώσεις και από τις παροχές ποταμών. Στο νησί υπάρχουν τρεις μεγάλοι παράκτιοι υδροφορείς με βάθος 30 μέτρων και αποτελούνται από άμμο, ίλυ, ασβεστόλιθους, κροκαλοπαγή πετρώματα και άργιλο. Οι 66 υδροφορείς της

Κύπρου έχουν ομαδοποιηθεί σε 22 συστήματα υπόγειων υδάτων με βάση τη λιθολογία, τα υδραυλικά τους χαρακτηριστικά, τις πιέσεις και τη χρήση τους. Ο υδροβιότοπος Λειβάδι Φασουρίου, που βρίσκεται κοντά στην αλυκή Ακρωτηρίου, είναι το μοναδικό οικοσύστημα στην Κύπρο που εξαρτάται άμεσα από τα υπόγεια ύδατα και συγκεκριμένα από το υδατικό σύστημα του Ακρωτηρίου (Τμήμα Γεωλογικής Επισκόπησης Κύπρου, 2009).



Χάρτης 3.4: Συστήματα υπόγειων υδάτων Κύπρου

Πηγή: Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων (2007)

Φράγματα - δεξαμενές

Τα φράγματα και οι δεξαμενές αποθήκευσης έχουν δημιουργηθεί για την αποθήκευση νερού. Η ποσότητά τους εξαρτάται αποκλειστικά από τη βροχόπτωση και τη χρήση. Οι τεχνητοί ταμιευτήρες γεμίζουν από την εισροή του νερού από τα ποτάμια. Τα φράγματα και οι δεξαμενές είναι κατασκευασμένες για παροχή πόσιμου νερού και νερού για άρδευση. Η στάθμη τους μεταβάλλεται. Στην Κύπρο υπάρχουν συνολικά 108 φράγματα (Χάρτης 3.5).



Χάρτης 3.5: Φράγματα της Κύπρου
Πηγή: Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων (2007)

3.6 Χλωρίδα και Πανίδα

Η Κύπρος, εξ αιτίας της γεωγραφικής της θέσης στο επίκεντρο τριών ηπείρων, ενσωματώνει βοτανολογικά στοιχεία των γειτονικών εδαφικών μαζών. Μέχρι σήμερα στο νησί έχουν καταγραφεί 1908 διαφορετικά είδη, υποείδη, ποικιλίες, μορφές και υβρίδια φυτών. Στον αριθμό αυτό περιλαμβάνονται και όλα τα ιθαγενή και επιγενή φυτά, όχι όμως και τα καλλιεργούμενα φυτά. Τα ενδημικά φυτά της Κύπρου ανέρχονται στα 140 (Τμήμα Δασών Κύπρου, 2012), αντιπροσωπεύοντας ένα πολύ υψηλό ποσοστό συνολικού ενδημισμού, 7,3% (Kier et al., 2009).

Το κυκλάμινο (*Cyclamen cypricum*) έχει ανακηρυχθεί εθνικό φυτό της Κύπρου, ενώ η χρυσοβαλανιδιά (*Quercus alnifolia*) το εθνικό δέντρο του νησιού (Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2006).

Σχετικά με την πανίδα του νησιού, σύμφωνα με μελέτες του Τμήματος Δασών έχουν καταγραφεί μέχρι σήμερα 30 είδη θηλαστικών, εκ των οποίων τα δεκαέξι είναι νυχτερίδες, τα δέκα είναι χερσαία θηλαστικά, τα τρία είναι είδη δελφινιών και το ένα είναι είδος φώκιας. Το μεγαλύτερο από αυτά είναι το ενδημικό αγρινό. Είναι ένα σπάνιο είδος αγριοπροβάτου που εντοπίζεται μόνο στην Κύπρο και αποτελεί προστατευόμενο είδος.

Η ιδιαίτερη θέση του νησιού είναι σημαντική και ενισχύει σημαντικά την πανίδα του νησιού. Η Κύπρος βρίσκεται πάνω σε έναν από τους οκτώ κύριους διαδρόμους μετανάστευσης των πουλιών από την Ευρώπη στην Αφρική και αντίστροφα. Από πρόσφατη καταγραφή εντοπίζονται 370 είδη πουλιών, εκ των οποίων τα 53 είναι μόνιμοι κάτοικοι, ενώ τα υπόλοιπα είναι αποδημητικά. Ακόμη, στην Κύπρο ζουν 22 είδη ερπετών, εκ των οποίων τα οκτώ είναι φίδια, τα έντεκα σαύρες και τα τρία χελώνες. Επίσης, υπάρχουν τρία είδη αμφιβίων. Όσο αφορά στα έντομα, υπάρχουν πενήντα δύο είδη πεταλούδας. Τα εννιά από αυτά είναι ενδημικά είδη. Ο Γύπας Πυρόρχους (*Gyps fulvus fulvus*) που ζει στην Κύπρο, αντιμετωπίζει τα τελευταία χρόνια ορατό κίνδυνο εξαφάνισης, με τον πληθυσμό τους να μην ξεπερνά τα 30 άτομα, και γι' αυτό τελεί υπό προστασία (Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2007a).

3.7 Προστατευόμενες Περιοχές

Το Δίκτυο Natura 2000 (European Commission, 1992b; Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2007b) αποτελεί ένα Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο περιοχών, οι οποίες φιλοξενούν φυσικούς τύπους οικοτόπων και οικοτόπους ειδών που είναι σημαντικοί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αποτελείται από δύο κατηγορίες περιοχών:

- τις «Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ)» (Special Protection Areas-SPA) για την Ορνιθοπανίδα, όπως ορίζονται στην Οδηγία 79/409/ΕΚ «για τη διατήρηση των άγριων πτηνών», και
- τους «Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ)» (Sites of Community Importance SCI), οι οποίοι, όπως ορίζεται στην Οδηγία 92/43/ΕΟΚ, αποτελούν τόπους που συνεισφέρουν σημαντικά στη διατήρηση ή την αποκατάσταση ενός τύπου φυσικού οικοτόπου.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει συμπεριλάβει στο δίκτυο Natura 2000 61 περιοχές της Κύπρου, οι οποίες καλύπτουν τους τύπους οικοτόπων και τα είδη χλωρίδας και πανίδας ώστε να μπορούν να θεωρηθούν προστατευόμενα (Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2007b).



Χάρτης 3.6: Δίκτυο Natura 2000 στο νησί της Κύπρου
Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου (2007b)

3.8 Πολίτευμα

Το πολίτευμα της Κύπρου είναι η Προεδρική Δημοκρατία. Η εκτελεστική εξουσία ασκείται από το υπουργικό συμβούλιο, το οποίο διορίζει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, είναι ο Ανώτατος Άρχοντας του Κράτους, διορίζεται από τον λαό με ψηφοφορία και η θητεία του διαρκεί πέντε χρόνια. Τη νομοθετική εξουσία της Κυπριακής Δημοκρατίας ασκεί η Βουλή των Αντιπροσώπων. Όπως και ο Πρόεδρος έτσι και οι βουλευτές εκλέγονται για μια πενταετία. Ο αριθμός των βουλευτών ανέρχεται στους 80, με αναλογία 56 Ελληνοκύπριοι και 24 Τουρκοκύπριοι. Οι θέσεις των Τουρκοκυπρίων παραμένουν κενές.

3.9 Γλώσσα

Επίσημες γλώσσες της Κύπρου είναι η ελληνική και η τουρκική. Εν τούτοις, χρησιμοποιείται ευρέως και η αγγλική γλώσσα.

3.10 Θρήσκευμα

Στην ελεύθερη Κύπρο επίσημη θρησκεία είναι ο Χριστιανισμός. Στις κατεχόμενες περιοχές, οι Τουρκοκύπριοι αλλά και οι Τούρκοι άποικοι ασπάζονται τον μουσουλμανισμό.

3.11 Νόμισμα

Την 01/01/08 η Κυπριακή Δημοκρατία, μετά την είσοδο της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, υιοθέτησε το ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα, το ευρώ, το οποίο αντικατέστησε την κυπριακή Λίρα (Υπουργείο Εξωτερικών Κύπρου, 2011).

3.12 Σύστημα Υγείας

Στην Κύπρο, το προσδόκιμο ζωής είναι αρκετά υψηλό σε σχέση με άλλες χώρες μέλη της Ε.Ε. Για τους άντρες, το προσδόκιμο είναι τα 79 έτη, ενώ για τις γυναίκες είναι τα 81,2 έτη. Παρ' όλα αυτά, το σύστημα υγείας δεν είναι το ιδανικότερο. Συγκριτικά με τον μέσο όρο της Ε.Ε., τα ποσοστά της Κύπρου, σχεδόν σε όλους τους τομείς είναι πιο χαμηλά. Η Κύπρος το 2012 δαπάνησε μόνο το 7,1% του Α.Ε.Π. της για τις συνολικές δαπάνες υγείας, σύμφωνα με τη Eurostat (2015b) σε αντίθεση με τον μέσο όρο της Ε.Ε. που έφτανε μέχρι και το 9,6%. Επίσης, η δημόσια δαπάνη για την υγεία, ήταν μόνο 3,3%, ενώ ο μέσος όρος της Ε.Ε. ήταν 7,3%. Αυτό οφείλεται στη μη ύπαρξη εθνικού σχεδίου ασφάλισης υγείας. Σύμφωνα με την ίδια πηγή, ο αριθμός των νοσοκομειακών κλινών, ιατρών και νοσηλευτών ανά 100.000 κατοίκους είναι χαμηλός για την Κύπρο, πολύ χαμηλότερος από τον μέσο όρο της Ε.Ε. Αντίθετα, ο αριθμός των οδοντιάτρων ανά 100.000 κατοίκους, είναι ο δεύτερος υψηλότερος στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Eurostat, 2015b). Το ποσοστό θνησιμότητας στα βρέφη είναι 3,5% ανά 1000 γεννήσεις, αρκετά χαμηλότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. (Υπουργείο Υγείας Κύπρου, 2015).

3.13 Δίκτυα - Υποδομές

Η είσοδος στην Κυπριακή Δημοκρατία μπορεί να γίνει με τη χρήση θαλάσσιων αλλά και εναέριων μεταφορών. Οι νόμιμες οδοί είναι μέσω του αερολιμένα Λάρνακας «Γλαύκος Κληρίδης» και του αερολιμένα Πάφου, αλλά και μέσω των λιμανιών Λάρνακας, Λεμεσού και Πάφου. Στο νησί υπάρχει και το λιμάνι στην Αμμόχωστο, στην Κερύνεια και στο Καραβοστάσι, όπως επίσης και το αεροδρόμιο στη Λευκωσία, τα οποία όμως βρίσκονται στα τουρκοκρατούμενα εδάφη και δεν αναγνωρίζονται από την Κυπριακή Δημοκρατία.

3.13.1 Οδικό Δίκτυο

Η Κύπρος έχει ένα ολοκληρωμένο κύριο οδικό δίκτυο μήκους 2370 χιλιομέτρων, εκ των οποίων τα 560 χιλιόμετρα είναι αυτοκινητόδρομοι, οι οποίοι ενώνουν τις μεγάλες πόλεις της ελεύθερης Κύπρου. Επιπλέον,

υπάρχουν άλλα 5150 χιλιόμετρα οδικού δικτύου, που περιλαμβάνει αστικούς, αγροτικούς και δασικούς δρόμους (Υπουργείο Μεταφορών Κύπρου, 2016).

Το οδικό δίκτυο του νησιού είναι ένα από τα εκτενέστερα, κατ' αναλογία με τον πληθυσμό, σε όλη την Ευρώπη. Βρίσκεται επίσης στις πρώτες θέσεις σε παγκόσμια κλίμακα σε σχέση με τον αριθμό ιδιωτικών αυτοκινήτων ανά κάτοικο. Στοιχεία της Eurostat δείχνουν ότι αντιστοιχούν 579 αυτοκίνητα ανά 1000 κατοίκους (Eurostat, 2015c), με αποτέλεσμα οι κάτοικοι του νησιού να αντιμετωπίζουν καθημερινά προβλήματα κυκλοφοριακής συμφόρησης, με το πρόβλημα βέβαια να είναι πιο έντονο στις πόλεις. Το κυκλοφοριακό πρόβλημα αποτελεί μείζον θέμα, το οποίο έχει αρνητικές επιπτώσεις στην εθνική οικονομία, το περιβάλλον και την οδική ασφάλεια (Νικολαΐδης, 2009).

Στην Κύπρο, εξ αιτίας της τουρκικής κατοχής, η ύπαρξη δύο αυτόνομων δικτύων είναι αναπόφευκτη, γεγονός όμως που δημιουργεί αρκετά προβλήματα στην καθημερινή διακίνηση των κατοίκων. Αυτό εμποδίζει την εξασφάλιση ασφάλειας, εύκολης και αποτελεσματικής διακίνησης ανθρώπων και αγαθών μέσω ενός ορθολογικά οργανωμένου δημόσιου οδικού δικτύου. Παράλληλα, δεν προσφέρει ένα φιλικό περιβάλλον για τους κατοίκους του νησιού, καθώς δεν εξυπηρετεί τα εθνικά συμφέροντα στο μέγιστο. Τέλος, ένα δημόσιο αστικό και υπεραστικό οδικό δίκτυο πρέπει αναμφισβήτητα να εξασφαλίζει την καλή ποιότητα ζωής των πολιτών, τόσο στο παρόν όσο και στο μέλλον, πράγμα που στο υπάρχον οδικό δίκτυο του νησιού, προς το παρόν, δεν συμβαίνει. Για να εφαρμοστούν τα πιο πάνω, θα πρέπει να γίνει μια ασφαλής, αποτελεσματική ενοποίηση του οδικού δικτύου. Για να πραγματοποιηθεί αυτό, πρέπει πρώτα να γίνει καταγραφή της κατάστασης του οδικού δικτύου που βρίσκεται από το 1974 στη νεκρή ζώνη και ακολούθως, προώθηση μελέτης για ανακατασκευή και επανένωση του οδικού δικτύου που βρίσκεται στη νεκρή ζώνη με το υπόλοιπο οδικό δίκτυο του νησιού. Τέλος, πρέπει να γίνει συλλογή δεδομένων για την μέχρι σήμερα ανάπτυξη του οδικού δικτύου στις κατεχόμενες περιοχές. Απαραίτητα προϋπόθεση είναι η διασφάλιση ότι η αναπτυξιακή πολιτική του κράτους διαθέτει τις κατάλληλες πρόνοιες για ενοποίηση του οδικού δικτύου της ενοποιημένης Κύπρου (Υπουργείο Εσωτερικών Κύπρου, 2015).

Εξ αιτίας του ιδιαίτερα μικρού μεγέθους του νησιού, δεν υπάρχει η δυνατότητα δημιουργίας εναλλακτικών μέσων διακίνησης, όπως σιδηροδρομικών μέσων ή τραμ.

Δημόσια συγκοινωνία

Οι Κύπριοι ξοδεύουν υψηλά ποσά για τις καθημερινές τους μετακινήσεις, αφού η χρήση Μέσων Μαζικής Μεταφοράς γίνεται μόνο από το 2-3% των κατοίκων. Όπως και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, γίνονται επενδύσεις για την προώθηση των δημόσιων μεταφορών, την ολοκλήρωση και βελτίωση του οδικού δικτύου και την εφαρμογή ευφυών συστημάτων μεταφορών (Υπουργείο Μεταφορών Κύπρου, 2016).

Στο νησί υπάρχουν τοπικά λεωφορεία για τις μετακινήσεις εντός των πόλεων, αλλά και υπεραστικά λεωφορεία για μετακίνηση του επιβατικού κοινού μεταξύ των μεγάλων πόλεων την Κύπρου. Επιπλέον, υπάρχουν λεωφορεία από και προς τα αεροδρόμια Λάρνακας και Πάφου από όλες τις πόλεις. Τα δρομολόγια πλέον, μετά από την πρόσφατη αναβάθμισή τους, εκτελούνται πιο συχνά, ειδικά για διαδρομές εντός της πόλης, με συχνότητα περίπου 15 λεπτά. Όπως είναι αναμενόμενο, για τις απομακρυσμένες περιοχές τα δρομολόγια δεν είναι τόσο συχνά, γεγονός που καθιστά τη χρήση λεωφορείων από τους κατοίκους των περιοχών αυτών μειωμένη και ταυτόχρονα αποθαρρυντική (Cyprus By Bus, 2015).

Σε μια προσπάθεια του κράτους να προσελκύσει μεγαλύτερο κοινό προς τη δημόσια συγκοινωνία, τα κόμιστρα έχουν μειωθεί κατά πολύ. Παρ' όλα αυτά, το μέτρο αυτό ελάχιστα βοήθησε τον στόχο του.

Δυστυχώς, στα δημόσια μέσα μεταφοράς δεν υπάρχει η δυνατότητα πρόσβασης ατόμων με κινητικές δυσκολίες, με εξαίρεση δύο-τρία λεωφορεία σε τουριστικές περιοχές του νησιού. Τα υφιστάμενα λεωφορεία είναι πλήρως ακατάλληλα για άτομα με αναπηρίες, αλλά και για γονείς με καρτσάκια. Από το 2007 έχει ξεκινήσει μια προσπάθεια αντικατάστασης των υφιστάμενων λεωφορείων, αλλά έχει παραμείνει στάσιμη στα αρχικά στάδια (Υπουργείο Μεταφορών Κύπρου, 2016).

3.13.2 Δίκτυα Εναέριων Μεταφορών

Στο νησί υπάρχουν δύο αερολιμένες, μέσω των οποίων μπορεί να γίνει η αεροπορική πρόσβαση. Πιο συγκεκριμένα, αυτά είναι τα Αεροδρόμια της Λάρνακας και της Πάφου και εξυπηρετούν τόσο την τουριστική όσο και την εμπορική δραστηριότητα του νησιού (Hermes Airports, 2016).

Αερολιμένας Λάρνακας

Το τερματικό του νέου αεροδρομίου Λάρνακας εγκαινιάστηκε τον Νοέμβριο του 2009. Καλύπτει έκταση 100.000 τετραγωνικών μέτρων και έχει την δυνατότητα να εξυπηρετήσει 7,5 εκατομμύρια επιβάτες ετησίως. Το αεροδρόμιο απέχει πέντε χιλιόμετρα από την πόλη της Λάρνακας, σαράντα εννέα χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα, εβδομήντα χιλιόμετρα από τη Λεμεσό, σαράντα έξι χιλιόμετρα από την Αγία Νάπα και 139 χιλιόμετρα από την πόλη της Πάφου (Hermes Airports, 2016; Υπουργείο Εξωτερικών Κύπρου, 2016).

Αερολιμένας Πάφου

Το αεροδρόμιο της Πάφου βρίσκεται δεκαπέντε χιλιόμετρα ανατολικά της Πάφου, εξήντα τρία χιλιόμετρα από τη Λεμεσό, εκατό είκοσι εννέα χιλιόμετρα από τη Λάρνακα, πενήντα χιλιόμετρα από την Πόλη της Πάφου και τέλος εκατό σαράντα έξι χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα του νησιού. Το αεροδρόμιο Πάφου είναι πιο μικρό σε έκταση από αυτό της Λάρνακας, καθώς καλύπτει 20.000 τετραγωνικά μέτρα και έχει δυνατότητα εξυπηρέτησης 2,7 εκατομμυρίων επιβατών ετησίως (Hermes Airports, 2016).



Διάγραμμα 3.2: Αεροπορικές αφίξεις στο νησί την περίοδο 1990-2014
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2014α), επεξεργασία μελετητή

Από τα στοιχεία του Διαγράμματος 3.2, φαίνεται ότι την τελευταία εικοσιπενταετία η κίνηση και στα δύο αεροδρόμια του νησιού αυξήθηκε κατακόρυφα. Όπως είναι αναμενόμενο, το αεροδρόμιο Λάρνακας παρουσιάζει μεγαλύτερο φόρτο σε σχέση με εκείνο της Πάφου, αφού μπορεί να εξυπηρετήσει τον τριπλάσιο αριθμό επιβατών.

3.13.3 Δίκτυο θαλάσσιων μεταφορών

Οι θαλάσσιες μεταφορές επιβατικού κοινού και εμπορευμάτων από και προς το νησί γίνονται από τα λιμάνια Λεμεσού, Λάρνακας και Πάφου. Από στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας, που παρουσιάζονται στα Διαγράμματα 3.3 και 3.4, φαίνεται ότι η κίνηση εμπορευμάτων είναι αρκετά μεγαλύτερη από την κίνηση των επιβατών με πλοία. Επιπρόσθετα, παρατηρείται μια μεγάλη μείωση του επιβατικού κοινού που έρχεται στο νησί δια της θαλάσσιας οδού. Ειδικά μετά το 2010, οι αφίξεις παρουσιάζουν καθοδική πορεία. Αυτό πιθανότατα να οφείλεται σε δύο παράγοντες. Είτε λόγω της οικονομικής κρίσης έχει μειωθεί ο αριθμός των ατόμων που προτιμούν τις κρουαζιέρες, είτε λόγω μείωσης της τιμής των αεροπορικών εισιτηρίων οι επισκέπτες προτιμούν την είσοδο τους στο νησί αεροπορικώς.



Διάγραμμα 3.3: Ατμοπλοϊκές αφίξεις στο νησί την περίοδο 1990-2014
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2014α), επεξεργασία μελετητή



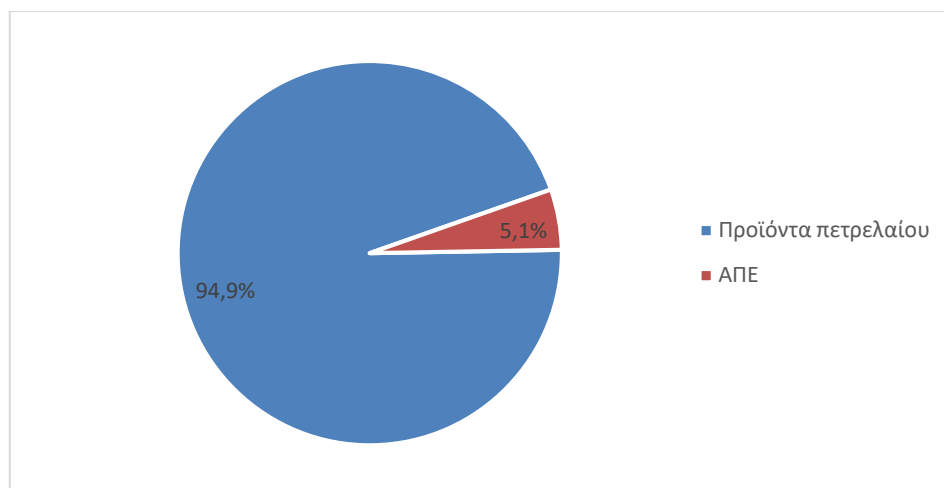
Διάγραμμα 3.4: Κίνηση φορτίου ατμοπλοϊκώς στο νησί την περίοδο 1990-2014
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2014α), επεξεργασία μελετητή

3.13.4 Δίκτυο Τηλεπικοινωνιών

Το νησί διαθέτει μια από τις πιο σύγχρονες υποδομές τηλεπικοινωνιών της περιοχής. Εξ αιτίας του εξελιγμένου τηλεπικοινωνιακού δικτύου και της άριστης περιφερειακής και διεθνούς σύνδεσης, το νησί θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς τηλεπικοινωνιακούς κόμβους της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Η Κύπρος διαθέτει υποβρύχιο καλωδιακό δίκτυο οπτικών ινών, το οποίο της δίνει την δυνατότητα να έχει πρόσβαση σε σημαντικά δορυφορικά συστήματα. Με την ένταξη στη μεγάλη Ευρωπαϊκή οικογένεια, ο τομέας των τηλεπικοινωνιών φιλελευθεροποιήθηκε. Δεν υπάρχει πια το μονοπώλιο του ημικρατικού οργανισμού της Αρχής Τηλεπικοινωνιών Κύπρου (ΑΤΗΚ), με αποτέλεσμα η αγορά στις τηλεπικοινωνίες να «ανοίξει» και να γίνει πιο ανταγωνιστική και ταυτόχρονα πιο οικονομική. Εκτός από την ΑΤΗΚ δραστηριοποιούνται πλέον στην Κύπρο οι εταιρίες MTN, Cablenet και Primetel.

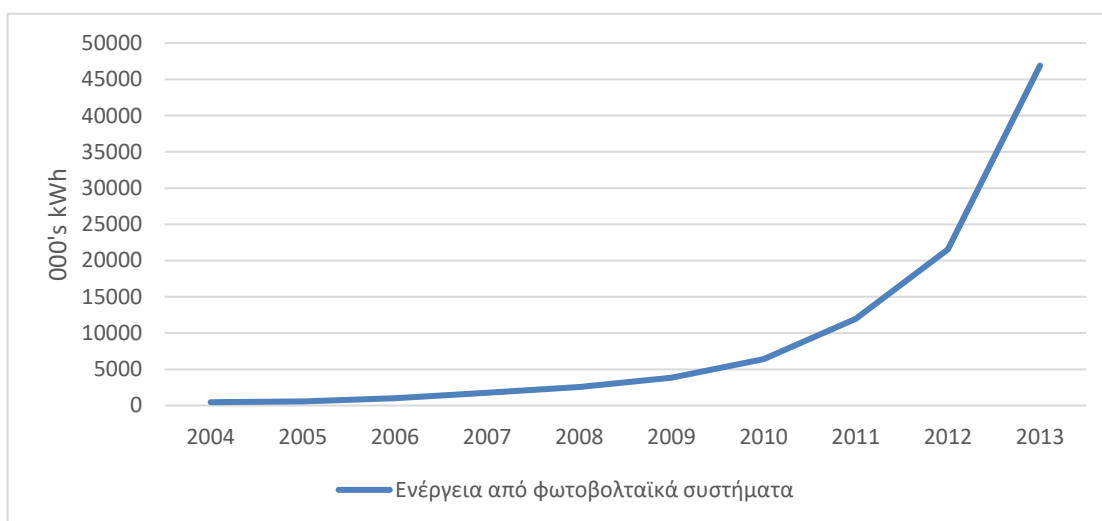
3.13.5 Ενεργειακό Δίκτυο

Η μεγάλη τουριστική ανάπτυξη στις παράκτιες περιοχές του νησιού, σε συνδυασμό με τη συνεχή χρήση παραδοσιακών μορφών ενέργειας και με την εντατική χρήση των φυσικών πόρων έχουν σαν αποτέλεσμα τη συνεχή καταπόνηση του φυσικού περιβάλλοντος. Το ενεργειακό δίκτυο της Κύπρου, λόγω του νησιωτικού της χαρακτήρα, δεν έχει διασυνδέσεις με άλλα δίκτυα. Η ενεργειακή εξάρτηση του νησιού, σύμφωνα με δεδομένα του 2012, είναι 97% (Διάγραμμα 3.5), σε αντίθεση με τον μέσο όρο της Ε.Ε. που είναι 53,4%. Το ποσοστό αυτό είναι το τρίτο υψηλότερο στην Ευρώπη. Επίσης, όλη σχεδόν η ενέργεια που καταναλώνει το νησί (94,9%), προέρχεται από τη χρήση προϊόντων πετρελαίου (Eurostat, 2015a; Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, 2015a). Αναμφισβήτητα, πέραν του 50% της ενέργειας ολόκληρου του νησιού, καταναλώνεται στον τομέα των μεταφορών. Μέχρι το 2020 έχει τεθεί ως στόχος ποσοστό 13% των μεταφορών να αξιοποιεί ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (European Commission, 2010).



Διάγραμμα 3.5: Πηγές παραγωγής ενέργειας στο νησί το 2015
Πηγή: Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού (2015a) και Eurostat (2015a), επεξεργασία μελετητή

Τα φωτοβολταϊκά συστήματα είναι μια ανανεώσιμη πηγή ενέργειας η οποία είναι ιδιαίτερα διαδομένη τα τελευταία χρόνια στο νησί και αυτό φαίνεται από την έντονη χρήση τους τα τελευταία χρόνια για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Η χρήση τους, όπως παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 3.6, αυξήθηκε δραματικά τα τελευταία χρόνια.



Διάγραμμα 3.6: Παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από φωτοβολταϊκά συστήματα
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2014b), επεξεργασία μελετητή

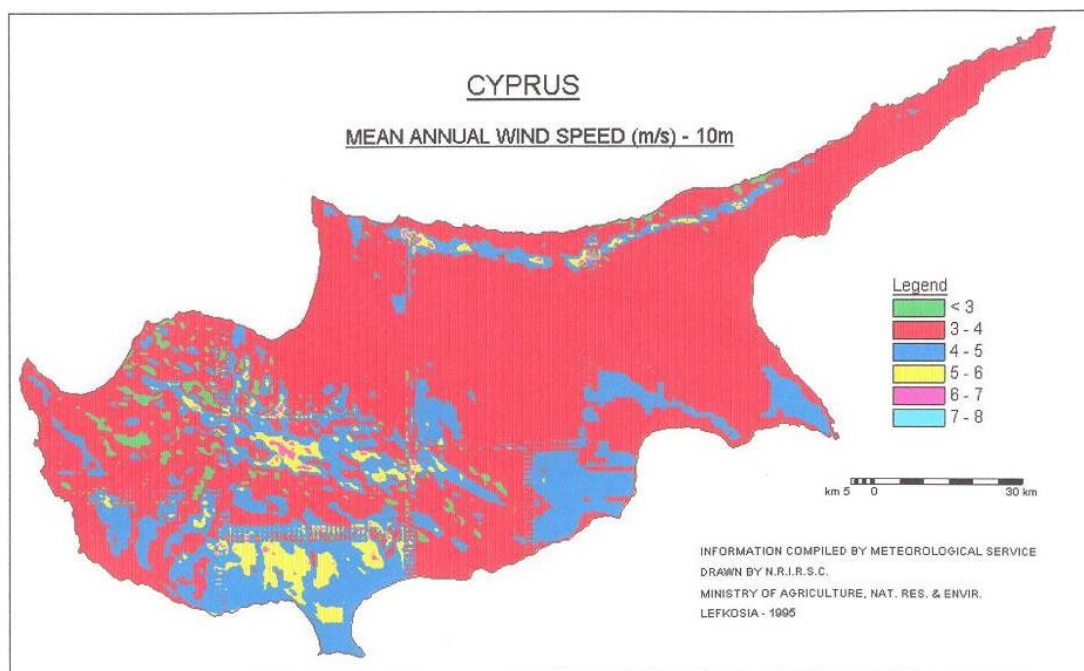
Για τη χρήση της ηλιοθερμικής ενέργειας και για άλλες χρήσεις πέραν της οικιακής, δηλαδή για πιο μαζική παραγωγή για την εξυπηρέτηση μεγάλου αριθμού κατοικιών, δημοσίων κτηρίων, μεγάλων επιχειρήσεων κ.λπ. έχουν δοθεί μέχρι το 2014 τρεις άδειες ηλιοθερμικών σταθμών. Οι δύο από αυτούς

τους σταθμούς βρίσκονται στο χωριό Μονάγρι της επαρχίας Λεμεσού και ο τρίτος βρίσκεται στο Ακρωτήρι (ΡΑΕΚ, 2014).

Όσον αφορά στην υδροηλεκτρική ενέργεια, λόγω της χαμηλής βροχόπτωσης το νησί δεν θεωρείται ελκυστικό για μεγάλα υδροηλεκτρικά έργα. Έτσι, το λιγοστό υδροηλεκτρικό δυναμικό του μένει αναξιοποίητο. Σήμερα, γίνεται μια προσπάθεια να γίνει αξιοποίηση των φραγμάτων νερού, τα οποία είναι τοποθετημένα σε ψηλά σημεία, ώστε να αξιοποιηθούν για την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας (Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων Κύπρου, 2007).

Η κυματική ενέργεια είναι κάτι πολύ νέο για το νησί. Υπάρχει μια εμπορική πιλοτική μονάδα (Fratelli Giorgio Ltd), η οποία έχει μια εγκατεστημένη ισχύ εξόδου 240 KW. Βάση της μονάδας αυτής και αφού υπολογιστεί η παραγωγή ενέργειας και το οικονομικό κόστος, θα αποφασισθεί αν ένα Πάρκο Κυματικής Ενέργειας μπορεί να είναι βιώσιμο στην περιοχή του Πωμού της επαρχίας Πάφου.

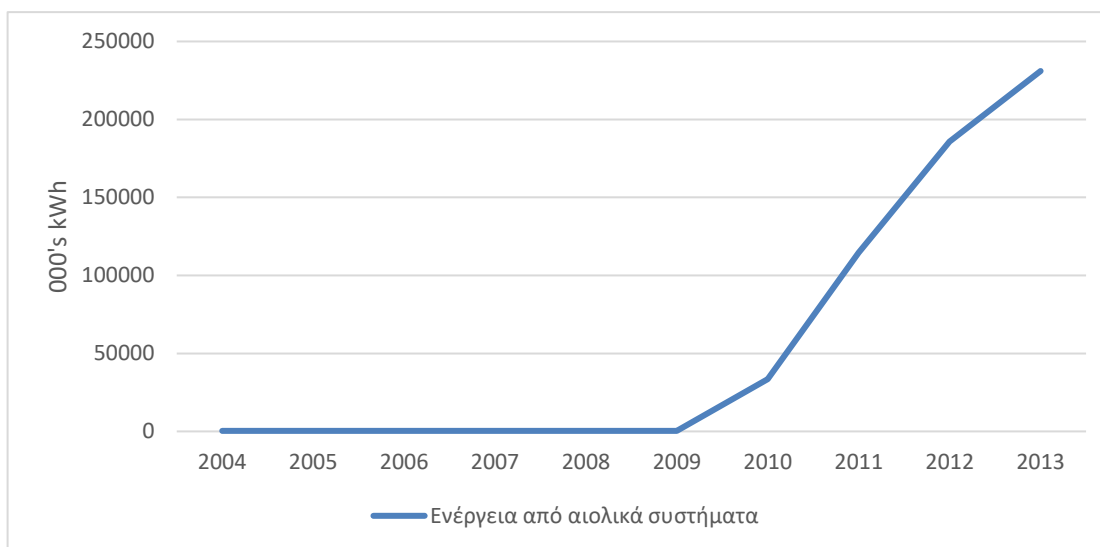
Το αιολικό δυναμικό της Κύπρου δεν είναι ιδιαίτερα υψηλό, υπάρχουν όμως περιοχές με αρκετά ικανοποιητικό δυναμικό για εγκατάσταση ανεμογεννητριών, όπως παρουσιάζεται στον Χάρτη 3.7.



Χάρτης 3.7: Μέση ετήσια ταχύτητα ανέμου στην Κύπρο
Πηγή: Τμήμα Μετεωρολογίας Κύπρου (1995)

Μέχρι το τέλος του 2013 στο νησί είχαν εγκατασταθεί 5 αιολικά πάρκα, στις περιοχές Ορείτες, Αλέξιγρος, Αγία Άννα, Κόσιη και Καμπί, και βρίσκονται σε

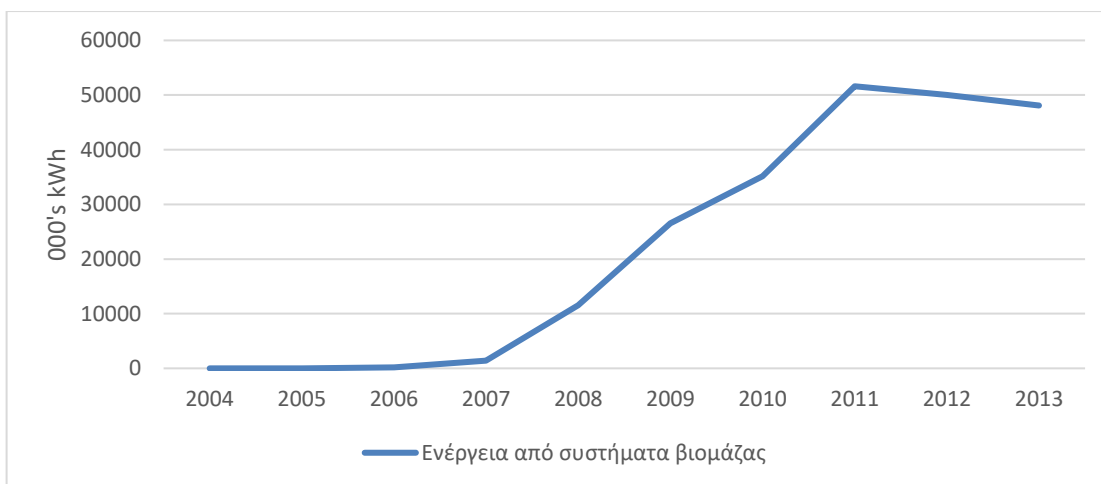
πλήρη λειτουργία με εγκατεστημένη ισχύ 146,7 MW (Ενεργειακό Γραφείο Κύπριων Πολιτών, 2015).



Διάγραμμα 3.7: Παραγωγή αιολικής ενέργειας στο νησί
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2014b), επεξεργασία μελετητή

Στο Διάγραμμα 3.7 παρουσιάζεται η παραγωγή αιολικής ενέργειας στο νησί. Μέχρι το 2004, η αιολική ενέργεια δεν ήταν καθόλου διαδεδομένη. Μετά τη δημιουργία των προαναφερθέντων αιολικών πάρκων, η παραγωγή ενέργειας έφθασε σε αρκετά υψηλά ποσοστά.

Τέλος, μια ακόμη μορφή ανανεώσιμης ενέργειας που χρησιμοποιείται στο νησί είναι η βιομάζα. Από το 2007 μέχρι σήμερα δημιουργήθηκαν 13 σταθμοί παραγωγής βιοαερίου από κτηνοτροφικά απόβλητα. Οι σταθμοί αυτοί παράγουν ηλεκτρική και θερμική ενέργεια. Μέχρι τον Δεκέμβριο του 2013, η εγκατεστημένη ισχύς των σταθμών που είναι συνδεδεμένοι με το δίκτυο της ΑΗΚ είναι 9,7 MW. Η μέση μηνιαία παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας των σταθμών είναι περίπου 3.136 MWh, ενώ η αντίστοιχη θερμική είναι 1.700 MWh. Η Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας Κύπρου μέχρι σήμερα έχει παραχωρήσει 17 άδειες για κατασκευή τέτοιων σταθμών. Όπως παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 3.8, η χρήση της βιομάζας αναπτύχθηκε ιδιαίτερα μετά το 2008, όταν δημιουργήθηκαν οι πρώτοι σταθμοί βιομάζας στο νησί (Ενεργειακό Γραφείο Κύπριων Πολιτών, 2015).



Διάγραμμα 3.8: Ενέργεια από συστήματα βιομάζας στο νησί
 Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2014b), επεξεργασία μελετητή

3.14 Πληθυσμιακή Εξέλιξη

Ο συνολικός πληθυσμός του νησιού, σύμφωνα με την καταγραφή πληθυσμού του 2011 από τη Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2011), ανέρχεται στους 840.407 κατοίκους, σημειώνοντας αύξηση 21,9% από την προηγούμενη καταγραφή του 2001, όπου ο πληθυσμός ήταν 703.529 (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2001). Όπως φαίνεται στους Πίνακες 3.2 και 3.3, όλες οι επαρχίες της Κύπρου κατέγραψαν αύξηση πληθυσμού την τελευταία δεκαετία. Συγκεκριμένα, η πρωτεύουσα παρουσιάζει αύξηση 19,5%, η επαρχία Αμμοχώστου αύξηση 23,6%, η Λάρνακα αύξηση 24,2% και η Λεμεσός 19,7%. Η επαρχία Πάφου κατέγραψε τη μεγαλύτερη αύξηση σε πληθυσμό την τελευταία δεκαετία, με ποσοστό 33%.

Επαρχίες Κύπρου	Πληθυσμός
Λευκωσία	326.980
Αμμόχωστος	46.629
Λάρνακα	143.192
Λεμεσός	235.330
Πάφος	88.276
Συνολικός πληθυσμός	840.407

Πίνακας 3.2: Στοιχεία απογραφής πληθυσμού 2011
 Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2011), επεξεργασία μελετητή

Επαρχίες Κύπρου	Πληθυσμός
Λευκωσία	273.642
Αμμόχωστος	37.738
Λάρνακα	115.268
Λεμεσός	196.553
Πάφος	66.364
Συνολικός πληθυσμός	703.529

Πίνακας 3.3: Στοιχεία απογραφής πληθυσμού 2001
 Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2001), επεξεργασία μελετητή

Η αύξηση του πληθυσμού του νησιού θεωρείται αρκετά μεγάλη, με βάση τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας από την απογραφή του 1992 (Πίνακας 3.4), όπου ο πληθυσμός της Κύπρου ήταν 602.025 (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2001). Μέσα στην επόμενη δεκαετία και μέχρι την απογραφή του 2001 υπήρξε αύξηση 14,4%. Κατά την επόμενη δεκαετία, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, η αύξηση αυτή συνεχίστηκε και άγγιξε το 21,9%.

Επαρχίες Κύπρου	Πληθυσμός
Λευκωσία	177.451
Αμμόχωστος	30.798
Λάρνακα	100.242
Λεμεσός	173.634
Πάφος	52.572
Συνολικός πληθυσμός	602.025

Πίνακας 3.4: Στοιχεία απογραφής πληθυσμού 1992
 Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2001), επεξεργασία μελετητή

Η Κύπρος χωρίζεται σε 5 μεγάλες επαρχίες, των οποίων η έκταση και η πληθυσμιακή τους πυκνότητα παρουσιάζεται στον Πίνακα 3.5.

Επαρχίες Κύπρου	Έκταση (σε km ²)	Πληθυσμιακή πυκνότητα (κάτοικοι/km ²)
Λευκωσία	2.719	120
Αμμόχωστος	1.979	23
Λάρνακα	1.129	127
Λεμεσός	1.396	169
Πάφος	1.393	63

Πίνακας 3.5: Πυκνότητα πληθυσμού βάση της απογραφής πληθυσμού 2011
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2011), επεξεργασία μελετητή

Από τα στοιχεία του Πίνακα 3.5, παρατηρείται ότι η περισσότερο πυκνοκατοικημένη επαρχία της Κύπρου είναι η επαρχία Λεμεσού, με 169 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, ενώ η πλέον αραιοκατοικημένη είναι η επαρχία Αμμοχώστου.

Αναλύοντας τα πληθυσμιακά δεδομένα των τελευταίων δεκαετιών, σημειώνεται ότι μέσα στη δεκαετία 2001-2011 υπάρχει μια σημαντική αύξηση του κυπριακού πληθυσμού κατά περίπου 150 χιλιάδες άτομα ή ποσοστό 19.45%. Συγκεκριμένα, ο πληθυσμός της πρωτεύουσας του νησιού αυξήθηκε τη δεκαετία αυτή περισσότερο από πενήντα χιλιάδες άτομα ή ποσοστό 9.43%. Σημειώνεται εδώ ότι αποτελεί τη επαρχία με τη μεγαλύτερη αύξηση πληθυσμού. Τη μικρότερη αύξηση είχε η επαρχία Αμμοχώστου με αύξηση σχεδόν δέκα χιλιάδων ατόμων ή ποσοστό 0.19%.

Ημερομηνία Απογραφής	Πληθυσμός
1881, 4 Απριλίου	186.173
1891, 6 Απριλίου	209.286
1901, 31 Μαρτίου	237.022
1911, 2 Απριλίου	274.108
1921, 24 Απριλίου	310.715
1931, 27 Απριλίου	347.959
1946, 10 Νοεμβρίου	450.114
1960, 11 Δεκεμβρίου	573.566
1973, 1 Απριλίου	631.778
1976, 30 Σεπτεμβρίου	497.879
1982, 1 Οκτωβρίου	522.845
1992, 1 Οκτωβρίου	615.013
2001, 1 Οκτωβρίου	703.529

Πίνακας 3.6: Διαχρονική εξέλιξη Κυπριακού πληθυσμού
Πηγή: Στατιστική υπηρεσία Κύπρου (2001), επεξεργασία μελετητή

Στη δημογραφική έκθεση του 2013, ο πληθυσμός στην ελεύθερη Κύπρο υπολογίζεται στις 858 χιλιάδες κατοίκους. Το ποσοστό μείωσης από το 2012, που ο πληθυσμός ήταν 865,9 χιλιάδες, είναι 0,9%.

Σύμφωνα με τη Στατιστική Υπηρεσία, η οποία διατηρεί αρχείο απογραφής πληθυσμού με πρώτη απογραφή πληθυσμού το 1881, ο πληθυσμός της Κύπρου μέχρι το 1973, μέχρι και πριν την τουρκική εισβολή δηλαδή, είχε ανοδική πορεία. Στη συνέχεια, στο διάστημα 1973 μέχρι 1976, εξ αιτίας της τουρκικής εισβολής στο νησί ο πληθυσμός μειώθηκε αισθητά, λόγω πολλών θανάτων και φυσικά λόγω της μετανάστευσης που καταγράφηκε τη συγκεκριμένη περίοδο. Μετά το 1976, ο πληθυσμός της Κύπρου επανακάμπτει και αποκτά ανοδική πορεία, φτάνοντας το 2011 τους 840 χιλιάδες κατοίκους.

Η κατά ηλικία δομή του πληθυσμού είναι από τα σημαντικότερα αποτελέσματα κάθε απογραφής, καθώς φανερώνει διαχρονικές τάσεις και

διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο σε διάφορα προγράμματα και μελέτες (Πίνακας 3.7). Η απογραφή του 2011 έδειξε ότι το ποσοστό των ατόμων ηλικίας άνω των 65 ετών αυξήθηκε από 12,3 % που ήταν το 2001 στο 15,2%. Η υπογεννητικότητα των τελευταίων χρόνων και η σταθερή αύξηση στο προσδόκιμο ζωής αποτέλεσαν δυναμικό παράγοντα στη μείωση του ποσοστού των παιδιών ηλικίας 0-14 ετών από 22% που ήταν το 2001, στο 17,2% το 2011.

Ηλικίες	2001	2011
0-14	22,0%	17,2%
14-64	65,7%	67,6%
65+	12,3%	15,2%

Πίνακας 3.7: Κατανομή πληθυσμού σε ομάδες ηλικιών
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2011), επεξεργασία μελετητή

Κλείνοντας την ενότητα αυτή, αξίζει να αναφερθεί η μεγάλη αύξηση πληθυσμού μη ιθαγενών κατοίκων στο νησί κατά τη δεκαετία 2001-2011. Η αύξηση άγγιξε το 162,9%, καθώς το 2001 υπήρχαν 64.811 μη Κύπριοι στο νησί, ενώ το 2011 ο αριθμός αυτός ανήλθε στα 170.383 άτομα.

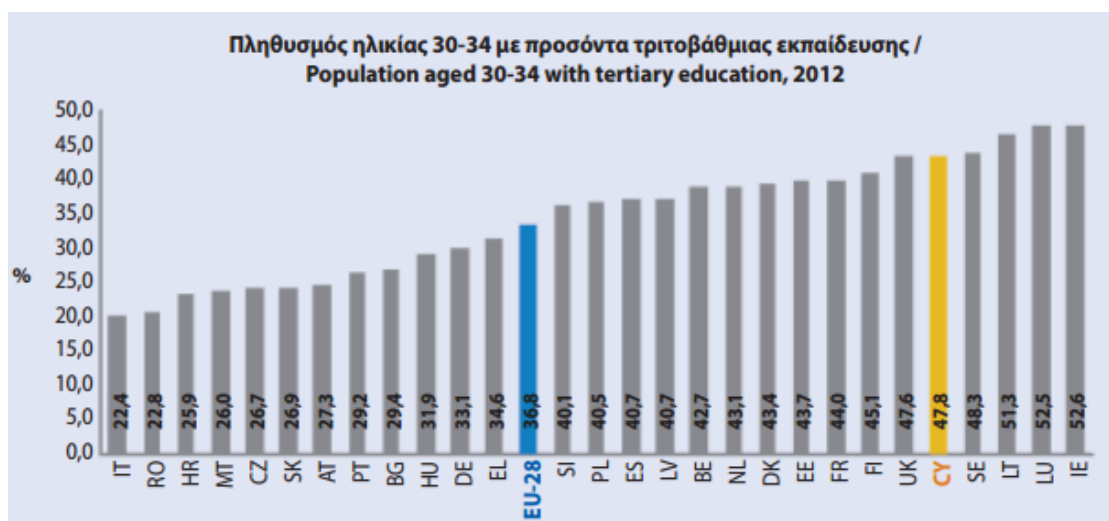
3.15 Μορφωτικό Επίπεδο

Το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού της Κύπρου ολοένα και αναβαθμίζεται. Πλέον οι νέοι, όπως δείχνει και έρευνα της Στατιστικής Υπηρεσίας Κύπρου (2014c), επιθυμούν τη συνέχιση τη μόρφωσής τους και μετά τη γυμνασιακή/λυκειακή εκπαίδευση. Στο νησί υπάρχουν ιδιωτικά και δημόσια πανεπιστήμια που προσφέρουν σε όσους επιθυμούν μόρφωση υψηλού επιπέδου. Το Πανεπιστήμιο Κύπρου λειτουργεί από το 1992, ενώ το 2006 και το 2007 άρχισαν τη λειτουργία τους ακόμη δύο κρατικά πανεπιστήμια. Η Κύπρος, ως ποσοστό του ΑΕΠ, κατέχει την τρίτη θέση στην Ε.Ε. σχετικά με τη δημόσια δαπάνη για την εκπαίδευση (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014c).

Στην Κύπρο, επικρατεί μια θετική στάση για την ανώτερη/ανώτατη εκπαίδευση και οι περισσότεροι νέοι συνεχίζουν τη μόρφωσή τους στα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Κύπρου και του εξωτερικού. Ένας σημαντικός παράγοντας της αυξητικής τάσης για ανώτερη εκπαίδευση είναι και ο οικονομικός παράγοντας, καθώς οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

συνήθως λαμβάνουν μεγαλύτερες απολαβές. Από έρευνα που έγινε σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο πολλών χωρών της Ευρώπης, παρατηρήθηκε ότι η Κύπρος βρίσκεται σε ένα αρκετά υψηλό επίπεδο (Διάγραμμα 3.9) (ReferNet, 2012).

Η Κύπρος βρίσκεται στην έβδομη θέση για τους νέους ηλικίας 20-24 ετών με μορφωτικό επίπεδο τουλάχιστον την ανώτερη δευτεροβάθμια, ενώ κατέχει την πέμπτη θέση σε πληθυσμό 30-34 ετών με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, με ποσοστό που αγγίζει το 47,8%, έχοντας ξεπεράσει τον στόχο του 46% που είχε τεθεί στα πλαίσια της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014c).



Διάγραμμα 3.9: Πληθυσμός ηλικίας 30-34 με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2014c)

Όσο αφορά τον πληθυσμό που εγκαταλείπει την εκπαίδευση και την κατάρτιση πρόωρα, η Κύπρος είναι αρκετά χαμηλότερα από τον μέσο όρο της Ε.Ε. Το ποσοστό του πληθυσμού αυτού μειώθηκε σε 11,2% το 2012, ενώ κατά το έτος 2013 έφτασε το 9,1%. Η πτώση είναι εμφανής, αφού το 2000 ήταν 18,5%. Ο μέσος όρος της Ε.Ε. το 2013 είναι 11,9%. Σκοπός της Ε.Ε. είναι η μείωσή του στο 10% μέχρι το 2020 (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014c).

Σχετικά με τη δια βίου μάθηση, η Κύπρος βρισκόταν το 2012 στη δέκατη θέση, με ποσοστό 6,9% του πληθυσμού ηλικίας 25-64 ετών να συμμετέχει σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Το 2013, το ποσοστό αυτό ήταν 7,5%. Και τις δύο χρονιές ήταν αρκετά πιο κάτω από το μέσο όρο της Ε.Ε., που ήταν 10,4% και 9,1% αντίστοιχα. Η Κύπρος, έχοντας ως χρονικό

ορίζοντα το 2020, επιδιώκει το ποσοστό αυτό να φτάσει το 10% (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014c).

3.16 Οικονομία

Η Κύπρος, λόγω της ιδιαίτερης γεωγραφικής της θέσης, βρίσκεται στο επίκεντρο όλων των κοινωνικοοικονομικών αλλαγών που έχουν επέλθει όλα αυτά τα χρόνια. Η οικονομία του νησιού, αν και μικρή και ανοικτή, και παράλληλα πολύ ευάλωτη εξ αιτίας των ραγδαίων εξελίξεων στην διεθνή αγορά, παρουσιάζει ιδιαίτερη ικανότητα προσαρμογής στις συνεχείς αλλαγές. Η Κύπρος, παρά τις συνεχείς μεταβαλλόμενες συνθήκες της παγκόσμιας οικονομίας, παρουσιάζει διαχρονικά έναν χαρακτήρα σταθερότητας, με πολύ καλές μακροοικονομικές επιδόσεις. Ωστόσο, δεν θα μπορούσε να παραμείνει ανεπηρέαστη από την παγκόσμια οικονομική κρίση των τελευταίων χρόνων.

Μετά από μια σταθερή και αυξανούσα πορεία του ΑΕΠ από το 2005, το 2009 αυτό παρουσιάζει σημαντική πτώση 2%. Το 2010 και 2011 εμφανίζει αύξηση του 1,4% και 0,3% αντίστοιχα. Το 2012 η πτώση ξαναεμφανίζεται με ποσοστό 2,4%, το οποίο αυξάνεται στο 5,4% το 2013, ενώ το 2014 εκτιμάται ότι έχει μειωθεί στο 2,3%. Σύμφωνα με στοιχεία από το Υπουργείο Οικονομικών, το 2015 υπάρχει αύξηση του ΑΕΠ κατά 0,2%, ενώ για το 2016 προβλέπεται να αυξηθεί ακόμη περισσότερο και να φτάσει το 1,4% (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016b).

Το 2009, όταν έγινε αρχικά αντιληπτή η οικονομική κρίση στο νησί, το δημοσιονομικό έλλειμμα άγγιξε το 5,5% του ΑΕΠ. Το υψηλότερο ποσοστό του ΑΕΠ (5,8%) της τελευταίας δεκαετίας, παρουσιάστηκε το 2012 μετά τα γεγονότα που ακολούθησαν την απόφαση του Eurogroup για «κούρεμα» των καταθέσεων σε μεγάλη κυπριακή τράπεζα. Τα γεγονότα αυτά επηρέασαν, εκτός από το δημοσιονομικό έλλειμμα, και το δημόσιο χρέος με αποτέλεσμα να εκτοξευθεί στο 111,7% του ΑΕΠ το 2013. Προβλέπεται το 2016 να υπάρξει μια μείωση στο 99,8% του ΑΕΠ όσο αφορά το δημόσιο χρέος (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016b).

Ο ρυθμός πληθωρισμού το 2013 κινήθηκε σε χαμηλά ποσοστά, με μεγάλη διαφορά από τον μέσο όρο της Ε.Ε., αφού ήταν μόνο 0,4% σε αντίθεση με το 1,5% που είναι ο μέσος όρος.

Όσο αφορά την κατανομή του ΑΕΠ, ο τριτογενής τομέας συνεισφέρει στο μεγαλύτερο ποσοστό του ΑΕΠ, με ποσοστό 84,5%, ενώ ακολουθεί ο δευτερογενής με 12,7% του ΑΕΠ και τέλος ο πρωτογενής που συνεισφέρει

μόνο το 2,7%. Η αναλογία αυτή είναι αναμενόμενη, αφού η οικονομία της Κύπρου στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στις υπηρεσίες. Ο τριτογενής τομέας κατέχει ένα από τα μεγαλύτερα μερίδια στην Ε.Ε., αφού το ποσοστό 84,5% είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο που είναι 73,5% (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016b, 2014c).

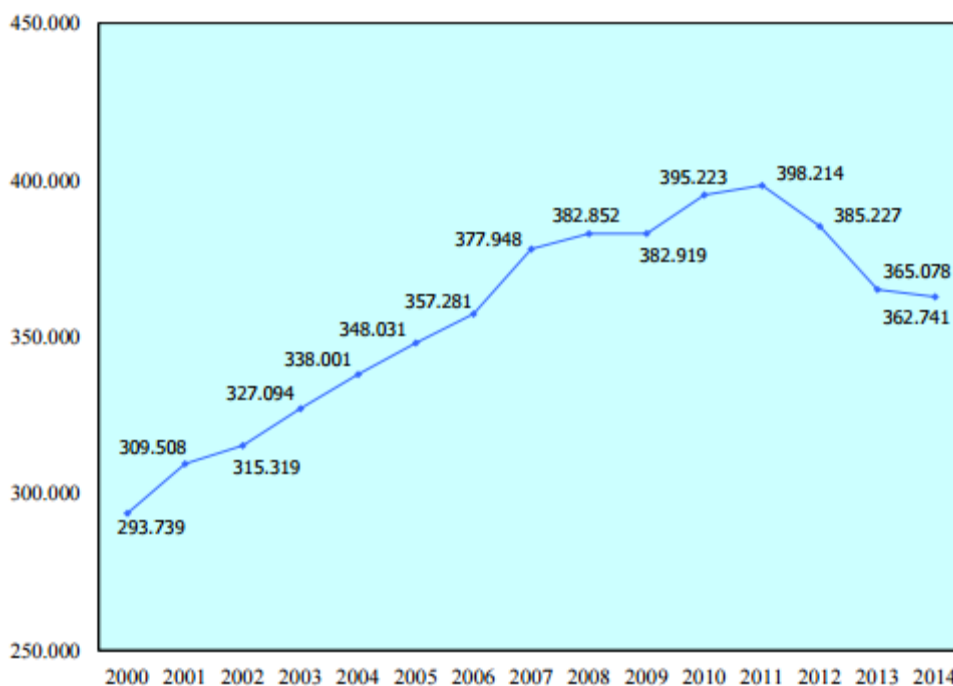
3.17 Απασχόληση

Μετά την τουρκική εισβολή του 1974, η δομή της οικονομίας της Κύπρου άλλαξε σημαντικά. Ο πρωτογενής τομέας, που απασχολούσε ένα ποσοστό που άγγιζε το 45% του πληθυσμού, μετά την εισβολή αναπτύχθηκε με πολύ αργούς ρυθμούς, καθώς ένα μεγάλο τμήμα της εύφορης γης του νησιού κατακτήθηκε από τους Τούρκους. Σε αντίθεση με τον πρωτογενή τομέα, ο τριτογενής τομέας είχε μια ραγδαία ανάπτυξη στον τομέα των υπηρεσιών, αξιοποιώντας τα φυσικά χαρακτηριστικά του τόπου (μεσογειακό κλίμα, παράκτιο τμήμα της χώρας κ.λπ.). Έτσι, πολύ μεγάλη ανάπτυξη γνώρισε ο τομέας του τουρισμού (Πασιαρδής et al., 2001).

Οι κάτοικοι του νησιού σήμερα απασχολούνται κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών, ο οποίος είναι και ο πιο ραγδαία αναπτυσσόμενος τομέας. Ελάχιστοι πια ασχολούνται με τη γεωργία και την αλιεία και γενικά με τον πρωτογενή τομέα της χώρας. Ένα μεγάλο ποσοστό των κατοίκων απασχολείται στον ιδιωτικό τομέα, όπου κυριαρχούν μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Για παράδειγμα, αυξήθηκε ραγδαία το ποσοστό των υπαλλήλων γραφείου, ενώ αντίθετα μεγάλη μείωση υπέστησαν επαγγέλματα που συνδέονταν με εργάτες (τεχνικοί, τεχνίτες, χειριστές μηχανημάτων), λόγω του ότι συρρικνώθηκε ο τομέας της μεταποίησης.

Αναλύοντας δεδομένα από τη Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2016c), συμπεραίνεται ότι την εικοσαετία 1995-2015 παρουσιάζονται αρκετές αλλαγές στους διάφορους τομείς απασχόλησης, στη δομή της οικονομίας εν γένει. Οι απασχολούμενοι στον τομέα της γεωργίας και της αλιείας μειώνονται σταδιακά με την πάροδο του χρόνου. Το 2005 απασχολούνταν στον τομέα αυτό 22.101 άτομα, ενώ το 2015 14.684 άτομα (ποσοστά 6,35% και 4,1% αντίστοιχα). Μεγάλη μείωση στην απασχόληση σημειώνεται στον τομέα της μεταποίησης, αφού το 2005 απασχολούνταν 43.800 άτομα (ποσοστό 12,59%), ενώ το 2015 28.252 άτομα (ποσοστό 7,89%). Όσο αφορά στον κατασκευαστικό τομέα, άνθισε ιδιαίτερα τη δεκαετία 2002 μέχρι 2012. Μετά τα πρόσφατα όμως γεγονότα της οικονομικής κρίσης, ο αριθμός των

απασχολούμενων μειώθηκε κατά σχεδόν 20.000 άτομα (ποσοστό 44,99%) (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016c).



Διάγραμμα 3.10: Αριθμός Απασχολούμενων 2000-2014

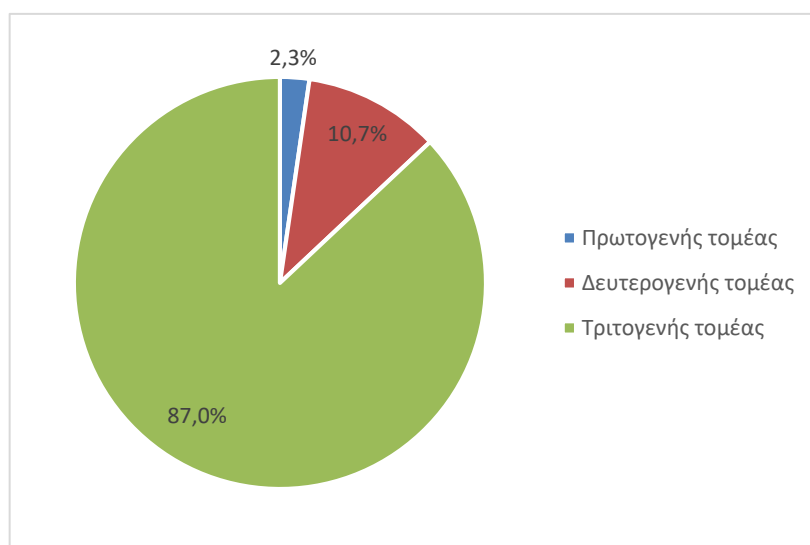
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2016c)

Ο τομέας του λιανικού και χονδρικού εμπορίου την τελευταία εικοσαετία ήταν αρκετά ανεπτυγμένος και απορροφούσε σημαντικό τμήμα της απασχόλησης. Συγκεκριμένα το 1995 στον τομέα αυτό απασχολούνταν 49000 άτομα (ποσοστό 17,41%), ενώ ο αριθμός τους χρόνο με τον χρόνο αυξανόταν. Το 2008, έφτασε μέχρι και τις 63.800 απασχολούμενους (ποσοστό 17,29%). Μετά όμως το 2009, εξ αιτίας της οικονομικής κρίσης παρουσιάστηκε και εδώ μείωση. Φτάνοντας στο 2015, στον τομέα αυτό απασχολούνται πλέον 61.129 εργαζόμενοι (ποσοστό 17,07%).

Όπως παρουσιάζεται και στο Διάγραμμα 3.10, για τα τελευταία δεκατέσσερα έτη, από το 2000 μέχρι το 2014, ο αριθμός των απασχολούμενων σε όλους τους τομείς αυξανόταν μέχρι το 2011. Μετά την οικονομική κρίση που «κτύπησε» το νησί, παρατηρείται μια καθοδική πορεία των απασχολούμενων. Όπως ήταν αναμενόμενο, την ίδια εποχή η ανεργία αυξήθηκε με γρήγορους ρυθμούς (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016d).

3.18 Παραγωγικές Δραστηριότητες

Η παραγωγική βάση του νησιού χαρακτηρίζεται από την ιδιαίτερη και συνεχόμενη ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα, ιδιαίτερα όσον αφορά τις υπηρεσίες. Μικρότερο ρόλο στη διάρθρωση της οικονομίας του νησιού έχουν ο πρωτογενής και δευτερογενής τομέας, που συνεχώς συρρικνώνονται. Από στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας για το έτος 2015, η κατανομή του ΑΕΠ κατά τομέα ήταν 2,3% στον πρωτογενή, 10,7% στον δευτερογενή και 87% στον τριτογενή, ποσοστό αρκετά πιο υψηλό από τον μέσο όρο των άλλων ευρωπαϊκών χωρών.



Διάγραμμα 3.11: Κατανομή του ΑΕΠ στους τομείς παραγωγής το 2015
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2016b), επεξεργασία μελετητή

Το 77% του εργατικού δυναμικού του νησιού απασχολείται σε εργασίες ενταγμένες στον τριτογενή τομέα.

Από την επεξεργασία των στοιχείων της Στατιστικής Υπηρεσίας Κύπρου για το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε τρέχουσες τιμές αγοράς για την τελευταία δεκαετία, παρατηρείται ότι τα περισσότερα στοιχεία του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα μέσα στη δεκαετία έχουν υποστεί μείωση, σε αντίθεση με τα στοιχεία του τριτογενή τομέα, που παρουσίασαν ιδιαίτερη άνθιση τη δεκαετία που μας πέρασε (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016b).

3.19 Τομείς Παραγωγής

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στους τομείς και υποτομείς παραγωγής της Κυπριακής οικονομίας.

3.19.1 Πρωτογενής τομέας

Ο πρωτογενής τομέας περιλαμβάνει όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες που έχουν άμεση σχέση με τη συγκομιδή της πρωτογενούς παραγωγής από το έδαφος και τη θάλασσα. Βασικοί υποτομείς του πρωτογενούς τομέα είναι η κτηνοτροφία, η γεωργία η αλιεία, οι εξορύξεις και η δασοκομία.

Ο πρωτογενής τομέας στην Κύπρο, χρόνο με τον χρόνο, περιορίζεται ακόμη περισσότερο, όπως καταδεικνύουν τα στοιχεία της συμμετοχής του τομέα στο ΑΕΠ της χώρας. Μόλις 2,3% συμμετείχε ο πρωτογενής τομέας στη σύνθεση του ΑΕΠ κατά το έτος 2015, όπως δείχνουν τα στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας, σε αντίθεση με τον δευτερογενή που καλύπτει ποσοστό 10,7% και φυσικά τον τριτογενή που καλύπτει ποσοστό 87%. Ο τομέας απασχολεί το 8% ή πιο συγκεκριμένα 11.968 από τις 365.078 χιλιάδες απασχολούμενους στη χώρα (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016c).

Το 1960 ο πρωτογενής τομέας κάλυπτε το 16% του ΑΕΠ. Μετά την τουρκική εισβολή, όταν τη μεγαλύτερη έκταση της Μεσαορίας, της μεγαλύτερης και πιο εύφορης πεδιάδας της Κύπρου, κατέκτησαν οι Τούρκοι, το ποσοστό αυτό συνεχώς μειωνόταν, με αποτέλεσμα να φτάσει στο 2,7%. Στατιστικά, το 1960 είχε ποσοστό 16% του ΑΕΠ, το 2004 3,4% του ΑΕΠ, το 2009 2,3 % του ΑΕΠ και τελικά το 2015 μόλις 2,3% του ΑΕΠ. Ο πρωτογενής τομέας βρίσκεται σε μεταβατική φάση και αυτό οφείλεται στο νέο οικονομικό περιβάλλον που δημιουργήθηκε από την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Παρόλο που η Κύπρος έχει την δυνατότητα για τη δημιουργία ενός κερδοφόρου πρωτογενούς τομέα, εν τούτοις πολλοί άλλοι παράγοντες, όπως ο ανταγωνισμός με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, η έλλειψη τοπικού εργατικού δυναμικού, ο μη εκσυγχρονισμός του τομέα, το κόστος της ενέργειας, η ανεπάρκεια των υδάτινων πόρων που μαστίζει το νησί, αλλά και η οικονομική κρίση που έχει φτάσει και στην Κύπρο είναι απαγορευτικοί παράγοντες για την ανάπτυξη ενός δυναμικού πρωτογενή τομέα. Παρά τις διάφορες προσπάθειες των εκάστοτε κυβερνήσεων για ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα μέσω διαφόρων χρηματοδοτήσεων, ευμενών φορολογικών κινήτρων, κ.λπ., δεν κατέστη δυνατή η κινητοποίηση των Κύπριων για ενασχόλησή τους με τον τομέα αυτό. Ο μέσος όρος ηλικίας των Κυπρίων που ασχολούνται με τη γεωργία αυξάνεται διαρκώς, καθώς οι νέοι δεν ασχολούνται σχεδόν καθόλου με τον τομέα αυτό (Σεκκός, 2015).

Ο αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων αγγίζει τις 45.199, εκ των οποίων το 99% είναι ατομικές. Περισσότερο από το 50% της έκτασης της Κύπρου

ελέγχεται από την Κυπριακή Δημοκρατία. Συγκεκριμένα, περίπου 589.880 εκτάρια ελέγχονται από την Κυπριακή Δημοκρατία, και από αυτά γεωργική γη αποτελεί το 26%, δάση το 24%, άλλες δασοκαλυπτόμενες εκτάσεις το 30%, οικιστική γη το 13% και άγονη, μη καλλιεργήσιμη γη, το 7%. Οι ετήσιες καλλιέργειες αντιπροσωπεύουν το 69,8%, οι μόνιμες το 26,4%, οι βοσκότοποι το 0,3% και η αγρανάπαυση το 3,5% της γεωργικής γης. Αξιοσημείωτο είναι ότι μόλις 4 προϊόντα καλύπτουν το 80,3% της γεωργικής παραγωγής. Πιο συγκεκριμένα, τα σιτηρά καλύπτουν 47,4%, τα κτηνοτροφικά φυτά 15,5%, τα αμπέλια 8,2% και οι ελιές και χαρουπιές 9,2% (Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2013).

Οι βιολογικές καλλιέργειες ελιάς, σιτηρών, αμπελιών, χαρουπιών, αρωματικών φυτών, λαχανικών κ.λπ., καλύπτουν έκταση μόλις 1,2% της συνολικής γεωργικής γης. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η εγχώρια παραγωγή είναι αρκετή για να καλύψει τις εγχώριες ανάγκες. Σε κάποια προϊόντα, παράγεται μεγαλύτερη ποσότητα από τη ζητούμενη, έτσι πραγματοποιούνται εξαγωγές κυρίως σε χώρες της Ε.Ε., ενώ σε κάποια άλλα προϊόντα η παραγωγή δεν καλύπτει τις ανάγκες των Κυπρίων, με αποτέλεσμα να χρειάζεται η εισαγωγή τους από άλλες χώρες (Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2013).

Ο κτηνοτροφικός τομέας και η κτηνοτροφική παραγωγή είναι αρκετά ανταγωνιστικοί. Παρόλα αυτά, τα κατά περιόδους προβλήματα που ταλανίζουν την κυπριακή κτηνοτροφία, επηρεάζουν δυσμενώς την ανταγωνιστικότητά της. Επίσης, λόγω ύπαρξης μόνο δύο κύριων παραγωγών γάλακτος, υπάρχει σχετικό μονοπώλιο στην αγορά, με αποτέλεσμα η τιμή παραγωγού-προμηθευτή γάλακτος προς τη βιομηχανία να είναι από τις υψηλότερες στην Ε.Ε. (European Commission, 2016). Στην Κύπρο, παρά την αυτάρκεια γάλακτος, γίνονται μεγάλες εισαγωγές γαλακτοκομικών προϊόντων.

Όσο αφορά το χοιρινό κρέας, τα πουλερικά και τα αυγά, η Κύπρος είναι αυτάρκης. Η μεγαλύτερη ανάγκη για εισαγωγή υπάρχει στο βοδινό κρέας. Στην Κύπρο λειτουργούν 236 βουστάσια. Η πτηνοτροφία αποτελείται από 102 πτηνοτροφικές μονάδες οι οποίες δέχονται μεγάλο ανταγωνισμό από τις σύγχρονες πτηνοτροφικές μονάδες του Ισραήλ. Η αλιεία πλέον έχει περιοριστεί κατά πολύ και η βαρύτητά της στην κυπριακή οικονομία είναι μηδαμινή, με μόλις 1900-2000 τόνους θαλάσσιας αλιείας τον χρόνο (Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2013).

3.19.2 Δευτερογενής τομέας

Ο δευτερογενής τομέας της Κύπρου θεωρείται ο πιο σταθερός τομέας, με ποσοστά συμμετοχής στο ΑΕΠ ανάμεσα στο 10 με 15% και προσφέρει απασχόληση στο 16,5% του εργατικού δυναμικού της Κύπρου. Σημαντικό αντικείμενο του δευτερογενούς τομέα είναι η μεταποίηση, με μεγάλη αύξηση στην εξαγωγή μεταποιημένων βιομηχανικών προϊόντων, ενώ η εσωτερική ζήτηση έχει μειωθεί. Οι πιο βασικοί τομείς της μεταποίησης είναι οι τομείς των τροφίμων, των ποτών, των καπνικών, των πλαστικών κ.λπ. (Σκρόνιας and Χαροκόπος, 2015; Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016b).

Με την κορύφωση της οικονομικής κρίσης μετά τον Μάρτιο του 2013 και τη σχεδόν ολική κατάρρευση του οικονομικού συστήματος, τα αποτελέσματα ήταν πολύ αρνητικά για τον δευτερογενή τομέα. Πολλές βιοτεχνίες / βιομηχανίες έκλεισαν ή συρρικνώθηκαν στον μέγιστο βαθμό, με αποτέλεσμα ο δείκτης της βιομηχανικής παραγωγής να πέσει κατά 14,5%. Παράλληλα, όλα τα προβλήματα που προϋπήρχαν στον δευτερογενή τομέα παραμένουν, δηλαδή η σχετικά υψηλή τιμή της ενέργειας, η ανύπαρκτη ρευστότητα, ο αθέμιτος ανταγωνισμός κ.λπ. Ως αποτέλεσμα αυτού, το 2013 η συμμετοχή του δευτερογενή τομέα στο ΑΕΠ έπεσε στο 9,7%. Το 2014 υπήρξε μια μικρή αύξηση του ποσοστού αυτού στο 10,8%. Η βιομηχανία παραγωγής χαλουμιών, αλλά και η φαρμακοβιομηχανία, διατηρήθηκαν σε αρκετά ψηλά επίπεδα για την εποχή (Σκρόνιας and Χαροκόπος, 2015; Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016b).

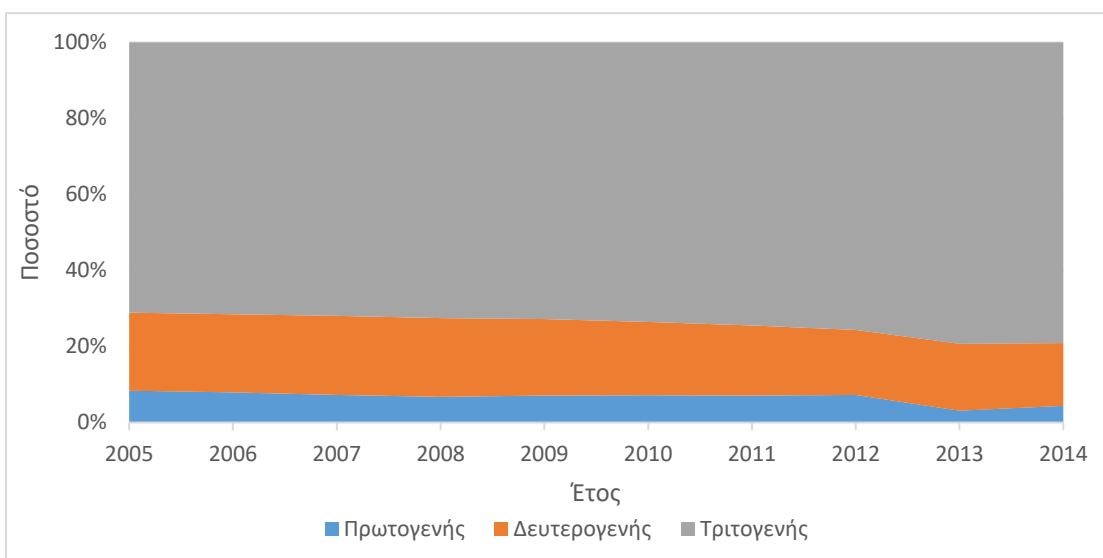
Όσο αφορά στον κατασκευαστικό τομέα, έχει περιέλθει σε ύφεση από τους τελευταίους τέσσερις μήνες του 2008. Η οικονομική κρίση που έπληξε το νησί τα τελευταία χρόνια είναι η βασική υπεύθυνη για το αίσθημα ανασφάλειας και την έλλειψη ρευστότητας στην Κύπρο. Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 3.8, κατά τα έτη 2013 και 2014, η αρνητική εικόνα στον κατασκευαστικό τομέα εξακολουθεί να υφίσταται.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΑΝΑ ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑ ΕΙΔΟΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ								
ΕΠΑΡΧΙΑ	ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2014				ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2013			
	Αριθμός	Εμβαδόν (μ ²)	Αξία (χιλ. €)	Αριθμός οικιστικών μονάδων	Αριθμός	Εμβαδόν (μ ²)	Αξία (χιλ. €)	Αριθμός οικιστικών μονάδων
ΛΕΥΚΩΣΙΑ	1.723	228.518	251.863	693	1.838	328,310	340,075	1,092
Αστική	1006	131,559	143,877	371	968	180,461	183,890	514
Αγροτική	717	96,959	107,986	322	870	147,849	156,185	551
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ	230	51,287	47,456	137	330	82,453	79,317	515
Αγροτική	230	51,287	47,456	137	330	82,453	79,317	515
ΛΑΡΝΑΚΑ	687	128,822	160,240	412	812	179,283	227,097	539
Αστική	352	58,879	66,973	209	372	98,070	119,169	258
Αγροτική	335	69,943	93,427	203	440	84,213	102,928	281
ΛΕΜΕΣΟΣ	1,322	210,291	229,882	730	1,452	236,451	318,005	1,075
Αστική	734	124,548	135,455	419	788	181,324	191,456	621
Αγροτική	588	85,743	94,427	311	664	105,127	126,549	454
ΠΑΦΟΣ	971	166,005	170,027	883	909	168,334	176,533	920
Αστική	401	84,302	84,121	496	368	84,669	81,779	495
Αγροτική	570	81,703	85,906	387	541	94,754	94,754	425
ΣΥΝΟΛΟ	4,933	784,923	859,468	2,855	5,341	1,044,831	1,141,027	4,141
Αστική	2,493	399,288	430,426	1,495	2,496	541,524	576,294	1,915
Αγροτική	2,440	385,635	429,042	1,360	2,845	503,307	564,733	2,226

Πίνακας 3.8: Κατασκευαστικός κλάδος ανά επαρχία και ανά είδος περιοχής
 Πηγή: Σκρόνιας & Χαροκόπος (2015)

3.19.3 Τριτογενής τομέας

Ο τριτογενής τομέας είναι η «σπονδυλική στήλη» της κυπριακής οικονομίας, αφού συνεισφέρει το 87% του ΑΕΠ (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016b). Πριν την ανεξαρτησία της Κύπρου το 1960, η οικονομία του νησιού βασιζόταν στον πρωτογενή τομέα. Σε διάστημα 40 ετών έκανε πλήρη στροφή στον τριτογενή τομέα, με την εξαγωγή υπηρεσιών σε όλο τον κόσμο. Πλέον απασχολούνται στον τριτογενή τομέα περισσότεροι από τα $\frac{3}{4}$ των εργαζομένων σε όλη την Κύπρο (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016c). Όπως παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 3.12, μετά το 2012, όταν πρωτοπαρουσιάστηκε η οικονομική κρίση στο νησί, και οι τρεις τομείς παρουσιάζουν μείωση στο ποσοστό απασχόλησης εργαζομένων, καθώς πολλοί από τους απασχολούμενους οδηγήθηκαν στην ανεργία. Εντυπωσιακά είναι τα ποσοστά απασχόλησης στον τριτογενή τομέα, όπου το 2005 απασχολούσε άνω του 70% των εργαζομένων.



Διάγραμμα 3.12: Διαχρονική μεταβολή απασχόλησης ανά τομέα παραγωγής την τελευταία δεκαετία

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2016c), επεξεργασία μελετητή

Μετά το 2013, ο τριτογενής τομέας αποκτά αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με το 2012. Ο δείκτης αξίας εμπορίου, καθώς και ο δείκτης επισκευών μηχανοκίνητων οχημάτων, μειώθηκε κατά το 1/5 σχεδόν. Κύριοι υποτομείς του τριτογενούς τομέα είναι ο ξενοδοχειακός κλάδος, ο κλάδος της εστίασης, ο κλάδος του χονδρικού και λιανικού εμπορίου, οι μεταφορές και επικοινωνίες, οι οικονομικές υπηρεσίες κ.λπ. Από το 1980 ο τουρισμός ήταν το οξυγόνο της κυπριακής οικονομίας. Ο δείκτης κύκλου εργασιών όσον αφορά τις υπηρεσίες σημείωσε πτώση 1,9% το 2013, ενώ στους τομείς των υποδομών φιλοξενίας

(ξενοδοχεία) και εστίασης η μείωση ήταν αρκετά μεγάλη, με ποσοστό 10,5%. Η σκληρή αυτή δοκιμασία του τριτογενούς τομέα της οικονομίας εξ αιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης δεν μπόρεσε να αφήσει ανεπηρέαστο τον τομέα του τουρισμού. Οι εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα στον τριτογενή τομέα είναι συνδεδεμένες με τη διαχρονική κυβερνητική πολιτική, που στοχεύει στην μετεξέλιξη και ανάδειξη της Κύπρου σε διεθνές επιχειρηματικό κέντρο παροχής υπηρεσιών υψηλού επιπέδου (Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, 2015b).

Δυστυχώς πλέον, η βαθιά κρίση που επικρατεί τη δεδομένη στιγμή στον τουριστικό και τον κατασκευαστικό τομέα του νησιού μειώνει τη δυνατότητα στήριξης της οικονομίας του σε έναν μακροχρόνιο ορίζοντα. Αρκετές ελπίδες έχουν εναποτεθεί στη ναυτιλία, η οποία όμως από μόνη της δεν μπορεί να σηκώσει το βάρος της κυπριακής οικονομίας (Σκρόνιας and Χαροκόπος, 2015).

3.20 Ανεργία

Δεδομένα της Στατιστικής Υπηρεσίας Κύπρου (2016d), δείχνουν ότι από τον Μάιο του 2015, κάθε μήνα, υπήρχε μια αύξηση στον αριθμό των ανέργων. Μια μικρή μείωση παρουσιάστηκε τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο του 2015. Δυστυχώς δεν κράτησε πολύ, καθώς τον Νοέμβριο του ίδιου έτους υπήρξε κατακόρυφη αύξηση κατά έξι χιλιάδες. Το μεγαλύτερο ποσοστό ανέργων παρουσιάστηκε στις ηλικίες 30-39, με έναν αριθμό που ξεπερνά τις δέκα χιλιάδες άτομα. Σημαντικό να αναφερθεί είναι ότι οι άντρες άνεργοι είναι κατά μερικές χιλιάδες περισσότεροι από τις γυναίκες (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016d).

Παρατηρώντας αντίστοιχα στοιχεία για το 2014, και συγκρίνοντάς τα με τα τελευταία στοιχεία του 2015, παρατηρείται ότι εντός ενός έτους υπάρχει μείωση της ανεργίας κατά περίπου 3000 άτομα, γεγονός που δημιουργεί ένα κλίμα αισιοδοξίας. Το κράτος ευελπιστεί ότι χρόνο με τον χρόνο η οικονομική κατάσταση όλων των Κυπρίων θα βελτιώνεται και η οικονομική κρίση που έπληξε το νησί τα τελευταία χρόνια θα ξεπεραστεί (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016d).

Κατά το έτος 2014, από καταγραφή της Στατιστικής Υπηρεσίας παρατηρείται ότι διάφοροι τομείς σημειώνουν υψηλά ποσοστά ανεργίας. Συγκεκριμένα, οι πιο πολλοί άνεργοι παρουσιάζονται σε επαγγέλματα όπως καθαρίστριες, κλητήρες και ανειδίκευτοι εργάτες, αλλά και σε επαγγέλματα όπως υπάλληλοι υπηρεσιών και πωλητές, γραφείς και δακτυλογράφοι. Τα επαγγέλματα αυτά

είναι άμεσα συνδεδεμένα με τον δευτερογενή και τριτογενή τομέα παραγωγής, ο οποίος έχει πληγεί περισσότερο από την οικονομική κρίση που αντιμετωπίζει το νησί (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016d).

Από δεδομένα της ίδιας πηγής, από το 2011 υπάρχει συνεχής αύξηση της ανεργίας. Στο απόγειό της έφτασε τον Φεβρουάριο του 2014, που άγγιξε τις 53.204 χιλιάδες ανέργους. Τη δεδομένη στιγμή, μετά την καταγραφή του Φεβρουαρίου 2016, ο αριθμός των ανέργων είναι στις 45.961 χιλιάδες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΗΣ ΛΕΜΕΣΟΥ

Στο παρόν κεφάλαιο, γίνεται ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης της Επαρχίας Λεμεσού αλλά και της πόλης της Λεμεσού, η οποία αποτελεί και την περιοχή μελέτης της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

4.1 Ιστορία της Πόλης της Λεμεσού

Η πόλη της Λεμεσού βρίσκεται ανάμεσα στις αρχαίες πόλεις της Αμαθούντας και του Κουρίου. Η πόλη χτίστηκε μετά την καταστροφή της Αμαθούντας το 1191 μ.Χ., ενώ κατοικήθηκε από τα πολύ παλαιά χρόνια γύρω στον 8^ο και 4^ο αιώνα π.Χ. Παρόλα αυτά οι αρχαίοι συγγραφείς δεν αναφέρουν κάτι για την ίδρυση της πόλης τη συγκεκριμένη περίοδο. Σύμφωνα με τη σύνοδο του 451 π.Χ., ο Επίσκοπος της Θεοδοσιανής και οι Επίσκοποι Αμαθούντας και Αρσινόης ήταν αυτοί που συνέβαλαν στην ίδρυση της πόλης την περίοδο εκείνη.

Τον 10^ο αιώνα η πόλη ήταν γνωστή με το όνομα Νέμεσσοσ, ενώ η ιστορία της έγινε γνωστή μετά το 1191 μ.Χ., όταν έληξε η Βυζαντινή κυριαρχία στο νησί και άρχισε η κυριαρχία των Βρετανών. Το 1192 μ.Χ., ο αυτοκράτορας Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος που είχε το νησί υπό την εποπτεία του, το πώλησε στους Ναΐτες, γεγονός που δεν κράτησε πολύ αφού λόγω της υψηλής φορολογίας που επέβαλαν στους Κύπριους, αυτοί ξεσηκώθηκαν με αποτέλεσμα ο Ριχάρδος να πουλήσει το νησί στους Φράγκους και η Λεμεσός να παραδοθεί στη Φραγκοκρατία των Λουζινιανών βασιλέων του Μεσαιωνικού Κυπριακού Βασιλείου.

Από το 1192 έως 1489 μ.Χ., η Λεμεσός έζησε μια μεγάλη περίοδο άνθισης στα χέρια των κατακτητών της (αυτή η περίοδος άνθισης έμελλε να κρατήσει μέχρι το 1570 μ.Χ., όταν έγινε κατάληψη του νησιού από τους Τούρκους). Τον 13^ο αιώνα εγκαταστάθηκαν στην πόλη έμποροι, οι οποίοι την οδήγησαν σε μια οικονομική εξέλιξη με πολύπλευρα οφέλη για τον πληθυσμό της. Το λιμάνι έγινε κέντρο μεταφορών και εμπορίου και συνέβαλε οικονομικά και πολιτιστικά στην ανάπτυξη όλου του νησιού.

Το νησί έπεσε πρόσκαιρα και στα χέρια των Γερμανών το 1228 μ.Χ., όταν ο Φρειδερίκος Β΄ αποβιβάστηκε στη Λεμεσό. Οι Γερμανοί έμειναν μόνο έναν χρόνο στο νησί.

Το 1489 μ.Χ. άρχισε η περίοδος της Βενετοκρατίας, μετά από την παράδοση του νησιού στους Βενετούς από τη Βασίλισσα της Κύπρου Αικατερίνη Κορνάρο. Η Βενετοκρατία ήταν μια δύσκολη εποχή για το νησί, αφού οι Βενετοί δεν έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον τόπο.

Το 1570-1571 μ.Χ. κατέλαβαν το νησί οι Τούρκοι. Η Λεμεσός κατακτήθηκε τον Ιούλιο του 1570 μ.Χ. χωρίς μάχη. Κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας, ολόκληρο το νησί, συμπεριλαμβανομένης και της Λεμεσού, παράκμασε εντελώς.

Στην συνέχεια το νησί πουλήθηκε στους Άγγλους το 1878, όταν ο Άγγλος Κυβερνήτης της Λεμεσού συνταγματάρχης Warren έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την περιοχή. Από τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας, η κατάσταση της περιοχής βελτιώθηκε, δημιουργήθηκαν θέατρα, σχολεία, γκαλερί τέχνης, ποδοσφαιρικά σωματεία, τα οποία είχαν ιδιαίτερο ρόλο στην πολιτιστική ζωή της Λεμεσού αλλά και ολόκληρου του νησιού.

Από το 1878 μέχρι το 1960 ο αριθμός των γεννήσεων αυξήθηκε κατά 70% στο νησί, φτάνοντας στις 37.478 χιλιάδες Έλληνες και 6.115 χιλιάδες Τούρκους το 1960. Όσο αφορά τις ασχολίες, οι κάτοικοι της Λεμεσού ασχολούνταν κυρίως με την παραγωγή κρασιού, με τις βιομηχανίες κεραμικών και φυσικά με το εμπόριο και τον τουρισμό.

Το 1975, μετά την εισβολή των Τούρκων και τις συνακόλουθες μετακινήσεις πληθυσμών, πολλοί Ελληνοκύπριοι εγκαταστάθηκαν στη Λεμεσό, έχοντας εκδιωχθεί από το βόρειο τμήμα της Κύπρου.

Η πόλη της Λεμεσού αναπτύχθηκε ιδιαίτερα μετά το 1974, όταν η Αμμόχωστος, πολύ σημαντική τουριστική περιοχή του νησιού, καταλήφθηκε από τους Τούρκους. Πολύ σύντομα η πόλη της Λεμεσού έγινε ένα σημαντικό κέντρο εμπορίου και τουρισμού, με πολυτελή ξενοδοχεία, εστιατόρια, και πολυάριθμα κέντρα διασκέδασης (Δήμος Λεμεσού, 2014).

4.2 Έκταση - Γεωγραφική Θέση Επαρχίας και Πόλης Λεμεσού

Η επαρχία Λεμεσού καταλαμβάνει έκταση 1.393 τ.χλμ. και είναι η τέταρτη σε μέγεθος επαρχία του νησιού (Εικόνα 4.1). Καλύπτει το 15% της έκτασης της Κύπρου και βρίσκεται στο νότιο παράκτιο τμήμα του νησιού. Είναι η δεύτερη μεγαλύτερη αστικοποιημένη επαρχία, μετά την Λευκωσία. Η επαρχία της

Λεμεσού αποτελείται από έξι δήμους, οι οποίοι είναι ο Δήμος Λεμεσού, Αγίου Αθανασίου, Κάτω Πολεμιδιών, Μέσα Γειτονιάς, Γερμασόγειας και Ύψωνα, καθώς και από 104 κοινότητες (Τμήμα Κτηματολογίου και Χωρομετρίας Κύπρου, 2011).

Η αστική περιοχή της επαρχίας εκτείνεται γύρω από τον ομώνυμο κόλπο της, ενώ η αγροτική περιοχή περικλείεται στην υπόλοιπη έκταση, σε συνδυασμό με την περιοχή των Βρετανικών Βάσεων. Στη δυτική πλευρά συνορεύει με την επαρχία Πάφου, από τα ανατολικά με την επαρχία Λάρνακας, ενώ βόρεια της βρίσκεται η επαρχία Λευκωσίας. Η επαρχία Λεμεσού εξαπλώνεται βορειοδυτικά σε μια έκταση 40 km², περιλαμβάνοντας την οροσειρά του Τροόδου, η οποία φτάνει σε μέγιστο υψόμετρο τα 1.952 μέτρα. Οι κυριότεροι κόλποι της περιοχής είναι αυτοί της Επισκοπής και του Ακρωτηρίου (Δήμος Λεμεσού, 2014).

Η πόλη της Λεμεσού είναι η μεγαλύτερη, γεωγραφικά, πόλη του νησιού και η δεύτερη σε πληθυσμό μετά την πρωτεύουσα Λευκωσία (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2011). Είναι παραλιακή πόλη, με εύκολη πρόσβαση από όλες τις μεγάλες πόλεις του νησιού. Απέχει 35 λεπτά από τον αερολιμένα Λάρνακας και από το αεροδρόμιο της Πάφου. Η Λεμεσός είναι η πιο μεγάλη παραθαλάσσια πόλη του νησιού, με περίπου 80 χιλιόμετρα της να βρέχονται από τη Μεσόγειο Θάλασσα.



Εικόνα 4.1: Η επαρχία Λεμεσού
Πηγή: Δήμος Λεμεσού (2014)

4.3 Κλίμα

Η περιοχή της Λεμεσού χαρακτηρίζεται από μεσογειακό κλίμα, καθώς το καλοκαίρι είναι ζεστό και ξηρό, ενώ ο χειμώνας ήπιος. Την καλοκαιρινή περίοδο, η θερμοκρασία κυμαίνεται μεταξύ 22 και 36 βαθμών Κελσίου, ενώ τον χειμώνα μεταξύ 1 και 18 βαθμών Κελσίου, ανάλογα με το υψόμετρο της περιοχής. Τον χειμώνα το νερό της θάλασσας είναι περίπου 15 βαθμούς Κελσίου, ενώ το καλοκαίρι γύρω στους 24 βαθμούς Κελσίου. Οι θερμοκρασίες αυτές επιτρέπουν το κολύμπι ολόχρονα, καθιστώντας την περιοχή κατάλληλη και για χειμερινή κολύμβηση.

4.4 Χλωρίδα - Περιοχές Περιβαλλοντικού Ενδιαφέροντος σε Πόλη και Επαρχία Λεμεσού

Η επαρχία Λεμεσού χαρακτηρίζεται από λοφώδεις και ορεινές περιοχές με ιδιαίτερη βλάστηση. Τα πιο γνωστά είδη βλάστησης είναι η Τραχεία και η Μαύρη Πεύκη, καθώς και ο «Αόρατος Οξύκεδρος», που είναι ένα είδος κυπαρισσιού το οποίο συναντάται σε περιοχές με υψόμετρο 1200-1500 μέτρα. Στα ρυάκια του Τροόδους φύεται ο πλάτανος και ο σκλήδρος, ενώ σε υψηλότερα υψόμετρα απαντάται η «λατζιά», ένα είδος βαλανιδιάς. Σε μεσαία και χαμηλά υψόμετρα απαντώνται οι «τριμιθιές», άγρια τριαντάφυλλα, θυμάρι και θάμνοι «σινιάς» (Δήμος Λεμεσού, 2014; Τμήμα Δασών Κύπρου, 2012).

Η επαρχία διαθέτει πολλές περιοχές περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, όπως προστατευόμενες περιοχές ενταγμένες στο Δίκτυο Natura 2000. Μερικές από αυτές είναι το Δάσος της Λεμεσού, η περιοχή Ακρωτηρίου και η οροσειρά του Τροόδους, τμήμα της οποίας εμπίπτει στην επαρχία (Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2011).

Όσο αφορά την πόλη της Λεμεσού, οι περιοχές περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος είναι περιορισμένες. Από αυτές ξεχωρίζει ο Μώλος Λεμεσού, ο οποίος αποτελεί το κύριο αστικό πάρκο πόλης, ο Δημοτικός Κήπος και η περιοχή Δασούδι. Οι περιοχές αυτές βρίσκονται στον Δήμο Λεμεσού και χωροθετούνται κατά μήκος του θαλάσσιου μετώπου της πόλης. Επίσης υπάρχει και το Εθνικό Δασικό Πάρκο που βρίσκεται στα Πολεμίδια, το οποίο εμπίπτει στην ευρύτερη περιοχή της πόλης της Λεμεσού (Τμήμα Δασών Κύπρου, 2009).

4.5 Υδρολογικό Δίκτυο

Από την Επαρχία Λεμεσού περνούν μερικοί από τους μεγαλύτερους ποταμούς του νησιού και εξ αιτίας αυτού έχουν δημιουργηθεί και τα μεγαλύτερα φράγματα για αποθήκευση του νερού για άρδευση και ύδρευση.

4.5.1 Ποταμοί στην πόλη και επαρχία Λεμεσού

Διαμέσου της επαρχίας Λεμεσού περνούν τέσσερις μεγάλοι ποταμοί του νησιού, οι οποίοι δίνουν ζωή στην περιοχή, καθώς η Λεμεσός αντιμετωπίζει έλλειψη νερού σχεδόν όλο τον χρόνο. Ο Κούρης είναι ο 7^{ος} μεγαλύτερος ποταμός του νησιού, με μήκος 38 χιλιόμετρα, πηγάζει στο Τρόοδος και χύνεται στον Κόλπο της Επισκοπής, κοντά στην Λεμεσό. Άλλος ένας ποταμός της επαρχίας Λεμεσού είναι ο ποταμός Λιμνάτης, ο οποίος ρέει στο βαθύτερο σημείο της κοιλάδας του ομώνυμου χωριού (Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων, 2014).

Ένας ακόμη ποταμός είναι ο Κρύος, ο οποίος πηγάζει από την κορυφή Χιονίστρα με κατεύθυνση προς τον νότο. Είναι πηγή ζωής για τον οικισμό Πλάτρες, αλλά και για τις άλλες κοινότητες που διασχίζει. Στην πορεία του ποταμού σχηματίζονται οι καταρράκτες των Καληδονίων και του Μιλλομέρη, σημεία με ιδιαίτερη φυσική ομορφιά.

Τέλος, ο ποταμός Γαρύλλης διασχίζει την πόλη της Λεμεσού και ρέει το χειμώνα με κατεύθυνση από τα βόρεια στα νότια. Η κοίτη του είχε δυστυχώς περιθωριοποιηθεί στο παρελθόν και είχε καταστεί εστία ρύπανσης. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού έχει δημιουργηθεί γραμμικό πάρκο κατά μήκος του ποταμού, το οποίο καλύπτει σχεδόν όλη την κοίτη του και έχει καταφέρει να ανατρέψει τη δυσμενή αυτή κατάσταση και να ξαναδώσει πνοή στον ποταμό αλλά και στη γύρω περιοχή. Το γραμμικό αυτό πάρκο καλύπτει μια απόσταση 5,5 χιλιομέτρων, από το παλαιό λιμάνι μέχρι τα βόρεια όρια του Δήμου Κάτω Πολεμιδίων και από τα νότια της Β΄ Τεχνικής Σχολής μέχρι την οδό Αγίας Φυλάξεως, δυτικά του Λαντείου γηπέδου (Δήμος Λεμεσού, 2014).

4.5.2 Φράγματα

Η Κύπρος, όπως έχει αναφερθεί, έχει σοβαρό πρόβλημα λειψυδρίας, καθώς οι παρατεταμένες ανομβρίες είναι συχνό φαινόμενο. Ανεπηρέαστη από αυτή την κατάσταση δεν θα μπορούσε να μείνει και η περιοχή της Λεμεσού. Στην περιοχή οι πηγές νερού είναι περιορισμένες, ενώ οι ανάγκες για άρδευση, καθώς και βιομηχανικοί και τουριστικοί λόγοι οδήγησαν στην ανάγκη

δημιουργίας φραγμάτων, ως μιας προσπάθειας αποθήκευσης μεγαλύτερου όγκου νερού.

Στην περιοχή της Λεμεσού υπάρχουν 9 φράγματα, τα οποία έχουν δημιουργηθεί για τον σκοπό αυτό. Τα μεγαλύτερα φράγματα είναι το φράγμα του Κούρη, με χωρητικότητα 115.000.0000 m³, το φράγμα της Γερμασόγειας, με χωρητικότητα 1.360.000 m³, και το φράγμα των Πολεμιδιών, με χωρητικότητα 3.864.000 m³. Το φράγμα του Κούρη κατασκευάστηκε το 1989, είναι χωμάτινο και έχει 110 μέτρα ύψος, ενώ καλύπτει έκταση 308 τετραγωνικών χιλιομέτρων και εμπλουτίζεται από τα νερά του Κούρη, του Κρουού και του Λιμνάτη (Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων Κύπρου, 2007).



Εικόνα 4.2: Φράγμα Κούρη
Πηγή: Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων Κύπρου (2007)

4.6 Πληθυσμιακά Χαρακτηριστικά Επαρχίας και Πόλης Λεμεσού

Η επαρχία της Λεμεσού είναι η τέταρτη πιο μεγάλη σε έκταση επαρχία του νησιού. Χωρίζεται διοικητικά σε 5 Δήμους (Διάγραμμα 5.1) και 107 Κοινοτικά Συμβούλια. Από δεδομένα της Στατιστικής Υπηρεσίας φαίνεται ότι τα τελευταία χρόνια ο πληθυσμός της παρουσιάζει αύξηση. Πιο συγκεκριμένα, το 1992 είχε 177.440 κατοίκους, ενώ στην επόμενη απογραφή του 2001 είχε

201.057 κατοίκους (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2001). Την τελευταία δεκαετία, στην απογραφή του 2011 (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2011), καταγράφηκαν 239.739 κάτοικοι. Ο πληθυσμός την προηγούμενη δεκαετία είχε αύξηση 19,2%, ποσοστό που δείχνει βραδύ ρυθμό αύξησης του πληθυσμού σε σχέση με άλλες επαρχίες. Οι κάτοικοι της πόλης της Λεμεσού αναλογούν στο 82% ολόκληρης της επαρχίας Λεμεσού.

Μέρος της πόλης Λεμεσού είναι και οι έξι μεγάλοι Δήμοι της επαρχίας. Σύμφωνα με την Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, τον μεγαλύτερο πληθυσμό σημειώνει ο Δήμος Λεμεσού. Αυτό είναι αναμενόμενο, καθώς διαδραματίζει τον ρόλο περιφερειακού κέντρου παροχής υπηρεσιών σε διάφορους τομείς, όπως υγεία, διοίκηση κ.λπ. Δεύτερος σε πληθυσμό εμφανίζεται ο Δήμος Κάτω Πολεμιδιών, ενώ οι υπόλοιποι Δήμοι έχουν σχεδόν τον ίδιο αριθμό κατοίκων.



Διάγραμμα 4.1: Πληθυσμός Δήμων Λεμεσού
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2011)

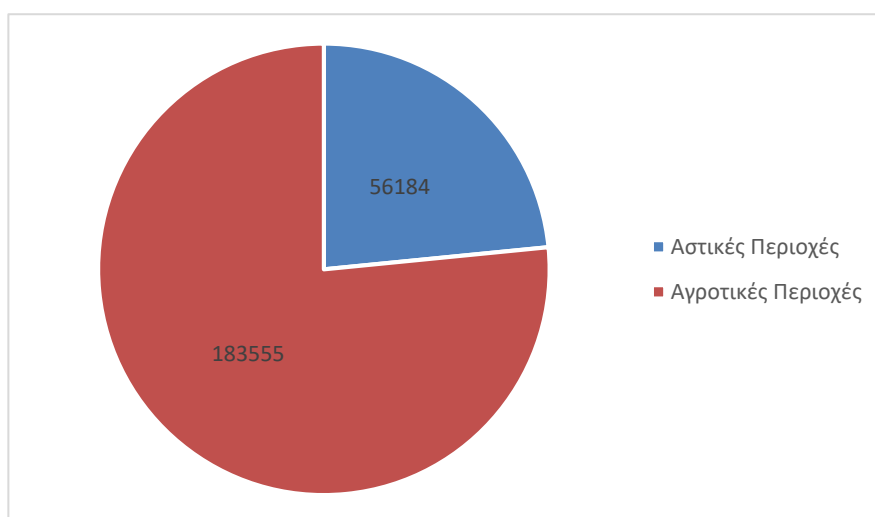
Από δεδομένα της Στατιστικής Υπηρεσίας έχει γίνει και πρόβλεψη για την αύξηση του πληθυσμού στους Δήμους της επαρχίας Λεμεσού για το 2018. Τα στοιχεία της σχετικής πρόβλεψης παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.1.

Δήμοι	2011	% ανά Δήμο	Πρόβλεψη για 2018
Δ. Λεμεσού	101.000	52.4	109.757
Δ. Μέσα Γειτονιάς	14.477	7.5	18.994
Δ. Αγίου Αθανασίου	14.347	7.4	16.735
Δ. Γερμασόγειας	13.421	7.0	18.038
Δ. Κάτω Πολεμιδιών	22.369	11.6	24.989
Δ. Ύψωνα	11.117	5.8	13.823

Πίνακας 4.1: Αριθμός κατοίκων, ποσοστό πληθυσμού (%) ανά Δήμο και πρόβλεψη για το έτος 2018

Πηγή: Δήμος Λεμεσού (2013), επεξεργασία μελετητή

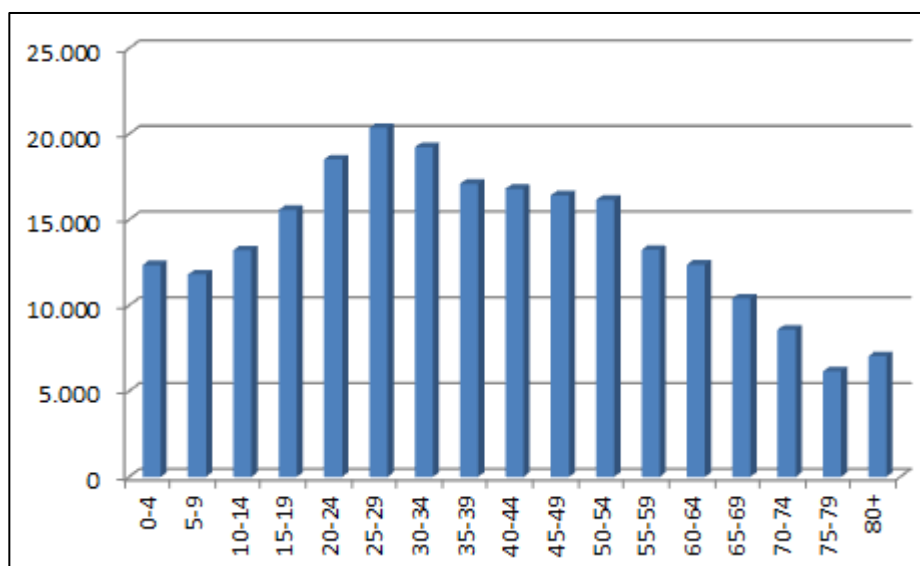
Από τον πληθυσμό της επαρχίας που καταγράφηκε το 2011, ένα σημαντικό τμήμα (αριθμός που ξεπερνάει τις 180 χιλιάδες κατοίκους) διαμένει σε αστικές περιοχές της Λεμεσού, ενώ μόνο 56.184 κάτοικοι διαμένουν σε αγροτικές περιοχές, γεγονός αναμενόμενο αφού οι ασχολίες των περισσότερων κατοίκων έχουν να κάνουν με δραστηριότητες του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα (Διάγραμμα 4.2).



Διάγραμμα 4.2: Πληθυσμός αστικών και αγροτικών περιοχών Επαρχίας Λεμεσού το 2011

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2011)

Αναφορικά με την ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού της επαρχίας Λεμεσού, η επεξεργασία των σχετικών δεδομένων από την Στατιστική Υπηρεσία (βλ. Διάγραμμα 4.3), οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού της είναι ηλικίας 25-29 ετών. Η εικόνα αυτή είναι ενθαρρυντική, καθώς καταδεικνύει έναν σχετικά νεανικό πληθυσμό σε παραγωγική ηλικία, με θετικές προσδοκίες για την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.



Διάγραμμα 4.3: Κατανομή πληθυσμού ανά ηλικιακή ομάδα στην επαρχία Λεμεσού το 2011

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2011)

Από το Διάγραμμα 4.3 παρατηρείται ότι και ο πληθυσμός μεταξύ 0 μέχρι 19 ετών είναι μεγαλύτερος από αυτόν που είναι άνω των 65 ετών. Επίσης, από τα στοιχεία της ίδιας πηγής συμπεραίνεται ότι ο αστικός πληθυσμός αποτελείται κυρίως από άτομα των ομάδων 15-29 (23,6%) και 30-44 (23,3%), ενώ στις αγροτικές περιοχές της επαρχίας η ηλικιακή ομάδα άνω των 60 αποτελεί το 25% του αγροτικού πληθυσμού.

4.6.1 Κατοικίες και νοικοκυριά

Το σύνολο των κατοικιών και των νοικοκυριών της επαρχίας Λεμεσού είναι 114.662 και 50.038 αντίστοιχα, στατιστικά δεδομένα που αντιστοιχούν σε πληθυσμό 234.204. Από το σύνολο των κατοικιών που καταγράφηκαν, οι 84.068 είναι κατοικίες συνήθους διαμονής, ενώ οι υπόλοιπες 30.594 είναι κενές και προσωρινής διαμονής κατοικίες. Η ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού προσωρινών κατοικιών, ο πιο μεγάλος σε όλη την Κύπρο, υποδηλώνει τον

έντονο τουριστικό χαρακτήρα της περιοχής ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες.

4.6.2 Πυκνότητα Πληθυσμού

Η πυκνότητα του πληθυσμού υπολογίζεται διαιρώντας τον πληθυσμό με τη συνολική έκταση σε km² της αντίστοιχης περιοχής. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.2, ο πιο πυκνοκατοικημένος Δήμος της Λεμεσού είναι ο Δήμος Μέσα Γειτονιάς, με 1179,82 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, ενώ ο πιο αραιοκατοικημένος είναι ο Δήμος Ύψωνα, με μόνο 132,25 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο.

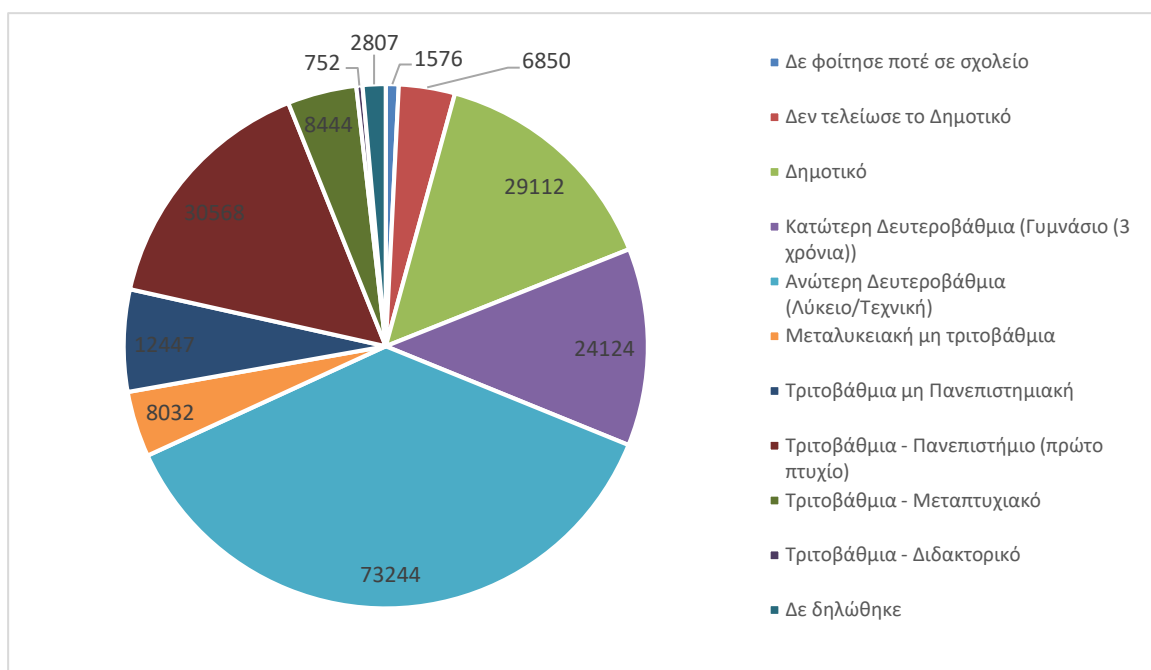
Δήμος	Έκταση (km ²)	Πυκνότητα 0-24	Πυκνότητα 25-64	Πυκνότητα 65+	Πυκνότητα Συνολικά
Δήμος Λεμεσού	34,19	851,37	1678,28	424,66	2954,31
Δήμος Μέσα Γειτονιάς	3,61	1179,82	2317,78	514,66	4012,26
Δήμος Αγίου Αθανασίου	14,17	338,72	562,77	110,93	1012,41
Δήμος Γερμασόγειας	15,99	249,32	520,21	69,72	839,25
Δήμος Κάτω Πολεμιδιών	18,10	419,21	680,06	136,70	1235,97
Δήμος Ύψωνα	32,66	132,25	186,66	21,43	340,34

Πίνακας 4.2: Πυκνότητα πληθυσμού Δήμων Επαρχίας Λεμεσού
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2011), επεξεργασία μελετητή

4.7 Μορφωτικό Επίπεδο

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4.4, το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων της επαρχίας Λεμεσού είναι αρκετά υψηλό. Ένα μεγάλο ποσοστό των κατοίκων έχουν τελειώσει το Λύκειο ή κάποια Τεχνική Σχολή, ενώ πάνω από 30.000 άτομα (ποσοστό 12,5%) έχουν περάσει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση της Κύπρου ή του εξωτερικού για την απόκτηση πανεπιστημιακού τίτλου. Πάνω από 8.000 από αυτούς (ποσοστό 26,67%) συνέχισαν τις σπουδές τους για την απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου, ενώ ένα μικρό ποσοστό αυτών (5,62 %) για την απόκτηση διδακτορικού τίτλου. Από τα ίδια δεδομένα, παρατηρείται ότι ο αριθμός των γυναικών που δεν φοίτησε ποτέ σε σχολείο είναι σχεδόν

τριπλάσιος από τον αντίστοιχο αριθμό των ανδρών. Επίσης, οι γυναίκες είναι αριθμητικά περισσότερες όσον αφορά την απόκτηση πρώτου πτυχίου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2011).



Διάγραμμα 4.4: Μορφωτικό επίπεδο πληθυσμού Επαρχίας Λεμεσού το 2011

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2011)

4.8 Υγεία

Οι ανάγκες στον τομέα της υγείας εξυπηρετούνται από το Γενικό Νοσοκομείο Λεμεσού, τα εξωτερικά ιατρεία παλαιού Νοσοκομείου, καθώς επίσης και έξι κέντρα υγείας που καλύπτουν το σύνολο της Επαρχίας. Τα κέντρα υγείας αυτά είναι του Αγρού, του Ομόδους, του Αυδήμου, του Κελλακίου, των Πλατρών και της Πάχνας (Υπουργείο Υγείας Κύπρου, 2010). Οι κάτοικοι της πόλης της Λεμεσού εξυπηρετούνται από το Γενικό Νοσοκομείο της πόλης. Όσο αφορά τον ιδιωτικό τομέα, υπάρχουν 23 ιδιωτικές κλινικές/νοσοκομεία που καλύπτουν τις ανάγκες των κατοίκων σε όλο το φάσμα των υπηρεσιών υγείας. Μεταξύ αυτών εντάσσονται γυναικολογικές κλινικές, ορθοπεδικές κλινικές, ουρολογικές κλινικές καθώς και παιδοχειρουργικό κέντρο (Cyrgia Health, 2016).

4.9 Τομείς Παραγωγής- Απασχόληση

Το 2014 ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός ολόκληρης της Επαρχίας Λεμεσού, ανήλθε σε 108.938 άτομα, εκ των οποίων 56.242 ήταν άντρες (51,62%) και

52.696 γυναίκες (48,38%) (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016c). Το 1/5 του πληθυσμού αυτού απασχολείται στον τομέα του χονδρικού και λιανικού εμπορίου και στην επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών, που είναι υποτομέας του τριτογενούς τομέα.

Ένας ακόμη τομέας που είναι αρκετά ανεπτυγμένος στην περιοχή, είναι εκείνος των υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης. Στον τομέα αυτό εμπíπτουν όλα τα ξενοδοχεία, τα ενοικιαζόμενα διαμερίσματα, τα εστιατόρια, τα κέντρα διασκέδασης κ.λπ. Ο εν λόγω τομέας απασχολεί 9.878 άτομα, εκ των οποίων 4,927 άντρες (ποσοστό 49,88%) και 4,950 γυναίκες (ποσοστό 50,11%).

Ο τριτογενής τομέας είναι ο πλέον δυναμικός στην περιοχή της Λεμεσού, λόγω της ύπαρξης και του λιμανιού.

Υψηλό αριθμό απασχολούμενων έχει και ο τομέας της μεταποίησης, υποτομέας του δευτερογενούς τομέα, με 8.962 άτομα να απασχολούνται σε αυτόν (ποσοστό 8,23%).

Τα πιο χαμηλά ποσοστά απασχόλησης απαντώνται στον πρωτογενή τομέα. Ο υποτομέας του πρωτογενούς με το μικρότερο ποσοστό απασχόλησης ήταν τα ορυχεία και τα λατομεία, με μόνο 29 απασχολούμενους (ποσοστό 0,03%), οι οποίοι ήταν όλοι άντρες.

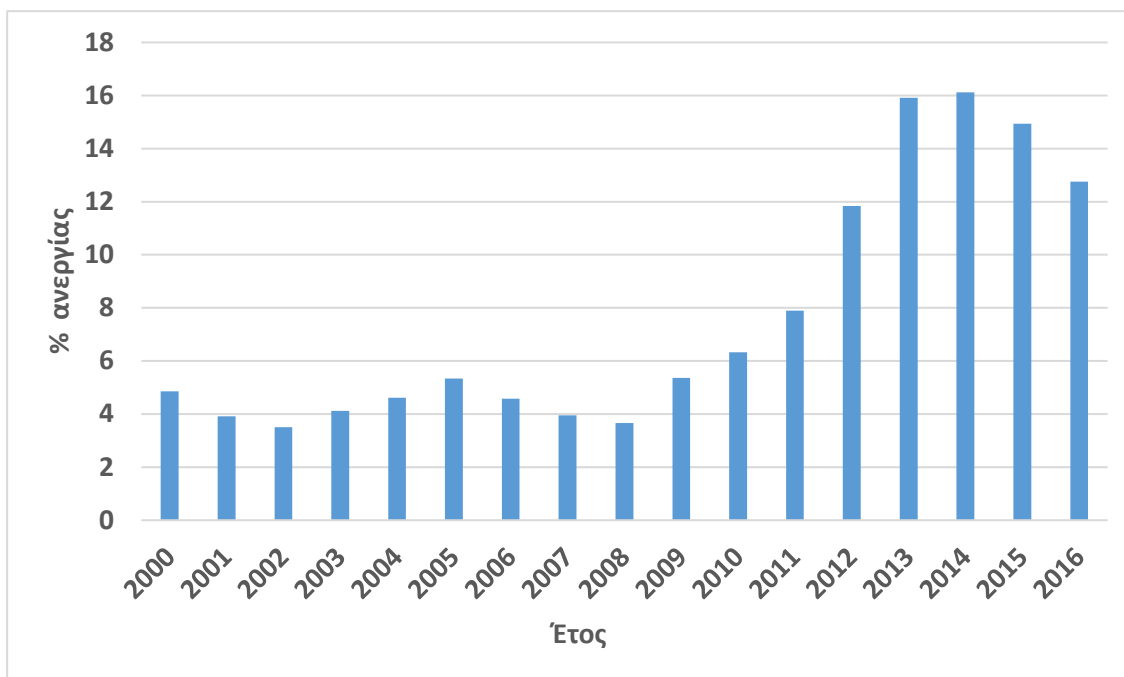
Ο τομέας της γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας είχε 3.224 απασχολούμενους το 2014 (ποσοστό 2,96%), αριθμός αρκετά υψηλός σε εθνικό επίπεδο, καθώς καλύπτει το 50% της αλιείας.

Αναλύοντας τα στοιχεία παρατηρείται ότι από το 2007 ο αριθμός των ατόμων που απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα (γεωργία, δασοκομία, αλιεία, ορυχεία, λατομεία), συνεχώς μειώνεται, ενώ αντίθετα ο αριθμός που απασχολείται στον τριτογενή τομέα αυξάνεται. Αυτό πιθανώς οφείλεται στο γεγονός ότι πολλοί Ρώσοι επιλέγουν το νησί και συγκεκριμένα τη Λεμεσό για διακοπές, αλλά και για μόνιμη εγκατάσταση. Η Λεμεσός έχει «τραβήξει» την προσοχή των Ρώσων σε όλους τους τομείς, έτσι καταφθάνουν στο νησί για διασκέδαση, αλλά και για εγκατάσταση των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων.

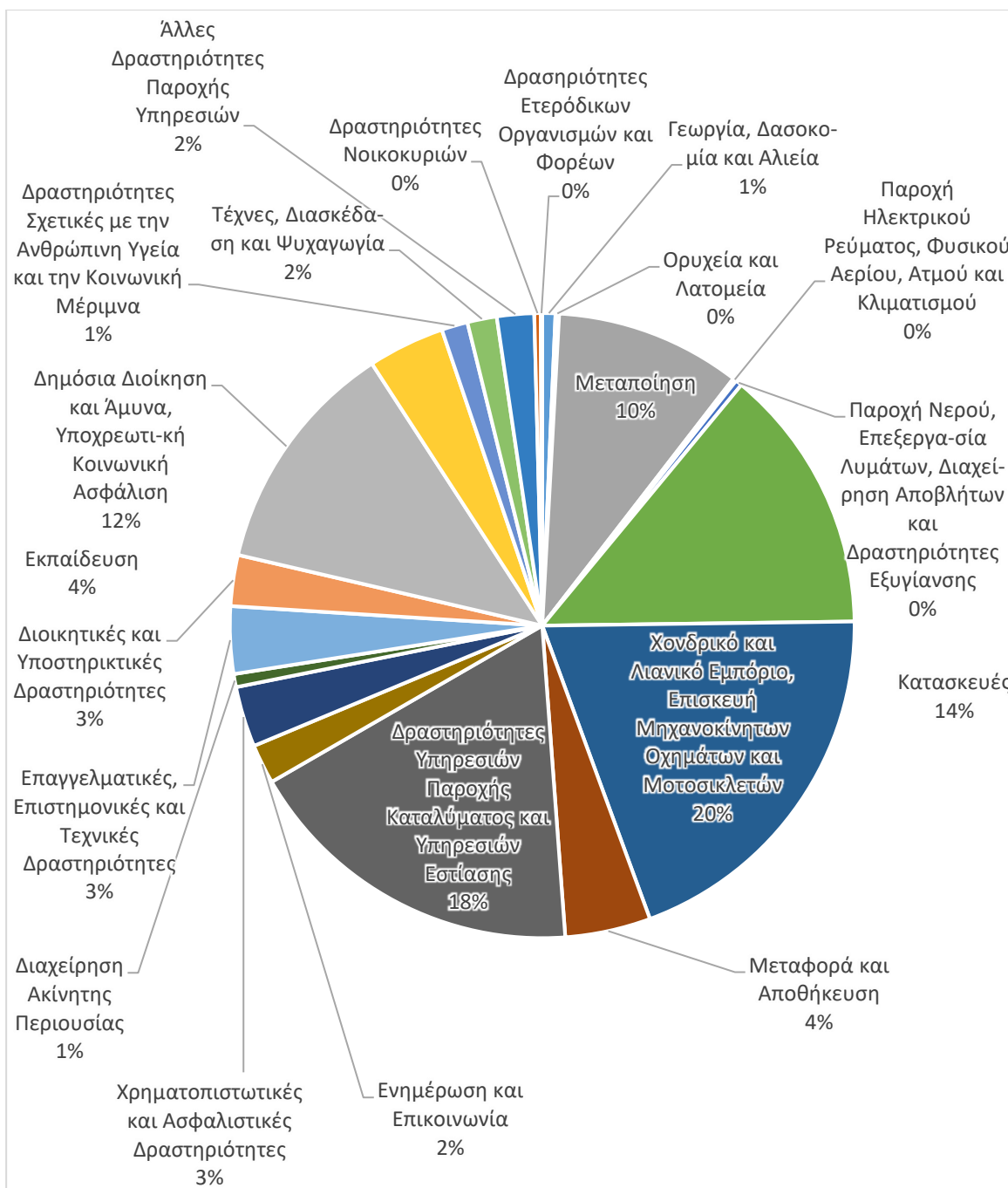
4.10 Ανεργία

Παρά την οικονομική άνθιση που παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια η Λεμεσός, κυρίως λόγω της εγκατάστασης πολλών Ρώσων στην περιοχή, δεν απέφυγε και αυτή το οικονομικό πλήγμα λόγω της παγκόσμιας κρίσης. Εξ αιτίας αυτού,

31,2% του ποσοστού των ανέργων στην Κύπρο βρίσκονται στη Λεμεσό, με αριθμό που ξεπερνά τους 21.000 ανέργους. Εξ αυτών, 12.019 ήταν άντρες και 9.722 γυναίκες (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016d). Θετικό θεωρείται το γεγονός ότι οι νεοεισερχόμενοι άνεργοι κατά το έτος 2014 είναι λιγότεροι από αυτούς το 2013 κατά 10% (Διάγραμμα 4.5). Το Διάγραμμα 4.6 παρουσιάζει τα ποσοστά ανεργίας ανά οικονομική δραστηριότητα.



Διάγραμμα 4.5: Εξέλιξη ανεργίας την περίοδο 2000-2016
Πηγή: Eurostat (2016b)



Διάγραμμα 4.6: Ποσοστά ανεργίας ανά οικονομική δραστηριότητα
Πηγή Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2016d)

4.11 Δίκτυα Κοινής Ωφέλειας

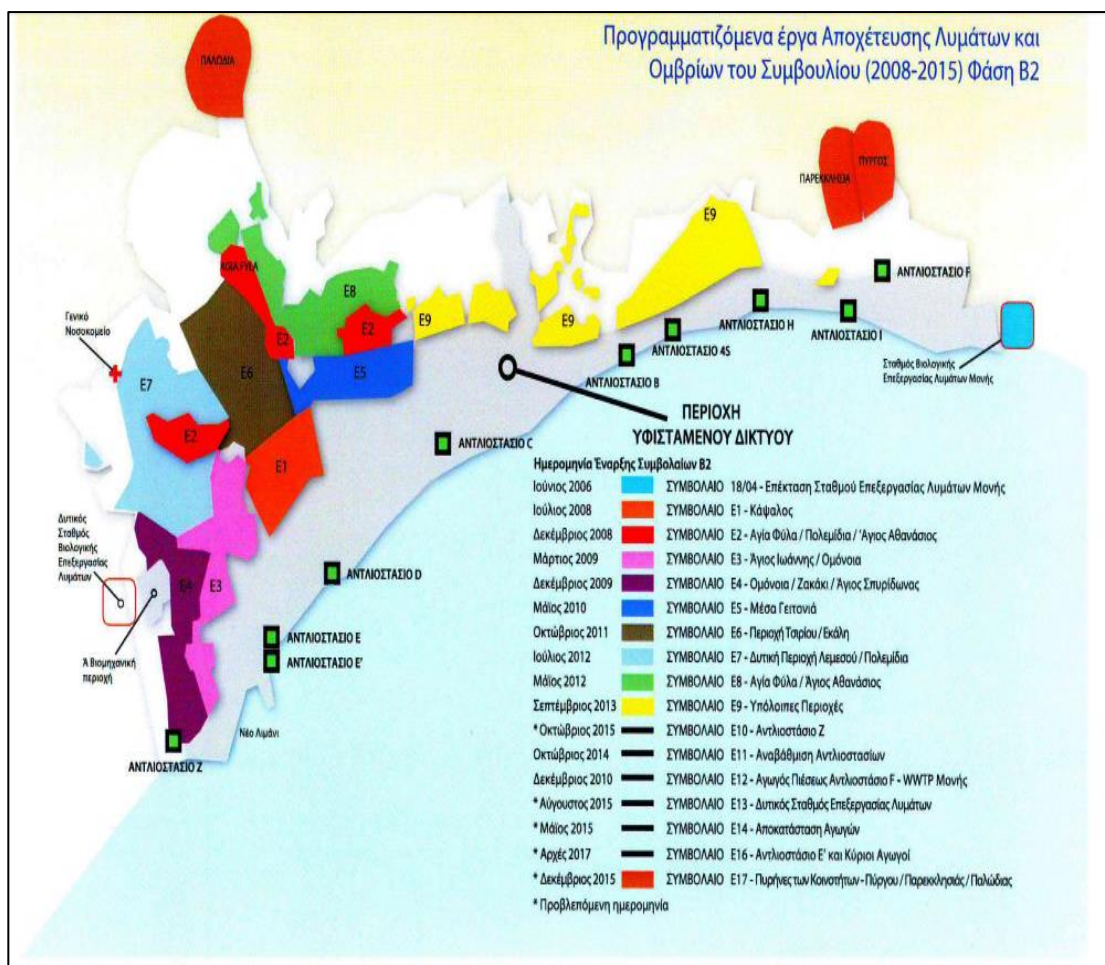
Στην επαρχία της Λεμεσού υπάρχουν επαρκή δίκτυα κοινής ωφέλειας και συμβάλλουν στην καλύτερη ποιότητα ζωής στους κατοίκους της Λεμεσού. Πιο συγκεκριμένα οι υπάρχουσες δικτυακές υποδομές έχουν ως ακολούθως:

4.11.1 Αποχετευτικό δίκτυο

Η υλοποίηση του αποχετευτικού συστήματος του συμπλέγματος Κοκκινοχωρίων εντάσσεται στο πλαίσιο εναρμόνισης της Κυπριακής Δημοκρατίας με την Ευρωπαϊκή Οδηγία 91/271/ΕΟΚ για τα αστικά λύματα. Βασική αποστολή του Συμβουλίου Αποχετεύσεων Λεμεσού-Αμαθούντας (ΣΑΛΑ) είναι η κατασκευή, λειτουργία και διαχείριση του δημόσιου αποχετευτικού συστήματος της μείζονος περιοχής της Λεμεσού για περαιτέρω βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Τα κατασκευαστικά έργα για την υλοποίηση του εγχειρήματος αυτού άρχισαν το 1992, υπό την εποπτεία του Συμβουλίου Αποχετεύσεων Λεμεσού-Αμαθούντας (ΣΑΛΑ). Το αποχετευτικό έργο για την περιοχή του Αστικού Συγκροτήματος Λεμεσού κατασκευάζεται κατά φάσεις και θα καλύψει ολόκληρη τη Μείζονα Περιοχή της Λεμεσού, η οποία βρίσκεται υπό την ευθύνη του ΣΑΛΑ. Η φάση Α' ξεκίνησε το 1992 και ολοκληρώθηκε το 1995, ενώ οι εργασίες της Β1' φάσης άρχισαν το 1999 και ολοκληρώθηκαν το 2004. Κατά την φάση Β2' έγινε επέκταση του αποχετευτικού συστήματος λυμάτων για την υπόλοιπη περιοχή, που εμπίπτει στα όρια του ΣΑΛΑ (ΣΑΛΑ, 2008).

Το 2006 άρχισε η υλοποίηση της τελικής φάσης του έργου, με επέκταση του Σταθμού Επεξεργασίας Λυμάτων Μονής, εργασίες που ολοκληρώθηκαν το 2008. Για την ολοκλήρωση του αρχικού στόχου, δηλαδή την πλήρη κάλυψη από αποχετευτικό δίκτυο της Μείζονος περιοχής της Λεμεσού, είχε τεθεί ως χρονικός ορίζοντας το 2013 (Εικόνα 4.3). Δυστυχώς όμως, λόγω της οικονομικής κρίσης το χρονικό όριο μετακινήθηκε στο 2015. Βασικός στόχος του ΣΑΛΑ είναι η μέγιστη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών του σταθμού επεξεργασίας λυμάτων της Μονής. Συγκεκριμένα, στόχους απετέλεσαν η επαναχρησιμοποίηση ανακυκλωμένου νερού, η αξιοποίηση της βιολάσπης, καθώς και η επαναχρησιμοποίηση του βιοαερίου, με το οποίο παράγεται ηλεκτρική ενέργεια που καλύπτει το 40% των ενεργειακών αναγκών του σταθμού (ΣΑΛΑ, 2009).



Εικόνα 4.3: Προγραμματισμένα έργα αποχέτευσης Λυμάτων και Όμβριων ΣΑΛΑ 2008-2015, Φάση Β2'

Πηγή: Συμβούλιο Αποχετεύσεων Λεμεσού-Αμαθούντας (ΣΑΛΑ, 2009)

4.11.2 ΧΑΔΑ

Η διαχείριση των απορριμμάτων της Επαρχίας Λεμεσού μέχρι και το 2012 γινόταν με εναπόθεση των απορριμμάτων σε τρεις χώρους διάθεσης, δύο ανεξέλεγκτους και έναν ημιελεγχόμενο. Οι Δήμοι και οι περισσότερες κοινότητες της επαρχίας Λεμεσού χρησιμοποιούν τον ημιελεγχόμενο χώρο διάθεσης στο «Βατί». Ο χώρος αυτός δεν έχει κατασκευαστεί σύμφωνα με τις σύγχρονες τεχνολογικές απαιτήσεις και δεν συμβαδίζει με τη σχετική νομοθεσία, ενώ δεν διαθέτει μόνωση του πυθμένα και των πρανών του. Επίσης, δεν διαθέτει σύστημα διαχείρισης των παραγόμενων στραγγισμάτων και βιοαερίου. Οι άλλοι δύο ΧΑΔΑ είναι του Πισσουρίου, που κάλυπτε της ανάγκες της κοινότητας Πισσουρίου, και των Δυμών που κάλυπτε τις ανάγκες των κοινοτήτων Κυπερούνας, Δύμες, Κάτω Μύλου και Ποταμίτισσας.

Στα πλαίσια της προγραμματιστικής Περιόδου 2007-2013, αλλά και της περιόδου 2014-2020, το Υπουργείο Εσωτερικών έχει αναλάβει το δύσκολο έργο για την υλοποίηση των Στρατηγικών Σχεδιασμών του Κράτους και την εγκατάλειψη της απόθεσης απορριμμάτων σε ανεξέλεγκτους χώρους. Αυτό γίνεται λόγω των δεσμεύσεων που υπάρχουν προς την ΕΕ, αλλά και γιατί η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της δημόσιας υγείας το επιβάλλουν. Η επεξεργασία των οικιακών απορριμμάτων είναι μια αναγκαία υπηρεσία, ασχέτως αν το κόστος της είναι υψηλό. Το Υπουργείο Εσωτερικών με αποφάσεις του έκλεισε όλους τους ΧΑΔΑ, συμπεριλαμβανομένου και των ΧΑΔΑ Πισσουρίου και Δυμών. Ο ΧΑΔΑ στο «Βατί» παραμένει ανοικτός για την εξυπηρέτηση των αναγκών της επαρχίας Λεμεσού. Παράλληλα, έχει προχωρήσει και σε προκήρυξη διαγωνισμών για την πρόσληψη συμβούλων και την εκπόνηση μελετών αποκατάστασης του ΧΑΔΑ στο «Βατί». Μετά το πέρας των εργασιών, ο ΧΑΔΑ που έχει απομείνει θα τερματίσει την λειτουργία του (Υπουργείο Εσωτερικών Κύπρου, 2012).

4.12 Υποδομές Μεταφορών

Η επαρχία της Λεμεσού ενώνεται με τις γειτονικές επαρχίες μέσω των αυτοκινητοδρόμων Λεμεσού-Πάφου (Α4) και Λεμεσού-Λευκωσίας (Α1). Οι δύο αυτοί αυτοκινητόδρομοι είναι οι σημαντικότεροι οδικοί άξονες της επαρχίας και συνδέουν τα αστικά κέντρα των τριών επαρχιών. Επίσης, ιδιαίτερα σημαντικός είναι και ο οδικός άξονας Β8, που συνδέει τη Λεμεσό με το όρος Τρόδος. Μέσω ορισμένων βασικών υπεραστικών οδών γίνεται η πρόσβαση από την πόλη της Λεμεσού προς την επαρχία. Σημαντικοί είναι και δύο παλαιοί οδικοί άξονες, που συνδέουν τη Λεμεσό με τα παραπάνω αστικά κέντρα, καθώς και με αγροτικές περιοχές των επαρχιών.

Γενικά η κατάσταση του υφιστάμενου οδικού δικτύου είναι πολύ καλή, γεγονός που επιβάλλεται από τις συνθήκες που επικρατούν στο νησί εξ αιτίας της ελάχιστης χρήσης των μέσων μαζικής μεταφοράς (MMM). Η χρήση των MMM στην επαρχία, όπως και σε όλο το νησί, δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη, και γίνεται μόνο από άτομα μεγάλης ηλικίας ή μαθητές.

Η επαρχία Λεμεσού καλύπτεται πλήρως από δρομολόγια λεωφορείων τόσο σε τοπικό επίπεδο, όσο και σε υπερτοπικό, καθώς υπάρχουν αρκετά συχνά δρομολόγια από την επαρχία προς την πόλη της Λεμεσού αλλά και δρομολόγια μέσα στην πόλη. Επίσης, υπάρχουν και δρομολόγια από και προς τα αεροδρόμια, αλλά και το λιμάνι της χώρας.

Στην περιοχή της επαρχίας Λεμεσού βρίσκεται το μεγαλύτερο λιμάνι του νησιού, το λιμάνι της Λεμεσού, το οποίο είναι κομβικό σημείο για την οικονομία του νησιού. Επίσης, τα τελευταία χρόνια έχει τεθεί και σε λειτουργία στην περιοχή η μεγαλύτερη μαρίνα ελλιμενισμού σκαφών σε ολόκληρο το νησί, γεγονός που έχει επηρεάσει θετικά την οικονομία της Κύπρου, αλλά και της περιοχής μελέτης.

4.13 Πολιτιστικό Περιβάλλον

Η πόλη, αλλά και ολόκληρη η επαρχία της Λεμεσού, έχει να επιδείξει μεγάλο αριθμό πολιτιστικών στοιχείων. Είναι ένας χώρος που δεν κοιμάται ποτέ και οι επισκέπτες μπορούν να απολαμβάνουν διάφορα πολιτιστικά δρώμενα, αλλά και να συμμετέχουν στον μεγάλο αριθμό των φεστιβάλ που λαμβάνουν χώρα στην επαρχία.

Εξ αιτίας της ιδιαίτερης της θέσης ανάμεσα σε δύο αρχαίες πόλεις, το Κούριο και την Αμαθούντα, η περιοχή έχει επίσης να επιδείξει πολλά ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά στον επισκέπτη. Βασικό στοιχείο της επαρχίας είναι οι αρχαιολογικοί οικισμοί των δύο αυτών αρχαίων πόλεων. Στους οικισμούς αυτούς υπάρχουν θέατρα, χώροι ταφής και ναοί. Ιδιαίτερα γνωστά σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος είναι το Θέατρο Κουρίου, το κάστρο του Κολοσσίου και το κάστρο της Λεμεσού (Δήμος Λεμεσού, 2014).

Στην επαρχία της Λεμεσού υπάρχει αξιοσημείωτος αριθμός εκκλησιών, που χρονολογούνται κυρίως από τη Βυζαντινή περίοδο. Μερικές από αυτές είναι η Εκκλησία της Καθολικής, η Εκκλησία της Αγίας Νάπας, η Εκκλησία της Αγίας Τριάδος, καθώς και η Εκκλησία του Αγίου Βαρνάβα που είναι Αγγλικανική Εκκλησία (Δήμος Λεμεσού, 2014).

Την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά της επαρχίας μπορεί κανείς να την αντιληφθεί με μια επίσκεψη στα δύο μουσεία που υπάρχουν και στην Δημοτική Πινακοθήκη. Στο Αρχαιολογικό Μουσείο, το οποίο βρίσκεται κοντά στον Δημόσιο Κήπο, εκτίθενται αντικείμενα από τη Νεολιθική και Χαλκολιθική περίοδο, ενώ στο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης παρουσιάζεται μια ιδιαίτερη συλλογή παραδοσιακής κυπριακής τέχνης, όπου οι επισκέπτες μπορούν να μελετήσουν την κυπριακή κουλτούρα μέσω των 500 εκθεμάτων που βρίσκονται στο μουσείο. Στη Δημοτική Πινακοθήκη υπάρχει μια θαυμάσια συλλογή από έργα Κύπριων, και όχι μόνο, καλλιτεχνών (Δήμος Λεμεσού, 2014).

Στη Λεμεσό βρίσκεται και ο μεγαλύτερος ζωολογικός κήπος του νησιού, ο οποίος πρόσφατα ανακατασκευάστηκε, και προσελκύει χιλιάδες Κύπριους και ξένους επισκέπτες τον χρόνο. Ο ζωολογικός κήπος προσφέρει οργανωμένες επιμορφωτικές διαλέξεις σε παιδιά και μαθητές, ενημέρωση για τα ζώα, καθώς και ξενάγηση σε όλο τον κήπο. Πέραν από τη φροντίδα που προσφέρεται στα φιλοξενούμενα ζώα, διεξάγεται και έρευνα για προστασία και αναπαραγωγή, αλλά και απελευθέρωση στη φύση ειδών που κινδυνεύουν με αφανισμό.

Η Λεμεσός είναι η πόλη που δεν κοιμάται ποτέ. Σχεδόν ολόχρονα όσοι την επισκέπτονται έχουν τη δυνατότητα να δουν από κοντά μεγάλα φεστιβάλ που διοργανώνονται ετησίως στην επαρχία και πόλη της Λεμεσού. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα παρακάτω:

Γιορτή Του Κρασιού

Μεγάλο φεστιβάλ της Λεμεσού που γίνεται κάθε χρόνο από το 1961. Είναι ένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικό γεγονός της Λεμεσού, η οποία θεωρείται η πρωτεύουσα του κρασιού. Εμπνευσμένη από τις αρχαίες γιορτές, προς τιμή του θεού Διόνυσου, η γιορτή του κρασιού είναι μια ακόμη ευκαιρία για ντόπιους και ξένους να δοκιμάσουν τα κυπριακά κρασιά και τα παραδοσιακά φαγητά. Λαμβάνει χώρα στον Δημόσιο Κήπο της Λεμεσού και διαρκεί 12 μέρες.

Καρναβάλι

Το καρναβάλι, είναι το σήμα κατατεθέν της Λεμεσού. Η πόλη του γλεντιού, όπως αποκαλείται, δεν μπορούσε να μην φιλοξενεί κάθε χρόνο την περίοδο του καρναβαλιού χιλιάδες ντόπιους και ξένους που την επισκέπτονται για να περάσουν ξέγνοιαστες μέρες και να λάβουν μέρος στη μεγάλη καρναβαλική παρέλαση που πραγματοποιείται. Έχει διάρκεια 10 μέρες, από την Τσικνοπέμπτη έως την Κυριακή πριν την Καθαρά Δευτέρα.

Ράλι Κύπρου

Η Λεμεσός προσφέρει για τους λάτρεις του μηχανοκίνητου αθλητισμού τη δυνατότητα παρακολούθησης του ράλι Κύπρου, που διοργανώνεται από το 1970 στους δρόμους της Λεμεσού και του Τροόδους. Το γεγονός αυτό διαρκεί 3 μέρες.

«Λεμέσια»

Το αθλητικό αυτό γεγονός διοργανώνεται κάθε Οκτώβριο από το 1998 στη Λεμεσό και διαρκεί 10 μέρες. Στο διάστημα αυτό, αθλητές από διάφορες

χώρες συναγωνίζονται σε διάφορα αθλήματα, όπως πυγμαχία, καράτε, τρίαθλο, μαραθώνιος κ.λπ. Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ αυτού γίνονται και διάφορες άλλες εκδηλώσεις σχετικά με τον αθλητισμό.

Ρωσσοκυπριακό Φεστιβάλ

Για την ενίσχυση των σχέσεων σε πολιτιστικό επίπεδο, κάθε χρόνο η Ρωσική πρεσβεία στην Κύπρο, ο Δήμος Λεμεσού και η ρωσική εφημερίδα *Cyprus Advertiser* διοργανώνουν το διήμερο αυτό φεστιβάλ στις αρχές Ιουνίου. Στο φεστιβάλ αυτό οι επισκέπτες μπορούν να απολαύσουν κυπριακούς και ρωσικούς χορούς, τραγούδια και προϊόντα.

Φεστιβάλ Μπύρας

Το φεστιβάλ αυτό είναι ετήσιο και λαμβάνει χώρα στον Μόλο της Λεμεσού τον Ιούλιο. Κύριο θέμα του είναι η μπύρα, καθώς οι επισκέπτες μπορούν να δοκιμάσουν τοπικές και εισαγόμενες μπύρες.

«Μέρες Κινηματογράφου»

Ετήσιο φεστιβάλ που οργανώνεται από τις πολιτιστικές υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και έχει ως σκοπό την παρουσίαση ολοκληρωμένης κινηματογραφικής σκηνης από την Ευρώπη, αλλά και από την Ασία. Λαμβάνει χώρα στο θέατρο Ριάλτο στη Λεμεσό.

Φεστιβάλ Ευρωπαϊκού Χορού

Κάθε Μάιο στην Λεμεσό διοργανώνεται το φεστιβάλ αυτό για τους λάτρεις του χορού. Στη διοργάνωση λαμβάνουν μέρος ομάδες χορευτών από διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες, παρουσιάζοντας αντιπροσωπευτικούς χορούς από τις χώρες τους. Το φεστιβάλ πραγματοποιείται υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου.

«Αμαθούσια»

Η κοινοτική αρχή Αγίου Τύχωνα διοργανώνει κάθε καλοκαίρι το φεστιβάλ αυτό στην τοποθεσία της αρχαίας πόλης της Αμαθούνας. Στο πρόγραμμα περιλαμβάνονται καλλιτεχνικές δραστηριότητες και εκδηλώσεις.

Φεστιβάλ Μπαλέτου

Σημαντικό καλλιτεχνικό γεγονός στο νησί είναι το Φεστιβάλ μπαλέτου, που οργανώνεται από τον Δήμο Λεμεσού εδώ και αρκετά χρόνια. Σε αυτό λαμβάνουν μέρος μπαλέτα από όλα τα μέρη του κόσμου.

Φεστιβάλ «Ουράνιο Τόξο»

Είναι ένα αντιρατσιστικό πολυπολιτισμικό φεστιβάλ με σκοπό την συνένωση ανθρώπων. Οργανώνεται από την «Κίνηση για Ισότητα, Στήριξη, και Αντιρατσισμό» (ΚΙΣΑ). Λαμβάνει χώρα κάθε Νοέμβριο στον Μώλο Λεμεσού και περιλαμβάνει μουσική, τραγούδια και χορό από διάφορες χώρες. Στον χώρο υπάρχουν περίπτερα με πληροφορίες για τον αγώνα ενάντια στον ρατσισμό.

«Σαιξπηρικές Νύχτες»

Φιλανθρωπική εκδήλωση από την Οργάνωση θωρακικών νόσων, που πραγματοποιείται κάθε Ιούνιο στο αρχαίο θέατρο Κουρίου. Κατά την διάρκειά του παρουσιάζονται έργα του Σαίξπηρ σε ένα εξάισιο περιβάλλον στην κορυφή ενός λόφου πάνω από τη θάλασσα.

Φεστιβάλ «Βερεγκάρια»

Είναι ένα διεθνές μουσικό φεστιβάλ αφιερωμένο στη σόλο κλασική μουσική και στη μουσική δωματίου. Πλήθος μουσικών υψηλού επιπέδου εκτελούν διάφορα έργα τους στη σκηνή του θεάτρου Ριάλτο. Συνδιοργανώνεται από τον Δήμο Κάτω Πολεμιδιών και το Υπουργείο Παιδείας κάθε Μάρτιο από το 2003. Σκοπός του είναι η διάδοση της κλασικής μουσικής στον νεανικό πληθυσμό. Για τον λόγο αυτό, δύο πρωινά είναι αφιερωμένα σε κονσέρτα που εκτελούν νεαροί ταλαντούχοι μουσικοί.

Ετήσια Πλατφόρμα Σύγχρονου Χορού

Άλλο ένα φεστιβάλ χορού, το οποίο πραγματοποιείται τα τελευταία οκτώ χρόνια και απευθύνεται σε άτομα που αγαπούν τον σύγχρονο χορό. Μέσω της διοργάνωσης αυτής, τοπικοί χορευτές και χορογράφοι έχουν την δυνατότητα να παρουσιάσουν τη δουλειά τους στο ευρύ κοινό.

Φεστιβάλ Κουμανδαρίας

Το περίφημο κυπριακό κρασί «κουμανδαρία» έχει την τιμητική του στο φεστιβάλ αυτό κάθε Ιούλιο. Η εκδήλωση οργανώνεται από τους οικισμούς της κοιλάδας του Κούρη, όπως Άλασσα, Μονάγρι, Δωρός, Λάνεις και Άγιος Γεώργιος.

Επίσης, υπάρχουν και πολλά άλλα πιο μικρά φεστιβάλ, τα οποία διοργανώνονται στην Λεμεσό με μεγάλη επιτυχία, όπως τα φεστιβάλ σοκολάτας, Street Life Festival, Open House κ.λπ.

4.14 Χρήσεις Γης

Στην επαρχία Λεμεσού οι χρήσεις γης είναι ποικίλες, αφού είναι μια μεγάλη επαρχία στην οποία έχουν αναπτυχθεί πολλοί τομείς δραστηριότητας. Κύρια χρήση γης, ως προς την έκταση, αποτελεί η γεωργική γη και τα δάση. Κύρια χρήση ως προς την βαρύτητα αποτελεί η κατοικία. Οι χρήσεις γης σχετίζονται άμεσα με τον τουρισμό, καθώς είναι η κύρια ασχολία του μεγαλύτερου ποσοστού των κατοίκων της επαρχίας. Συγκεντρώνονται στο παραλιακό μέτωπο της Λεμεσού (ξενοδοχεία, εστιατόρια, κέντρα διασκέδασης). Περιοχές με αυτή την χρήση γης υπάρχουν διάσπαρτες σε όλη την επαρχία Λεμεσού, με πιο μικρή ένταση στις ορεινές περιοχές.

Στην περιφέρεια της πόλης παρουσιάζονται οι βιομηχανικές χρήσεις. Μεγάλη βιομηχανική περιοχή στην επαρχία Λεμεσού είναι η βιομηχανική περιοχή Αγίου Αθανασίου. Μικρές βιομηχανικές μονάδες, κυρίως οικογενειακής κλίμακας επιχειρήσεις, είναι διάσπαρτες σε ολόκληρη την επαρχία. Όσον αφορά τις εμπορικές χρήσεις γης, είναι και αυτές διάσπαρτες, εξαιρούμενων των παραδοσιακών οδών στο κέντρο της πόλης της Λεμεσού (Αργυρίδης et al., 2013).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Ο τομέας του τουρισμού αποτελεί βασικός τομέα της οικονομίας του Κύπρου. Μετά την τουρκική εισβολή του 1974, και με τις πλέον εύφορες περιοχές του νησιού να βρίσκονται στο κατεχόμενο τμήμα, έγινε μια σημαντική στροφή της τοπικής οικονομίας από τον πρωτογενή, στον τριτογενή τομέα. Ανάλογη είναι και η στροφή του εργατικού δυναμικού, με το 70% των απασχολουμένων στο νησί να δραστηριοποιούνται στον τριτογενή τομέα. Ο εν λόγω τομέας χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία του τουριστικού κλάδου, καθώς η Κύπρος κατέχει μια εξέχουσα θέση στον παγκόσμιο τουριστικό χάρτη, αποτελώντας έναν από τους πλέον δημοφιλείς Μεσογειακούς, και όχι μόνο, τουριστικούς προορισμούς. Δεν φτάνει όμως η εργατικότητα και η θέληση των Κύπριων για να χαρακτηρισθεί ο τόπος τους σημαντικός τουριστικός προορισμός. Τα γερά θεμέλια που έθεσε ο πολιτισμός του νησιού, πολιτισμός και ιστορία χιλιάδων χρόνων, σε συνδυασμό με την απλόχερη προσφορά της φύσης στον τόπο αυτό, αποτελούν τα δύο βασικά συστατικά ώστε να αναπτυχθεί το νησί στον τουριστικό τομέα.

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύονται οι φυσικοί και περιβαλλοντικοί πόροι του νησιού και όσα έχει να προσφέρει στον τουρισμό, καθώς στοιχεία που παρουσιάζουν την σημερινή κατάσταση του τουριστικού τομέα.

5.1 Φυσικοί και Πολιτιστικοί Πόροι του νησιού

Η Κύπρος, αν και μικρή χώρα, έχει πλούσια και μακρόχρονη ιστορία. Σε κάθε γωνιά του νησιού ο τοπικός πληθυσμός αλλά και οι επισκέπτες του νησιού μπορούν να θαυμάσουν στοιχεία της εξάισιας πολιτιστικής κληρονομιάς της. Η ΟΥΝΕΣΚΟ έχει προσθέσει στον επίσημο κατάλογό της για την παγκόσμια φυσική και πολιτιστική κληρονομιά τις αρχαιότητες της Πάφου, την Χοιροκοιτία και δέκα Βυζαντινές εκκλησίες στην περιοχή της οροσειράς του Τρόδους (UNESCO, 1998). Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής της κληρονομιάς βρίσκεται στο κατεχόμενο, από το 1974, τμήμα της Κύπρου. Μετά την τουρκική εισβολή μέχρι και σήμερα, το τμήμα αυτό της πολιτιστικής της κληρονομιάς μέρα με τη μέρα υποβαθμίζεται, μέσα από την προσπάθεια των εισβολέων για δημογραφική και πολιτιστική αλλοίωση του κατεχόμενου τμήματος του νησιού.

5.1.1 Λευκωσία

Η Λευκωσία είναι η πρωτεύουσα του νησιού και βρίσκεται σε κεντρική θέση στην επικράτεια της Κύπρου. Η πόλη είναι γνωστή για τη μοναδικότητά της, καθώς είναι η μόνη σήμερα μοιρασμένη στα δύο πρωτεύουσα του κόσμου (Υπουργείο Εξωτερικών Κύπρου, 2006).

Είναι μια πόλη με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, καθώς η ιστορία της ανάγεται από την Εποχή του Χαλκού. Από την αρχαιότητα μέχρι και τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες ήταν γνωστή με το όνομα Λήδρα, ενώ από τον 11^ο αιώνα μ.Χ. και μετά είναι η πρωτεύουσα του νησιού. Την εποχή των Λουζινιανών μετατράπηκε σε μεγαλοπρεπή πόλη, με βασιλικά ανάκτορα και με πάνω από 50 εκκλησίες. Τον 16^ο αιώνα μ.Χ. οι Ενετοί έκτισαν τείχη γύρω την πόλη, που μέχρι σήμερα χαρακτηρίζουν την παλιά πόλη.

Η παλιά πόλη περιλαμβάνει μουσεία, μεσαιωνικά κτίρια και πολλές παλιές εκκλησίες. Έξω από τα τείχη, η νέα πόλη δεν διαφέρει από τις σύγχρονες πρωτεύουσες του κόσμου, συνδυάζοντας άριστα το ιστορικό παρελθόν της με τη σύγχρονη ζωή.

Τα πιο σημαντικά αξιοθέατα της κυπριακής πρωτεύουσας παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Αρχαιολογικό Μουσείο Κύπρου

Στη Λευκωσία καταγράφεται πληθώρα πολιτιστικών στοιχείων που σκιαγραφούν την ιστορία και την κουλτούρα του λαού της Κύπρου. Εκεί βρίσκεται το μεγαλύτερο αρχαιολογικό μουσείο του νησιού, το Κυπριακό Αρχαιολογικό Μουσείο (Εικόνα 5.1), το οποίο βρίσκεται σε λειτουργία από το 1924, όταν ακόμη η Κύπρος ήταν αποικία της Μεγάλης Βρετανίας. Η μουσειακή αυτή υποδομή εξελίσσεται στον χρόνο, με επεκτάσεις και προσθήκες που οδηγούν στη σημερινή του μορφή. Οι επισκέπτες μπορούν να παρακολουθήσουν την πολιτιστική εξέλιξη του νησιού από τη Νεολιθική εποχή μέχρι την Πρωτοβυζαντινή Περίοδο. Όλα τα ευρήματα είναι από ανασκαφές που έχουν γίνει σε όλο το νησί (Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).



Εικόνα 5.1: Αρχαιολογικό Μουσείο Κύπρου
Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου (2012)

Βυζαντινό μουσείο Κύπρου

Εκτός από το Κυπριακό Μουσείο Λευκωσίας, στην πρωτεύουσα υπάρχει και το Βυζαντινό Μουσείο (Εικόνα 5.2), το οποίο περιέχει την πιο αντιπροσωπευτική συλλογή Βυζαντινής Τέχνης στην Κύπρο. Το μουσείο φιλοξενεί εικόνες από τον 9^ο μέχρι το 19^ο αιώνα, καθώς και εκκλησιαστικά σκεύη και ψηφιδωτά (Makarios Foundation, 2011).



Εικόνα 5.2: Βυζαντινό Μουσείο Κύπρου
Πηγή: Makarios Foundation (2011)

Αίθουσες τέχνης

Στη Λευκωσία, υπάρχει το Πνευματικό και Πολιτιστικό Κέντρο Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', το οποίο διαθέτει τέσσερις αίθουσες τέχνης και φιλοξενεί εκθέσεις έργων της Δυτικο-Ευρωπαϊκής Τέχνης από την Αναγέννηση μέχρι τη σύγχρονη Εποχή, καθώς και έργα από Κύπριους και Έλληνες καλλιτέχνες (Makarios Foundation, 2011).

Νέο και Παλιό Αρχιεπισκοπικό Μέγαρο

Στο κέντρο της πρωτεύουσας βρίσκεται το νέο Αρχιεπισκοπικό μέγαρο, που είναι το Κέντρο της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου, το οποίο αν και κτίστηκε το 1960 ακολούθησε μια νεο-βυζαντινή τεχνοτροπία. Δίπλα από το νέο βρίσκεται το παλιό Αρχιεπισκοπικό Μέγαρο, κτίσμα του 1730. Το κτίριο αυτό στεγάζει, σε ένα μέρος του, το Εθνογραφικό Μουσείο Κύπρου. Στο Μουσείο αυτό εκτίθεται μια μεγάλη συλλογή κυπριακής τέχνης του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, που περιλαμβάνει ξυλόγλυπτα, κεντήματα, είδη αγγειοπλαστικής και υφαντά στον αργαλειό (Εκκλησία της Κύπρου, 2015; Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

Μουσείο Εθνικού Αγώνος

Ένα άλλο ιστορικό Μουσείο είναι το Μουσείο Εθνικού Αγώνος (Εικόνα 5.3), όπου εκτίθενται έγγραφα και φωτογραφίες αλλά και διάφορα ενθυμήματα του Εθνικού Απελευθερωτικού αγώνα του 1955-1959 για την απελευθέρωση του νησιού από την Αγγλική κατοχή (Δήμος Λευκωσίας, 2016).



Εικόνα 5.3: Μουσείο Εθνικού Αγώνα
Πηγή: Δήμος Λευκωσίας (2016)

Μουσείο Ιστορικής Κυπριακής Νομισματοκοπίας

Το μουσείο φιλοξενεί 370 νομίσματα, τα οποία καταγράφουν 2600 χρόνια κυπριακής ιστορίας και πολιτισμού. Τα νομίσματα αυτά είναι χωρισμένα σε εννέα συλλογές, ανάλογα με τη χρονολογία τους και είναι βασική πηγή πληροφοριών για την ιστορία της οικονομίας της Κύπρου (BOCCF, 2013).

Λεβέντειο - Δημοτικό Μουσείο Λευκωσίας

Αποτελεί ένα ιδιαίτερο ιστορικό μουσείο, καθώς παρουσιάζει όλη την ιστορικο-κοινωνική εξέλιξη της πόλης, από τη Χαλκολιθική εποχή μέχρι και σήμερα μέσα από φωτογραφικό υλικό, παραδοσιακές στολές, κοσμήματα και έπιπλα. Ιδρύθηκε το 1984 από το Ίδρυμα Αναστασίου Γ. Λεβέντη και η διαχείρισή του σήμερα γίνεται από τον Δήμο Λευκωσίας (Δήμος Λευκωσίας, 2016).

Μουσειακοί Χώροι Παγκύπριου Γυμνασίου

Το 1812 ιδρύθηκε το αρχαιότερο εκπαιδευτήριο μέσης εκπαίδευσης στην Κύπρο, το Παγκύπριο Γυμνάσιο. Στο ιστορικό κέντρο της Λευκωσίας υπάρχουν δώδεκα μουσειακοί χώροι του Παγκύπριου Γυμνασίου. Οι χώροι αυτοί, εκτός από το Μουσείο Ιστορίας του Σχολείου, στεγάζουν και εκθέτουν αρχαιολογική και νομισματική συλλογή, συλλογή ιστορικών χαρτών και όπλων, καθώς και πινακοθήκη. Ένα δείγμα γοθτικής γλυπτικής, μοναδικό στην Κύπρο λόγω του ιδιαίτερου μεγέθους του και της τέχνης του, συμπληρώνει τις παραπάνω συλλογές (Δήμος Λευκωσίας, 2016).

Δημοτικό Κέντρο Τεχνών Λευκωσίας

Το Δημοτικό Κέντρο Τεχνών Λευκωσίας βρίσκεται στο ανακαινισμένο κτήριο της Παλιάς Ηλεκτρικής Λευκωσίας και φιλοξενεί εκθέσεις και σπάνιες εξειδικευμένες εκδόσεις τέχνης, όπου οι φιλότεχνοι μελετητές μπορούν να θαυμάσουν ιδιαίτερες εκθέσεις (NiMac, 2015).

Καθεδρικός Ναός Αγίου Ιωάννη

Ο Καθεδρικός Ναός του Αγίου Ιωάννη είναι ένα ιδιαίτερο αξιοθέατο της πρωτεύουσας καθώς, αν και κτίστηκε το 1662, είναι ο μοναδικός ναός της Λευκωσίας που διατηρεί άθικτη την εικονογράφησης του. Ο ναός είναι αφιερωμένος στον Άγιο Ιωάννη τον Θεολόγο και ήταν μοναστήρι μέχρι το 18^ο αιώνα, οπότε μετατράπηκε σε καθεδρικό ναό (Δήμος Λευκωσίας, 2016).

Ιερός Ναός Φανερωμένης

Η εκκλησία αυτή κτίστηκε το 1872 και είναι μια από τις μεγαλύτερες εκκλησίες της Λευκωσίας. Στα ανατολικά της εκκλησίας υπάρχει μουσείο όπου φυλάσσονται και εκτίθενται τα λείψανα κληρικών και επισκόπων που εκτελέστηκαν το 1821 από τους Τούρκους (Δήμος Λευκωσίας, 2016).

Ιερός Ναός Παναγίας Χρυσαινιώτισσας

Η εκκλησία αυτή θεωρείται ως η παλαιότερη βυζαντινή εκκλησία της Λευκωσίας και είναι αφιερωμένη στην Παναγία την Χρυσαινιώτισσα. Θεωρείται ότι κτίστηκε το 1450 από τη Βασίλισσα Ελένη Παλαιολόγου (Δήμος Λευκωσίας, 2016).

Λουτρά Ομεριέ

Κτίστηκαν τον 16^ο αιώνα σαν δώρο του Λαλά Μουσταφά Πασά στην πόλη της Λευκωσίας. Τα λουτρά συντηρούνταν και αποκαταστάθηκαν στην σημερινή τους μορφή (Monumenta, 2014).

Τέμενος (Τζαμί) Ομεριέ / Τέμενος Μπαϊρακτάρη

Το τέμενος ήταν αρχικά εκκλησία, που κτίστηκε τον 14^ο αιώνα προς τιμή της Παναγίας. Αργότερα, τον 15^ο αιώνα, μετά την κατάληψη της Λευκωσίας από τους Τούρκους, ο Μουσταφά Πασάς το μετέτρεψε σε τζαμί. Το μεγαλύτερο μέρος του αρχικού κτηρίου καταστράφηκε από το τουρκικό πυροβολικό το 1570. Το τζαμί του Μπαϊρακτάρη κτίστηκε το 1820, προς τιμή του σημαιοφόρου που πρώτος σκαρφάλωσε τα τείχη κατά την πολιορκία της Λευκωσίας το 1570 από τα οθωμανικά στρατεύματα στον προμαχώνα Κωστάντζα. Το 2003 αποκαταστάθηκε και χρησιμοποιείται ως χώρος προσευχής (Δήμος Λευκωσίας, 2016).

Όλα τα παραπάνω, βρίσκονται εντός των τειχών, στην καρδιά της Παλαιάς Λευκωσίας. Αξιόλογα δείγματα του πολιτιστικού αποθέματος, που εκτίθενται σε διάφορους μουσειακούς χώρους υπάρχουν τόσο εκτός των τειχών της Παλαιάς Λευκωσίας, όσο και στην ευρύτερη περιοχή της επαρχίας Λευκωσίας.

Πολιτικο - βασιλικοί τάφοι Ταμασσού

Χαρακτηριστικοί είναι οι πολιτικο-βασιλικοί τάφοι της Ταμασσού, που αποκαλύφθηκαν από ανασκαφές στην πλούσια σε μεταλλεύματα πόλη της

Ταμασσού, τα εργαστήρια χαλκού, καθώς και το Ιερό της Αφροδίτης-Αστάρης (Δήμος Λευκωσίας, 2016).

Περιοχή Ιδαλίου

Νότια της Λευκωσίας, στην κατεύθυνση προς Λάρνακα και Λεμεσό υπάρχουν στην κωμόπολη Δαλίου αρχαιολογικά κατάλοιπα όλων των ιστορικών περιόδων του νησιού. Η περιοχή συνδέεται με την πολιτιστική διαδρομή Αφροδίτη, μια διαδρομή η οποία εστιάζει σε αρχαιολογικούς χώρους αφιερωμένους στη λατρεία της Αφροδίτης και περιλαμβάνει τον χώρο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Παλαίπαφο, την Αμαθούντα και το Κίτιον. Στην περιοχή υπάρχει επίσης μουσείο που ιδρύθηκε το 2007 για την ανάδειξη των σημαντικών ευρημάτων της που αποκαλύφθηκαν από πρόσφατες, αλλά και παλαιότερες ανασκαφές στην αρχαία πόλη του Ιδαλίου (Δήμος Λευκωσίας, 2016).

Εθνικό Δασικό Πάρκο Αθαλάσσας

Νότια της Λευκωσίας, στη περιοχή της Αθαλάσσας βρίσκεται το ομώνυμο πάρκο, το οποίο φιλοξενεί το Κέντρο Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης, που παρέχει στους επισκέπτες πληροφορίες για τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά του πάρκου (πανίδα και χλωρίδα που βρίσκονται εντός του πάρκου). Σε ειδική αίθουσα υπάρχει έκθεση με γεωλογικά δείγματα και απολιθώματα που έχουν βρεθεί στην περιοχή.

Στο πάρκο υπάρχει επίσης ένα εκτεταμένο δίκτυο μονοπατιών μελέτης της φύσης (με συνολικό μήκος 20χλμ.), από τα οποία ο επισκέπτης μπορεί να δει τον Δασοβοτανικό κήπο, με φυτά και δέντρα από όλο το νησί, καθώς και τον υδατοφράκτη του Πάρκου με πολλά υδρόβια πουλιά (Τμήμα Δασών Κύπρου, 2009).

Φικάρδου - Τοπικό Αγροτικό Μουσείο

Σε απόσταση 39 χιλιομέτρων νοτιοδυτικά της Λευκωσίας, βρίσκεται ο οικισμός Φικάρδου, ο οποίος εγκαταλείφθηκε τον 19^ο αιώνα και έχει ανακηρυχθεί ως «Αρχαίο Μνημείο», ώστε να διατηρηθεί η λαϊκή αρχιτεκτονική και τα αξιόλογα έργα ξυλοτεχνείας του 18^{ου} αιώνα που διακοσμούν σχεδόν όλο τον οικισμό. Σε κατοικία, πολλά τμήματα της οποίας έχουν κατασκευαστεί τον 16^ο αιώνα, στεγάζεται το Αγροτικό Μουσείο (Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

Ιερά Μονή Μαχαιρά

Ένας από τους μεγαλύτερους πόλους έλξης επισκεπτών αποτελεί η Ιερά Μονή του Μαχαιρά, που βρίσκεται 40 χιλιόμετρα νότια της Λευκωσίας, καθώς είναι ένα από τα παλαιότερα και σημαντικότερα μοναστήρια του νησιού. Θεωρείται ότι ιδρύθηκε το 1148 από δύο μοναχούς. Στα χρόνια της τουρκοκρατίας απετέλεσε κέντρο εκπαίδευσης Σε απόσταση 2 χιλιομέτρων από το μοναστήρι βρίσκεται και το κρησφύγετο του μεγαλύτερου ίσως ήρωα της ΕΟΚΑ, Γρηγόρη Αυξεντίου, ο οποίος πολέμησε και θυσιάστηκε για την απελευθέρωση των Κύπριων από τους Άγγλους την περίοδο 1955-1959.

Γενικά η πόλη και η επαρχία της Λευκωσίας, είναι περιοχές πλούσιες σε πολιτιστικά στοιχεία. Υπάρχουν πολλά ακόμη μουσεία και εκκλησίες στην περιοχή που προβάλλουν την πλούσια πολιτιστική όψη της Λευκωσίας (Εκκλησία της Κύπρου, 2015).

5.1.2 Λάρνακα

Λόγω της ιδιαίτερης θέσης της στο νησί της Κύπρου, η Λάρνακα έχει σημαντική συμβολή στην πολιτιστική διαδρομή του νησιού. Τοποθετημένη στη θέση του αρχαίου Κιτίου, είναι διάδοχος μιας από τις πόλεις–βασίλεια της αρχαιότητας και έδρας του Χριστιανισμού. Η πόλη αλλά και η επαρχία της Λάρνακας είναι πλούσια σε πολιτιστικούς πόρους, ιδιαίτερα σε αρχαία, βυζαντινά και μουσουλμανικά μνημεία.

Ιερός ναός Αγίου Λαζάρου και Εκκλησιαστικό Μουσείο

Η Λάρνακα είναι η δεύτερη πατρίδα του αναστηθέντος Λάζαρου, ο οποίος μετά την ανάστασή του ήρθε στο νησί, χειροτονήθηκε και έζησε 30 χρόνια. Τα λείψανά του βρίσκονται κάτω από την Αγία Τράπεζα, στον μεγαλοπρεπή ναό του 9^{ου} αιώνα, ο οποίος είναι ένα από τα ωραιότερα δείγματα βυζαντινής αρχιτεκτονικής στο νησί. Δίπλα από την εκκλησία βρίσκεται το Εκκλησιαστικό Μουσείο (Εκκλησία της Κύπρου, 2015).

Αρχαιολογικός χώρος Κιτίου

Σε μικρή απόσταση από το επαρχιακό Αρχαιολογικό Μουσείο που φιλοξενεί συλλογές από τους νεολιθικούς οικισμούς Καλαβασό-Τέντα και Χοιροκοιτία της Κύπρου, καθώς και από την αρχαία πόλη του Κιτίου, βρίσκεται ο Αρχαιολογικός Χώρος του Κιτίου (Εικόνα 5.4), που χρονολογείται από τον 13^ο π.Χ. αιώνα. Από την περίοδο αυτή διατηρούνται και κατάλοιπα από τα κυκλώπεια τείχη και ένα σύμπλεγμα 5 ναών. Δίπλα από την πόλη υπάρχουν

κατάλοιπα από το αρχαίο λιμάνι του Κιτίου (Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).



Εικόνα 5.4: Αρχαιολογικός Χώρος Κιτίου
Πηγή: Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (2016a)

Φρούριο Λάρνακας / Επαρχιακό Μεσαιωνικό Μουσείο

Στο παραλιακό μέτωπο της Λάρνακας, δεσπόζει φρούριο κτισμένο κατά τον Μεσαίωνα, το οποίο πήρε την σημερινή του μορφή στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας χρησιμοποιήθηκε ως φυλακή. Σήμερα στεγάζει το Επαρχιακό Μεσαιωνικό Μουσείο, όπου παρουσιάζονται πολλές συλλογές που καλύπτουν 150 χρόνια ιστορίας (Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Δήμου Λάρνακας

Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας βρίσκεται εντός του Δημοτικού Κήπου Λάρνακας, και περιλαμβάνει πλούσιες συλλογές από ερπετά, σπάνια έντομα, πτηνά και ζώα αλλά και πετρώματα της περιοχής (Δήμος Λάρνακας, 2013).

Τέμενος Κεπίρ / τέμενος Τούζλα / τέμενος Ζαχούρι

Τα τρία αυτά τζαμιά είναι η απόδειξη ότι η Κύπρος και οι κάτοικοί της σέβονται τη διαφορετικότητα και τη θρησκεία καθενός που διαμένει στο νησί, καθώς τα διατηρούν και τα συντηρούν, σε αντίθεση με την τύχη των χριστιανικών εκκλησιών που έχουν πέσει σε μουσουλμανικά χέρια στο κατεχόμενο τμήμα του νησιού.

Το τζαμί Κεπίρ είναι το πρώτο Οθωμανικό τζαμί στο νησί. Αρχικά, το 13-14^ο αιώνα, ήταν εκκλησία αφιερωμένη στην Αγία Αικατερίνη.

Το τζαμί Τούζλα είναι από τα πρώτα τζαμιά στη Λάρνακα και βρίσκεται στην παλιά πόλη, πίσω από τον αρχαιολογικό χώρο του Κιτίου. Όπως και το προηγούμενο, έτσι και αυτό το τζαμί ήταν βυζαντινή ορθόδοξη εκκλησία πριν γίνει τέμενος για τους Οθωμανούς, ενώ τον 12^ο αιώνα έγινε καθολική εκκλησία του Τιμίου Σταυρού. Μετά την κατάκτηση του νησιού από τους Τούρκους, το 1571, μετατράπηκε σε τζαμί.

Το Τέμενος Ζαχούρι έχει κτιστεί τον 19^ο αιώνα και αποτελεί σημαντικό μουσουλμανικό θρησκευτικό κέντρο (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2015a).

Τέμενος Χαλά Σουλτάν

Ένα ξεχωριστό τζαμί για τους μουσουλμάνους είναι το τζαμί Χαλά Σουλτάν, το οποίο κτίστηκε το 648 μ.Χ., προς τιμή της Ουμ Χαράμ που πέθανε στην περιοχή κατά την περίοδο των πρώτων τουρκικών επιδρομών στο νησί. Θεωρείται ιερός χώρος για τους μουσουλμάνους και κατατάσσεται σε σπουδαιότητα μετά τους ιερούς χώρους της Μέκκας και Μεδίνας, καθώς η Ουμ Χαράμ πιστεύεται ότι ήταν συγγενής του προφήτη Μωάμεθ (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2015a).

Καθολική εκκλησία Τέρρα Σάντα

Η Τέρρα Σάντα είναι η εκκλησία της καθολικής κοινότητας της Λάρνακας. Ιδρύθηκε το 1596, το ίδιο και το μοναστήρι από ένα φραγκισκανό καλόγερο. Το 1724 αντικαταστάθηκαν με δύο μεγαλύτερα κτήρια, ενώ το 1842 με το υπάρχον οικοδόμημα. Το μοναστήρι είναι γνωστό ως Santa Maria delle Grazie.

Στην ευρύτερη περιοχή της επαρχίας Λάρνακας καταγράφονται πολύ αξιολογα οικοδομήματα, αλλά και περιοχές φυσικού κάλλους (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016a).

Αλυκή Λάρνακας

Η αλυκή αυτή είναι ένας από τους σημαντικότερους υδροβιότοπους της Ευρώπης, όπου πτηνά όπως φλαμίνγκο, αγριόπαπιες και πολλά άλλα είδη υδρόβιων πτηνών βρίσκουν καταφύγιο κατά την αποδημίας τους από την Ευρώπη προς την Αφρικανική ήπειρο, που το καθιστούν ένα ξεχωριστό τοπίο με ιδιαίτερο οικολογικό ενδιαφέρον (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016a).

Αρχαιολογικός Χώρος Χοιροκοιτίας

Ο Αρχαιολογικός Χώρος Χοιροκοιτίας (Εικόνα 5.5) είναι οικισμός της Νεολιθικής περιόδου που διασώζεται σε πολύ καλή κατάσταση, και αποτελεί ένα παγκόσμιο κόσμημα πολιτιστικής κληρονομιάς, προστατευόμενο από την ΟΥΝΕΣΚΟ. Ο αρχαιολογικός αυτός χώρος βρίσκεται σε απόσταση 32 χιλιομέτρων από τη Λάρνακα και παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για την εξάπλωση του πολιτισμού της Νεολιθικής περιόδου στην περιοχή (UNESCO, 1998; Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).



Εικόνα 5.5: Αρχαιολογικός Χώρος Χοιροκοιτίας
Πηγή: Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (2016a)

Αρχαιολογικός χώρος Καλαβασός - Τέντα

Σε απόσταση 40 χιλιομέτρων από τη Λάρνακα, κοντά στον οικισμό Καλαβασός βρίσκεται ο νεολιθικός οικισμός της Τέντας, που χρονολογείται από το 7000 π.Χ. (Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

Οικισμός Λεύκαρα

Ένας άκρως παραδοσιακός οικισμός, με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά είναι τα Λεύκαρα, τα οποία είναι γνωστά για τα «λευκαρίτικα» κεντήματά τους. Ο οικισμός είναι ιδιαίτερα γραφικός, με πετρόκτιστα σπίτια. Στην περιοχή βρίσκεται το Τοπικό Μουσείο Παραδοσιακής Κεντητικής και Αργυροχοΐας, καθώς και το Κέντρο Χειροτεχνίας Λευκάρων, το οποίο έχει στόχο τη διατήρηση της λευκαρίτικης παράδοσης στο κέντημα και στην αργυροχοΐα. Επίσης υπάρχουν δύο ναοί ιδιαίτερα αξιόλογοι, ο ναός του Τιμίου Σταυρού με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του τον μοναδικό ασημένιο σταυρό του 13^{ου} αιώνα, καθώς και ο ναός του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στα κάτω Λεύκαρα, με ξεχωριστές

τοιχογραφίες του τέλους του 12^{ου} και 15^{ου} αιώνα (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016a).

Ιερά Μονή Σταυροβουνίου

Αποτελεί μια απομονωμένη μονή σε βραχώδη κορυφή, που έχει τις ίδιες αυστηρές αρχές με το Άγιο Όρος, καθώς σε αυτή απαγορεύεται η είσοδος στις γυναίκες. Σύμφωνα με την παράδοση, ιδρύθηκε από την Αγία Ελένη και τον Άγιο Κωνσταντίνο, όπου άφησαν σε αυτή και τμήμα του Τιμίου Σταυρού. Η μονή βρίσκεται 40 χιλιόμετρα δυτικά της Λάρνακας (Εκκλησία της Κύπρου, 2015).

Τέλος, στην επαρχία Λάρνακος υπάρχουν ακόμη πολλοί σημαντικοί ναοί, όπως η Ιερά μονή Αγίου Μηνά, ο ιερός ναός του Αγίου Αντωνίου και του Αγίου Ευφημιανού, οι οποίοι παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον από πολιτιστική σκοπιά (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016a).

5.1.3 Πάφος

Ένα πραγματικό στολίδι για το νησί βρίσκεται στα δυτικά, η επαρχία και η πόλη της Πάφου. Ολόκληρη η πόλη της Πάφου περιλαμβάνεται στον επίσημο κατάλογο της ΟΥΝΕΣΚΟ για την παγκόσμια πολιτιστική και φυσική κληρονομιά της. Η κατά τα αρχαία χρόνια πρωτεύουσα του νησιού Πάφος είναι το κέντρο λατρείας της θεάς Αφροδίτης και η μαγεία της θεάς διατηρείται σε όλη την περιοχή.

«Λουτρά της Αφροδίτης»

Τα γνωστά «Λουτρά της Αφροδίτης» βρίσκονται στην περιοχή του Ακάμα, μεταξύ της Πόλης Χρυσοχούς και του ακρωτηρίου Αρναούτη. Η περιοχή πήρε το όνομα της από μια μικρή λίμνη με μια σπηλιά, όπου σκιάζεται από μια πανάρχαια συκιά. Κατά τη μυθολογία, εκεί λουζόταν η θεά Αφροδίτη (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016b).

Ακάμας

Η βορειοδυτική χερσόνησος του νησιού, γνωστή με το όνομα Ακάμας (Εικόνα 5.6), είναι ένας άγριος και ταυτόχρονα πανέμορφος χώρος, με ιδιαίτερα τοπία και ακρογιαλιές. Σαν περιοχή παραμένει απρόσβλητη από οποιαδήποτε ανθρώπινη δραστηριότητα, διατηρώντας άθικτη τη φυσική της ομορφιά.

Αποτελεί μεγάλο πόλο έλξης για φυσιοδίφες και γενικά λάτρεις της φύσης, αφού συγκεντρώνει σε μια σχετικά μικρή γεωγραφική έκταση πολλά ενδημικά

φυτά, καθώς και πολλά είδη αποδημητικών πουλιών. Συγκεκριμένα, στον Ακάμα συναντώνται 39 είδη σπάνιων ενδημικών φυτών, από τα συνολικά 128 ενδημικά είδη σε ολόκληρο το νησί (Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2015).

Σε ολόκληρη τη χερσόνησο υπάρχει ένα καλά ανεπτυγμένο δίκτυο μονοπατιών της φύσης για πλήρη περιήγηση στον χώρο. Η περιοχή προσφέρεται για ποδηλασία, περίπατο, καταδύσεις, αλλά και κολύμπι στα πιο καθαρά νερά του νησιού.



Εικόνα 5.6: Χερσόνησος Ακάμα
Πηγή: Visit Pafos (2014)

Φαράγγι του Άβακα

Στην ανατολικότερη πλευρά της Χερσονήσου του Ακάμα βρίσκεται το εντυπωσιακό φαράγγι του Άβακα (Εικόνα 5.7), που προσελκύει χιλιάδες τουρίστες κάθε χρόνο. Δημιουργήθηκε από τη διάβρωση των νερών του ποταμού Αυγά, σε περίοδο που υπολογίζεται να είναι μεγαλύτερη των 90 εκατομμυρίων χρόνων. Το μήκος του φτάνει τα 3χλμ. και σε περιοχές το ύψος του φτάνει τα 30μ. Το φαράγγι εμπίπτει σε περιοχή Natura 2000.

Το φαράγγι, όπως και η υπόλοιπη χερσόνησος του Ακάμα, είναι πλούσιο σε χλωρίδα και πανίδα. Χαρακτηριστικό του φαραγγιού είναι το ενδημικό φυτό *Centaurea akamantis*, του οποίου ο κύριος πληθυσμός φυτρώνει εκεί (PLANT-NET CY, 2013)

Αν και η πρόσβαση σε αυτό είναι δύσκολη και γίνεται μέσω χωματόδρομων, το φαράγγι μπορεί εύκολα να περπατηθεί μέσω του μονοπατιού που διασχίζει ολόκληρο το μήκος του.



Εικόνα 5.7: Το φαράγγι του Άβακα
Πηγή: PLANT-NET CY (2013)

Blue Lagoon

Το Blue Lagoon, επίσης στη χερσόνησο του Ακάμα, είναι ένας μικρός κόλπος που έγινε διεθνώς γνωστός για τα καταγάλανα νερά του. Η πρόσβαση στον κόλπο είναι πολύ δύσκολη από ξηράς μέσω εκτεταμένης διαδρομής χωματόδρομων, και έτσι συνήθως η πρόσβαση σε αυτόν γίνεται με βάρκες. Προσφέρεται για κολύμπι και καταδύσεις, χάρη στα πεντακάθαρα του νερά (Visit Pafos, 2014).

Παραλία Λάρας

Ακόμα ένας φυσικός θησαυρός στη χερσόνησο του Ακάμα και πολύ κοντά στο φαράγγι του Άβακα, είναι η παραλία της Λάρας. Πρόκειται για μια πανέμορφη αμμώδη παραλία, που φτάνει σε πλάτος τα 35 μέτρα και σε μήκος περισσότερα από 700 μέτρα.

Είναι γνωστή και σαν η «παραλία των χελωνών», αφού σε αυτή κάνουν τις φωλιές τους οι χελώνες καρέτα-καρέτα (*Caretta caretta*) και οι πράσινες χελώνες Μύδας (*Chelonia mydas*) (Visit Pafos, 2014). Για τον λόγο αυτό η παραλία προστατεύεται αυστηρά από νομοθεσία του 1978, και συγκεκριμένα από το Τμήμα Αλιείας και Θαλασσίων Ερευνών. Υπολογίζεται ότι περισσότερα από 8000 χελωνάκια εκκολάπτονται στην παραλία της Λάρας κάθε χρόνο (About Cyprus, 2012b).

Σταυρός της Ψώκας

Η περιοχή Σταυρός της Ψώκας είναι ορεινή περιοχή στην Πάφο, όπου βρίσκεται και ο ομώνυμος δασικός σταθμός Σταυρού της Ψώκας. Ο χώρος

περιλαμβάνει εκδρομικό και κατασκηνωτικό χώρο, καθώς και μονοπάτια της φύσης, στα οποία και πάλι μπορούν να βρεθούν πολλά ενδημικά φυτά.

Η περιοχή όμως είναι ιδιαίτερα γνωστή γιατί περιλαμβάνει τον κύριο πληθυσμό του κυπριακού αγρινού (*Ovis orientalis ophion*), του μεγαλύτερου θηλαστικού και ενδημικού είδους στο νησί (About Cyprus, 2012c), του οποίου η μορφή επιλέχθηκε για την όψη μερικών από των νομισμάτων του κυπριακού ευρώ. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα το αγρινό είχε σχεδόν εξαλειφθεί, αλλά πρόσφατες προσπάθειες επέτρεψαν στο είδος να αυξησει τον πληθυσμό του. Στην περιοχή του Σταυρού της Ψώκας υπολογίζεται ότι υπάρχουν 3000 περίπου αγρινά (Visit Pafos, 2014).

«Πέτρα του Ρωμιού»

Το νησί θεωρείται το νησί της Αφροδίτης, όπου εδώ γεννήθηκε η θεά της ομορφιάς. Η «Πέτρα του Ρωμιού» (Εικόνα 5.8) είναι μια πανέμορφη παραλία, όπου κατά τη μυθολογία από εδώ αναδύθηκε η θεά Αφροδίτη. Η «Πέτρα του Ρωμιού» συνδέεται και με τον θρυλικό βυζαντινό ήρωα Διγενή Ακρίτα, όπου σύμφωνα με τον θρύλο κατά τις αραβικές επιδρομές ο Διγενής ακούμπησε με το ένα χέρι το βουνό της Κερύνειας, τον Πενταδάκτυλο, και έτσι σχηματίστηκε η κορυφή του βουνού σε σχήμα παλάμης, ενώ με το άλλο χέρι έριξε έναν τεράστιο βράχο για να αντιμετωπίσει τους Σαρακινούς, οι οποίοι αποβιβάζονταν στην παραλία. Ο βράχος μέχρι και σήμερα βρίσκεται εκεί και έδωσε σε όλη την περιοχή το όνομα «Πέτρα του Ρωμιού». Είναι μια περιοχή που προσελκύει επισκέπτες καθόλη τη διάρκεια του έτους, εξ αιτίας της μοναδικής της ομορφιάς αλλά και του μύθου που την περιβάλλει (Visit Pafos, 2014).



Εικόνα 5.8: Πέτρα του Ρωμιού
Πηγή: Visit Pafos (2014)

Μεσαιωνικό Φρούριο

Το φρούριο αυτό είναι της Βυζαντινής περιόδου και οικοδομήθηκε για να προστατεύει το λιμάνι της Πάφου. Τον 13^ο αιώνα ξανακτίστηκε από τους Λουζινιανούς, αλλά αργότερα καταστράφηκε από τους Ενετούς. Τον 16^ο αιώνα ξανακτίστηκε από τους Οθωμανούς που κατέκτησαν το νησί (Visit Pafos, 2014).

Αρχαιολογικό Πάρκο Κάτω Πάφου

Το Αρχαιολογικό Πάρκο Κάτω Πάφου εντάχθηκε στον κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ το 1980 (UNESCO, 1998). Το πάρκο περιλαμβάνει χώρους και μνημεία από την προϊστορία μέχρι και το Μεσαίωνα, ενώ τα περισσότερα κατάλοιπα είναι από τη Ρωμαϊκή εποχή. Υπάρχουν επίσης εξάσια ψηφιδωτά δάπεδα τεσσάρων επαύλεων της Ρωμαϊκής περιόδου, που συνιστούν τον πυρήνα των ευρημάτων.

Άλλα σημαντικά μνημεία του συμπλέγματος είναι το Ασκληπιείο, το Ωδείο, η Αγορά, το Φρούριο των Σαράντα Κολόνων και η Βασική της Παναγίας της «Λιμενιώτισσας». Το πιο γνωστό από όλα τα ευρήματα είναι οι «Τάφοι των Βασιλέων», που είναι μνημειώδεις υπόγειοι τάφοι του 3^{ου} αιώνα π.Χ. και οι οποίοι κοσμούνται με δωρικούς κίονες. Αν και οι τάφοι αυτοί δεν ανήκαν σε βασιλείς αλλά αξιωματικούς, η μεγαλοπρέπεια που τα χαρακτηρίζει υπερισχύει και έτσι ονομάστηκαν «Τάφοι των Βασιλέων» (Visit Pafos, 2014; Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016b).

Επαρχιακό Αρχαιολογικό Μουσείο

Το μουσείο φιλοξενεί συλλογές από τη Νεολιθική εποχή μέχρι το 1700 μ.Χ., οι οποίες ανακαλύφθηκαν στην περιοχή της Πάφου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το σπάνιο άγαλμα της θεάς Αφροδίτης όπου παρουσιάζεται σαν πολεμίστρια (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016b).

Οικισμός Λέμπα

Ο οικισμός αυτός φιλοξενεί ένα από τους σημαντικότερους συνοικισμούς της Χαλκολιθικής περιόδου. Συμπεριλαμβάνει πέντε οικίες οι οποίες αναστηλώθηκαν με μεθόδους και υλικά ανάλογα της Χαλκολιθικής εποχής (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016b; Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

Πόλη Χρυσοχούς

Η πόλη είναι τοποθετημένη στη θέση του Αρχαίου Μάριον, μια από τις πόλεις –βασίλεια του νησιού κατά την αρχαιότητα. Πλέον η πόλη Χρυσοχούς είναι ένα παραθαλάσσιο θέρετρο με αξιόλογο παραδοσιακό πυρήνα, η οποία μαγνητίζει πλήθος επισκεπτών, ειδικά κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, καθώς συνδυάζει τη γραφικότητα με σύγχρονες μορφές διασκέδασης και αναψυχής.

Η περιοχή της Πάφου είναι πλούσια και σε θρησκευτικούς πόρους, καθώς πολύ ιδιαίτερες μονές, με εξαιρετικά διατηρημένες τοιχογραφίες από τα βυζαντινά χρόνια κοσμούν ολόκληρη την επαρχία. Μονές όπως του Αγίου Νεοφύτου και της Παναγίας Χρυσελεύσας είναι οι πιο γνωστές και καλά διατηρημένες.

Επίσης, σε ολόκληρη την επαρχία της Πάφου υπάρχουν πολλά μικρά μεν, πλούσια δε, μουσεία, τα οποία αποτυπώνουν την ιδιαίτερη πολιτιστική και θρησκευτική κληρονομιά της περιοχής (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016b).

5.1.4 Αμμόχωστος

Η πόλη της Αμμοχώστου, αλλά και ολόκληρη η επαρχία Αμμοχώστου, βρίσκονται στην πλειοψηφία τους κάτω από Τουρκική κατοχή από το 1974. Παρόλα αυτά, τα ελεύθερα κομμάτια της επαρχίας, με άξονα την Αγία Νάπα, τον Πρωταρά και το Παραλίμνι, γνώρισαν τεράστια τουριστική ανάπτυξη τις τελευταίες 3 δεκαετίες, και σήμερα λαμβάνουν την μερίδα του λέοντος των αφίξεων στο νησί (βλέπε Διάγραμμα 5.11). Η περιοχή αυτή συνδυάζει τη θάλασσα και τα θαλάσσια σπορ, τη νυκτερινή ζωή και την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, καθώς και αμέτρητα βυζαντινά και φραγκικά μνημεία και μουσεία.

Μοναστήρι Αγίας Νάπας

Στο μέσο του οικισμού της Αγίας Νάπας, στην πλατεία του, βρίσκεται το επιβλητικό μεσαιωνικό μοναστήρι που είναι αφιερωμένο στην Παναγία των Δασών (Εικόνα 5.9). Είναι εκκλησία του 16^{ου} αιώνα και είναι σκαμμένη μέσα στον βράχο, ενώ στην περιφέρειά της περιβάλλεται από ένα ψηλό τείχος (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016c).



Εικόνα 5.9: Μοναστήρι Αγίας Νάπας
Πηγή: Δήμος Αγίας Νάπας (2016)

Δημοτικό Μουσείο «Θάλασσα»

Ένα μουσείο αφιερωμένο στη θάλασσα, που τονίζει τον σημαντικό της ρόλο στην εξέλιξη του νησιού. Οι επισκέπτες μπορούν να δουν το καράβι «Κερύνεια II», που είναι πιστό αντίγραφο του ναυαγίου του 4^{ου} αιώνα π.Χ. και βρέθηκε στις ακτές της Κερύνειας. Επίσης, μεγάλη συλλογή από ταριχευμένα θαλάσσια είδη, αρχαία απολιθώματα ψαριών, θαλάσσιες χελώνες και άλλα είδη ολοκληρώνουν τα εκθέματα του μουσείου (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016c).

Πάρκο Γλυπτικής, Μεσογειακών Φυτών, Κάκτων και Παχύφυτων

Ένα μοντέρνο πάρκο που φιλοξενεί έργα γλυπτικής πολλών καλλιτεχνών από ολόκληρο τον κόσμο, αλλά και συλλογές από μεσογειακά φυτά, κάκτους και παχύφυτα (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016c).

Αχυρώνας Λιοπετρίου

Ένας τόπος θυσίας, ένας τόπος σεβασμού, ένας χώρος ηρωισμού είναι ο Αχυρώνας Λιοπετρίου. Στον χώρο αυτό, τέσσερις ήρωες του απελευθερωτικού αγώνα 1955-59 έδωσαν τη ζωή τους για την πατρίδα σε μια πολύωρη μάχη με τα βρετανικά στρατεύματα. Μπροστά από τον Αχυρώνα υπάρχει το μνημείο των τεσσάρων ηρώων (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016c).

Ποταμός Λιοπετρίου

Ο ποταμός είναι ένα γραφικό καταφύγιο ψαράδων, δίπλα από τα ερείπια ενός ενετικού πύργου. Ο Γάλλος ποιητής Άρθουρ Ρέμπω εργάστηκε στην περιοχή στις αρχές τις δεκαετίας του 1880 (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016c).

Εθνικό Πάρκο Κάβο Γκρέκο

Το Εθνικό Πάρκο Κάβο Γκρέκο αποτελείται από μια μικρή χερσόνησο νοτιοανατολικά της Αγίας Νάπας και είναι μια περιοχή ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς. Επιβλητικοί βραχώδεις σχηματισμοί δεσπόζουν σε όλη του την έκταση, και στις ακτές του υπάρχουν πολλές θαλάσσιες σπηλιές και χαράδρες που ελκύουν πολλούς καταδύτες κάθε χρόνο. Η θαλάσσια περιοχή γύρω από το πάρκο επίσης περιέχει πολλά ναυάγια, μερικά από τα οποία είναι αρχαία, όπως αυτό που αναλήφθηκε το 2007 και χρονολογήθηκε στο 2^ο αιώνα μ.Χ. (Sigmalive, 2008).

Από το πάρκο περνούν κάθε χρόνο χιλιάδες μεταναστευτικά πουλιά, κάνοντάς το ιδανικό για πτηνοπαρατήρηση. Στην πλούσιά του χλωρίδα συμπεριλαμβάνονται και τα 36 είδη ορχιδέων που υπάρχουν στο νησί. Η λατρεία για τη θεά Αφροδίτη είχε φτάσει μέχρι και την περιοχή του Ακρωτηρίου Γκρέκο, όπου υπήρχε ένας ναός αφιερωμένος στη θεά της ομορφιάς (Δήμος Αγίας Νάπας, 2016; Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016c).

5.1.5 Τρόδος

Το Τρόδος είναι το μεγαλύτερο βουνό της Κύπρου, έχοντας την υψηλότερη του βουνοκορφή στα 1951 μέτρα. Προσελκύει επισκέπτες όλες τις εποχές του χρόνου, καθώς το καλοκαίρι είναι ιδανικό για περιπάτους στα πολλά μονοπάτια φύσης που υπάρχουν στην περιοχή, και τον χειμώνα είναι ο καταλληλότερος χώρος για χιονοδρομίες και άλλα χειμερινά αθλήματα. Στους πρόποδες του βουνού και στις γύρω περιοχές εξαπλώνονται πολλοί οικισμοί, κάθε ένας με τη δική του ιστορία, προσθέτοντας ακόμη μεγαλύτερη αίγλη στην πολιτιστική ζωή του τόπου. Στο Τρόδος υπάρχουν δέκα βυζαντινές εκκλησίες που περιλαμβάνονται στον επίσημο κατάλογο της ΟΥΝΕΣΚΟ για την παγκόσμια κληρονομιά (UNESCO, 1998).

Καταρράκτης Καληδονίων

Ο Καταρράκτης Καληδονίων (Εικόνα 5.10) βρίσκεται στον οικισμό Πλάτρες και είναι από τους πιο ψηλούς στην Κύπρο. Πήρε την ονομασία του από Σκωτσέζους που επισκέφθηκαν την περιοχή το 1878, καθώς τους θύμιζε την Καληδονία, όπως ονομαζόταν παλιά η Σκωτία. Είναι ένα πραγματικό στολίδι της περιοχής και πόλος έλξης πολλών επισκεπτών, προσφέροντας περιήγηση στο μονοπάτι της φύσης που οδηγεί στον καταρράκτη (Platres.org, 2014).



Εικόνα 5.10: Καταρράκτης Καληδονίων
Πηγή: Platres.org (2014)

Ιερός Ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρος (Παλαιχώρι)

Ένας από τους πολλούς ναούς που βρίσκονται στον κατάλογο της ΟΥΝΕΣΚΟ, καθώς έχει ιδιαίτερη πολιτιστική αξία. Είναι του 16^{ου} αιώνα και το ιδιαίτερο του ναού αυτού είναι οι τοιχογραφίες της μεταβυζαντινής εποχής που διατηρούνται άθικτες (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2015a).

Ιερός Ναός Σταυρού του Αγιασμάτη (Πλατανιστάσα)

Άλλη μια εκκλησία προστατευόμενη από την ΟΥΝΕΣΚΟ, η οποία έχει τις πιο καλά διατηρημένες και ολοκληρωμένες σειρές τοιχογραφιών σε όλη την Κύπρο και οι οποίες χρονολογούνται στο δεύτερο μισό του 15^{ου} αιώνα (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2015a).

Ιερός Ναός Παναγίας του Άρακα (Λαγουδερά)

Ακόμη μια εκκλησία του καταλόγου της ΟΥΝΕΣΚΟ, η οποία μαζί με τους ναούς της Ασίνου και του Αγίου Νικολάου της Στέγης θεωρούνται οι πιο σπουδαίοι βυζαντινοί ναοί της Κύπρου. Περιλαμβάνει εξαιρετικές τοιχογραφίες της ύστερης εποχής των Κομνηνών, οι οποίες βρίσκονται σε πολύ καλή κατάσταση (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2015a).

Μουσείο Κυπριακού Σιδηρόδρομου (Ευρύχου)

Το Μουσείο Κυπριακού Σιδηρόδρομου (Εικόνα 5.11) στεγάζεται στον παλιό σιδηροδρομικό Σταθμό της Ευρύχου και σε αυτό εκτίθενται αυθεντικά έγγραφα, σχέδια και φωτογραφίες σχετικές με τον σιδηρόδρομο της Κύπρου. Επίσης, υπάρχει πλατφόρμα και τμήμα της σιδηροδρομικής γραμμής με αυθεντικές ράγες, καθώς και δύο βαγόνια του Κυπριακού Σιδηρόδρομου (Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).



Εικόνα 5.11: Σιδηροδρομικό Μουσείο Κύπρου
Πηγή: Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου (2012)

Όλες οι φυσικές αλλά και ανθρωπογενείς ομορφιές που παρουσιάστηκαν πιο πάνω αποτελούν τη ραχοκοκαλιά του τουριστικού προϊόντος στο νησί, ελκύνοντας πολλούς τουρίστες στο νησί κάθε χρόνο. Στην συνέχεια του κεφαλαίου αυτού, αναλύεται ο τουρισμός του νησιού, οι δυνατότητες και οι αδυναμίες που έχει, το πόσο επηρεάστηκε από την οικονομική κρίση αλλά και το τι προσφέρει στο νησί η έντονη τουριστική ανάπτυξη των τελευταίων ετών.

5.2 Τουρισμός

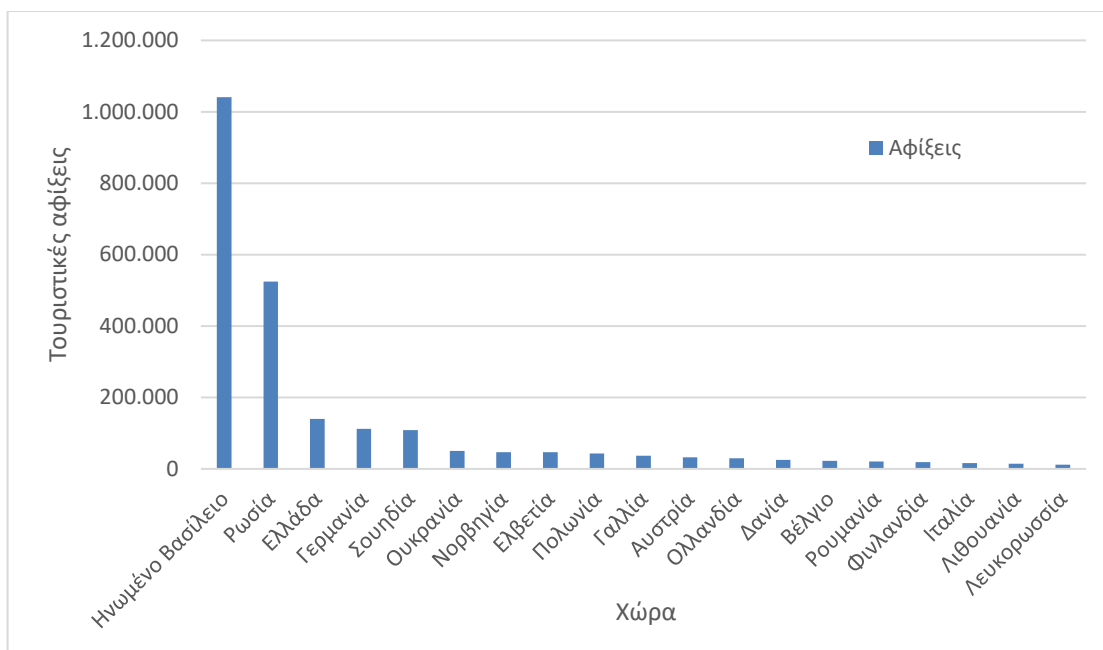
Ο τομέας του τουρισμού είναι μια από τις μεγαλύτερες πηγές εσόδων για το νησί, με την Κύπρο να, θεωρείται ένας από τις πιο δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς της Μεσογείου. Η τουριστική της υποδομή του νησιού συνεχώς εκσυγχρονίζεται και επεκτείνεται. Από το 1960, με την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο τουρισμός είναι από τους πιο σημαντικούς παράγοντες για την οικονομία του νησιού, γνωρίζοντας μια ραγδαία και συνεχή ανάπτυξη, με ολοένα και αυξανόμενες αφίξεις και έσοδα (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016a, 2015).

Το νησί έχει να προσφέρει πολλά στους τουρίστες που το επισκέπτονται. Απομονωμένες παραλίες αλλά και τουριστικά θέρετρα γεμάτα ζωή, ιστορικοί και πολιτιστικοί χώροι αλλά και πλούσια νυκτερινή ζωή, είναι στοιχεία που καλύπτουν όλα τα γούστα των ντόπιων αλλά και ξένων τουριστών. Η Κύπρος συνδυάζει διάφορες μορφές τουρισμού όπως αθλητικός τουρισμός, ποδηλατικός και περπατητικός, αγροτουρισμός, πολιτιστικός καθώς και ο μαζικός τουρισμός (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016d).

Μια αναδρομή στον χρόνο δείχνει τον σημαντικό ρόλο του τουριστικού τομέα στην Κύπρο, αφού για τουλάχιστον τρεις δεκαετίες υπήρξε ένας από τους βασικούς πυλώνες της οικονομίας του νησιού. Το ποσοστό συνεισφοράς του τομέα στο ΑΕΠ του νησιού, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 5.2, είναι πολύ μεγάλο, και έχει μάλιστα αυξηθεί από 10% το 2001 στο 14% το 2014 (Σκρόνιας and Χαροκόπος, 2015; Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016b, 2015).

Από το 1980 μέχρι το 2009 ο αριθμός των αφίξεων τουριστών στο νησί γνώρισε συνεχόμενη αύξηση, γνωρίζοντας μείωση μόνο την περίοδο 2008-2009 (κατά 12,2%) εξ αιτίας της οικονομικής κρίσης της περιόδου. Το 2010 ο αριθμός αφίξεων επανήλθε στα κανονικά του επίπεδα, συνεχίζοντας την ανοδική του πορεία μέχρι σήμερα. Το 2015 οι αφίξεις έφτασαν σε επίπεδα ρεκόρ, με την Κύπρο να υποδέχεται 2,7 εκ τουρίστες (Διάγραμμα 1.1) (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2015).

Οι αφίξεις στο νησί στην πλειοψηφία τους προέρχονται από Ευρωπαϊκές χώρες (Διάγραμμα 5.1), με τις αφίξεις από το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Ρωσία να φτάνουν συνολικά τα 1,56 εκατομμύρια ή το 65% των συνολικών αφίξεων. Η Ελλάδα κατατάσσεται 3^η στις αφίξεις τουριστών στο νησί, με 139 χιλιάδες αφίξεις το 2015, ή το 6% του συνόλου.



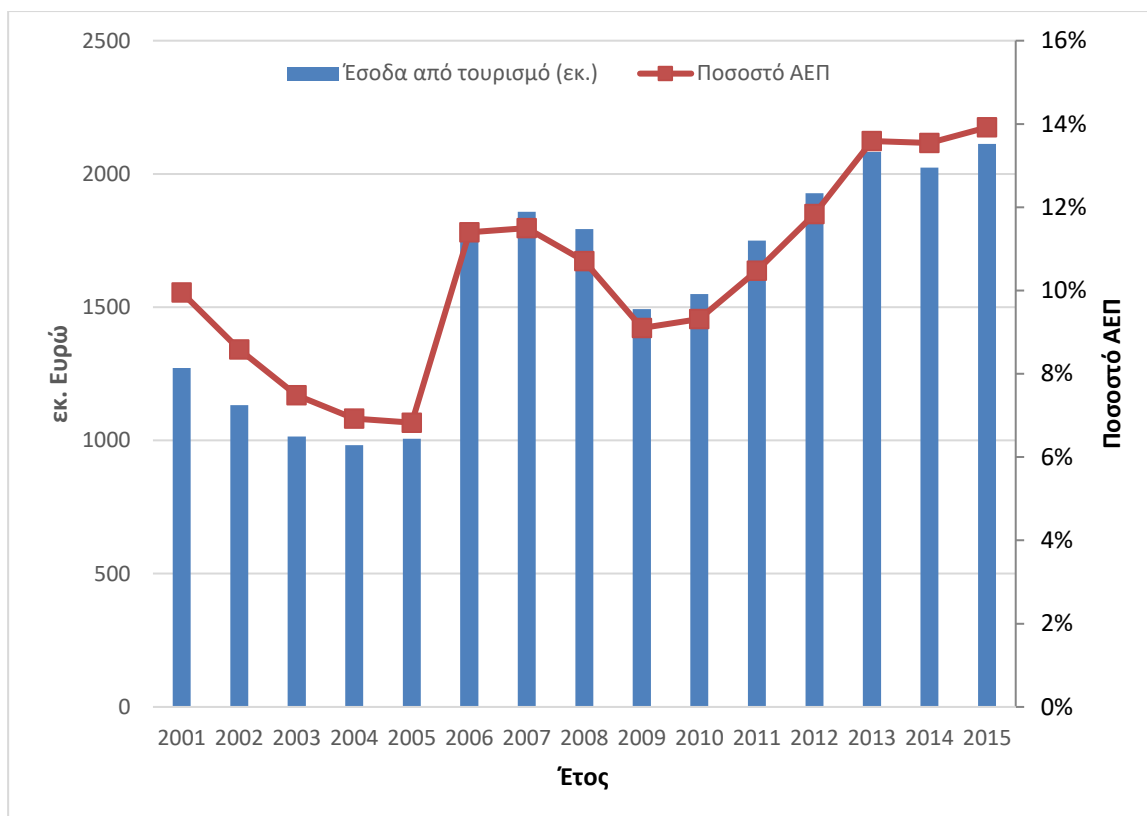
Διάγραμμα 5.1: Αφίξεις στο νησί από Ευρωπαϊκές χώρες κατά το έτος 2015 (χώρες με περισσότερες από 10.000 αφίξεις)

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2016α), επεξεργασία μελετητή

5.2.1 Έσοδα από τον τουρισμό

Τα έσοδα του τουρισμού στην Κύπρο τα τελευταία 15 χρόνια έχουν αυξητική τάση, παρά τις διάφορες παγκόσμιες οικονομικές κρίσεις, όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα. Μικρές πτώσεις στα έσοδα τις περιόδους 2003-2005 και 2008-2010 γρήγορα αποκαταστάθηκαν, δείχνοντας την ευρωστία του Κυπριακού τουρισμού, που μπορεί να προσελκύσει τουρίστες ακόμα και σε περιόδους οικονομικής κρίσης (Διάγραμμα 5.2).

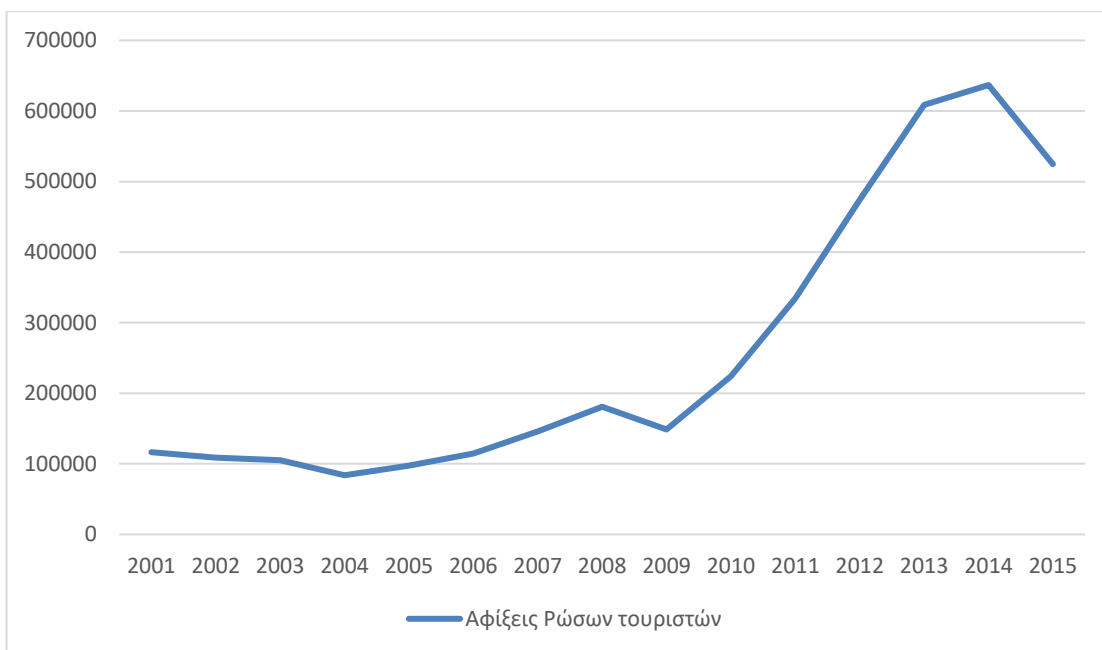
Από το 2013 μέχρι σήμερα, τα έσοδα από τον τουρισμό έχουν φτάσει στα υψηλότερά τους επίπεδα από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, με τα έσοδα του 2015 να ανέρχονται στα 2112.1 εκ ευρώ (Διάγραμμα 5.2), και με τα έσοδα του 2016 να αναμένονται να είναι ακόμα πιο υψηλά (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014α).



Διάγραμμα 5.2: Έσοδα από τον τουρισμό στην Κύπρο, και το ποσοστό που αυτά αντιπροσωπεύουν στο ΑΕΠ του νησιού, 2001-2015

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2016b, 2015), επεξεργασία μελετητή

Τα τελευταία χρόνια είναι αξιοσημείωτη η αύξηση αφίξεων τουριστών από την Ρωσία στο νησί (Διάγραμμα 5.4). Πιθανότατα σε αυτό να οφείλεται και η αύξηση των εσόδων από τον τουρισμό τα τελευταία χρόνια (Διάγραμμα 5.2), και η ανάκαμψη των εσόδων μετά την οικονομική κρίση της περιόδου 2008-2009. Πάρα τη μείωση στις αφίξεις Ρώσων που παρουσιάζεται το 2015, εξ αιτίας της παρατεταμένης κρίσης στην Ουκρανία και τις παράλληλες οικονομικές κυρώσεις της Ε.Ε. προς τη Ρωσία, που επηρέασαν την πολιτικοοικονομική κατάσταση της χώρας, ο ΚΟΤ ευελπιστεί ότι η μείωση αυτή είναι παροδική και ότι το 2016 θα σημειωθεί αύξηση των αφίξεων (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014a).



Διάγραμμα 5.4: Αφίξεις Ρώσων τουριστών την περίοδο 2001-2015
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2016a), επεξεργασία μελετητή

Τέλος, στο πλαίσιο του Στρατηγικού Σχεδίου 2011-2015 για τον τουρισμό, ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (ΚΟΤ) με στόχο την αύξηση των εσόδων από τον τουρισμό, έθεσε σε εφαρμογή ένα πλήρες πρόγραμμα επικοινωνίας και δραστηριοτήτων, έχοντας σκοπό την αναγνωρισιμότητα του νησιού, αλλά και τη δημιουργία θετικής εικόνας για την Κύπρο. Παράλληλα, εξ αιτίας των πρόσφατων εξελίξεων δόθηκε έμφαση στην αύξηση της ζήτησης (Ετήσια Έκθεση ΚΟΤ, 2014).

5.2.2 Προσφορά στον τομέα του τουρισμού

Η Κύπρος, έχει να προσφέρει στους τουρίστες της πληθώρα επιλογών, καθώς και ξενοδοχειακών υποδομών και καταλυμάτων, που καλύπτουν τις ανάγκες και επιθυμίες των διαφορετικών ομάδων επισκεπτών, αλλά και του τοπικού πληθυσμού που θέλει να περάσουν περάσει τις διακοπές του στο νησί.

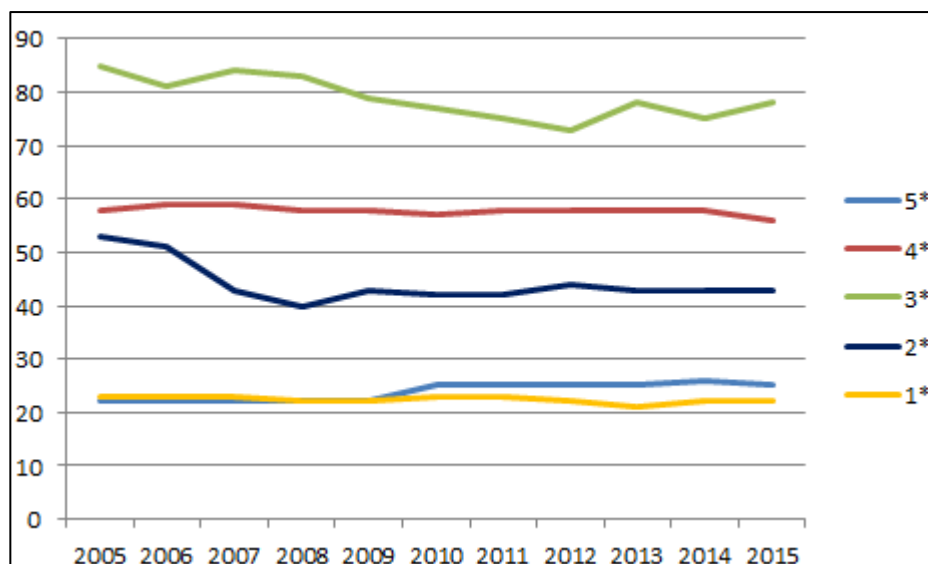
Κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2015 σε ολόκληρο το νησί υπήρχαν 25 ξενοδοχεία 5 αστέρων, εκ των οποίων 1 στη Λευκωσία, 7 στη Λεμεσό, 1 στη Λάρνακα, 6 στην επαρχία Αμμοχώστου και 10 στην Πάφο. Τα πεντάστερα ξενοδοχεία είχαν συνολικά 11.562 κλίνες. Όπως ήταν αναμενόμενο, τα τετράστερα ξενοδοχεία είναι περισσότερα, καθώς υπάρχουν 2 στη Λευκωσία, 8 στη Λεμεσό, 6 στη Λάρνακα, 21 στην ελεύθερη Αμμόχωστο, 18 στην Πάφο καθώς και 1 σε ορεινό θέρετρο του νησιού, και έχουν συνολικά 21.342 κλίνες.

Τα τριάστερα ξενοδοχεία του νησιού είναι 78 στο σύνολο, με τα περισσότερα να καταγράφονται στην περιοχή της Αμμοχώστου, μιας από τις πιο τουριστικές περιοχές του νησιού. Τα λιγότερα τριάστερα ξενοδοχεία βρίσκονται στην επαρχία της Λάρνακας. Στα ορεινά υπάρχουν 5 ξενοδοχεία τριών αστέρων. Τα 78 αυτά τριάστερα ξενοδοχεία μπορούν να εξυπηρετήσουν ταυτόχρονα 16.128 άτομα.

Ακόμα, στο νησί υπάρχουν 43 ξενοδοχεία δύο αστέρων και 22 ξενοδοχεία ενός αστέρα. Η χωρητικότητα στα ξενοδοχεία δύο αστέρων είναι 3.626 άτομα, ενώ σε αυτά ενός αστέρα 975 άτομα. Συνολικά στο νησί υπάρχουν 224 ξενοδοχεία με τουλάχιστον 1 αστέρι, τα οποία έχουν συνολική χωρητικότητα 53.633 κλινών (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014α).

Το Διάγραμμα 5.5 παρουσιάζει την εξέλιξη της τουριστικής προσφοράς σε ξενοδοχειακές μονάδες ανά κατηγορία την περίοδο 2005-2015. Τα στοιχεία δείχνουν ότι διαχρονικά τα περισσότερα ξενοδοχεία στο νησί είναι τα ξενοδοχεία με τρία αστέρια, τα οποία έχουν υποστεί αρκετή μείωση στον αριθμό τους την τελευταία δεκαετία. Μια μικρή ανάκαμψη του αριθμού τους παρουσιάζεται τα έτη 2014-2015. Τα τετράστερα ξενοδοχεία έχουν σταθερή διαχρονική πορεία, με μικρές διακυμάνσεις στους αριθμούς τους. Τα πεντάστερα ξενοδοχεία παρουσίασαν αύξηση του αριθμού τους μετά το 2010.

Τα ξενοδοχεία δύο αστέρων παρουσίασαν μεγάλη πτώση από το 2006 μέχρι το 2008. Στην συνέχεια ανάκαμψαν και από το 2009 παρουσιάζουν μια σχεδόν σταθερή πορεία. Τα ξενοδοχεία που μέσα στη δεκαετία παρουσίασαν αύξηση είναι τα πεντάστερα ξενοδοχεία, τα οποία μετά το 2010 παρουσίασαν αύξηση στον αριθμό τους. Μια σταθερή πορεία παρουσίασαν και τα ξενοδοχεία με ένα αστέρι από το 2005 μέχρι το 2012. Μετά το 2012 υπήρξε μια μικρή μείωση στον αριθμό τους, η οποία στην συνέχεια αντιστράφηκε.



Διάγραμμα 5.5: Ξενοδοχεία ανά κατηγορία αστέρων την δεκαετία 2005-2015
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2014a), επεξεργασία μελετητή

Εκτός τις ξενοδοχειακές υποδομές του, το νησί προσφέρει και οργανωμένα διαμερίσματα στους επισκέπτες οι οποίοι αποζητούν ησυχία και ηρεμία μακριά από τα κοσμοπολίτικα ξενοδοχεία. Προς το παρόν δεν υπάρχουν καθόλου διαμερίσματα πολυτελείας σε καμία πόλη της Κύπρου. Παρόλα αυτά, υπάρχουν αρκετά οργανωμένα διαμερίσματα πρώτης, δεύτερης και τρίτης τάξης.

Σε ολόκληρο το νησί υπάρχουν 54 οργανωμένα διαμερίσματα πρώτης τάξης, εκ των οποίων τα 32 βρίσκονται στην ελεύθερη επαρχία Αμμοχώστου, τα 17 στην Πάφο, 4 στη Λεμεσό, και 1 στην Λάρνακα. Αυτά, στο σύνολό τους, μπορούν να φιλοξενήσουν μέχρι και 8.872 άτομα. Η πρωτεύουσα του νησιού δεν διαθέτει καθόλου διαμερίσματα αυτής της κατηγορίας.

Στην αμέσως επόμενη κατηγορία, οργανωμένων διαμερισμάτων δεύτερης τάξης, το τέταρτο τρίμηνο του 2015 υπήρχαν συνολικά 87 οργανωμένα διαμερίσματα σύμφωνα με έρευνα της στατιστικής υπηρεσίας (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014a). Από αυτά, τα 55 βρίσκονταν στην Αμμόχωστο, τα 12 στη Λάρνακα, τα 10 στην επαρχία Πάφου και μόλις 8 στη Λεμεσό, ενώ στην πρωτεύουσα υπάρχουν 2 διαμερίσματα αυτού του τύπου. Τα διαμερίσματα δεύτερης τάξης έχουν συνολικά 6.764 κλίνες.

Τα οργανωμένα διαμερίσματα τρίτης τάξης είναι τα πιο λίγα, καθώς υπάρχουν μόνο 24 σε όλη την Κύπρο, εκ των οποίων τα 9 στην Αμμόχωστο, τα 7 στην Πάφο, 4 στη Λάρνακα και τη Λεμεσό αντίστοιχα, και κανένα στη Λευκωσία. Στο σύνολό τους μπορούν να φιλοξενήσουν 1.378 άτομα. Χαρακτηριστικό

είναι ότι στα ορεινά θέρετρα δεν υπάρχουν καθόλου οργανωμένα διαμερίσματα.

Το Διάγραμμα 5.6 παρουσιάζει τον αριθμό των οργανωμένων διαμερισμάτων σε όλο το νησί την περίοδο 2005-2015. Εμφανής είναι η συνεχής μείωση στον αριθμό των οργανωμένων διαμερισμάτων, καθώς και η μη ύπαρξη διαμερισμάτων πολυτελείας τα τελευταία χρόνια. Παρά τη μεγάλη μείωση στον αριθμό των οργανωμένων διαμερισμάτων Β' τάξης, συνεχίζουν να είναι τα πιο πολλά στο νησί. Όσον αφορά τα διαμερίσματα πρώτης και τρίτης τάξης, η μείωσή τους δεν ήταν τόσο εμφανής. Μάλιστα, τα τελευταία χρόνια, τα διαμερίσματα τρίτης τάξης εμφανίζουν μια μικρή ανάκαμψη.

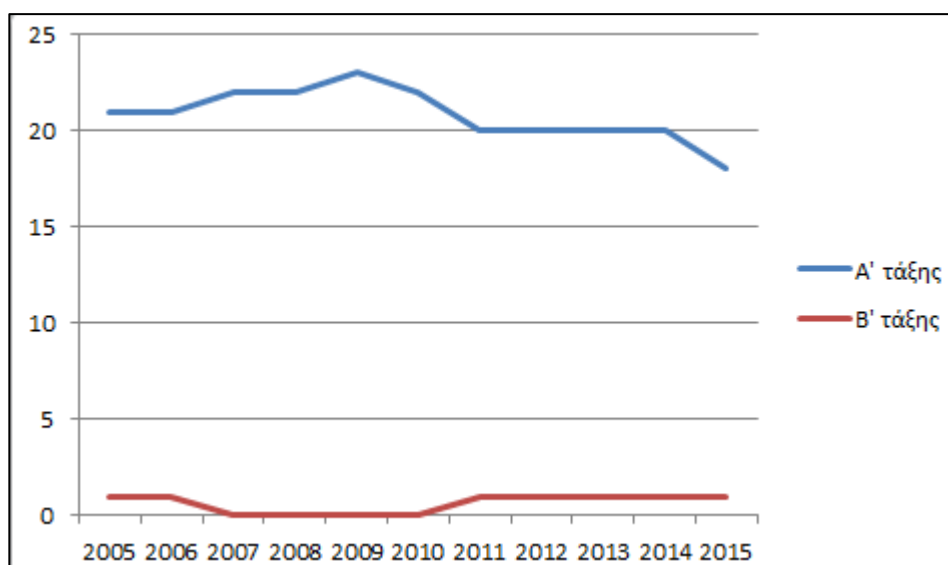


Διάγραμμα 5.6: Οργανωμένα διαμερίσματα την δεκαετία 2005-2015
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2014α), επεξεργασία μελετητή

Μια άλλη κατηγορία, που εντάσσεται στη δυναμικότητα της ξενοδοχειακής βιομηχανίας του νησιού είναι τα τουριστικά χωριά. Σε αυτή την κατηγορία υπάρχουν 18 στο τουριστικά χωριά πρώτης τάξης σε όλο το νησί, εκ των οποίων τα 10 βρίσκονται στην επαρχία Πάφου και τα 8 στην επαρχία Αμμοχώστου. Έχουν δυναμικότητα 6.000 κλινών. Όσο αφορά τα τουριστικά χωριά δεύτερης τάξης, υπάρχει μόνον ένα στην επαρχία Λεμεσού και μπορεί να φιλοξενήσει μέχρι 128 άτομα (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014α).

Τα τουριστικά χωριά παρουσιάζουν μια μείωση κατά την τελευταία δεκαετία, ειδικά εκείνα της πρώτης τάξης (Διάγραμμα 5.7). Τα περισσότερα παρουσιάζονται το 2009, συνολικά 23 τουριστικά χωριά, ενώ το 2015 παρουσιάζεται ο πιο χαμηλός αριθμός τους, μόνο 18. Όσο αφορά εκείνα της

δεύτερης τάξης, το 2005 και 2006 υπήρχε μόνο ένα, ενώ για την επόμενη τετραετία δεν καταγράφεται κανένα. Το 2011 επαναλειτούργησε ένα στην επαρχία Λεμεσού, με χωρητικότητα 128 κλινών.



Διάγραμμα 5.7: Τουριστικά χωρία τη δεκαετία 2005-2015ιά
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2014α), επεξεργασία μελετητή

Μια άλλη κατηγορία καταλυμάτων είναι οι τουριστικές επαύλεις, εκ των οποίων οι πλείστες βρίσκονται στην Πάφο. Στο σύνολό τους υπάρχουν 116 τέτοιες επαύλεις στο νησί, με τις 111 από αυτές να καταγράφονται στην Πάφο, 4 στην Αμμόχωστο, και μια σε ορεινά θέρετρα. Συνολικά οι τουριστικές επαύλεις έχουν χωρητικότητα 1.056 άτομα. Από το 2007 και μετά παρουσιάζεται καθοδική πορεία στον αριθμό των τουριστικών επαύλεων (Διάγραμμα 5.8).



Διάγραμμα 5.8: Τουριστικές επαύλεις τη δεκαετία 2005-2015
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2014a), επεξεργασία μελετητή

Σε ολόκληρο το νησί υπάρχουν 20 διατηρημένα παραδοσιακά κτήρια, τα οποία έχουν μετατραπεί σε παραδοσιακά ξενοδοχεία. Τα περισσότερα βρίσκονται σε ορεινά θέρετρα. Έχουν συνολικά 378 διαθέσιμες κλίνες.

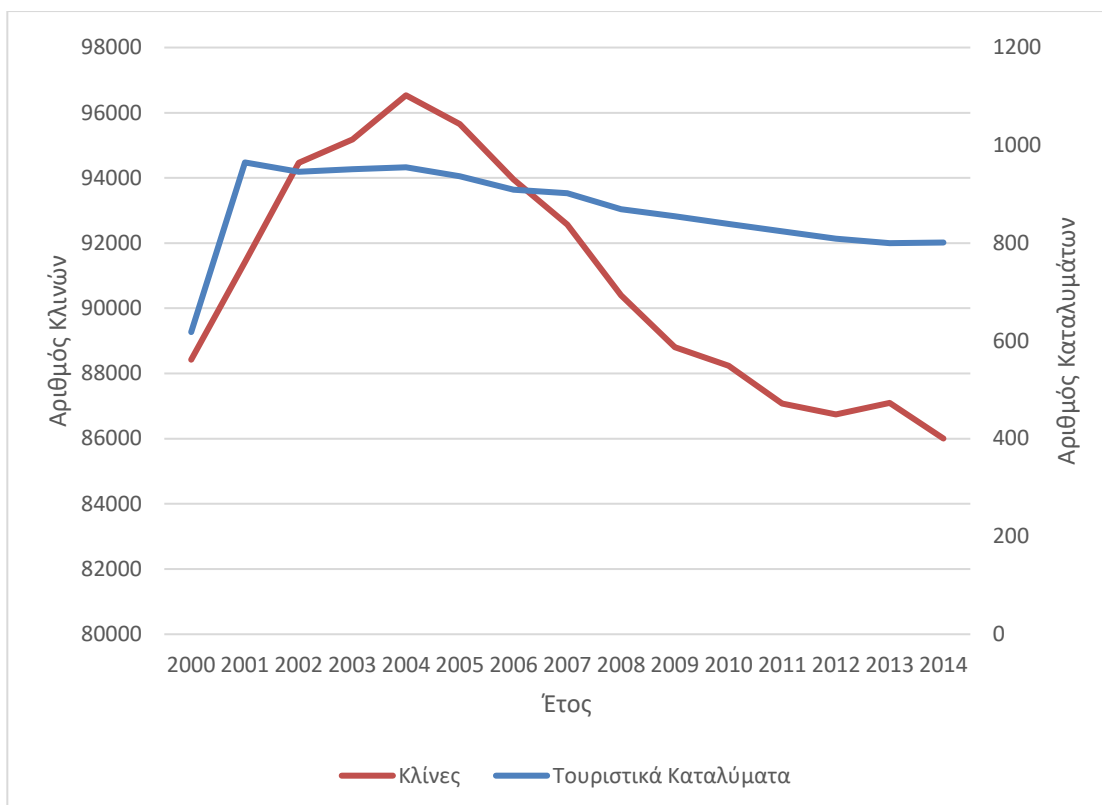
Στο νησί υπάρχουν και αρκετά παραδοσιακά οργανωμένα διαμερίσματα, 142 στο σύνολό τους, τα οποία μπορούν να φιλοξενήσουν ταυτόχρονα 1.046 άτομα. Τα 54 βρίσκονται σε ορεινά θέρετρα του νησιού, ενώ άλλα 50 βρίσκονται στην επαρχία Λάρνακας. Οι επαρχίες Λεμεσού και Αμμοχώστου έχουν 4 και 34 αντίστοιχα. Η κατηγορία αυτή τουριστικών καταλυμάτων ήταν η μόνη που είχε αύξηση στους αριθμούς της. Τα παραδοσιακά ξενοδοχεία βρίσκονται κυρίως σε ορεινά θέρετρα του νησιού. Αρχικά το 2005, υπήρχε μόνο ένα στις ορεινές περιοχές του νησιού. Στην καταγραφή του 2015 όμως, παρουσιάζονται συνολικά 9 παραδοσιακά ξενοδοχεία σε ορεινά θέρετρα, σηματοδοτώντας μια στροφή προς περισσότερο παραδοσιακές μορφές φιλοξενίας (Διάγραμμα 5.9).



Διάγραμμα 5.9: Παραδοσιακά ξενοδοχεία τη δεκαετία 2005-2015
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2014a), επεξεργασία μελετητή

Τέλος, υπάρχουν κάποιες μικρότερες κατηγορίες καταλυμάτων, όπως τα τουριστικά διαμερίσματα, τα οποία στο σύνολο τους είναι 85 και διαθέτουν 3.974 κλίνες. Επίσης υπάρχουν 8 συνολικά επιπλωμένα διαμερίσματα, τα οποία έχουν δυναμικότητα 146 κλινών σε όλες τις επαρχίες, εκτός από την Λευκωσία. Σε ορεινά θέρετρα υπάρχουν 5 ξενοδοχεία τύπου Α', τα οποία έχουν χωρητικότητα 120 άτομα. Στο νησί υπάρχουν επίσης 2 ξενώνες, ένας στην Λεμεσό και ένας στην Πάφο, με 46 συνολικά κλίνες. Επίσης στην επαρχία Πάφου υπάρχουν 2 μεγάλοι κατασκηνωτικοί χώροι, με χωρητικότητα 988 άτομα.

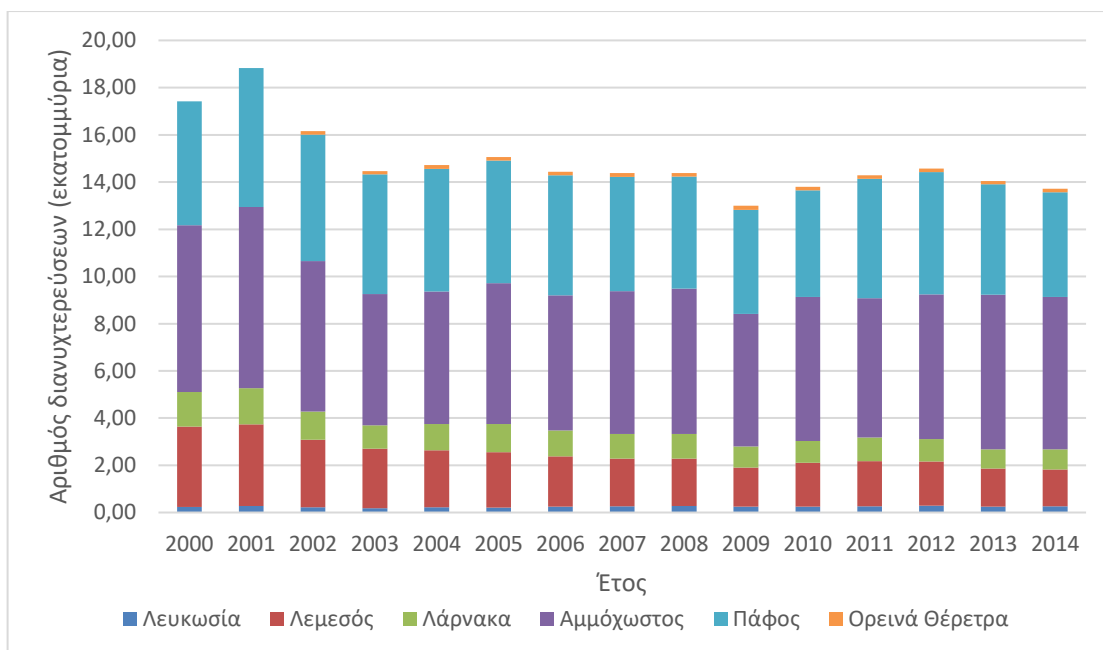
Ο αριθμός τουριστικών καταλυμάτων και ο συνολικός αριθμός κλινών τους κατά την περίοδο 2000-2014 μπορεί να φανεί στο Διάγραμμα 5.10. Τα δεδομένα του Διαγράμματος 5.10 δείχνουν ότι ο μέγιστος αριθμός καταλυμάτων ποτέ στο νησί υπήρξε το 2001 με συνολικά 965 καταλύματα. Από τότε ο αριθμός τους μειώθηκε σταθερά, φτάνοντας τα 801 το 2014. Παρομοίως ο αριθμός κλινών έφτασε το μέγιστό του το 2004 με 96.535 κλίνες ανά το παγκύπριο, και με σταθερή μείωση έφτασε τις 86.005 κλίνες το 2014 (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016ε). Παρά το γεγονός της μείωσης τόσο των τουριστικών καταλυμάτων και κλινών, οι αφίξεις τουριστών αυξήθηκαν την ίδια περίοδο όπως έχει αναφερθεί (βλέπε Διάγραμμα 1.1),



Διάγραμμα 5.10: Αριθμός τουριστικών καταλυμάτων και συνολικός αριθμός κλινών σε ολόκληρο το νησί την περίοδο 2000-2014

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2016ε), επεξεργασία μελετητή

Ο συνολικός αριθμός διανυκτερεύσεων σε ολόκληρο το νησί μπορεί να φανεί στο Διάγραμμα 5.11. Μετά από μια μικρή μείωση την περίοδο 2001-2002, οι συνολικές διανυκτερεύσεις στο νησί παρέμειναν σχετικά σταθερές, με τον αριθμό τους να κυμαίνεται μεταξύ 13,7 και 15 εκ διανυκτερεύσεις ανά έτος. Η Λεμεσός έλαβε ένα σημαντικό μέρος των συνολικών διανυκτερεύσεων, με αριθμούς που κυμάνθηκαν μεταξύ 1,5 και 2,5 εκ διανυκτερεύσεις ανά έτος (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016ε).



Διάγραμμα 5.11: Αριθμός διανυκτερεύσεων σε ολόκληρο το νησί και κατά επαρχία την περίοδο 2000-2014

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2016ε), επεξεργασία μελετητή

5.2.3. Ζήτηση υπηρεσιών στον τομέα του τουρισμού την περίοδο 2014-2015

Από στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας Κύπρου (2016α) για το σύνολο των αφίξεων σε αδειοδοτημένα καταλύματα σε όλη την έκταση του νησιού την περίοδο Ιανουάριος-Ιούνιος 2015/2014 είχαν φιλοξενηθεί 165.781 άτομα σε ξενοδοχεία 5 αστέρων, αριθμός που έχει υποστεί μείωση 15,2% από την προηγούμενη αντίστοιχη περίοδο. Τα ξενοδοχεία 4 αστέρων φιλοξένησαν 257.274 τουρίστες, Κύπριους και ξένους. Ο αριθμός αυτός σημείωσε πτώση 1,1% από την προηγούμενη αντίστοιχη περίοδο. Τα ξενοδοχεία 3 αστέρων φιλοξένησαν 166.060 επισκέπτες την περίοδο αυτή, με πτώση 1,6%. Τα ξενοδοχεία 2 αστέρων είχαν αύξηση στις αφίξεις τους κατά 9,8% και εξυπηρέτησαν 40.499 τουρίστες, ενώ τα ξενοδοχεία με 1 αστέρι είχαν μεγάλη αύξηση στο ποσοστό αφίξεων, αντίστοιχο του 38,3% και φιλοξενώντας 16.302 επισκέπτες. Το σύνολο των ξενοδοχείων του νησιού μπόρεσε να εξυπηρετήσει συνολικά 647.916 επισκέπτες την περίοδο Ιανουαρίου-Ιουνίου 2015, αριθμός μικρότερος κατά 4,1% από την προηγούμενη περίοδο.

Όσο αφορά τα οργανωμένα διαμερίσματα σε όλες τις επαρχίες, οι κατηγορίες Α' και Β' έχουν υποστεί αισθητή μείωση την ίδια περίοδο. Τα καταλύματα των κατηγοριών αυτών φιλοξένησαν 98.280 και 42.647 επισκέπτες αντίστοιχα. Όσο αφορά την Γ' κατηγορία, σημείωσε μια μικρή αύξηση 0,1% φιλοξενώντας

14.452 επισκέπτες, ξένους και ντόπιους. Ο συνολικός αριθμός επισκεπτών που επέλεξαν οργανωμένα διαμερίσματα για τη διαμονή τους στο νησί την περίοδο αυτή είναι 155.380, αριθμός που έχει υποστεί μείωση κατά 6,8% από την προηγούμενη αντίστοιχη περίοδο.

Τα τουριστικά χωριά είχαν και αυτά αρκετά μεγάλη μείωση στον αριθμό των αφίξεων την περίοδο αυτή. Συγκεκριμένα τα τουριστικά χωριά Α' κατηγορίας είχαν υποστεί μείωση 39,2%, με αφίξεις 44.293 επισκεπτών. Όσο αφορά το τουριστικό χωριό Β' κατηγορίας που βρίσκεται στη Λεμεσό, είχε μόνο 558 επισκέπτες. Στο σύνολο φιλοξενήθηκαν στις εγκαταστάσεις τουριστικών χωριών κατά το διάστημα Ιανουαρίου-Ιουνίου 44.851 επισκέπτες, ποσοστό 39% χαμηλότερο από την προηγούμενη αντίστοιχη περίοδο.

Τα παραδοσιακά ξενοδοχεία την ίδια περίοδο είχαν σημαντικό ποσοστό αύξησης στις αφίξεις τους, καθώς κατά την περίοδο αυτή φιλοξένησαν σε 8.332 τουρίστες. Όσο αφορά τα παραδοσιακά διαμερίσματα, είχαν και αυτά μεγάλη αύξηση στις αφίξεις (ποσοστό 26,4%) και φιλοξένησαν 13.693 επισκέπτες, τόσο Κύπριους όσο και ξένους.

Επίσης, διάφορα τουριστικά διαμερίσματα, ξενοδοχεία χωρίς αστέρια, καθώς και ξενώνες σημείωσαν αύξηση 5,3%, καθώς οι αφίξεις τους ανήλθαν στις 21.775. Οι τουριστικές επαύλεις και οι κατασκηνώσεις είχαν υποστεί μεγάλη μείωση, σε ποσοστό σχεδόν 45%, καθώς φιλοξένησαν μόνον 6.530 επισκέπτες.

Συνολικά, στο σύνολο όλων των αδειοδοτημένων καταλυμάτων ζήτησαν φιλοξενία 898.476 επισκέπτες, αριθμός μικρότερος κατά 6.9% από την προηγούμενη αντίστοιχη περίοδο.

5.2.4 Διανυκτερεύσεις σε αδειοδοτημένα καταλύματα την περίοδο 2014-2015

Κατά την περίοδο Ιανουάριος-Ιούνιος 2015/2014, οι διανυκτερεύσεις στο νησί σε ξενοδοχεία 5 αστέρων, 4 αστέρων και 3 αστέρων είχαν μείωση 3%, 5,8% και 10,1% αντίστοιχα σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2014. Η κατηγορία με την μεγαλύτερη αύξηση ήταν τα ξενοδοχεία με ένα αστέρι. Συνολικά οι διανυκτερεύσεις σε ολόκληρο το νησί την περίοδο αυτή ήταν 3.289.608, αριθμός που εμφανίζει μείωση κατά 5.9% σε σχέση με τα δεδομένα του προηγούμενου έτους.

Τα οργανωμένα διαμερίσματα πολυτελείας σημείωσαν μείωση σε όλες τις κατηγορίες τους, καθώς στο σύνολο χρησιμοποιήθηκαν για διανυκτέρευση

από 846.065 επισκέπτες, αριθμός κατά 15,3% μικρότερος από την αντίστοιχη περίοδο του 2014. Τη μεγαλύτερη πτώση στον τομέα των διανυκτερεύσεων σημείωσαν τα τουριστικά χωριά, καθώς εκεί διανυκτέρευσαν 309.682 επισκέπτες, ποσοστό κατά 43,8% χαμηλότερο από την αντίστοιχη περίοδο του 2014. Αντιθέτως, μεγάλη αύξηση στον αριθμό των διανυκτερεύσεων υπήρξε τόσο στα παραδοσιακά ξενοδοχεία όσο και στα παραδοσιακά οργανωμένα διαμερίσματα, καθώς φιλοξένησαν 53.515 άτομα, αριθμός κατά 30,9% μεγαλύτερος από εκείνο του 2014.

Αναλύοντας τα δεδομένα αυτά, παρατηρείται ότι οι διανυκτερεύσεις των Κύπριων σε ξενοδοχεία από 4 αστέρια και κάτω αυξήθηκαν αρκετά, ενώ οι διανυκτερεύσεις σε πεντάστερα ξενοδοχεία μειώθηκαν κατά 6,6%. Αντίθετα, οι αλλοδαποί επισκέπτες του νησιού προτίμησαν ξενοδοχεία με ένα αστέρι, ενώ όλες οι άλλες κατηγορίες είχαν υποστεί αρκετή μείωση στο ποσοστό των διανυκτερεύσεων σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2014.

5.2.5 Καθαρή πληρότητα κλινών σε αδειοδοτημένα καταλύματα την περίοδο 2014-2015

Σχετικά με την καθαρή πληρότητα των κλινών αδειοδοτημένα σε καταλύματα την περίοδο 2014-2015, παρουσιάστηκε μείωση ποσοστού πληρότητας σε όλα τα ξενοδοχεία με αστέρια, εκτός από τα ξενοδοχεία με ένα αστέρι, τα οποία είχαν πληρότητα 18,1% και αύξηση πληρότητας 22,5% από την προηγούμενη χρονιά. Τη μεγαλύτερη μείωση σημείωσαν τα ξενοδοχεία με τρία αστέρια, της τάξης του 13,9%, ενώ η πληρότητα τους δεν άγγιξε το 50%. Στο σύνολο, τα ξενοδοχεία τα οποία διαθέτουν αστέρια είχαν πληρότητα 47,7% και γενική μείωση της πληρότητάς τους σε σχέση με το 2014 κατά 8,8%. Επίσης, αισθητή μείωση στην πληρότητα των κλινών εμφανίζουν και τα οργανωμένα διαμερίσματα σε όλες τις κατηγορίες τους, αλλά και τα τουριστικά χωριά. Συνολικά, η μείωση ήταν 23,6% και 27,3% αντίστοιχα. Στα παραδοσιακά ξενοδοχεία και τα οργανωμένα διαμερίσματα, τα οποία βρίσκονται κυρίως στα ορεινά θέρετρα, σημειώθηκε αύξηση στην πληρότητα των κλινών τους κατά 28,3%, με ποσοστό 22,9% πληρότητας των κλινών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΛΕΜΕΣΟΥ

Όπως προαναφέρθηκε, ο τουρισμός είναι η «ραχοκοκαλιά» της οικονομίας του νησιού, αλλά και ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά της οικονομικής δραστηριότητας της Λεμεσού, αφού στον τουρισμό στηρίζουν το εισόδημα τους χιλιάδες οικογένειες που ζουν και εργάζονται στην περιοχή.

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι πολιτιστικοί και φυσικοί πόροι της περιοχής Λεμεσού, που την καθιστούν πόλο έλξης για τους τουρίστες. Γίνεται επίσης ανάλυση της παρούσας τουριστικής δραστηριότητας και των τουριστικών υποδομών που υπάρχουν σήμερα στην περιοχή.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου που διενεργήθηκε για τη συγκεκριμένη περιοχή, αποσκοπώντας στη συλλογή δεδομένων από τουριστικές μονάδες, καθώς και στη μελέτη των προτύπων περιβαλλοντικής διαχείρισης των εν λόγω μονάδων. Για τον σκοπό αυτό αξιοποιήθηκε ερωτηματολόγιο, το οποίο διακινήθηκε ηλεκτρονικά μέσω διαδικτύου, ενώ την έρευνα συμπλήρωσαν και κάποιες επιτόπιες συνεντεύξεις για τη συλλογή όσο περισσότερης πληροφορίας ήταν δυνατόν για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας.

6.1 Πολιτιστικοί και Φυσικοί Πόροι

Στην υποενότητα αυτή περιγράφονται οι πολιτιστικοί και φυσικοί πόροι της επαρχίας Λεμεσού, οι οποίοι αποτελούν τον πυρήνα ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος και της τουριστικής δραστηριότητας στην περιοχή, προσελκύοντας έναν ιδιαίτερα σημαντικό αριθμό επισκεπτών.

6.1.1 Πολιτιστικοί πόροι

Η μοντέρνα πόλη της Λεμεσού βρίσκεται ανάμεσα σε δύο αρχαίες πόλεις – βασιλεία του νησιού, την Αμαθούντα που βρίσκεται στα ανατολικά της και το Κούριο που βρίσκεται στα δυτικά της. Στη Λεμεσό καταγράφεται μεγάλος αριθμός από σημαντικά αρχαία, βυζαντινά και φραγκικά μνημεία, που υπογραμμίζουν τη μεγάλη ιστορία της περιοχής (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2015a). Στο υποκεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι πολιτιστικοί αυτοί πόροι της περιοχής.

Κάστρο Λεμεσού - Μεσαιωνικό Μουσείο Κύπρου

Το κάστρο αυτό είναι του 13^{ου} αιώνα και βρίσκεται κοντά στο παλιό λιμάνι, και έχει κτιστεί στα ερείπια ενός παλαιότερου βυζαντινού κάστρου. Κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας οι Ενετοί ενίσχυσαν τα τείχη του για μεγαλύτερη προστασία από πειρατές που σύχναζαν στις θάλασσες της περιοχής. Όταν το νησί ήταν κάτω από την κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το κάστρο χρησιμοποιείτο ως στρατώνας αλλά και ως φυλακές. Κατά την Αγγλοκρατία ήταν αστυνομικός σταθμός και για ένα μικρό διάστημα λειτούργησε ως κρατητήριο. Σήμερα στεγάζει το Μεσαιωνικό Μουσείο Κύπρου, φιλοξενώντας συλλογές από μεσαιωνική κεραμική, αργυρά βυζαντινά πιάτα, ταφόπλακες, όπλα, σταυρούς και νομίσματα (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016ε).

Χαρουπόμυλος

Τα χαρούπια ήταν ένα από τα βασικότερα εξαγωγίμα προϊόντα του νησιού στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, με τον Χαρουπόμυλο Λεμεσού να είναι ένα από τα κέντρα επεξεργασίας τους. Ο εξοπλισμός του διατηρείται ακέραιος και εκτίθεται στο ανακαινισμένο σήμερα κτήριο, το οποίο συνδυάζει την ατμόσφαιρα του παρελθόντος και την τεχνολογία του παρόντος. Στο κτήριο στεγάζεται επίσης και πολιτιστικός και εκθεσιακός χώρος (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016ε).

Τέμενος Κεπίρ - Το μεγάλο τζαμί

Το τέμενος Κεπίρ κτίστηκε τον 16^ο αιώνα, και χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα, σαν ένας από τους πιο σημαντικούς τόπους λατρείας για το μουσουλμανικό στοιχείο της Λεμεσού. Πρόσφατες ανασκαφές έχουν αποκαλύψει την ύπαρξη, σε κοντινή απόσταση από το τζαμί, καταλοίπων από τον καθεδρικό ναό της Αγίας Αικατερίνης, που ήταν κτίσμα του 10^{ου} αιώνα (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016ε, 2015α).

Επαρχιακό Αρχαιολογικό Μουσείο

Στο Επαρχιακό Αρχαιολογικό Μουσείο εκτίθενται συλλογές από τη Νεολιθική μέχρι και τη Ρωμαϊκή Εποχή από ανασκαφές που έγιναν σε όλη τη Λεμεσό. Πολλά από τα εκθέματα, όπως γυναικεία είδωλα και αφιερώματα, συνδέονται με τη λατρεία της θεάς Αφροδίτης (Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

Δημοτικό Μουσείο Λαϊκής Τέχνης

Το Δημοτικό Μουσείο Λαϊκής Τέχνης, βραβευμένο με Europa Nostra το 1988, στεγάζεται σε αναπαλαιωμένο κτήριο που προηγουμένως λειτουργούσε ως

δημοτικό γηροκομείο. Σήμερα φιλοξενεί αντικείμενα κυπριακής τέχνης του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, όπως οι αστικές και παραδοσιακές ενδυμασίες, ξυλόγλυπτα, κεντήματα και αναπαραστάσεις παραδοσιακών δωματίων (Eurora Nostra, 2011; Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

Πατίχαιο Δημοτικό Μουσείο - Ιστορικό Αρχείο

Το Πατίχαιο Δημοτικό Μουσείο φιλοξενεί αρχεία γραπτού, οπτικού και προφορικού λόγου που σχετίζονται με τον πολιτισμό και την ιστορική πορεία της πόλης από τον 18^ο αιώνα. Στεγάζεται σε ανακαινισμένη οικία πρώην Έπαρχου, δίπλα από το δημοτικό πάρκο της πόλης (Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

Δημοτική Πινακοθήκη

Στον χώρο αυτό στεγάζονται πολλές συλλογές από έργα Κύπριων και ξένων ζωγράφων, όπως ο Αδαμάντιος Διαμαντής, ο Χριστόφορος Σάββα και ο Τηλέμαχος Κάνθος (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016ε).

Θεατρικό Μουσείο Κύπρου

Το Θεατρικό Μουσείο Κύπρου βρίσκεται στο Πολιτιστικό Κέντρο Πάνος Σολομωνίδης και φιλοξενεί σκηνικά, κοστούμια, και αναπαραστάσεις σκηνικών που σχετίζονται με τη θεατρική ιστορία του τόπου (Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

Πάρκο Γλυπτικής

Κατά μήκος του παραλιακού δρόμου της Λεμεσού βρίσκεται το Πάρκο Γλυπτικής, στο οποίο εκτίθενται 16 έργα γλυπτικής από Έλληνες και ξένους καλλιτέχνες, τα οποία δημιουργήθηκαν κατά τα ετήσια συμπόσια γλυπτικής από το 1999 μέχρι το 2001 (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016ε).

Μουσείο Στρατηγού Γεώργιου Γρίβα Διγενή

Στο Μουσείο Στρατηγού Γεώργιου Γρίβα Διγενή στεγάζονται προσωπικά αντικείμενα του Αρχηγού της ΕΟΚΑ στον απελευθερωτικό αγώνα του 1955-59. Παραπλεύρως του μουσείου βρίσκεται και ο τάφος του αγωνιστή (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016ε).

Μεσαιωνικό Κάστρο Κολοσσίου

Σε απόσταση 14 χιλιομέτρων δυτικά της Λεμεσού, βρίσκεται το κάστρο του Κολοσσίου, ένα αξιόλογο δείγμα στρατιωτικής αρχιτεκτονικής. Το αρχικό

κτήριο κτίστηκε τον 13^ο αιώνα, ενώ το σημερινό σωζόμενο κτήριο είναι του 15^{ου} αιώνα. Τον 14^ο αιώνα, το κάστρο περιήλθε στην εξουσία των Ναϊτών Ιπποτών, οι οποίοι παρήγαγαν και εξήγαγαν ένα κρασί με το όνομα “Vin de Commanderie”. Το κρασί αυτό σήμερα θεωρείται σαν το παραδοσιακό κρασί της Κύπρου, γνωστό σαν Κουμανταρία και είναι ένα από τα παλαιότερα και επώνυμα κρασιά του κόσμου. Δίπλα από το κάστρο βρίσκονται και τα κατάλοιπα ενός ζαχαρόμυλου του 14^{ου} αιώνα (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016ε).

Κυπριακό Οινομουσείο

Στο χωρίο Ερήμη, 13 χιλιόμετρα δυτικά της Λεμεσού, έχει εγκατασταθεί το Κυπριακό Οινομουσείο, το οποίο προσφέρει στον επισκέπτη την ευκαιρία να γνωρίσει την ιστορία της παραγωγής του κρασιού στην Κύπρο. Παρουσιάζονται όλα τα στάδια παραγωγής και κατανάλωσης του κρασιού, καθώς και οι ποικίλες χρήσεις του. Επίσης παρουσιάζονται αρχαία πιθάρια, κανάτες, μεσαιωνικά ποτήρια, παλιά έγγραφα και εργαλεία παρουσιάζουν τις κοινωνικές, οικονομικές και συμβολικές πτυχές της παραγωγής κρασιού (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016ε).

Στάδιο Κουρίου

Σε απόσταση 20 χιλιομέτρων δυτικά της Λεμεσού προς την Πάφο, βρίσκεται το στάδιο του Κουρίου, το οποίο υπολογίζεται ότι είχε χωρητικότητα 6000 ατόμων. Είναι το μοναδικό αρχαίο στάδιο που βρέθηκε στην Κύπρο, και χρονολογείται στον 2^ο αιώνα μ.Χ. (Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

Αρχαιολογικός Χώρος Κουρίου

Το Κούριο ήταν μια από τις σημαντικότερες πόλεις-βασίλεια της αρχαίας Κύπρου. Ο αρχαιολογικός αυτός χώρος είναι ένας από τους πιο εντυπωσιακούς του νησιού. Στην περιοχή υπάρχει ένα μεγαλόπρεπο Ελληνο-Ρωμαϊκό θέατρο του 2ου αιώνα π.Χ., το οποίο είναι πλήρως αναστηλωμένο και χρησιμοποιείται για μουσικές και θεατρικές παραστάσεις όλο τον χρόνο. Στον χώρο επίσης υπάρχουν και η «Οικία του Ευστολίου», μια πρωτοχριστιανική βασιλική του 5ου αιώνα, η «Οικία του Αχιλλέα», η «Οικία των Μονομάχων», καθώς και διάφορες ιδιωτικές κατοικίες και ένας εντυπωσιακός Νυμφαίος (Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

Ιερό του Απόλλωνα Υλάτη

Σε κοντινή απόσταση από τον αρχαιολογικό χώρο του Κουρίου, υπάρχει το ιερό αυτό αφιερωμένο στον θεό Απόλλωνα, που ήταν ο θεός των δασών αλλά και ο προστάτης του Κουρίου. Το ιερό ήταν σημαντικό κέντρο λατρείας, ειδικά από τον 8^ο αιώνα π.Χ. μέχρι και τον 4^ο μ.Χ. Εκτός από τον ναό που έχει μερικώς αναστηλωθεί, υπήρχαν και αίθουσες για τους προσκυνητές, παλαίστρα, σύμπλεγμα λουτρών και ένας ιερός περίβολος (Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

Μοναστήρι Αγίου Νικολάου των Γάτων

Το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου των Γάτων είναι το αρχαιότερο μοναστήρι της Κύπρου, κτισμένο τον 4^ο αιώνα μ.Χ. Σύμφωνα με την παράδοση, το μοναστήρι ίδρυσε η Αγία Ελένη και ο Άγιος Κωνσταντίνος, όπου και άφησαν και κομμάτι από τον Τίμιο Σταυρό (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016e).

Αρχαιολογικός Χώρος Αμαθούντας

Μια από τις πόλεις-βασίλεια της Κύπρου ήταν και η Αμαθούντα, όπου η λατρεία της θεάς Αφροδίτης-Αστάρης είχε πολύ σημαντικό ρόλο. Τα αρχαιολογικά ευρήματα από την περιοχή χρονολογούνται από την Αρχαϊκή μέχρι και τη Ρωμαϊκή και Χριστιανική εποχή. Στον χώρο αυτό βρέθηκαν δύο μοναδικά και τεράστια σε μέγεθος λίθινα αγγεία, εκ των οποίων το ένα βρίσκεται στο μουσείο του Λούβρου (Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

Ιερός Ναός Παναγίας Ιαματικής

Η εκκλησία αυτή βρίσκεται στον οικισμό Αρακαπά, 20 χιλιόμετρα ανατολικά της Λεμεσού. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της είναι η δερμάτινη εικόνα της Παναγίας, που θεωρείται ότι έχει θεραπευτικές ιδιότητες (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016e).

Κρασοχώρια

Στη νότια πλευρά της οροσειράς του Τροόδου, βρίσκονται τα κρασοχώρια, ένα σύμπλεγμα από 20 χωριά, και συγκεκριμένα τα χωριά Κολόσσι, Ερήμη, Καντού, Σούνι-Ζανακιά, Πάνω Κυβίδες, Άγιος Αμβρόσιος, Λόφου, Βουνί, Κοιλάνι, Πέρα Πεδί, Μανδριά, Κάτω Πλάτρες, Όμοδος, Βάσα, Μάλια, Άρσος, Πάχνα, Ανώγυρα και Αυδήμου. Τα χωριά αυτά διατηρούν άθικτους τους παραδοσιακούς τρόπους καλλιέργειας και συλλογής σταφυλιών, καθώς και παραγωγής κρασιών και φιλοξενούν τοπικά οινομουσεία ιδιαίτερης αξίας

(Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016ε; Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012).

6.1.2 Φυσικοί Πόροι

Η επαρχία Λεμεσού είναι μια από τις επαρχίες του νησιού που συνδυάζει ορεινούς όγκους και θάλασσα, γεγονός που την καθιστά πολύ ενδιαφέρουσα για τουριστική εξερεύνηση.

Ορεινοί όγκοι / δάση / υδρολογικό δίκτυο

Ο μεγαλύτερος ορεινός όγκος του νησιού, η οροσειρά του Τροόδου, εμπίπτει στην επαρχία Λεμεσού και καλύπτει μεγάλο μέρος της. Η οροσειρά του Τροόδου έχει ένα ιδιαίτερο και ποικιλόμορφο ανάγλυφο, με ομαλές πλαγιές στο κέντρο και αποστρογγυλεμένες κορυφές, ενώ περιμετρικά το ανάγλυφο είναι πιο τραχύ. Την χαρακτηρίζουν απότομες πλαγιές, με πυκνό υδρογραφικό δίκτυο. Τα σύνορα της οροσειράς είναι παράλια στα βορειοδυτικά, δυτικά και νότια, ενώ συναντά την πεδιάδα της Μεσαορίας στα βόρεια και βορειοανατολικά. Στα νότια της οροσειράς βρίσκεται η επαρχία Λεμεσού.

Πολλές περιοχές της οροσειράς αυτής έχουν ενταχθεί στο Δίκτυο Natura 2000 λόγω της μοναδικότητάς τους και της σπάνιας βλάστησής τους. Πιο συγκεκριμένα, στην επαρχία Λεμεσού οι περιοχές του Δάσους της Λεμεσού και του Ακρωτηρίου είναι ενταγμένες στο Natura 2000 (European Commission, 1992b).

Στους ορεινούς όγκους της Λεμεσού οι επισκέπτες έχουν την δυνατότητα να απασχοληθούν με διάφορες δραστηριότητες, όπως ποδηλασία, ορειβασία, πτηνοπαρατήρηση κ.ά., καθώς και να διασχίσουν ενδιαφέροντα μονοπάτια μελέτης της φύσης. Υπάρχουν διάφορες οργανωμένες ποδηλατικές διαδρομές, διαφορετικής δυσκολίας η κάθε μία. Το ίδιο ισχύει και για την ορειβασία, αν και η Κύπρος αποτελεί έναν νέο προορισμό για τους λάτρεις της ορειβασίας.

Στους ορεινούς όγκους της επαρχίας δίνεται η δυνατότητα στους λάτρεις των πτηνών να παρατηρήσουν από κοντά σπάνια είδη πουλιών, τα οποία χρησιμοποιούν την Κύπρο για μια μικρή στάση στη μεταναστευτική τους διαδρομή από την Ευρώπη.

Τέλος, όσο αφορά τους θαυμαστές της πεζοπορίας προτείνονται τα μονοπάτια της φύσης που υπάρχουν στην ορεινή Λεμεσό, τα οποία είναι αρκετά σε αριθμό. Ενδεικτικά, σύμφωνα με το Τμήμα Δασών Κύπρου (2013) στην περιοχή υπάρχουν τα μονοπάτια:

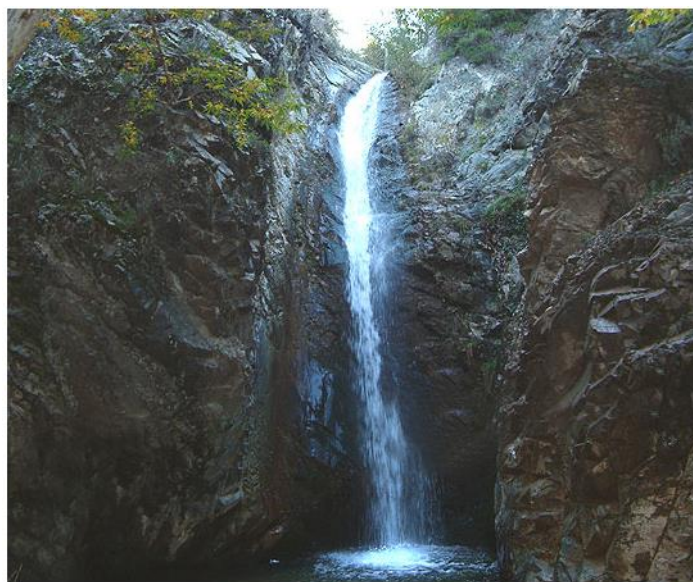
- *Άρτεμις*: Μικρής δυσκολίας κυκλικό μονοπάτι 7 χιλιομέτρων εντός του Εθνικού Δασικού Πάρκου Τροόδους, σε υψόμετρο 1.850 μέτρα. Περιλαμβάνει το δάσος της Μαύρης Πεύκης, σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας, καθώς και σπάνια πετρώματα της περιοχής που βρίσκονται γύρω από την κορυφή του Ολύμπου.
- *Αταλάντη*: Κυκλική διαδρομή 14 χιλιομέτρων σε υψόμετρο 1700-1850 μέτρα, επίσης εντός του Εθνικού Δασικού Πάρκου Τροόδους. Το μονοπάτι περιλαμβάνει το μεγαλύτερο δέντρο Αόρατου (*Juniperus foetidissima*) στο νησί, ηλικίας 800 ετών και την είσοδο γαλαρίας ορυχείου εξόρυξης χρωμίου, που είναι εκτός λειτουργίας από το 1982.
- *Κυπαρίσσια-Υδατοφράκτης Γερμασόγειας*: Το συγκεκριμένο μονοπάτι βρίσκεται εντός του Δάσους της Λεμεσού και έχει συνολικό μήκος 11 χιλιόμετρα. Περιλαμβάνει πανοραμική θέα προς τον υδατοφράκτη Γερμασόγειας και την πόλη της Λεμεσού. Στην πορεία του το μονοπάτι περιλαμβάνει επίσης πλούσια χλωρίδα και πανίδα, καθώς το δάσος Κυπαρισσίας είναι περιοχή Natura 2000 (European Commission, 1992b).

Επιπρόσθετα, στην ορεινή Λεμεσό υπάρχουν 3 καταρράκτες που αξίζουν αναφοράς. Ο πρώτος είναι ο καταρράκτης των Καληδονιών (Εικόνα 6.1), που βρίσκεται περίπου δύο χιλιόμετρα βόρεια του χωριού Πλάτρες, και ο οποίος είναι ένας από τους πιο ψηλούς καταρράκτες του νησιού, με ύψος 12 μέτρα. Το τοπίο στην περιοχή γύρω του είναι πανέμορφο και η πρόσβαση πολύ εύκολη, καθιστώντας τον σημαντικό πόλο έλξης για τους επισκέπτες.



Εικόνα 6.1: Καταρράκτης Καληδονιών
Πηγή: Platres.org (2014)

Ο δεύτερος καταρράκτης είναι ο Καταρράκτης του Μιλλομέρη (Εικόνα 6.2), ο οποίος βρίσκεται στη νοτιοανατολική περιοχή του χωριού Πλάτρες και έχει ύψος 15 μέτρα. Ο συγκεκριμένος καταρράκτης έγινε γνωστός μόνο τα τελευταία χρόνια, καθώς προηγουμένως η πρόσβαση στην περιοχή ήταν πολύ δύσκολη. Η πρόσφατη διάνοιξη μονοπατιού προς τον καταρράκτη τον έχει καταστήσει σαν ένα από τα πιο δημοφιλή αξιοθέατα των Πλατρών και γενικά της επαρχίας Λεμεσού, αποτελώντας πόλο έλξης πολλών επισκεπτών καθόλη την διάρκεια του χρόνου.



Εικόνα 6.2: Καταρράκτης του Μιλλομέρη
Πηγή: Platres.org (2014)



Εικόνα 6.3: Καταρράκτης του Μέσα ποταμού
Πηγή: Platres.org (2014)

Ο τρίτος καταρράκτης της ορεινής Λεμεσού είναι ο Καταρράκτης του Μέσα Ποταμού (Εικόνα 6.3). Είναι μικρότερος από τους δύο προαναφερθέντες καταρράκτες, με ύψος 7 μέτρα, αλλά ακολουθείται από πολλούς μικρούς καταρράκτες, δημιουργώντας ένα μοναδικό τοπίο.

Συμπερασματικά, στην ορεινή Λεμεσό συναντώνται οικισμοί και χωριά που διατηρούν τον παραδοσιακό τους χαρακτήρα και ξεχωρίζουν για την φύση που τους περιβάλλει. Αν αξιοποιηθούν σωστά, τα συγκεκριμένα τμήματα της επαρχίας μπορούν να αποτελέσουν πόλους ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως για παράδειγμα αγροτουρισμού.

Υγρότοποι

Η Λεμεσός είναι μια επαρχία πλούσια σε φυσικούς πόρους, ανάμεσα στους οποίους περιλαμβάνονται υδάτινα οικοσυστήματα μεγάλης οικολογικής αξίας.

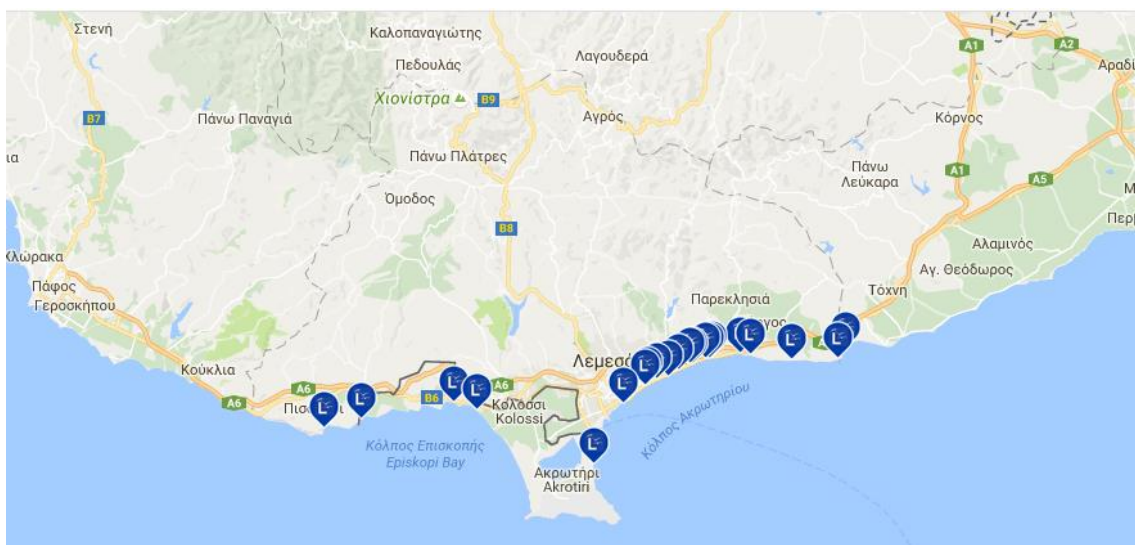
Ο βασικότερος και πιο γνωστός υγρότοπος είναι η Χερσόνησος Ακρωτηρίου, που συνδυάζει πλούσια χλωρίδα και πανίδα. Η Χερσόνησος Ακρωτηρίου βρίσκεται νοτιοδυτικά της Αλυκής Λεμεσού και είναι ευρέως γνωστή για την περιβαλλοντική της αξία, συνδυάζοντας χλωρίδα, πανίδα, οικότοπους, γεωλογία και υδρολογία. Το 2003 ανακηρύχθηκε υγρότοπος διεθνούς σημασίας στο πλαίσιο της Σύμβασης του Ραμσάρ (Ramsar Convention, 2003). Έχει επίσης ανακηρυχθεί ως Σημαντική Περιοχή (*Important Area*) για τα πουλιά από το Bird Life International (2012) και καλύπτεται από αρκετές άλλες διεθνείς συμβάσεις, όπως η Σύμβαση της Βέρνης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και των δασικών οικοτόπων, της Βόννης για τη διατήρηση των

αποδημητικών ειδών και της άγριας πανίδας, καθώς επίσης και της Βαρκελώνης για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των παράκτιων περιοχών της Μεσογείου. Η συγκεκριμένη περιοχή έχει προταθεί για ένταξη στο δίκτυο NATURA 2000 και σύντομα θα ανακηρυχθεί και από τις Βρετανικές Βάσεις προστατευόμενη περιοχή.

Παραλίες

Η επαρχία της Λεμεσού διαθέτει 80 χιλιόμετρα παράκτιου μετώπου, με μια μυριάδα παραλιών, με ποικίλο χαρακτήρα που μπορούν να εξυπηρετήσουν όλα τα ενδιαφέροντα των επισκεπτών. Επιπρόσθετα, πολλές από τις παραλίες της Λεμεσού είναι βραβευμένες με Γαλάζια Σημαία (BlueFlag).

Οι Γαλάζιες Σημαίες αποτελούν πιστοποίηση ακολουθίας αυστηρών προτύπων ποιότητας νερού, ασφάλειας, περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και βιώσιμης περιβαλλοντικής διαχείρισης από τις παραλίες. Απονέμονται σε ετήσια βάση από τον μη κερδοσκοπικό οργανισμό *Foundation for Environmental Education - FEE* (Blue Flag 2016). Στη Λεμεσό υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση από παραλίες με Γαλάζια Σημαία, με 15 από αυτές (από συνολικά 57 βραβευμένες παραλίες σε ολόκληρο το νησί) να βρίσκονται στην κύρια ακτογραμμή της επαρχίας Λεμεσού (Χάρτης 6.1).



Χάρτης 6.1: Παραλίες με Γαλάζια Σημαία στην Λεμεσό
Πηγή: Blue Flag (2016) **Error! Bookmark not defined.**

Παρακάτω παρουσιάζονται ενδεικτικά μερικές από τις πιο φημισμένες παραλίες της Λεμεσού.



Εικόνα 6.4: Governor's Beach
Πηγή: All About Limassol (2016)

Η πιο δημοφιλής αμμώδης παραλία της Λεμεσού θεωρείται η Governor's Beach ή Κάλυμνος (Εικόνα 6.4), η οποία βρίσκεται 20 χλμ. ανατολικά της Λεμεσού. Έχει βραβευτεί με Γαλάζια Σημαία για την καθαρότητα των νερών της. Η πρόσβαση στην παραλία είναι πολύ εύκολη και εκεί υπάρχουν διάφορες δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα θαλάσσια σπορ, ψαροταβέρνες και χώροι διαμονής.

Μια άλλη μοναδική παραλία είναι η Κοινοτική Παραλία Παρεκκλησιάς (Εικόνα 6.5), η οποία είναι γνωστή για την πλούσια άμμο της. Είναι μια οργανωμένη παραλία με θαλάσσια σπορ, χώρους στάθμευσης και πρόσβαση αναπήρων. Στην περιοχή υπάρχουν χώροι διαμονής, εστιατόρια και άλλοι χώροι αναψυχής.



Εικόνα 6.5: Κοινοτική Παραλία Παρεκκλησιάς
Πηγή: All About Limassol (2016)

Με Γαλάζια Σημαία έχει βραβευτεί και η παραλία Αόρατοι (Εικόνα 6.6) που βρίσκεται ανατολικά της τουριστικής περιοχής Λεμεσού, κοντά στα ξενοδοχεία πέντε αστέρων Le Meridien και St. Raphael. Επιπλέον πλεονεκτήματά της, πέρα από τα πεντακάθαρα νερά της, είναι οι ναυαγοσωστικές υπηρεσίες και οι υποδομές που παρέχει στους λουόμενους.



Εικόνα 6.6: Παραλία Αόρατοι
Πηγή: All About Limassol (2016)

Αξίζει να αναφερθούν ακόμη δύο άλλες κατηγορίες παραλιών που υπάρχουν στην περιοχή.

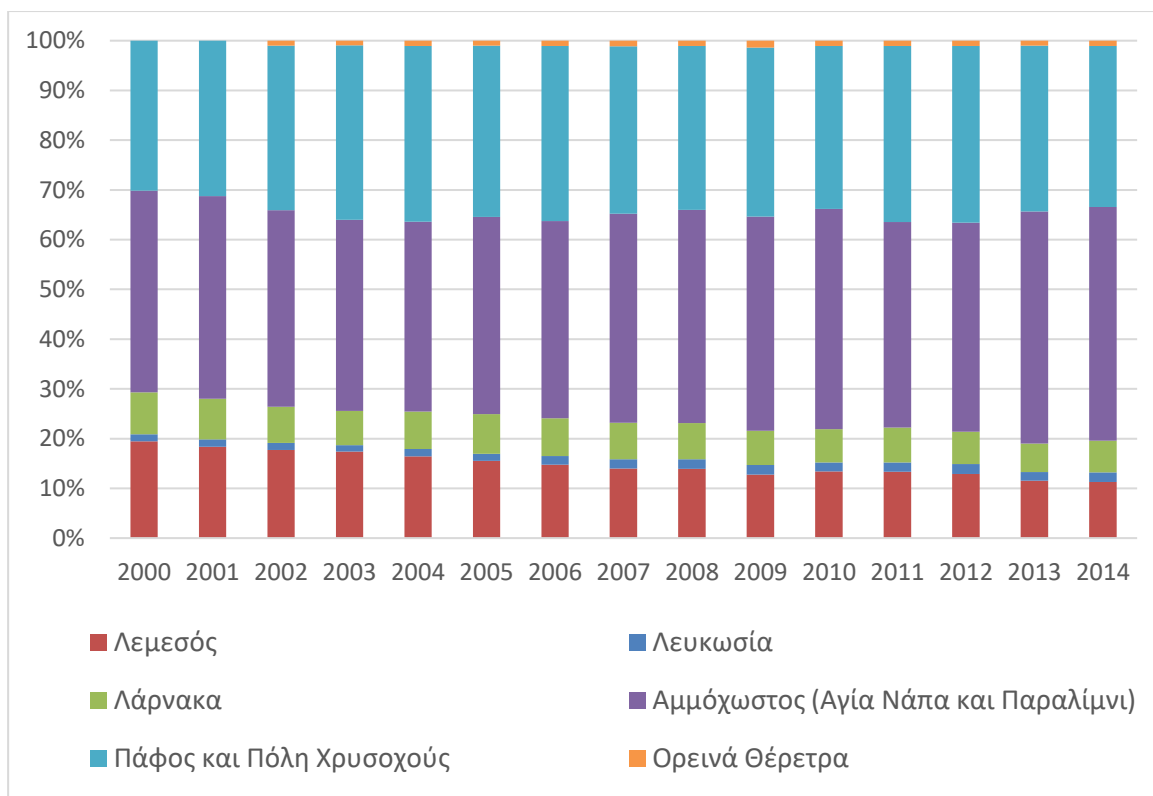
Όπως σε κάθε σύγχρονη παραλιακή Ευρωπαϊκή πόλη, έτσι και στη Λεμεσό καθορίστηκαν συγκεκριμένες παραλίες στις οποίες επιτρέπεται το λούσιμο των σκύλων. Η πρώτη είναι η παραλία Καραβόπετρα, που βρίσκεται νοτιοανατολικά της Λεμεσού, ενώ η δεύτερη, η παραλία του Πρόλιμνου, βρίσκεται δυτικά του χωριού Πισσούρι.

Μια εναλλακτική επιλογή για τους λουόμενους είναι η δεύτερη κατηγορία παραλιών, αυτές που επιτρέπουν τον γυμνισμό. Υπάρχουν δύο τέτοιες παραλίες στη Λεμεσό. Βρίσκονται σε περιοχές δύσβατες και βραχώδεις, μακριά από αδιάκριτα βλέμματα. Οι παραλίες αυτές βρίσκονται στο Πισσούρι ανατολικά της παραλίας μπροστά από το ξενοδοχείο Columbia, και κοντά στο Governor's Beach (All About Limassol, 2016).

6.2 Διαχρονικά Στοιχεία για τον Τουρισμό

Σύμφωνα με την επίσημη έκθεση του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού για το 2009-2010 (UNWTO, 2010) υπήρξε η χειρότερη χρονιά για τον τομέα του τουρισμού κατά την δεκαετία 2001-2010. Ανεπηρέαστη από την παγκόσμια κατάσταση του τουριστικού τομέα δεν θα μπορούσε να μείνει και η περιοχή Λεμεσού.

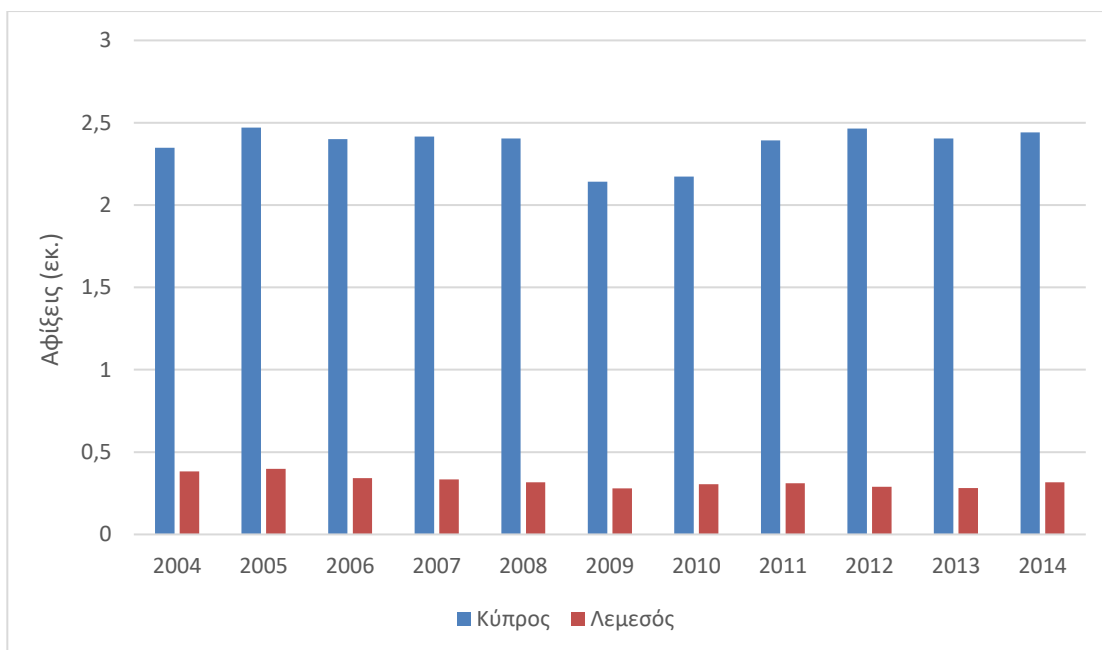
Το Διάγραμμα 6.1 παρουσιάζει τις προτιμήσεις των τουριστών για τον τόπο διαμονής τους, όταν επισκέπτονται το νησί. Παρατηρείται ότι πρώτες στην προτίμηση των τουριστών την τελευταία δεκαετία είναι η επαρχία της Αμμοχώστου και ειδικότερα η Αγία Νάπα και το Παραλίμνι, ακολουθούμενες από την Πάφο και την Πόλη Χρυσοχούς. Η Λεμεσός είναι τέταρτη στην κατάταξη, με ποσοστά προτίμησης που κυμαίνονται μεταξύ 10-15% τα τελευταία χρόνια. Από το 2004 ο αριθμός των επισκεπτών στην περιοχή μειώνεται, με εξαίρεση 2013, όπου σημείωσε μια μικρή αύξηση. Αυτό πιθανώς να οφείλεται στο γεγονός ότι η τοπική οικονομία τα τελευταία χρόνια εξειδικεύεται σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες όπως οι υπηρεσίες και η βιομηχανία.



Διάγραμμα 6.1: Κατανομή διανυκτερεύσεων ανά ποσοστό στις τουριστικές περιοχές
 Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2016ε), επεξεργασία μελετητή

Η Λεμεσός είναι η επαρχία η οποία ναι μεν δέχεται μαζικό τουρισμό, αλλά ο τουρισμός αυτός μπορεί να χαρακτηριστεί και ως ποιοτικός, καθώς την περιοχή προτιμούν οικογένειες και ζευγάρια μέσης ηλικίας. Αντίθετα οι πόλεις που προηγούνται στην κατάταξη προτιμήσεων είναι πόλεις οι οποίες έλκουν αποκλειστικά ένα είδος τουριστών. Στην Πάφο ο τουρισμός αποτελείται κυρίως από ζευγάρια και οικογένειες, ενώ στην Αγία Νάπα και το Παραλίμνι ο τουρισμός είναι μαζικός, αποτελούμενος συνήθως από νεαρά άτομα που έρχονται στην Κύπρο αποκλειστικά για διασκέδαση, καθώς οι περιοχές αυτές χαρακτηρίζονται από την έντονη νυκτερινή ζωή που προσφέρουν (οι περιοχές αυτές χαρακτηρίζονται και σαν «μικρή Μύκονος»).

Στο Διάγραμμα 6.2 εμφανίζονται αναλυτικά οι αφίξεις στην επαρχία Λεμεσού την περίοδο 2004-2014, σε σχέση με τις αφίξεις τουριστών σε ολόκληρο το νησί. Παρατηρείται ότι την δεκαετία αυτή υπήρξε πτώση στις αφίξεις του τουρισμού στην επαρχία Λεμεσού, καθώς το 2004 το 16,3% των τουριστών που είχαν επισκεφθεί το νησί διέμεναν στην Λεμεσό, ενώ το 2014 το αντίστοιχο ποσοστό μειώθηκε στο 13%.



Διάγραμμα 6.2: Αφίξεις τουριστών στην Κύπρο και στην Επαρχία Λεμεσού
Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2016α, 2015), επεξεργασία μελετητή

Στοιχεία του 2015 δείχνουν ότι η επαρχία της Λεμεσού είναι ψηλά στις προτιμήσεις τουριστών από Ρωσία, Ελλάδα, Ισραήλ, Ουκρανία, Γαλλία, Λίβανο, Ιταλία και Αμερική, οι οποίοι προτιμούν τη Λεμεσό για τις διακοπές τους αντί για άλλες περιοχές της Κύπρου, με τα ποσοστά τους να κυμαίνονται υψηλότερα από τον μέσο όρο της της χώρας (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016α).

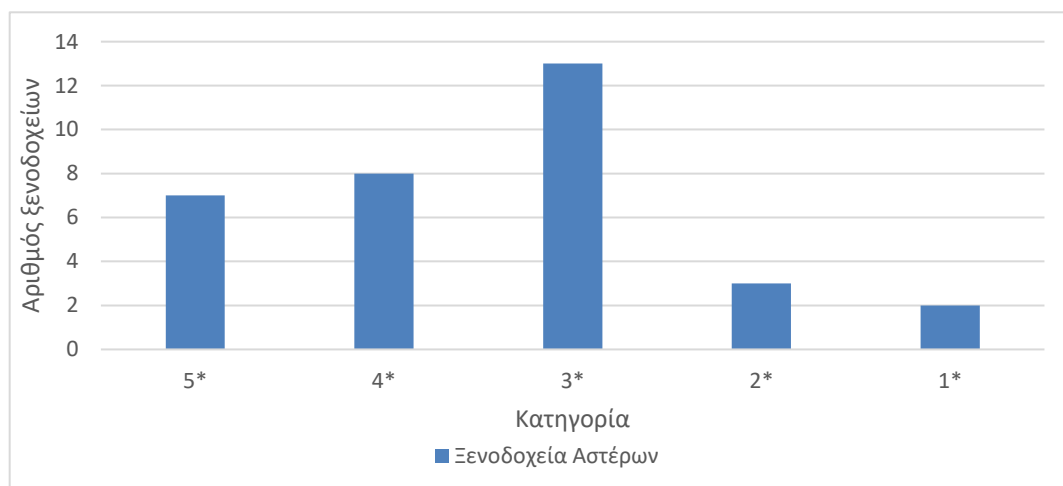
Τα στοιχεία επίσης δείχνουν ότι οι τουρίστες παραμένουν στη Λεμεσό μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα από ότι στο υπόλοιπο νησί, με τον μέσο όρο διαμονής στη Λεμεσό να είναι 12 μέρες, ενώ στο υπόλοιπο νησί είναι 10,2 μέρες. Επιπρόσθετα, τα χρήματα που ξοδεύει ένας μέσος τουρίστας στη Λεμεσό είναι περισσότερα από τον μέσο όρο για όλο το νησί, καθώς από έρευνες που έγιναν παρουσιάζεται ότι κάθε άτομο ξοδεύει 868 ευρώ κατά την διαμονή του στη Λεμεσό, ενώ ο μέσος όρος για το νησί είναι 846 ευρώ. Παρόλα αυτά, ο μέσος όρος των εξόδων των τουριστών στη Λεμεσό καθημερινά είναι 72,4 ευρώ, ενώ για όλη την Κύπρο είναι 84,5 ευρώ ημερησίως (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014α).

6.3 Προσφορά Υπηρεσιών

Η Λεμεσός έχει τη δυνατότητα και μπορεί να εξυπηρετήσει τουρίστες με διαφορετικά οικονομικά δεδομένα, καθώς υπάρχει πληθώρα επιλογών, με την ξενοδοχειακή βιομηχανία της περιοχής να είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη με

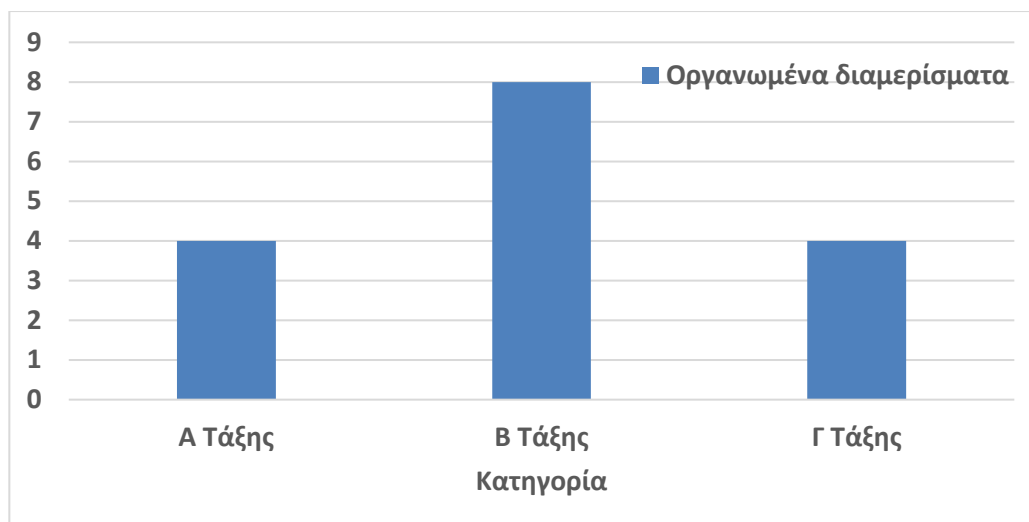
πολλές επιλογές, από ξενοδοχεία πέντε αστέρων μέχρι και απλά οικονομικά επιπλωμένα δωμάτια.

Στην επαρχία της Λεμεσού, στο σύνολο, μετά από καταγραφή του 2015, υπάρχουν 71 μονάδες ξενοδοχειακής βιομηχανίας που μπορούν να εξυπηρετήσουν τους επισκέπτες της περιοχής, με συνολικά 11.419 κλίνες. Από τις μονάδες αυτές, 7 είναι πεντάστερα ξενοδοχεία που προσφέρουν όλες τις πολυτελείς ανέσεις στους 3.396 επισκέπτες που έχουν την δυνατότητα να φιλοξενήσουν. Στην περιοχή υπάρχουν επίσης και 8 τετράστερα ξενοδοχεία, τα οποία μπορούν να φιλοξενήσουν ταυτόχρονα 2.870 επισκέπτες. Τα τρίαστερα ξενοδοχεία της Λεμεσού είναι 13 και έχουν 3.042 κλίνες. Τέλος, υπάρχουν 3 ξενοδοχεία δύο αστέρων και 2 ξενοδοχεία με ένα αστέρι, τα οποία μπορούν να φιλοξενήσουν 415 και 81 επισκέπτες αντίστοιχα. Από τις 71 ξενοδοχειακές μονάδες που καλύπτουν τις ανάγκες των επισκεπτών στην περιοχή της Λεμεσού, οι 33 είναι ξενοδοχεία με τουλάχιστον 1 αστέρι (Διάγραμμα 6.3).



Διάγραμμα 6.3: Κατηγορίες ξενοδοχείων στην Επαρχία Λεμεσού
Πηγή: Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (2015b), επεξεργασία μελετητή

Εκτός από ξενοδοχεία αστέρων, στη Λεμεσό υπάρχουν και 16 οργανωμένα διαμερίσματα, εκ των οποίων 4 είναι Α' τάξης, 8 είναι Β' τάξης και 4 είναι Γ' τάξης, με χωρητικότητα 288, 330 και 212 επισκεπτών αντίστοιχα (Διάγραμμα 6.4). Ιδιαίτερα αξιοσημείωτη είναι η μη ύπαρξη οργανωμένων διαμερισμάτων πολυτελείας στην πόλη.



Διάγραμμα 6.4: Αριθμός οργανωμένων διαμερισμάτων στην Επαρχία Λεμεσού ανά κατηγορία

Πηγή: Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού (2015b), επεξεργασία μελετητή

Επίσης στη Λεμεσό υπάρχει ένα τουριστικό χωριό με δυνατότητα χωρητικότητας 128 ατόμων. Όσο αφορά τις παραδοσιακές οικοδομές, υπάρχουν 2 ξενοδοχεία με χωρητικότητα 54 ατόμων και 4 οργανωμένα διαμερίσματα που μπορούν να φιλοξενήσουν 42 άτομα. Τουριστικές επαύλεις δεν υπάρχουν στην επαρχία Λεμεσού. Τέλος, όσο αφορά τα τουριστικά διαμερίσματα, υπάρχουν 13 με χωρητικότητα 494 ατόμων, καθώς και 1 επιπλωμένο διαμέρισμα με 42 κλίνες.

Στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας Κύπρου (2015) δείχνουν τη μεγάλη πτώση στον αριθμό των καταλυμάτων της Λεμεσού την τελευταία δεκαετία (Διάγραμμα 6.5). Η μείωση αυτή οφείλεται στην κάμψη των τουριστικών ροών που καταφθάνουν στο νησί εξ αιτίας της οικονομικής κρίσης που επηρέασε τον τομέα του τουρισμού στο νησί από το 2009. Από το 2005 μέχρι το 2009 τα τουριστικά καταλύματα μειώθηκαν σχεδόν κατά το 1/3, ενώ τα τελευταία χρόνια διατηρείται σταθερός ο αριθμός τους.



Διάγραμμα 6.5: Δυναμικότητα ξενοδοχειακής βιομηχανίας Λεμεσού κατά την δεκαετία 2005-2015

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου (2015), επεξεργασία μελετητή

6.4 Ζήτηση υπηρεσιών

Στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας Κύπρου (2016a), όπως παρουσιάζονται στην ιστοσελίδα του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού για την περίοδο Ιανουαρίου-Δεκεμβρίου 2015, καταγράφουν μία αύξηση στα ξενοδοχεία αστέρων στο σύνολό τους της τάξης του 3% στις αφίξεις από ξένους και Κύπριους τουρίστες. Συγκεκριμένα, την περίοδο αυτή τα πεντάστερα ξενοδοχεία φιλοξένησαν 105.939 τουρίστες, αριθμός κατά 7% μειωμένος σε σχέση με την ίδια περίοδο το 2014. Τα ξενοδοχεία τεσσάρων αστέρων φιλοξένησαν 110.063 άτομα και είχαν αύξηση των αφιξεών τους κατά 16%. Το ίδιο ποσοστό σε αύξηση είχαν και τα ξενοδοχεία με ένα αστέρι, καθώς φιλοξένησαν 2.478 άτομα. Τη μικρότερη αύξηση σημείωσαν τα ξενοδοχεία δύο αστέρων, τα οποία φιλοξένησαν 8.834 άτομα, αριθμός κατά 1% υψηλότερος σε σχέση με το 2014. Τα τριάστερα ξενοδοχεία δεν υπέστησαν καμία αλλαγή κατά την περίοδο 2014-2015.

Σε αντίθεση με τα ξενοδοχεία αστέρων που είχαν αύξηση το 2015, τα οργανωμένα διαμερίσματα είχαν υποστεί στο σύνολό τους μείωση 5% στις αφίξεις τους. Πιο αναλυτικά, τη μεγαλύτερη μείωση δέχθηκαν τα οργανωμένα διαμερίσματα Α' τάξης, με ποσοστό 29%, ενώ της Β' και Γ' τάξης είχαν 6% και 4% αντίστοιχα μείωση στα ποσοστά των αφιξεών τους. Κάμψη σημειώθηκε και στα τουριστικά χωριά Β' κατηγορίας, με 20% μείωση στο σύνολο των αφιξεών τους. Παράλληλα, τεράστια αύξηση σημείωσαν οι παραδοσιακοί

οικισμοί, με τα ξενοδοχεία στην κατηγορία αυτή να έχουν αύξηση 28%, ενώ τα οργανωμένα διαμερίσματα 68%.

Συνολικά στοιχεία από τα έτη 2014 και 2015 δείχνουν αύξηση της ζήτησης στα αδειοδοτημένα καταλύματα σε όλη την επαρχία Λεμεσού κατά 1,4%. Αν και το ποσοστό αυτό δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλο, είναι ενθαρρυντικό ότι η Λεμεσός έχει τη δυνατότητα να επανέλθει στην παλιά της αίγλη (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016a).

Περαιτέρω ανάλυση των στοιχείων αφίξεων καταδεικνύει ότι οι αφίξεις στη Λεμεσό από κατοίκους της Κύπρου αυξήθηκαν όσον αφορά τα ξενοδοχεία αστέρων κατά 12% το 2015, σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Μεγάλη αύξηση παρουσιάστηκε στα ξενοδοχεία 4^{ων} αστέρων, με ποσοστό 22%, ενώ στα πεντάστερα ξενοδοχεία σημειώθηκε μικρή μείωση του 1%. Στα οργανωμένα διαμερίσματα παρουσιάστηκε μείωση 3%, και πιο συγκεκριμένα σε αυτά της Β' τάξης, ενώ στα διαμερίσματα Γ' τάξης το ποσοστό των Κύπριων τουριστών παρέμεινε σταθερό. Μεγάλη αύξηση είχαν οι αφίξεις Κυπρίων στα τουριστικά χωριά, με αύξηση 667%. Το ίδιο εντυπωσιακή είναι και η αύξηση που υπήρξε στους παραδοσιακούς οικισμούς και πιο συγκεκριμένα στα οργανωμένα διαμερίσματα, με 120%. Συνολικά η τουριστική κίνηση στη Λεμεσό από Κυπρίους τουρίστες αυξήθηκε κατά 6,5% το 2015 σε σχέση με το 2014.

Παρατηρώντας τα δεδομένα από τις αφίξεις μη κατοίκων Κύπρου σε αδειοδοτημένα καταλύματα της Λεμεσού το έτος 2015, παρατηρείται μια σταθερότητα αφίξεων στα ξενοδοχεία αστέρων, με 218.272 τουρίστες. Αν και τα ξενοδοχεία με πέντε, τρία και δύο αστέρια είχαν μειωμένες αφίξεις σε σχέση με το 2014, το ποσοστό αυτό αντισταθμίστηκε κυρίως από την αύξηση κατά 101% των ξενοδοχείων με ένα αστέρι. Τα οργανωμένα διαμερίσματα και τα τουριστικά χωριά είχαν την μεγαλύτερη πτώση, με 7% και 22% αντίστοιχα. Αύξηση στις αφίξεις τους είχαν και οι παραδοσιακοί οικισμοί κατά 1.164 τουρίστες, ποσοστό 33%. Συνοψίζοντας, η επαρχία Λεμεσού το 2015 φιλοξένησε 235.137 τουρίστες από το εξωτερικό, αριθμός κατά 0,5% μειωμένος σε σχέση με το 2014.

Τα ίδια δεδομένα (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016a) δείχνουν ότι το 2015 88.755 Κύπριοι προτίμησαν την επαρχία της Λεμεσού για τις διακοπές τους, ενώ οι αντίστοιχες αφίξεις από το εξωτερικό ήταν 146.382 χιλιάδες. Τα αποτελέσματα, όσον αφορά τους Κύπριους, είναι πολύ ενθαρρυντικά για την ξενοδοχειακή βιομηχανία της περιοχής, αλλά και τα δεδομένα για τους ξένους τουρίστες δεν είναι απογοητευτικά, καθώς η μείωση είναι πολύ μικρή σε

σχέση με το 2014. Θετικό είναι ότι οι αφίξεις σε όλο το νησί όπως προαναφέρθηκε είχαν αύξηση ανάμεσα σε αυτά τα χρόνια, στοιχείο που προκαλεί συγκρατημένη αισιοδοξία σε όλους όσους ασχολούνται με τον τομέα του τουρισμού.

6.4.1 Διανυκτερεύσεις στο σύνολο σε αδειοδοτημένα καταλύματα

Οι διανυκτερεύσεις στα ξενοδοχεία αστέρων της Λεμεσού το 2015 παρέμειναν σταθερές (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016e), καθώς δεν υπήρξε καμία αλλαγή στον αριθμό τους, που ανήλθε στις 1.386.767 διανυκτερεύσεις, αριθμός ο ίδιος με το 2014. Η μόνη διαφορά είναι η επιλογή των τουριστών σε κατηγορίες ξενοδοχείων για τις διανυκτερεύσεις τους. Τα ξενοδοχεία πέντε και δύο αστέρων είχαν μείωση στον αριθμό των διανυκτερεύσεών τους κατά 8% και 10% αντίστοιχα, ενώ τα ξενοδοχεία τεσσάρων και ενός αστέρων είχαν 9% και 24% αύξηση αντίστοιχα. Τα 3άστερα ξενοδοχεία παρέμειναν σταθερά στον αριθμό των διανυκτερεύσεων. Μείωση στον αριθμό των διανυκτερεύσεων υπέστησαν και τα οργανωμένα διαμερίσματα με ποσοστό 8%, ενώ τα τουριστικά χωριά είχαν μείωση 23%. Αύξηση 27% είχαν οι παραδοσιακοί οικισμοί, με τη μεγαλύτερη να παρουσιάζεται στα παραδοσιακά ξενοδοχεία, κυρίως στις ορεινές περιοχές της επαρχίας. Στο σύνολο όμως, και οι διανυκτερεύσεις έχουν υποστεί μείωση 2% σε σύγκριση με το 2014.

Περαιτέρω ανάλυση των δεδομένων σχετικά με τον τόπο καταγωγής των τουριστών που διανυκτέρευσαν στη Λεμεσό το 2015 δείχνει τα ακόλουθα. Οι διανυκτερεύσεις Κυπρίων σε ξενοδοχεία με τουλάχιστον ένα αστέρι αυξήθηκαν κατά 15% σε σχέση με το 2014, ενώ μείωση παρατηρήθηκε στις διανυκτερεύσεις στα οργανωμένα διαμερίσματα. Τεράστια αύξηση της τάξης του 567% σημειώθηκε στις διανυκτερεύσεις των Κυπρίων σε τουριστικά χωριά, δεδομένο πολύ ενθαρρυντικό για την επαρχία. Επίσης, αύξηση 70% είχαν και οι παραδοσιακοί οικισμοί. Συνολικά, οι διανυκτερεύσεις των Κυπρίων στην επαρχία Λεμεσού αυξήθηκαν κατά 1,6% και στο σύνολό τους ήταν 140.514 διανυκτερεύσεις.

Οι διανυκτερεύσεις μη κατοίκων Κύπρου που επισκέφθηκαν τη Λεμεσό το 2015 σε ξενοδοχεία αστέρων ήταν 1.271.946, αριθμός κατά 1% μειωμένος σε σχέση με το 2014. Ακόμη, μείωση είχαν και τα οργανωμένα διαμερίσματα και τα τουριστικά χωριά, με ποσοστά 9% και 24% αντίστοιχα. Ικανοποιητική αύξηση δέχθηκαν οι παραδοσιακοί οικισμοί με 16%, και πιο συγκεκριμένα τα παραδοσιακά ξενοδοχεία είχαν 40% περισσότερες διανυκτερεύσεις από το 2014, ενώ τα οργανωμένα διαμερίσματα σε παραδοσιακούς οικισμούς είχαν

αύξηση 11%. Στο σύνολο όμως των διανυκτερεύσεων το 2015 υπήρξε μείωση 2,4% καθώς ξένοι τουρίστες διανυκτέρευσαν 1. 377.212 βράδια.

6.4.2 Καθαρή πληρότητα κλινών σε αδειοδοτημένα καταλύματα

Σχετικά με την καθαρή πληρότητα των κλινών σε αδειοδοτημένα καταλύματα στη Λεμεσό την περίοδο Ιανουαρίου-Δεκεμβρίου 2015 υπήρξε αύξηση 10,3% στα ξενοδοχεία αστέρων, σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2014. Την μεγαλύτερη αύξηση είχαν τα ξενοδοχεία ενός αστέρα με 19%, ενώ την μικρότερη τα ξενοδοχεία δύο αστέρων. Τα οργανωμένα διαμερίσματα είχαν μείωση 3,7%, με τη μεγαλύτερη να εμφανίζεται στα διαμερίσματα Α' τάξης με ποσοστό 24,2%. Μείωση υπέστησαν και τα τουριστικά χωριά της τάξης του 23,4%, ενώ οι παραδοσιακοί οικισμοί είχαν συνολική αύξηση 2,8%. Στο σύνολο όμως όλων των αδειοδοτημένων καταλυμάτων της επαρχίας η αύξηση είναι άνω του 20%, και συγκεκριμένα 22,6% αύξηση της πληρότητας σε σχέση με το 2014.

6.5 Περιβαλλοντική Διαχείριση Υποδομών Τουριστικού Τομέα στην Περιοχή της Λεμεσού

Η ραγδαία ανάπτυξη που παρατηρείται τις τελευταίες δεκαετίες σε πολλές από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, πολλές από τις οποίες προκαλούν ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στο περιβάλλον, κάνει ολοένα και πιο φανερό το γεγονός ότι η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει να έχει πρωτεύοντα ρόλο στην ανθρώπινη συνείδηση. Ο τουρισμός, σαν ένας από τους μεγαλύτερους και ταχύτερα αναπτυσσομένους τομείς της παγκόσμιας βιομηχανίας (UNWTO, 2016), ασκεί με την ανάπτυξή του τεράστιες πιέσεις στο περιβάλλον (Peeters et al., 2004), γεγονός επιζήμιο για την μελλοντική του βιωσιμότητα, αφού αυτή εξαρτάται άμεσα από τη διατήρηση του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

Στο πλαίσιο αυτό, πρόσφατα αναπτύχθηκε η έννοια του *περιβαλλοντικά υπεύθυνου τουρισμού* (sustainable tourism) (Berry and Ladkin, 1997). Αν και η έννοια του περιβαλλοντικά υπεύθυνου τουρισμού έχει πολλούς ορισμούς (βλ. Lisse, 2010; Sustainable Tourism Gateway, 2015), μπορεί γενικά να οριστεί σαν ο τουρισμός που συμβάλλει στην εξισορρόπηση μεταξύ των οικονομικών και κοινωνικο-πολιτιστικών πτυχών της ανάπτυξής του, διαδραματίζοντας ταυτόχρονα καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Έχει στόχο την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων του στην τοπική κουλτούρα, το περιβάλλον και τα τοπικά οικοσυστήματα,

διαφυλάσσοντάς τα και διασφαλίζοντας ότι θα είναι διαθέσιμα στις μελλοντικές γενεές. Με τη λειτουργία του αυτή, ο περιβαλλοντικά υπεύθυνος τουρισμός συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και εισοδήματος και την κοινωνική και οικονομική συνοχή.

Αποσκοπώντας στη δημιουργία μιας καλύτερης εικόνας της παρούσας κατάστασης στον τουριστικό τομέα της Λεμεσού, όσο αφορά τις βιώσιμες πρακτικές, όπως αυτές καθορίζονται από την έννοια του περιβαλλοντικά υπεύθυνου τουρισμού, στο στάδιο αυτό η μελέτη διερεύνησε τον βαθμό υιοθέτησης των πρακτικών αυτών από τις τοπικές ξενοδοχειακές μονάδες με τη βοήθεια ενός ερωτηματολογίου που αποσκοπεί να συλλέξει κατάλληλες πληροφορίες από τις μονάδες αυτές.

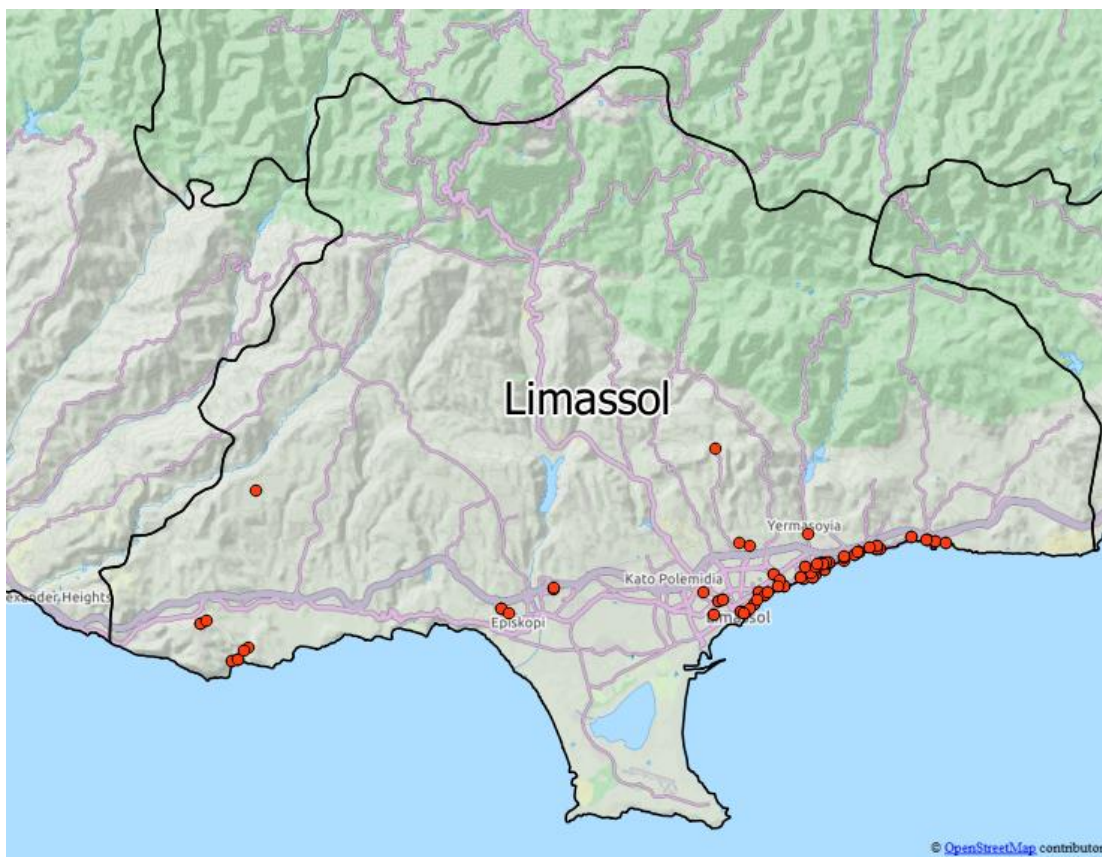
Συγκεκριμένα συλλέχθηκαν πληροφορίες από τις ξενοδοχειακές μονάδες σχετικά με το μέγεθός τους (αριθμός δωματίων), το έτος κατασκευής και κατά πόσο είναι πιστοποιημένα από οποιοδήποτε διεθνές σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης (όπως αυτά έχουν περιγραφεί στο Κεφάλαιο 2). Διερευνήθηκαν επίσης τα διάφορα χαρακτηριστικά των κτιριακών υποδομών των ξενοδοχειακών μονάδων, που έχουν ως στόχο την πράσινη λειτουργία, όπως η ύπαρξη θερμομονωτικού κελύφους και διπλών παραθύρων. Τέλος, διερευνήθηκαν οι διάφορες δράσεις των μονάδων για την προστασία και βιωσιμότητα του περιβάλλοντος, όπως η εξοικονόμηση ενέργειας (μέσω π.χ. καρτών-κλειδιά, ανιχνευτών κίνησης, θερμοστατών), νερού (μέσω αξιοποίησης βρόχινου νερού, πληροφόρησης των τουριστών κ.ά.) και μείωσης των απορριμμάτων τους (μέσω ανακύκλωσης και κομποστοποίησης).

Το ερωτηματολόγιο βασίστηκε στα αντίστοιχα ερωτηματολόγια από τις διπλωματικές εργασίες των Καψάσκη (2013) και Κατωπόδη (2014). Έγιναν μικρές διαφοροποιήσεις¹ ως προς το περιεχόμενο για την προσαρμογή του στα κυπριακά δεδομένα, και προστέθηκε ερώτηση για την πιστοποίηση ή όχι των ξενοδοχειακών μονάδων από διεθνή συστήματα πιστοποίησης.

Με βάση δεδομένα του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού (ΚΟΤ), δημιουργήθηκε μια λίστα όλων των ξενοδοχειακών μονάδων της παραλιακής αλλά και της ευρύτερης περιοχής της Λεμεσού, που περιείχε συνολικά 71

¹ Το ερωτηματολόγιο στην τελική του μορφή παρουσιάζεται στον Πίνακα 1 του Παραρτήματος.

ξενοδοχεία² (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016f). Τα ξενοδοχεία που συμπεριλήφθηκαν στη λίστα μπορούν να φανούν στο Χάρτη 6.2 και βρίσκονται χωροθετημένα στο παράκτιο τμήμα, όπου βρίσκεται σχεδόν το σύνολο των ξενοδοχειακών υποδομών της περιοχής της Λεμεσού.



Χάρτης 6.2: Το σύνολο των ξενοδοχειακών μονάδων στην επαρχία Λεμεσού που συμπεριλήφθηκαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας
Πηγή: Ο χάρτης δημιουργήθηκε με τη χρήση QGISv2.16.2 (2016) και δεδομένα χαρτών OpenStreetMap (2016)

Σε πρώτη φάση, τον Ιούνιο του 2016, το ερωτηματολόγιο στάλθηκε ηλεκτρονικά μέσω email στη λίστα ξενοδοχείων της Λεμεσού. Η διανομή του έγινε με μορφή ηλεκτρονικής φόρμας Google Form, που επιτρέπει την εύκολη δημιουργία ερωτηματολογίων στο διαδίκτυο, και άμεση συγκέντρωση των αποτελεσμάτων (Google Forms, 2016).

Κατά την πρώτη αυτή φάση συγκεντρώθηκαν συνολικά 18 απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο, ποσοστό μόλις 25% των συνολικών ερωτηματολογίων που είχαν αποσταλεί.

² Η λίστα των ξενοδοχείων παρουσιάζεται στον Πίνακα 3 του Παραρτήματος.

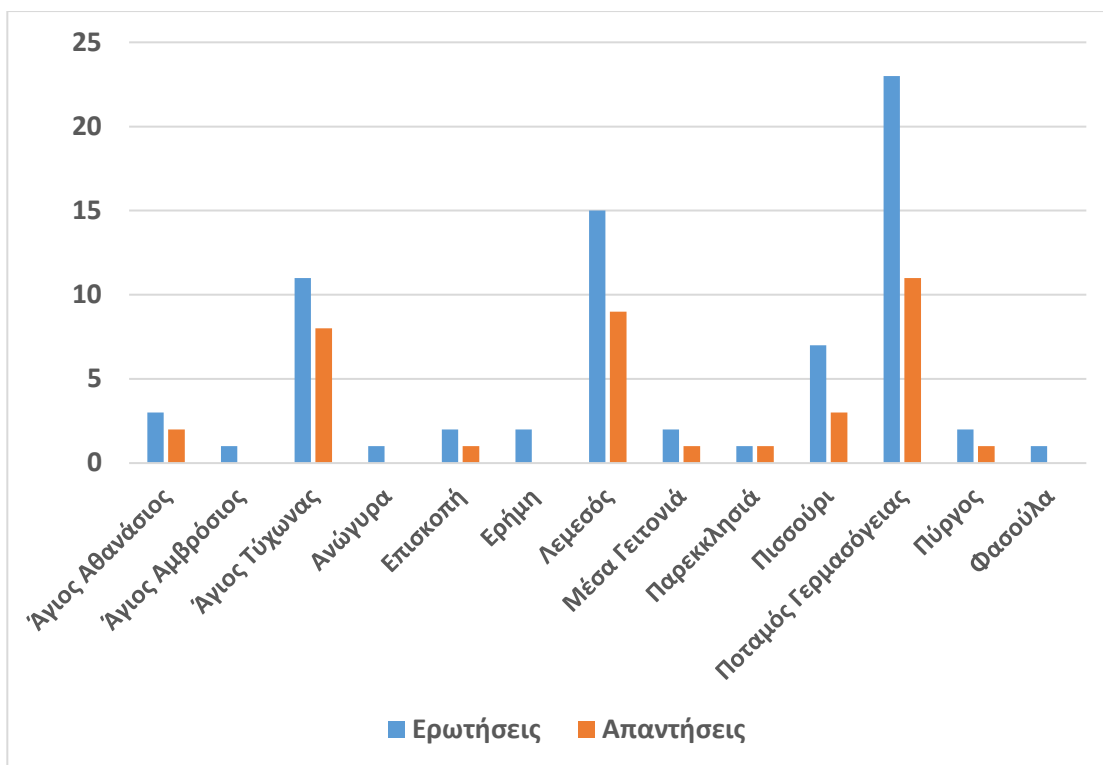
Σε δεύτερη φάση, τον Ιούλιο του 2016, έγινε προσπάθεια συγκέντρωσης περισσότερων απαντήσεων. Στάλθηκε μία ακόμα υπενθύμιση για συμπλήρωση του ερωτηματολογίου μέσω email. Περαιτέρω προσπάθεια έγινε επιτόπου, μέσω τηλεφωνικών συνεντεύξεων και προσωπικών επισκέψεων σε ξενοδοχεία που δεν είχαν ανταποκριθεί στην πρώτη φάση.

Η δεύτερη αυτή προσπάθεια αυτή συγκέντρωσε 19 επιπλέον απαντήσεις, φέρνοντας τον συνολικό αριθμό σε 37 απαντήσεις, ποσοστό 52% των 71 συνολικά ξενοδοχειακών μονάδων της Λεμεσού στα οποία είχε αποσταλεί το ερωτηματολόγιο. Στον Πίνακα 6.1 και στο Διάγραμμα 6.6 φαίνονται τα ποσοστά απαντήσεων ανά περιοχή της Λεμεσού. Στον Χάρτη 6.3 φαίνονται τα 37 ξενοδοχεία τα οποία ανταποκρίθηκαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας. Η πλειοψηφία τους βρίσκεται στο παραλιακό μέτωπο της επαρχίας της Λεμεσού, δείχνοντας τη χωρική συνέχειά τους, με τα υπόλοιπα στις δυτική άκρη της επαρχίας. Τα δεδομένα που συλλέγηκαν παρουσιάζονται στην ακατέργαστή τους μορφή στον Πίνακα 2 του Παραρτήματος.

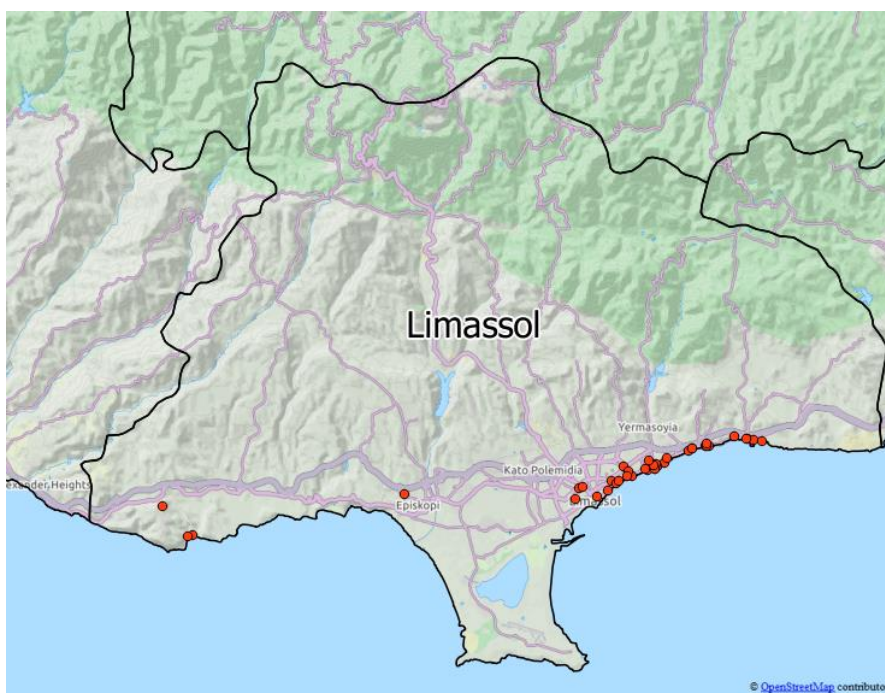
Περιοχή	Σταθθέντα	Απαντήσεις	Ποσοστό απαντήσεων
Άγιος Αθανάσιος	3	2	67%
Άγιος Αμβρόσιος	1	0	0%
Άγιος Τύχωνας	11	8	73%
Ανώγυρα	1	0	0%
Επισκοπή	2	1	50%
Ερήμη	2	0	0%
Λεμεσός	15	9	60%
Μέσα Γειτονιά	2	1	50%
Παρεκκλησιά	1	1	100%
Πισσούρι	7	3	43%
Ποταμός Γερμασόγειας	23	11	48%
Πύργος	2	1	50%
Φασούλα	1	0	0%

Πίνακας 6.1: Αριθμός αποσταθθέντων ερωτηματολογίων και απαντήσεων ανά περιοχή της επαρχίας Λεμεσού

Πηγή: Επεξεργασία ερωτηματολογίων από μελετητή



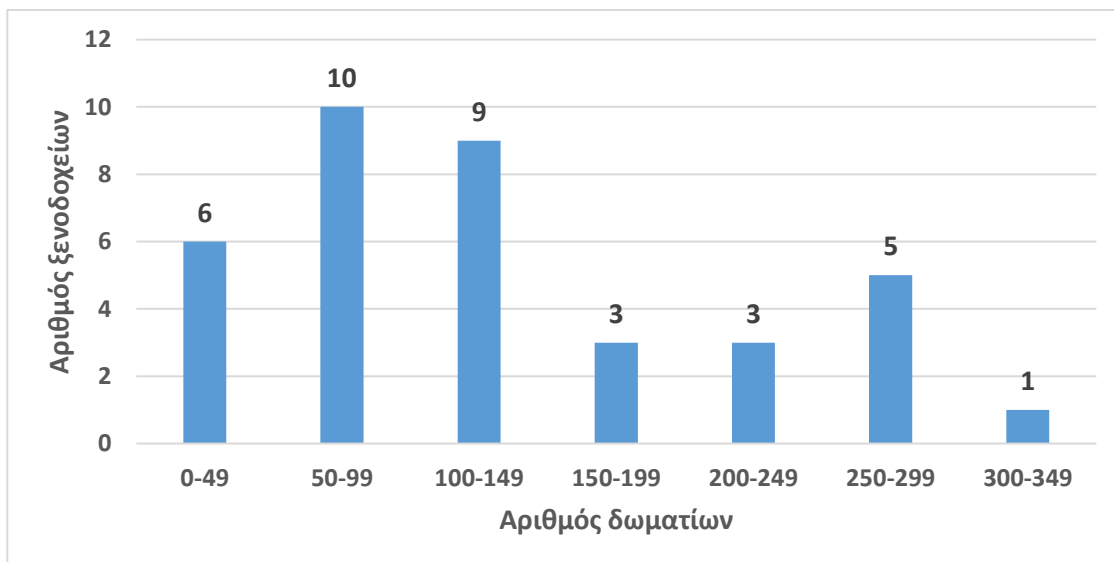
Διάγραμμα 6.6: Αποσταλθέντα ερωτηματολόγια και απαντήσεις ανά περιοχή της επαρχίας Λεμεσού
 Πηγή: Επεξεργασία ερωτηματολογίων από μελετητή



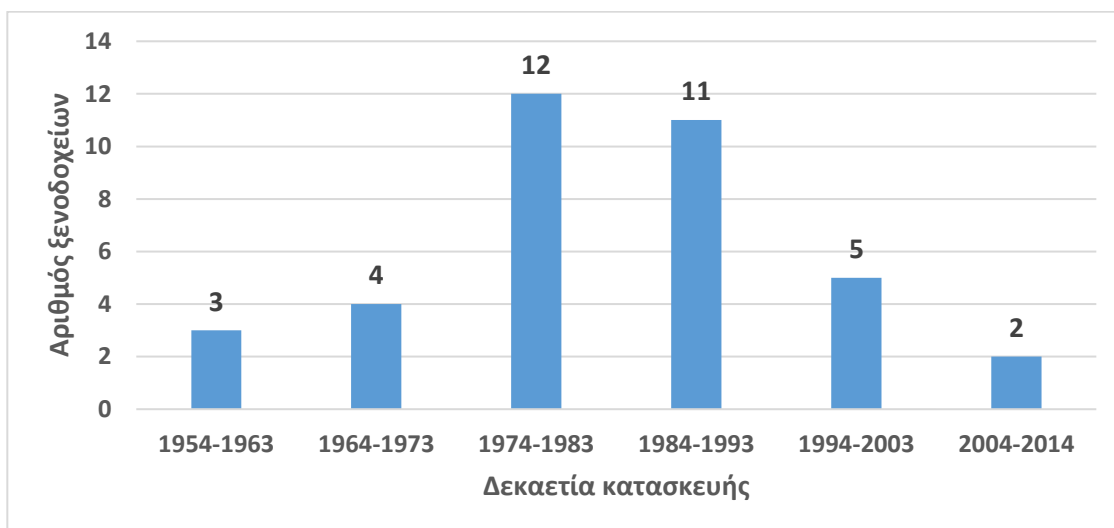
Χάρτης 6.3: Τα 37 ξενοδοχεία που ανταποκρίθηκαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας
 Πηγή: Ο χάρτης δημιουργήθηκε με τη χρήση QGISv2.16.2 (2016) και δεδομένα χαρτών OpenStreetMap (2016)

6.5.1 Πληροφορίες ξενοδοχειακών επιχειρήσεων

Στο πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου οι ξενοδοχειακές μονάδες ρωτήθηκαν για βασικές πληροφορίες των υποδομών τους, όπως όνομα, θέση, και μέγεθος (αριθμός δωματίων). Ανάλυση των αποτελεσμάτων φαίνεται στα Διαγράμματα 6.7 και 6.8.



Διάγραμμα 6.7: Κατανομή των ξενοδοχειακών μονάδων με βάση τον αριθμό δωματίων τους
Πηγή: Επεξεργασία ερωτηματολογίων από μελετητή



Διάγραμμα 6.8: Αριθμός ξενοδοχειακών μονάδων ανά δεκαετία κατασκευής
Πηγή: Επεξεργασία ερωτηματολογίων από μελετητή

Τα στοιχεία στο Διάγραμμα 6.7 δείχνουν ότι τα περισσότερα ξενοδοχεία της Λεμεσού που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο έχουν μικρό ως μέτριο αριθμό δωματίων, με 25 από αυτά (68%) να έχουν λιγότερα από 150 δωμάτια.

Όπως ήταν αναμενόμενο, τα στοιχεία για την περίοδο κατασκευής των ξενοδοχειακών μονάδων στο Διάγραμμα 6.8 αντικατοπτρίζουν την Κυπριακή πραγματικότητα – το μεγαλύτερο μέρος τους (23 ξενοδοχεία, 62%) έχουν κατασκευαστεί τις δύο δεκαετίες (1974-1983, 1984-1993) μετά την Τούρκικη εισβολή του 1974, όταν δόθηκε μεγάλη έμφαση στην ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος του νησιού. Τις επόμενες δύο δεκαετίες, 1994-2003 (14%) και 2004-2014 (5%), οι κατασκευές ξενοδοχείων ήταν πολύ πιο περιορισμένες, γεγονός που πιθανόν οφείλεται στη σταθεροποίηση του αριθμού των αφίξεων μετά το 1990 (Διάγραμμα 1.1). Μόλις 7 από τα ξενοδοχεία (19%) που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο είχαν ήδη κατασκευαστεί πριν από το 1974.

Γενικά, τα στοιχεία δείχνουν ότι η πλειονότητα των ξενοδοχείων (30 ξενοδοχεία ή το 81% του συνόλου) κατασκευάστηκαν την περίοδο πριν το 1993, μια περίοδο με μικρή έμφαση στη βιώσιμη διαχείριση και τις «πράσινες» κατασκευαστικές πρακτικές, αφήνοντας μεγάλα περιθώρια βελτίωσης.

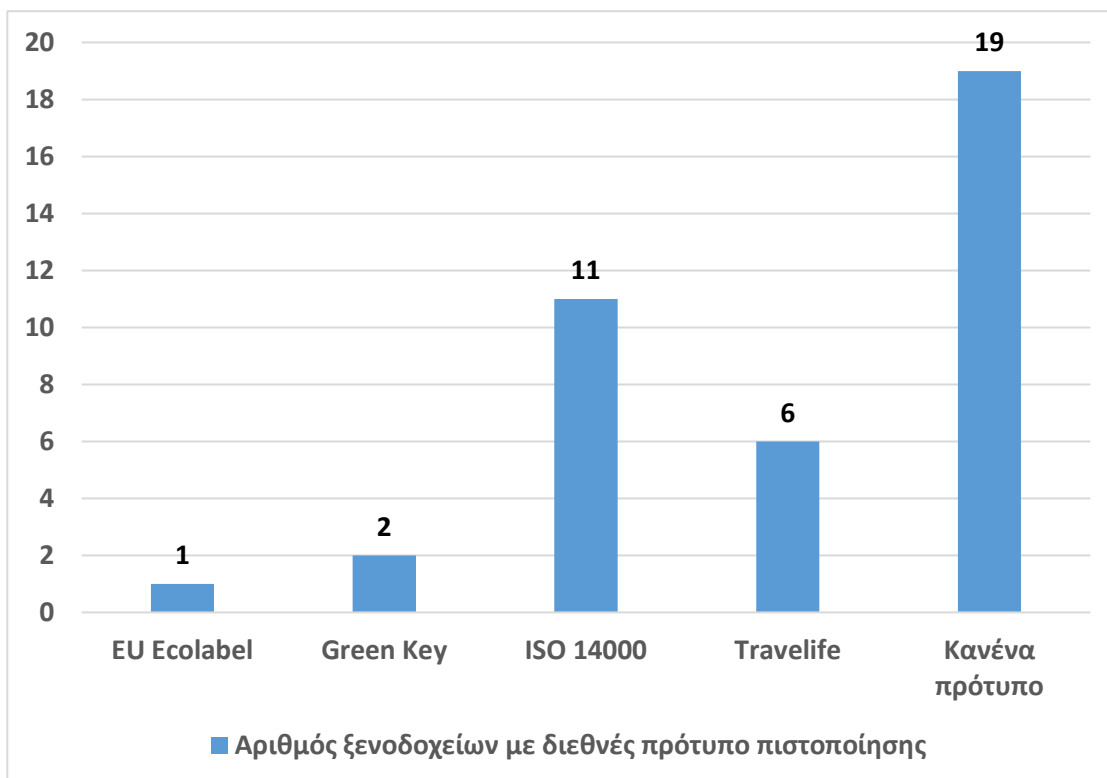
6.5.2 Διεθνή πρότυπα πιστοποίησης

Τα ξενοδοχεία που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο ανέφεραν ότι κατέχουν διάφορες πιστοποιήσεις από διεθνή πρότυπα, και συγκεκριμένα από τα EU Ecolabel, Green Key, ISO 14000 και Travelife. Στο Διάγραμμα 6.9 φαίνεται η κατανομή ξενοδοχείων σε κάθε πρότυπο.

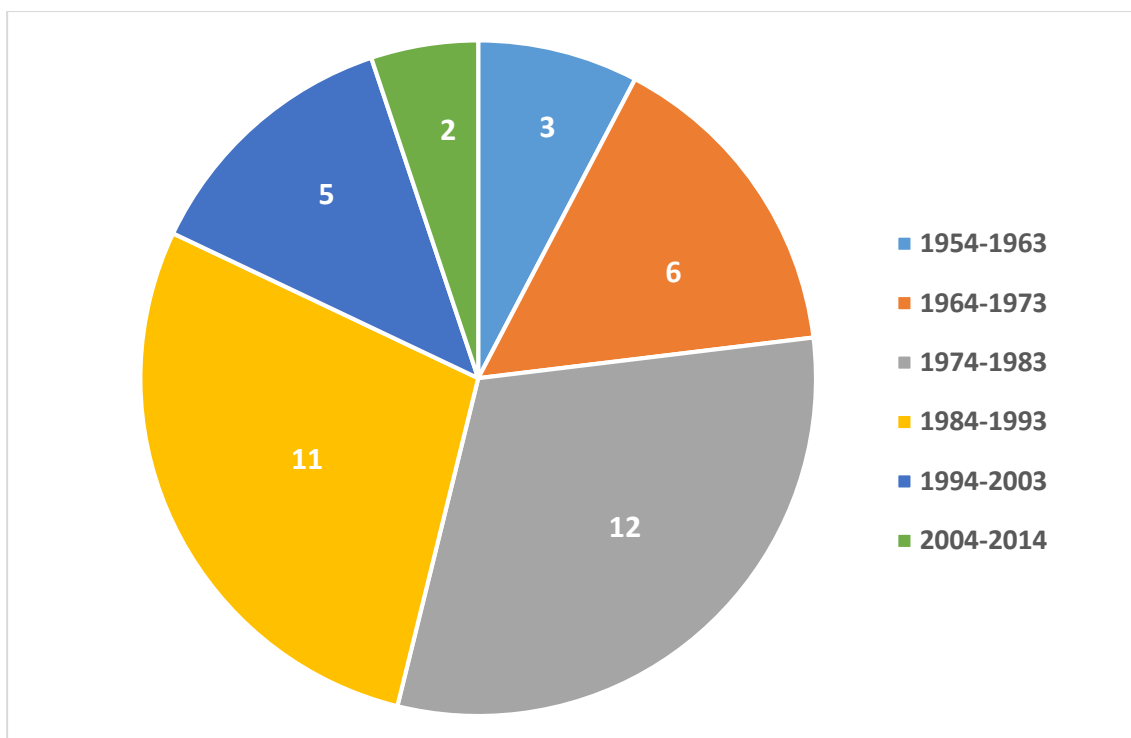
Αξίζει να σημειωθεί ο αριθμός ξενοδοχείων που δεν έχουν καμία πιστοποίηση από διεθνή πρότυπα φτάνει τα 19 ξενοδοχεία ή το 51% του συνόλου (Διάγραμμα 6.9). Η πιο δημοφιλής πιστοποίηση στα υπόλοιπα ξενοδοχεία είναι το ISO 14000, το οποίο κατέχουν 28% των ξενοδοχείων. Ακολουθούν το Travelife με 15%, το Green Key με 5% και το EU Ecolabel με 3%. Μόνο ένα από τα ξενοδοχεία είχαν περισσότερες από μια πιστοποίηση, το ξενοδοχείο *The Royal Apollonia* που διέθετε τις πιστοποιήσεις Green Key, ISO 14000 και Travelife, ενώ όλα τα υπόλοιπα είχαν μόνο μια πιστοποίηση το καθένα.

Τα στοιχεία του Διαγράμματος 6.10 δείχνουν, φαινομενικά, ότι τα ξενοδοχεία που έχουν κατασκευαστεί τις δεκαετίες 1964-1973, 1974-1983 και 1984-1993 κατέχουν μεγαλύτερο αριθμό προτύπων πιστοποίησης σε σχέση με τις

υπόλοιπες δεκαετίες. Αυτό όμως είναι αναμενόμενο, αφού στις δεκαετίες αυτές κατασκευάστηκαν περισσότερα ξενοδοχεία (Διάγραμμα 6.11). Περαιτέρω ανάλυση, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 6.12, δείχνει ότι τα ποσοστά των ξενοδοχείων που έχουν πιστοποιηθεί με διεθνή πρότυπα στην κάθε δεκαετία κυμαίνονται περίπου στα ίδια επίπεδα (μεταξύ 33% και 67%), δείχνοντας ότι η δεκαετία κατασκευής δεν διαδραματίζει τόσο ρόλο, όσο η θέληση των επιχειρηματιών ξενοδόχων για επιδίωξη πιστοποιήσεων. Και σε αυτή την περίπτωση φαίνεται ότι υπάρχουν μεγάλα περιθώρια βελτίωσης.

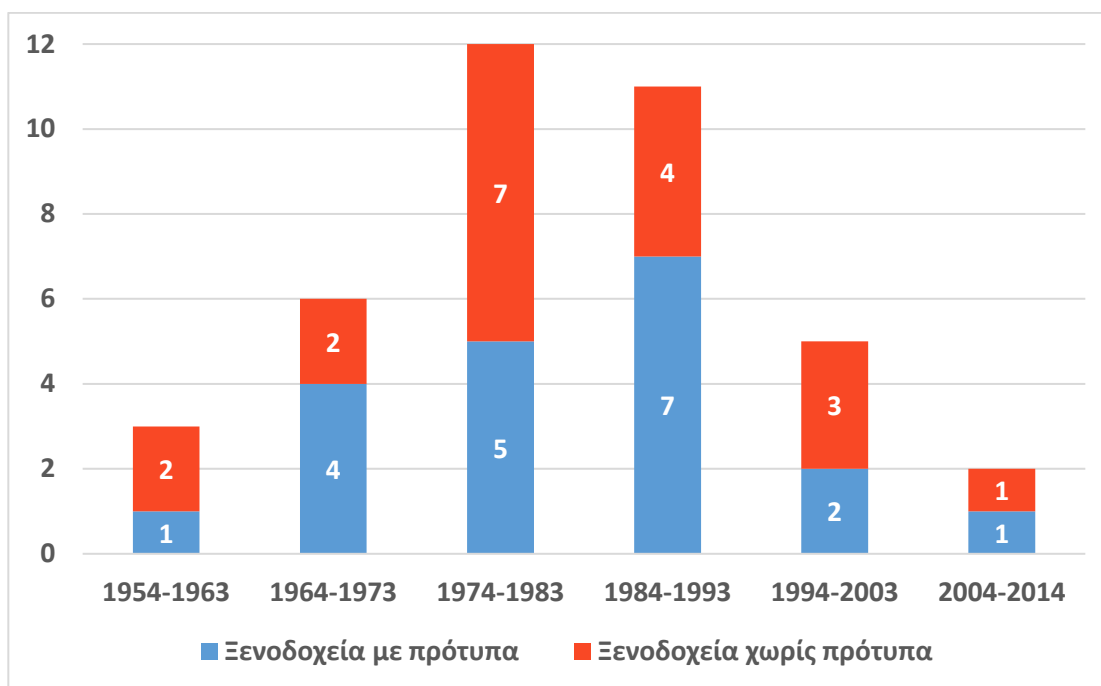


Διάγραμμα 6.9: Αριθμός ξενοδοχείων στην περιοχή της Λεμεσού που κατέχουν διεθνή πρότυπα πιστοποίησης (Σημείωση: το άθροισμα του αριθμού ξενοδοχείων υπερβαίνει τα 37 επειδή ένα ξενοδοχείο κατείχε περισσότερα από ένα πρότυπα)
Πηγή: Επεξεργασία ερωτηματολογίων από μελετητή



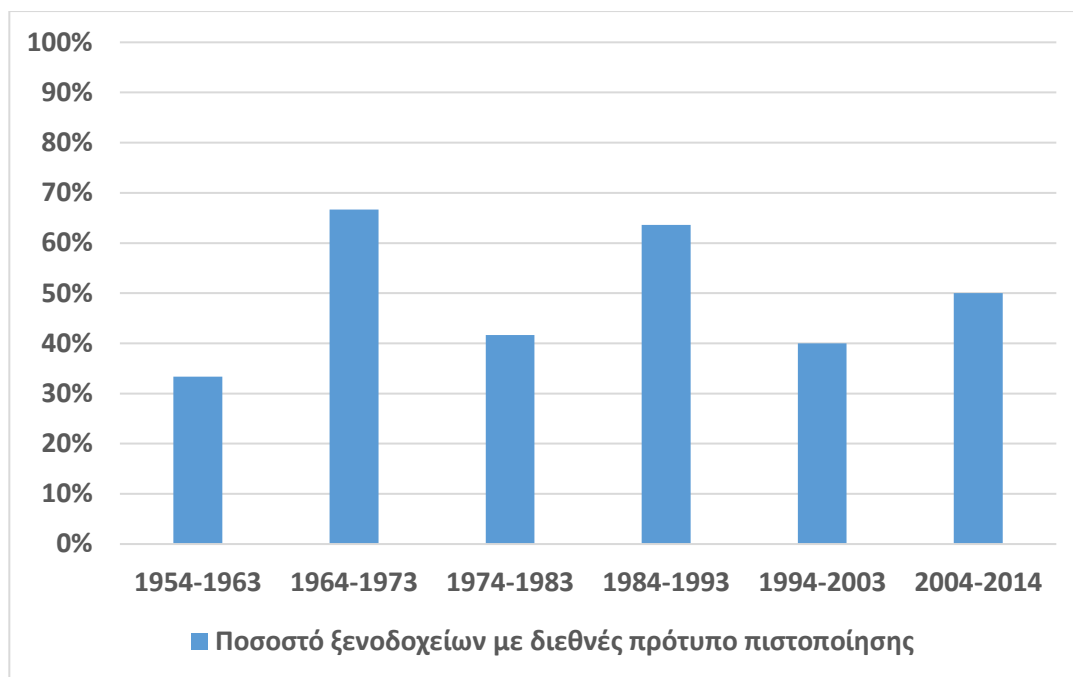
Διάγραμμα 6.10: Αριθμός προτύπων που έχουν απονεμηθεί σε ξενοδοχεία ανά δεκαετία κατασκευής τους

Πηγή: Επεξεργασία ερωτηματολογίων από μελετητή



Διάγραμμα 6.11: Αριθμός ξενοδοχείων με ή χωρίς πρότυπα πιστοποίησης ανά δεκαετία κατασκευής

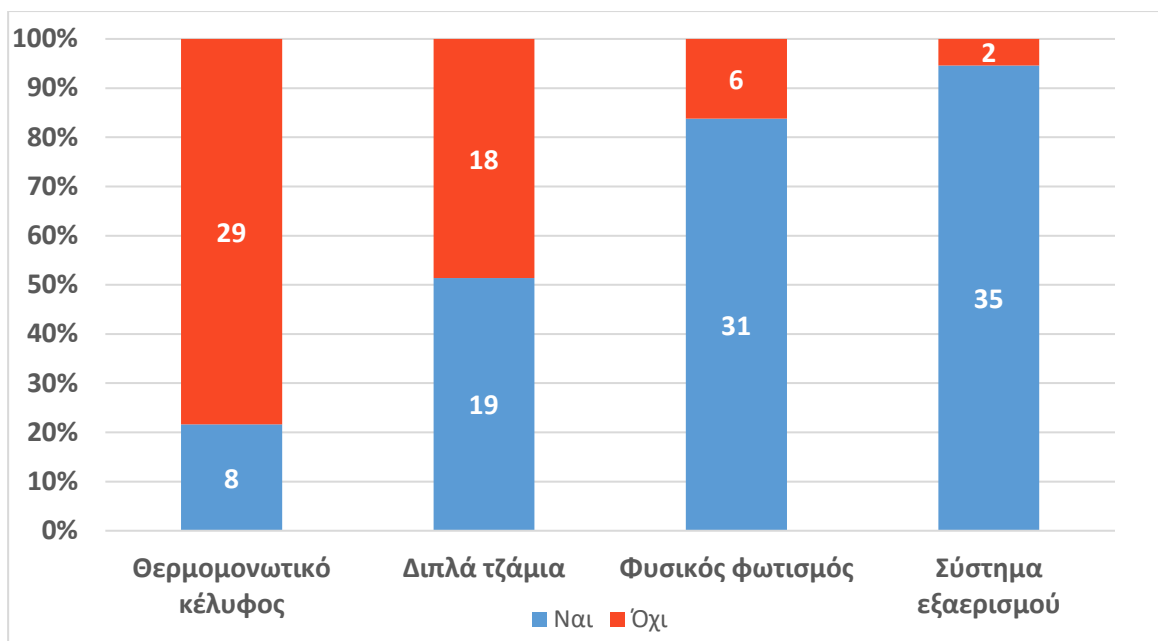
Πηγή: Επεξεργασία ερωτηματολογίων από μελετητή



Διάγραμμα 6.12: Ποσοστό ξενοδοχείων που κατέχουν ένα ή περισσότερα διεθνή πρότυπα πιστοποίησης, ανά δεκαετία κατασκευής τους
Πηγή: Επεξεργασία ερωτηματολογίων από μελετητή

6.5.3 Χαρακτηριστικά ξενοδοχειακών υποδομών

Στην ενότητα αυτή του ερωτηματολογίου, οι ξενοδοχειακές μονάδες ρωτήθηκαν για την ύπαρξη ή μη θερμομονωτικού κελύφους, διπλών παραθύρων, χρήση φυσικού φωτισμού και ύπαρξη συστήματος εξαερισμού. 3 μονάδες (8%) απάντησαν θετικά στην ύπαρξη μόνο ενός χαρακτηριστικού, 17 (46%) μονάδες στην ύπαρξη 2 χαρακτηριστικών, 12 μονάδες (32%) στην ύπαρξη 3 χαρακτηριστικών και μόνο 5 μονάδες (14%) στην ύπαρξη και των 4 χαρακτηριστικών.



Διάγραμμα 6.13: Ποσοστό ύπαρξης ή μη συγκεκριμένων οικοδομικών χαρακτηριστικών στις ερωτηθείσες ξενοδοχειακές μονάδες
Πηγή: Επεξεργασία ερωτηματολογίων από μελετητή

Το Διάγραμμα 6.13 παρουσιάζει την κατάσταση ύπαρξης ή μη συγκεκριμένων οικοδομικών χαρακτηριστικών στις ξενοδοχειακές μονάδες που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο. Σημειώνονται τα ακόλουθα:

- Μόνο το 21,6% των μονάδων έχει θερμομονωτικό κέλυφος, στοιχείο που συνεπάγεται σημαντικές απώλειες ενέργειας κάθε χρόνο.
- Διπλά τζάμια έχουν μόνο 51,3% των μονάδων, που οδηγεί σε απώλειες ενέργειας, με μεγάλο περιθώριο βελτίωσης.
- Η πλειοψηφία των μονάδων χρησιμοποιεί φυσικές πηγές για το φωτισμό του χώρου κατά τη διάρκεια της μέρας (83,7%) και έχουν συστήματα εξαερισμού (94,6%).

Περαιτέρω ανάλυση των απαντήσεων δείχνει ότι παλαιότερες μονάδες είναι πιο πιθανό να μην έχουν μερικά ή όλα τα υπό μελέτη χαρακτηριστικά, όπως φαίνεται στον Πίνακα 6.2. Η ύπαρξη ή μη θερμομονωτικού κελύφους φαίνεται να επηρεάζεται ιδιαίτερα από το έτος κατασκευής της μονάδας, με μόνο 4 μονάδες (11%) που κατασκευάστηκαν πριν το 1994 να έχουν θερμομονωτικό κέλυφος. Σε μικρότερο βαθμό, το ίδιο παρατηρείται και στην περίπτωση των διπλών τζαμιών και της χρήσης φυσικού φωτισμού, ενώ σύστημα εξαερισμού έχει η πλειονότητα των μονάδων, ανεξάρτητα από τον χρόνο κατασκευής.

Έτος κατασκευής	Θερμομονωτικό κέλυφος	Διπλά τζάμια	Φυσικός φωτισμός	Σύστημα εξαερισμού
1954-1963	0%	67%	67%	100%
1964-1973	0%	50%	100%	100%
1974-1983	17%	42%	92%	92%
1984-1993	18%	55%	82%	100%
1994-2003	60%	40%	60%	80%
2004-2014	50%	100%	100%	100%

Πίνακας 6.2: Ταξινόμηση ξενοδοχειακών μονάδων με βάση τα οικοδομικά χαρακτηριστικά και την περίοδο κατασκευής τους
 Πηγή: Επεξεργασία ερωτηματολογίων από μελετητή

6.5.4 Δράσεις επιχειρήσεων

Το τελευταίο τμήμα του ερωτηματολογίου, που είχε σκοπό τη μελέτη του βαθμού υιοθέτησης από τις ερωτηθέντες ξενοδοχειακές μονάδες δράσεων για την προστασία του περιβάλλοντος, αποτελείτο από 20 ξεχωριστές ερωτήσεις (βλ. Παράρτημα για τις ερωτήσεις). Η κάθε ερώτηση αφορούσε μια διαφορετική πιθανή δράση, με κύριο άξονα πρακτικές όπως μείωση κατανάλωσης ηλεκτρική ενέργειας και νερού, ανακύκλωση απορριμμάτων και κομποστοποίηση, καθώς και χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Οι μονάδες είχαν την δυνατότητα απάντησης «Ναι» ή «Όχι» στο κατά πόσο έχουν υιοθετήσει την υπό εξέταση δράση, ή «Άλλο», με τη δυνατότητα περαιτέρω επεξήγησης. Τα τελικά αποτελέσματα του μέρους αυτού του ερωτηματολογίου φαίνονται παραστατικά στα Διαγράμματα 6.14 και 6.15.

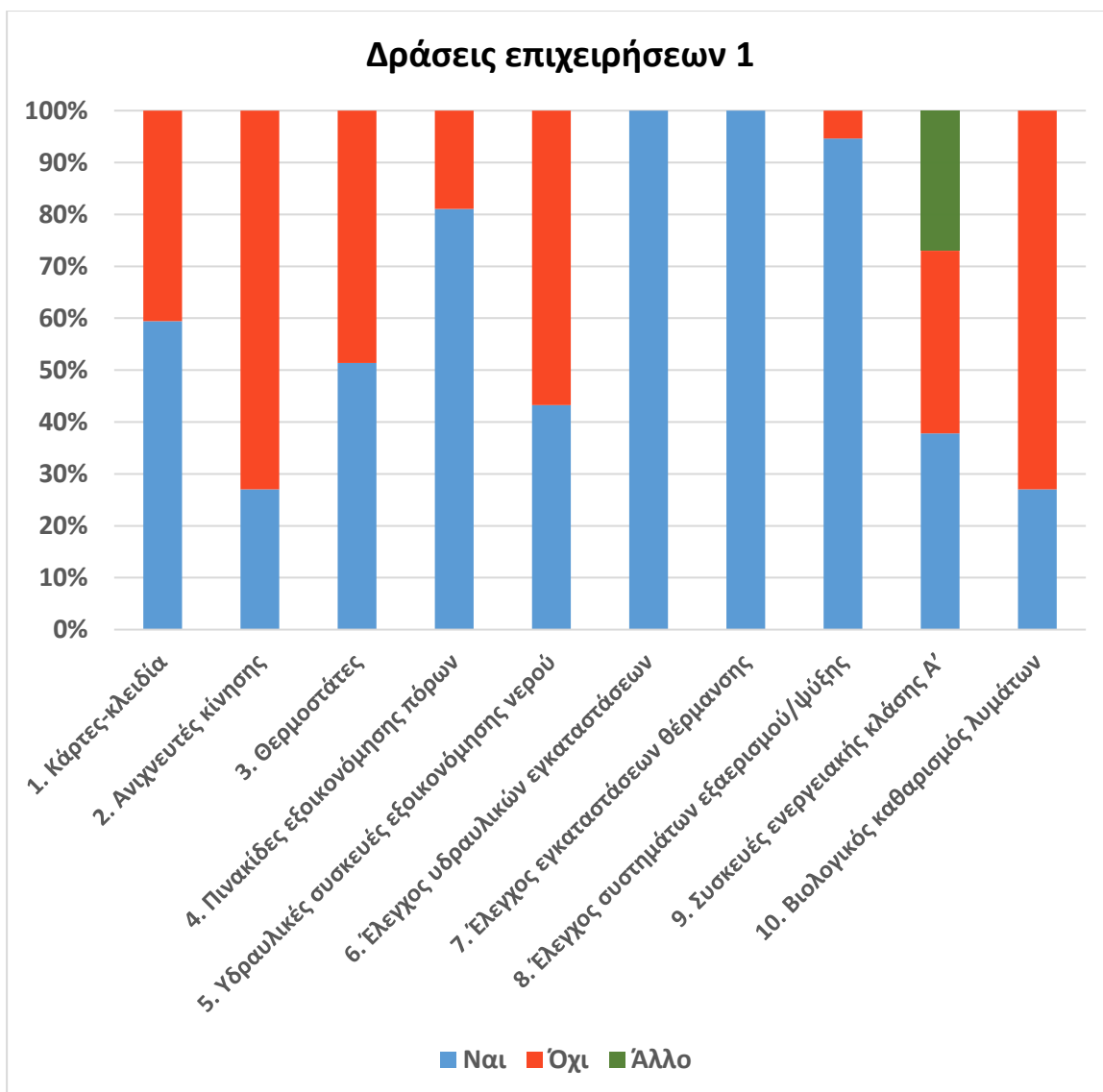
Αξίζει να αναφερθούν τα ακόλουθα:

- Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι 15 από τις 37 ξενοδοχειακές μονάδες (40,5%) απάντησαν ότι δεν κάνουν χρήση καρτών-κλειδιών για την αποτελεσματική διαχείριση της ηλεκτρικής ενέργειας στα ενοικιαζόμενα δωμάτιά τους. Και αυτό παρά το γεγονός ότι τέτοιου είδους κάρτες-κλειδιά χρησιμοποιούνται εδώ και περισσότερες από 3 δεκαετίες (Sornes, 1979). Η μη χρήση τέτοιων μηχανισμών εξοικονόμησης ηλεκτρικής ενέργειας ενδέχεται να οδηγεί σε άσκοπες σπατάλες.
- Επίσης, το 73% των μονάδων απάντησαν αρνητικά στην ερώτηση για χρήση ηλεκτρονικών ανιχνευτών κίνησης στα δωμάτια με σκοπό την

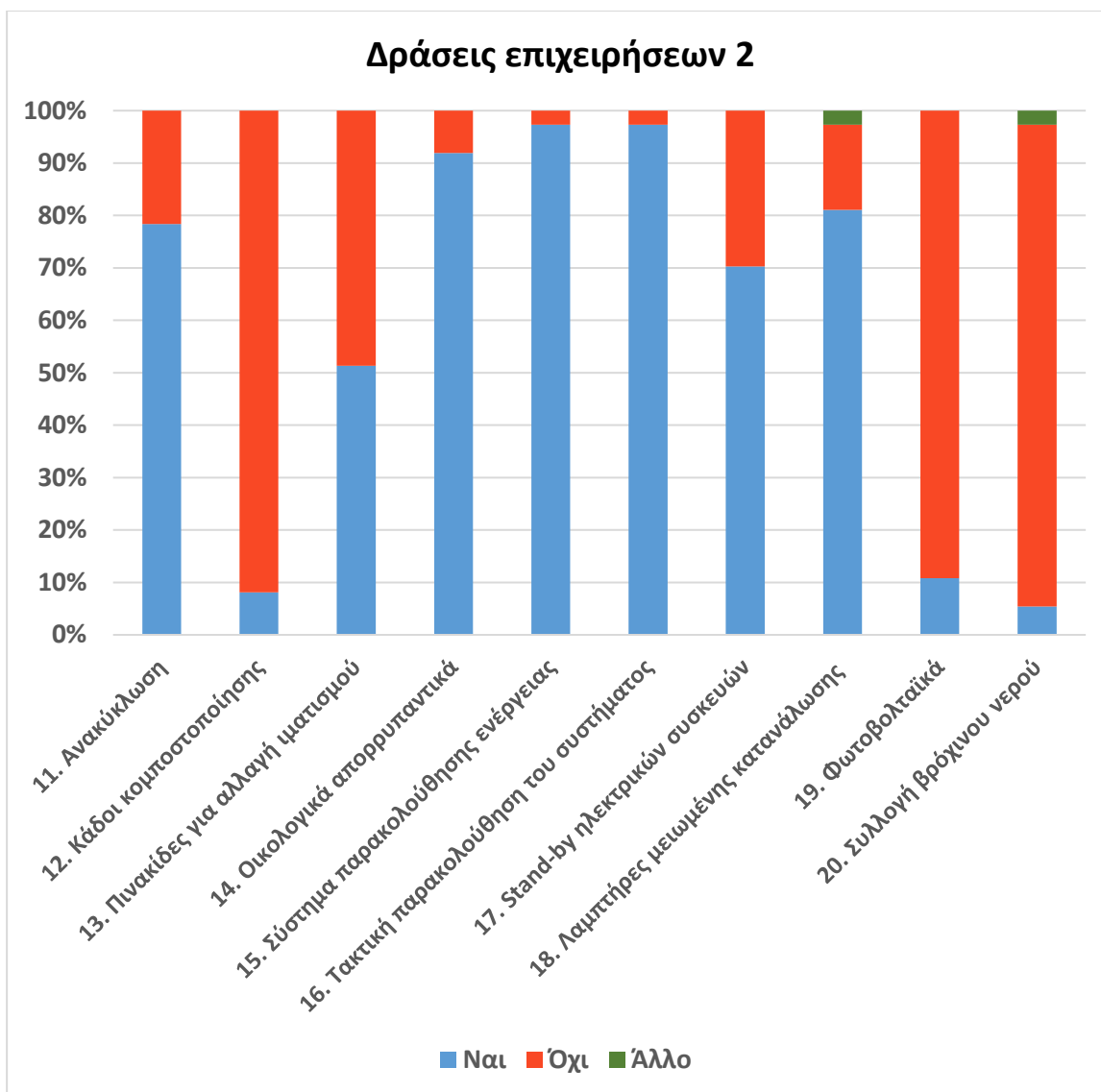
μείωση της άσκοπης λειτουργίας ηλεκτρικών συσκευών, όταν δεν υπάρχει κανείς σε αυτά.

- Σε σχέση με τη χρήση θερμοστατών για έλεγχο και διακοπή λειτουργίας συστημάτων κλιματισμού, μόνο οι μισές μονάδες απάντησαν θετικά για τη χρήση τους (51,3%).
- Ένα μεγάλο ποσοστό των μονάδων (81%) συμμορφώνεται με την ανάρτηση σε εμφανή σημεία πινακίδων με οδηγίες για εξοικονόμηση ενέργειας και νερού, με μόνο 7 μονάδες να μην τις έχουν αναρτήσει.
- Λιγότερες από τις μισές μονάδες (43,2%) κάνουν χρήση υδραυλικών συσκευών με μηχανισμούς εξοικονόμησης νερού (όπως βρύσες με αισθητήρα κίνησης και ρυθμιστές ροής στα ντους).
- 100% των μονάδων κάνουν έλεγχο των υδραυλικών τους εγκαταστάσεων σε τακτά χρονικά διαστήματα για την αποφυγή διαρροών νερού.
- 100% των μονάδων κάνουν το ίδιο για τις εγκαταστάσεις θέρμανσής τους, για την αποτελεσματικότερη και οικονομικότερη λειτουργία τους.
- Παρομοίως, η μεγαλύτερη πλειοψηφία των μονάδων (94,6%) κάνει τακτικούς ελέγχους στα συστήματα εξαερισμού και ψύξης.
- Μόνο το 37.8% των μονάδων απάντησαν ότι κάνουν χρήση συσκευών ενεργειακής κλάσης A' με σκοπό τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και νερού. 10 μονάδες (27%) απάντησαν «Άλλο» στην ερώτηση, με περαιτέρω επεξήγηση να δίνεται ότι γίνεται μερική χρήση τέτοιων είδους συσκευών. Αντίθετα, οι υπόλοιπες 13 μονάδες (35,2%) απάντησαν αρνητικά για τη χρήση τέτοιων συσκευών.
- Αρνητικά απάντησε το 73% των μονάδων στην ερώτηση για χρήση μηχανισμών βιολογικού καθαρισμού λυμάτων, αφήνοντας μεγάλα περιθώρια βελτίωσης στη δράση αυτή. Μόνο 10 μονάδες (27%) απάντησαν ότι κάνουν χρήση βιολογικού καθαρισμού των λυμάτων τους.
- Παρά το γεγονός ότι η ανακύκλωση απορριμμάτων ξεκίνησε και λειτουργεί σε πολλές περιοχές της Λεμεσού ήδη από τον Σεπτέμβριο του 2006 (Green Dot, 2012), πολλές από τις μονάδες (21,6%) εξακολουθούν να μην προβαίνουν σε ανακύκλωση και διαχωρισμό των απορριμμάτων τους. Οι υπόλοιπες μονάδες (78,4%) ωστόσο, απάντησαν θετικά στην ερώτηση.
- Στην ερώτηση για τη χρήση κάδων κομποστοποίησης, η συντριπτική πλειοψηφία των μονάδων (91,9%) απάντησε αρνητικά, με μόνο 3 μονάδες (8,1%) να υιοθετούν τέτοιες πρακτικές.

- Στην ερώτηση για ανάρτηση πινακίδων στα δωμάτια για άλλαγμα ιματισμού όταν το επιθυμεί ο πελάτης ή σε καθημερινή βάση, μόνο το 51,3% των μονάδων απάντησαν θετικά, με τις υπόλοιπες μονάδες να μην δίνουν την επιλογή στον πελάτη.
- Ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι η πλειοψηφία των μονάδων (91,9%) χρησιμοποιούν απορρυπαντικά φιλικά προς το περιβάλλον.
- Επίσης ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι το 97,3% των μονάδων διαθέτουν σύστημα παρακολούθησης της ενεργειακής κατανάλωσης στις επιχειρήσεις τους, με μόνο μια μονάδα να απαντά αρνητικά.
- Εκτός από τη μονάδα που δεν κατέχει σύστημα παρακολούθησης ενεργειακής κατανάλωσης, όλες οι υπόλοιπες (97,3%) κάνουν συχνούς ελέγχους στις ενδείξεις του συστήματος, για αποφυγή πιθανών απρόβλεπτων σπαταλών.
- Παρομοίως, πολλές από τις μονάδες (70,3%), με σκοπό την εξοικονόμηση ενέργειας, αναφέρουν ότι έχουν δώσει οδηγίες στο προσωπικό τους για την απενεργοποίηση της λειτουργίας stand-by των ηλεκτρικών συσκευών των μονάδων.
- Ακόμα περισσότερες μονάδες, το 81% του συνόλου, κάνουν χρήση λαμπτήρων μειωμένης ενεργειακής κατανάλωσης στις επιχειρήσεις τους. Μια μονάδα απάντησε ότι κάνει μερική χρήση τέτοιων λαμπτήρων, ενώ το υπόλοιπο 16,2% των μονάδων δεν κάνει χρήση τους.
- Αποθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι συντριπτική πλειοψηφία των μονάδων (89.2%) δεν κάνει καθόλου χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (όπως τα φωτοβολταϊκά για τη συλλογή ηλιακής ενέργειας) για τη λειτουργία τους. Μόνο 4 από τις συνολικά 37 μονάδες απάντησαν θετικά στη χρήση τους.
- Στα ίδια αποθαρρυντικά επίπεδα κινείται και η ανάπτυξη υποδομών για τη συλλογή και αξιοποίηση του βρόχινου νερού, με μόνο 2 μονάδες (5,4%) να κάνουν χρήση τους.



Διάγραμμα 6.14: Ποσοστά υιοθέτησης ή μη δράσεων περιβαλλοντικής διαχείρισης από τις ξενοδοχειακές μονάδες (συνέχεια στο Διάγραμμα 6.15)
 Πηγή: Επεξεργασία ερωτηματολογίων από μελετητή



Διάγραμμα 6.15: Ποσοστά υιοθέτησης ή μη δράσεων περιβαλλοντικής διαχείρισης από τις ξενοδοχειακές μονάδες (συνέχεια από Διάγραμμα 6.14)
 Πηγή: Επεξεργασία ερωτηματολογίων από μελετητή

6.5.5 Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, από τα δεδομένα που συλλέγηκαν μέσω του ερωτηματολογίου, φαίνεται ότι αν και γίνονται πολλά βήματα προς τον περιβαλλοντικά υπεύθυνο τουρισμό, η επίτευξή του απέχει πολύ ακόμα από την πραγματικότητα. Παραδείγματος χάρη, σημαντικά βήματα έγιναν στον τομέα της ανακύκλωσης απορριμμάτων, με το 78,4% των μονάδων να ανακυκλώνει, αν και το ποσοστό κομποστοποίησης οργανικών υλών παραμένει ιδιαίτερα χαμηλό.

Οι ξενοδοχειακές μονάδες φαίνεται ότι αντιλαμβάνονται τις επιπτώσεις που έχει στο περιβάλλον η υπερκατανάλωση μη ανανεώσιμων πόρων, αφού εξίσου σημαντικά είναι και τα βήματα που παίρνουν προς την άμβλυση του προβλήματος αυτού. Στον τομέα εξοικονόμησης ηλεκτρικής ενέργειας, πολλές καλές πρακτικές έχουν υιοθετηθεί από τις μονάδες, όπως η χρήση ηλεκτρικών συσκευών ενεργειακής κλάσης Α', η χρήση οικονομικών λαμπτήρων και η απενεργοποίηση της λειτουργίας stand-by των ηλεκτρικών συσκευών. Παρόλα αυτά, ενέργειες όπως η χρήση καρτών-κλειδιών, ανιχνευτών κίνησης και θερμοστατών παραμένει χαμηλή. Συνεπώς σημαντικά περιθώρια παραμένουν για τη βελτίωση του τομέα αυτού.

Στον τομέα εξοικονόμησης νερού, ενός πολύ σημαντικού και υπό μεγάλη πίεση πόρου στο νησί, προσπάθειες γίνονται για την εκπαίδευση των επισκεπτών για την εξοικονόμησή του με ανάρτηση πινακίδων, είναι όμως αυτό αδύνατο να έχει γρήγορα αποτελέσματα, αφού εξαρτάται άμεσα από τον ανθρώπινο παράγοντα. Η χρήση των κατάλληλων υδραυλικών συσκευών με στόχο την εξοικονόμηση του νερού, που ενδέχεται να επιφέρει μεγάλη μείωση της κατανάλωσης, αφού δεν εξαρτάται στον ανθρώπινο παράγοντα, δυστυχώς παραμένει σε χαμηλά επίπεδα (με μόνο το 43% των μονάδων να τις χρησιμοποιεί). Πολύ μικρά βήματα έγιναν προς την επαναχρησιμοποίηση του νερού, με μόνο 27% των μονάδων να κάνουν χρήση βιολογικού καθαρισμού λυμάτων και μόλις το 5,4% των μονάδων να συλλέγει και να αξιοποιεί το βρόχινο νερό.

Στον τομέα της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, τα δεδομένα είναι αποθαρρυντικά, καθώς παρατηρείται σχεδόν μηδενική υιοθέτηση εναλλακτικών πηγών ενέργειας, όπως η ηλιακή ενέργεια (φωτοβολταϊκά), αφήνοντας και εδώ τεράστια περιθώρια βελτίωσης, πιθανώς μέσω κρατικών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων, είτε με ατομική πρωτοβουλία των μονάδων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΔΟΜΗΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΕΝΑΡΙΩΝ

Στο παρόν κεφάλαιο δομούνται και αξιολογούνται εναλλακτικά σενάρια για την προώθηση ενός βιώσιμου πρότυπου ανάπτυξης των τουριστικών υποδομών φιλοξενίας στην περιοχή μελέτης της Λεμεσού, με έμφαση στον τομέα της ενέργειας και ειδικότερα στην εξοικονόμηση και την παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές.

7.1 Εισαγωγή

Η αυξημένη κινητοποίηση των τελευταίων ετών σε θέματα σχετικά με το περιβάλλον, την κλιματική αλλαγή και τις επιπτώσεις της, την ανάγκη για μια συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων κ.λπ. σε συνδυασμό με την αφύπνιση και ευαισθητοποίηση κοινωνικών ομάδων και συλλογικοτήτων σε διεθνές επίπεδο, διαπερνούν σειρά τομέων δραστηριότητας, ανάμεσα στους οποίους και βρίσκεται και ο τομέας του τουρισμού. Η έννοια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης έρχεται στο προσκήνιο, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον σε όλους εκείνους τους παράγοντες σε έναν τουριστικό προορισμό που μπορούν να συνεισφέρουν προς την επίτευξη του στόχου αυτού. Η παραπάνω τάση ενισχύεται περαιτέρω από τη σημαντική στροφή που διαφαίνεται στο επίπεδο της ζήτησης (περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένοι επισκέπτες), η οποία ευνοεί τουριστικούς προορισμούς που επιδείχνουν σεβασμό και δεσμεύονται απέναντι στην ορθολογική διαχείριση τοπικών πόρων.

Σημαντικό στοιχείο της τουριστικής εμπειρίας σε έναν προορισμό αποτελούν οι υποδομές φιλοξενίας του (ξενοδοχειακές υποδομές). Ταυτόχρονα, ιδιαίτερα σε τουριστικούς προορισμούς της Μεσογείου, όπως η περιοχή μελέτης της παρούσας διπλωματικής εργασίας, οι υποδομές αυτές αποτελούν μια σημαντική παράμετρο στην επιδίωξη του στόχου της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, καθώς η λειτουργία τους απαιτεί την κατανάλωση σημαντικού ύψους τοπικών πόρων (ενέργεια, νερό, παραγωγή σημαντικού όγκου απορριμμάτων κ.λπ.), πολλές φορές σπάνιων για τις διάφορες περιοχές. Η δέσμευση των εν λόγω μονάδων στους στόχους της βιωσιμότητας και η υιοθέτηση συστημάτων διαχείρισης ή πρακτικών που μειώνουν το περιβαλλοντικό τους αποτύπωμα είναι κρίσιμη παράμετρος για κάθε προορισμό.

Ο τομέας της φιλοξενίας σήμερα, αξιοποιώντας τη γνώση και τις νέες τεχνολογίες, επιχειρεί να ελαχιστοποιήσει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις από τη λειτουργία του και να αξιοποιήσει την τρέχουσα τεχνολογική γνώση και τα σχετικά προϊόντα προς όφελος της δημιουργίας μιας εικόνας φιλικής προς το περιβάλλον (ICLEI, 1999). Μια τέτοια εικόνα βελτιώνει τις προοπτικές του στην τουριστική αγορά, αφού η σχετική έρευνα στην περιοχή μελέτης κατέδειξε ότι οι τουριστικοί πράκτορες σήμερα αναζητούν υποδομές φιλοξενίας με αυξημένα περιβαλλοντικά αντανακλαστικά, βραβευμένες με περιβαλλοντικά σήματα, κ.λπ., καθώς αυτές είναι πρώτες στις προτιμήσεις των επισκεπτών.

Η μελλοντική εξέλιξη των χωρικών συστημάτων χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα, εξ αιτίας των πολλών και απρόβλεπτων παραγόντων που τα επηρεάζουν. Η οποιαδήποτε προσπάθεια οριοθέτησης της μελλοντικής τους εξέλιξης αποτελεί ένα εξαιρετικά δύσκολο έργο. Η διαχείριση της αβεβαιότητας και της πολυπλοκότητας των συστημάτων αυτών καθιστά χρήσιμη την προσέγγιση των σεναρίων, ως εργαλείων διερεύνησης διαφορετικών δυνατών εξελίξεων των μελετώμενων συστημάτων και προετοιμασίας πολιτικών κατάλληλων να διαχειριστούν τις επιπτώσεις των διαφορετικών αυτών εξελίξεων.

Η προσέγγιση των σεναρίων υιοθετείται στην παρούσα εργασία, στην οποία δομούνται δύο σενάρια σχετικά με τη βιώσιμη διαχείριση των υποδομών φιλοξενίας, που δίνουν έμφαση στον τομέα της ενέργειας στις υποδομές αυτές και διαφοροποιούνται ως προς τον τρόπο που προσεγγίζουν το θέμα αυτό, καθώς και τον βαθμό παρέμβασης, με το πρώτο να θεωρείται ήπιας παρέμβασης, ενώ το δεύτερο να είναι περισσότερο παρεμβατικό. Ο βαθμός παρέμβασης συνεπάγεται ένα διαφορετικό κόστος, στοιχείο που, σε μια εποχή οικονομικής στενότητας και αδυναμίας πρόσβασης των επιχειρήσεων σε κεφάλαια, είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για τον τομέα των υποδομών φιλοξενίας.

Το *πρώτο σενάριο* προτείνει την περαιτέρω εξοικονόμηση ενέργειας των ξενοδοχειακών υποδομών της Λεμεσού, με τη χρήση σύγχρονων τεχνολογιών και προϊόντων, καθώς και με την εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού για την ευαισθητοποίησή του σε σχετικά θέματα. Το σενάριο αυτό είναι ήπιας παρέμβασης, αφού η πλειοψηφία των ξενοδοχειακών μονάδων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή μελέτης έχουν ήδη σε κάποιο βαθμό αναλάβει δράσεις σχετικά με περιβαλλοντικά ζητήματα και έχουν λάβει τα βασικά, τουλάχιστον, μέτρα για την εξοικονόμηση ενέργειας. Ο δρόμος για την

επίτευξη ενός ουσιαστικότερου βαθμού εξοικονόμησης ενέργειας, ωστόσο, είναι ακόμη μακρύς, όπως δείχνουν τα σχετικά στοιχεία στην περιοχή μελέτης.

Για την υλοποίηση του σεναρίου αυτού προωθούνται μέτρα και πολιτικές που αποσκοπούν στην εξοικονόμηση ενέργειας, αξιοποιώντας τις διαθέσιμες τεχνολογίες και προϊόντα που μπορούν να συμβάλλουν στη μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης και της παραγόμενης από αυτή ρύπανσης του περιβάλλοντος, αλλά και στην εξοικονόμηση οικονομικών πόρων, καθιστώντας τη λειτουργία των ξενοδοχειακών αυτών μονάδων περισσότερο ανταγωνιστική στη διεθνή αγορά. Το σενάριο αυτό προϋποθέτει ένα σχετικά χαμηλότερο κόστος υλοποίησης σε σχέση με το δεύτερο, καθώς περιλαμβάνει μικρού κόστους παρεμβάσεις.

Το *δεύτερο σενάριο*, προτείνει την υιοθέτηση από τις ξενοδοχειακές μονάδες πολιτικών παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές (ΑΠΕ) για την κάλυψη σημαντικού μέρους των ενεργειακών τους αναγκών. Εδώ η παρέμβαση που προτείνεται είναι πιο έντονη, καθώς ο τομέας των ανανεώσιμων πηγών στο νησί της Κύπρου, παρά το αυξημένο ενδιαφέρον τα τελευταία χρόνια, δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος, με το 97% της ενέργειας για όλο το νησί να προέρχεται από μη ανανεώσιμες πηγές, και συγκεκριμένα ορυκτούς πόρους οι οποίοι εισάγονται από το εξωτερικό (Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016b). Η εικόνα αυτή αναδεικνύει ανάγλυφα την σχεδόν απόλυτη ενεργειακή εξάρτηση της χώρας.

Οι ανάγκες των ξενοδοχειακών μονάδων σε ενέργεια στην περιοχή μελέτης, ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες, είναι τεράστιες, με αποτέλεσμα τα κόστη αλλά και η περιβαλλοντική επιβάρυνση από αυτά να είναι πολύ σημαντικά, τόσο για τον τομέα των υποδομών φιλοξενίας όσο και για τον ίδιο τον προορισμό. Έτσι το σενάριο αυτό πραγματεύεται την υιοθέτηση πρακτικών παραγωγής ενέργειας από ΑΠΕ για την κάλυψη των τρεχουσών αλλά και των μελλοντικών αναγκών των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, συνυπολογίζοντας την επερχόμενη αύξηση των τουριστικών ροών που απορρέει από το γεγονός ότι η Κύπρος αυξάνει διαρκώς το μερίδιό της ως δημοφιλής τουριστικός προορισμός στην παγκόσμια τουριστική αγορά. Οι τουριστικές επιχειρήσεις σε αυτό το σενάριο καλούνται να αξιοποιήσουν το πλούσιο αιολικό δυναμικό του νησιού και να και το άφθονο ηλιακό δυναμικό της στο επίπεδο της υποδομής φιλοξενίας. Το σενάριο αυτό προϋποθέτει σχετικά υψηλές επενδύσεις από πλευράς των ξενοδοχειακών μονάδων και σημαντικές αλλαγές στη λειτουργία τους.

7.2 Σενάριο 1 - «Περαιτέρω Εξοικονόμηση Ενέργειας στις Μονάδες Φιλοξενίας»

Το σενάριο αυτό περιγράφει μια εικόνα του κλάδου των υποδομών φιλοξενίας στην περιοχή μελέτης, στην οποία καταγράφεται μια εντεινόμενη εξοικονόμηση ενέργειας μέσα από την υιοθέτηση σχετικών πολιτικών στο επίπεδο των επιχειρήσεων αυτών.

Τα οικονομικά οφέλη από την εξοικονόμηση ενέργειας και η θετική εικόνα των σχετικών υποδομών φιλοξενίας που αναδεικνύεται από την προσπάθεια αυτή τονώνει περισσότερο το ενδιαφέρον και συμβάλλει στην περαιτέρω ένταση των προσπαθειών των εν λόγω επιχειρήσεων .

Στο σενάριο αυτό, οι τουριστικές επιχειρήσεις φιλοξενίας έχουν διευρύνει τους περιβαλλοντικούς τους ορίζοντες και είναι περισσότερο περιβαλλοντικά υπεύθυνες, καθώς έχουν υιοθετήσει σειρά μέτρων για την εξοικονόμηση ενέργειας, ενισχύοντας τον βαθμό εμπλοκής τους στην προσπάθεια αυτή. Ακόμη έχει γίνει σημαντική προσπάθεια για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού που απασχολείται στις εν λόγω επιχειρήσεις σχετικά με τα περιβαλλοντικά ζητήματα, τα πολλαπλά οφέλη από την ανάληψη δράσεων εξοικονόμησης ενέργειας για την ίδια την επιχείρηση αλλά και τον προορισμό, τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να εξοικονομηθεί ενέργεια στο επίπεδο της επιχείρησης κ.ά.

Απλές και ώριμες τεχνολογίες εξοικονόμησης ενέργειας αξιοποιούνται στο επίπεδο των υποδομών φιλοξενίας, όπως κάρτες–κλειδιά για μια πιο αποτελεσματική διαχείριση της ηλεκτρικής ενέργειας, μείωση του ενεργειακού κόστους, περιορισμό της άσκοπης χρήσης της ενέργειας. Ακόμη υιοθετείται το μέτρο των ανιχνευτών κίνησης στα δωμάτια των ξενοδοχείων, που περιορίζουν την άσκοπη λειτουργία ηλεκτρικών συσκευών όταν δεν υπάρχει κανείς στο δωμάτιο. Ο έλεγχος του φωτισμού και κλιματισμού με αισθητήρες παρουσίας είναι ίσως από τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους εξοικονόμησης ενέργειας στις ξενοδοχειακές μονάδες, καθώς τα συστήματα κλιματισμού είναι από τις πιο ενεργοβόρες εφαρμογές στον κτηριακό τομέα, αφού καταναλώνουν μέχρι και το 48% της ενεργειακής κατανάλωσης στα ξενοδοχεία (International Energy Agency, 2005). Η εξοικονόμηση σύμφωνα με το U.S. Environmental Protection Agency μέσα από τους αισθητήρες παρουσίας, αναλόγως των χώρο εφαρμογής μπορεί να αγγίξει και το 90%.

Επίσης, έμφαση έχει δοθεί στη χρήση συσκευών ενεργειακής κλάσης A+ αφού έχουν αντικατασταθεί οι προϋπάρχουσες συσκευές μη ενεργειακής

κλάσης Α' με νέες συσκευές τεχνολογίας A+ και A++ για περαιτέρω εξοικονόμηση ενέργειας.

Οι ξενοδοχειακές μονάδες διαθέτουν θερμοστάτες και ελέγχουν τη λειτουργία των συστημάτων κλιματισμού, ώστε να σταματάει η λειτουργία όταν αυτά φτάσουν στις επιθυμητές θερμοκρασίες. Επίσης, όλα τα κλιματιστικά έχουν ρυθμιστεί σε θερμοκρασίες ιδανικές για κάθε εποχή, χωρίς υπερβολές.

Παράλληλα, έχει καθιερωθεί συστηματικός έλεγχος των συστημάτων θέρμανσης σε όλες τις τουριστικές μονάδες της περιοχής για την αποφυγή ενεργειακών απωλειών από διαρροές και ελαττωματικά μηχανήματα. Επίσης, έχουν αντικατασταθεί οι υφιστάμενοι λέβητες με λέβητες υψηλής απόδοσης, όπως είναι ο λέβητας παλμικής καύσης, ο οποίος επιτυγχάνει συντελεστή απόδοσης πάνω από 95% και μειώνει το κόστος λειτουργίας της εγκατάστασης κατά 15-20%.

Ακόμη, έχει γίνει θερμομόνωση του δικτύου σωλήνων και αεραγωγών που διέρχονταν από μη θερμαινόμενους χώρους, για αποφυγή σπατάλης θερμότητας. Στα συστήματα θέρμανσης έχουν εγκατασταθεί αναλυτές καυσαερίων, οι οποίοι συμβάλλουν στον καλύτερο έλεγχο του συστήματος. Τα τουριστικά καταλύματα χρησιμοποιούν αυτόνομα συστήματα θέρμανσης, καθώς είναι κτήρια τα οποία αποτελούνται από χώρους που χρειάζονται θέρμανση σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα κατά την διάρκεια της μέρας. Υπάρχει αυτόνομη ενδοδαπέδια θέρμανση/ψύξη σε κάθε ζώνη, η οποία καλύπτει τις ανάγκες της θερμικής ζώνης στην οποία υπόκειται, και έτσι επιτυγχάνεται σημαντική εξοικονόμηση ενέργειας. Γενικά, όσον αφορά το σύστημα θέρμανσης, έχει γίνει προσεκτική μελέτη σε όλα τα καταλύματα, και έχουν ελεγχθεί ποιες τεχνικές εξοικονόμησης ενέργειας υπήρχαν και ποιες μπορούν να προστεθούν στο ήδη υπάρχον σύστημα.

Επιπλέον, έχουν καθιερωθεί συστηματικοί έλεγχοι στα συστήματα ψύξης των επιχειρήσεων αυτών. Τα ψυκτικά συστήματα σε ξενοδοχεία άνω των 15 ετών έχουν αντικατασταθεί με άλλα υψηλής απόδοσης και σωστής διαστασιολόγησης, για περισσότερη εξοικονόμηση ενέργειας. Σε ξενοδοχεία, τα οποία πρόσφατα ανακαινίστηκαν πλήρως (λιγότερα από 10-15 χρόνια) έχει γίνει μετασκευή του υφιστάμενου συστήματος.

Επίσης έχει πραγματοποιηθεί έλεγχος και αντικατάσταση συστημάτων εξαερισμού, ειδικά σε παλιές τουριστικές μονάδες, για περαιτέρω εξοικονόμηση ενέργειας. Οι κοινόχρηστοι χώροι των τουριστικών μονάδων κάνουν χρήση υβριδικού αερισμού για την ψύξη τους, χρησιμοποιώντας αεριστήρες οροφής, γεγονός που οδηγεί αφενός στην εξοικονόμηση

οικονομικών πόρων, και αφετέρου στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 600-700 κιλά ανά μήνα ανά μονάδα (US Department of Energy, 2016).

Γενικά, όσον αφορά τα συστήματα κλιματισμού, όλα τα προϋπάρχοντα έχουν αντικατασταθεί από συστήματα μεταβλητού όγκου αέρα, τα οποία θεωρούνται περισσότερο κατάλληλα για την ελαχιστοποίηση της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας που χρειάζεται για τη λειτουργία τους, καθώς και την ελαχιστοποίηση των εκπομπών ρύπων.

Πλέον όλες οι ξενοδοχειακές μονάδες χρησιμοποιούν λαμπτήρες μειωμένης ενεργειακής κατανάλωσης, τόσο στους κοινόχρηστους χώρους όσο και στους ιδιωτικούς χώρους των μονάδων, γεγονός πολύ ενθαρρυντικό, καθώς οι παλαιότεροι λαμπτήρες πυρακτώσεως σπαταλούσαν μεγάλα ποσά ενέργειας. Οι νέες τεχνολογίες φωτισμού που χρησιμοποιούνται, και συγκεκριμένα λαμπτήρες LED, εξοικονομούν ενέργεια ως και 80% σε σχέση με τους λαμπτήρες πυρακτώσεως και έχουν έως και 25 φορές μεγαλύτερο αναμενόμενο χρόνο ζωής (US Department of Energy, 2012). Επίσης έχουν προσαρμοστεί καλύτερα στους ξενοδοχειακούς χώρους, λαμβάνοντας υπόψη την αισθητική και την άνεση των επισκεπτών, αφού το φως που εκπέμπουν προσομοιώνει το φυσικό ηλιακό φως καλύτερα (B2Green, 2016).

Οι λειτουργίες όλων των πιο πάνω συστημάτων ρυθμίζονται σε πραγματικό χρόνο μέσω συστήματος ενεργειακής διαχείρισης κτηρίων (BEMS), το οποίο αποτελείται από ένα αριθμό αισθητήρων, ενεργοποιητών, ελεγκτών και υπολογιστικών διατάξεων, με σκοπό τη βέλτιστη λειτουργία των πιο πάνω ενεργειακών συστημάτων με βάση τις επιθυμητές τιμές των παραμέτρων του εσωκλίματος των κτηρίων. Το BEMS επιτηρεί και ελέγχει τις ηλεκτρομηχανολογικές εγκαταστάσεις του κτιρίου, ώστε να γίνεται συνεχής καταγραφή της ενεργειακής συμπεριφοράς των συστημάτων του κτηρίου από έναν σταθμό ελέγχου. Το σύστημα αυτό παρέχει επίσης σειρά στατιστικών στοιχείων για μελλοντική ανάλυση και βελτιστοποίηση της λειτουργίας του. Το σύστημα BEMS που χρησιμοποιείται πλέον σε όλες τις ξενοδοχειακές μονάδες θεωρείται η βέλτιστη λύση για τη συντονισμένη ορθολογική λειτουργία των σύγχρονων εγκαταστάσεων σε μεσαία και μεγάλα κτήρια, όπως τα ξενοδοχεία (Πατσιάς and Γιαννακόπουλος, 2012).

Ακόμη, σε όλους τους χώρους των ξενοδοχειακών μονάδων έχουν αντικατασταθεί μηχανήματα, υπολογιστές και ότι άλλο κρίθηκε αναγκαίο, με συσκευές νέας τεχνολογίας, οι οποίες εξοικονομούν ενέργεια. Αυτό, σε συνδυασμό με την εκπαίδευση και την ενημέρωση του ανθρώπινου δυναμικού

σε θέματα εξοικονόμησης ενέργειας, έχει επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Όλοι ανεξαιρέτως οι υπάλληλοι των ξενοδοχείων έχουν ενημερωθεί για τους διάφορους τρόπους εξοικονόμησης της ενέργειας και την συμβολή των ιδίων για την επίτευξη του εν λόγω στόχου.

Επίσης, το ανθρώπινο δυναμικό των εν λόγω επιχειρήσεων έχει εμπλουτιστεί με εξειδικευμένο προσωπικό, στην ευθύνη του οποίου εμπίπτει η περιβαλλοντική διαχείριση των μονάδων και η αποτελεσματική διαχείριση της ενέργειας με την αξιοποίηση επιτυχημένων πρακτικών και τεχνολογικών προϊόντων κατάλληλων για τον σκοπό αυτό. Το δυναμικό αυτό έχει επίσης στην αρμοδιότητά του τη διάχυση γνώσης και πληροφορίας σχετικά με την επιδίωξη του στόχου της μείωσης της ενεργειακής κατανάλωσης στο δυναμικό κάθε μονάδας φιλοξενίας, την υποβολή προτάσεων βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης και εξοικονόμησης ενέργειας στις διάφορες λειτουργίες της επιχείρησης, παρακολούθηση δεδομένων ενεργειακής κατανάλωσης και συσχέτισης με τις λειτουργίες της επιχείρησης έτσι ώστε να εντοπίζονται περαιτέρω δράσεις εξοικονόμησης κ.λπ.

Οι μονάδες φιλοξενίας επιδιώκουν ακόμη τη δέσμευση των πελατών τους στον τομέα της εξοικονόμησης ενέργειας μέσα από την ανάρτηση σχετικού πληροφοριακού υλικού και την ενθάρρυνσή τους στην υιοθέτηση ενεργειακά υπεύθυνων συμπεριφορών.

Έχει επίσης υιοθετηθεί η αξιολόγηση της ενεργειακής κατανάλωσης σε ετήσια βάση και ο εντοπισμός των περισσότερο ενεργοβόρων λειτουργιών της εκάστοτε υποδομής, έτσι ώστε να διερευνώνται περαιτέρω δράσεις μείωσης των ιδιαίτερα ενεργειακά απαιτητικών λειτουργιών της.

Οι ξενοδοχειακές μονάδες, ανεξαρτήτου αστέρων, έχουν επίσης υιοθετήσει πρακτικές ανάρτησης πινακίδων για αλλαγή του ιματισμού όποτε επιθυμεί ο πελάτης και όχι επί καθημερινής βάσεως. Πλέον, ολοένα και περισσότεροι επισκέπτες είναι περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένοι και έχουν κατανοήσει τον κίνδυνο που ελλοχεύει για το περιβάλλον η άσκοπη χρήση ενέργειας. Έτσι, τα ξενοδοχεία έχοντας προσέξει την αλλαγή της νοοτροπίας των επισκεπτών τους, προχώρησαν σε υιοθέτηση της πολιτικής αυτής, που έχει σαν σκοπό τη μείωση του κόστους για ιματισμό και απορρυπαντικά, την εξοικονόμηση ενέργειας από την μη καθημερινή αλλαγή του ιματισμού και τη λιγότερο εντατική χρήση των πλυντηρίων, καθώς και τη μείωση της ρύπανσης του περιβάλλοντος από τα απόβλητα των πλυντηρίων. Επίσης, έχουν δοθεί οδηγίες για μείωση της θερμοκρασίας πλύσης των πλυντηρίων. Αυτό σε

συνδυασμό με το γέμισμα του κάδου οδηγεί σε εξοικονόμηση ενέργειας 30-50% ανά πλήση.

Επιπλέον, αξιοποιείται η πρακτική της απενεργοποίησης της λειτουργίας stand-by των ηλεκτρονικών συσκευών, με σαφείς οδηγίες προς το προσωπικό για την περαιτέρω εξοικονόμηση ενέργειας.

Τέλος, σημαντική αναβάθμιση έχει υλοποιηθεί στο επίπεδο των οικοδομικών χαρακτηριστικών των υποδομών φιλοξενίας, με αναβάθμιση του κελύφους τους (θερμομονωτικό κέλυφος), στοιχείο το οποίο έχει περιορίσει σε μεγάλο βαθμό τις ενεργειακές απώλειες. Ακόμη, μονάδες με χρήση διάφανών υλικών στο κέλυφος τους όπως υαλοπίνακες, διαφανής μόνωση κ.ά., υλικά τα οποία αδυνατούσαν να συγκρατήσουν τη θερμότητα που απορροφούσε το κτήριο κατά την διάρκεια της μέρας ώστε να την επαναχρησιμοποιήσει το βράδυ, έχουν αντικατασταθεί από υλικά που συγκρατούν τη θερμότητα, συμβάλλοντας έτσι στη μείωση της ανάγκης σε θέρμανση τις νυχτερινές ώρες.

Επίσης όλες οι μονάδες έχουν ενισχυθεί με διπλά τζάμια για λιγότερες θερμικές απώλειες. Ακόμη, έχουν δημιουργήσει μεγάλους ανοικτούς χώρους, οι οποίοι χρησιμοποιούνται σαν φυσικές πηγές για φωτισμό του χώρου κατά τη διάρκεια της μέρας και συνδυάζονται με τεχνικό φωτισμό. Ο συνδυασμός αυτός αποτελεί τη σημαντικότερη τεχνική εξοικονόμησης ενέργειας στον φωτισμό του εσωτερικού των κτιρίων.

Για όλες τις παραπάνω δράσεις τους οι μονάδες φιλοξενίας έχουν χαρακτηριστεί περιβαλλοντικά υπεύθυνες και έχουν πιστοποιηθεί με διάφορα περιβαλλοντικά σήματα, αφού τηρούν τους κανόνες των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης. Το γεγονός αυτό τις καθιστά περισσότερο ποιοτικές ως προς τις προσφερόμενες προς τους πελάτες υπηρεσίες και ανταγωνιστικές μέσα από τη μείωση του κόστους λειτουργίας τους, ενώ συμβάλλει στη δημιουργία ενός υγιούς ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων αυτών.

Η τοπική κοινωνία επωφελείται ιδιαίτερα με την πραγματοποίηση του σεναρίου αυτού καθώς, δεν επιβαρύνεται πλέον από την άσκοπη κατανάλωση ενέργειας των ξενοδοχειακών υποδομών, αναβαθμίζεται η ποιότητα του περιβάλλοντος στην περιοχή, μειώνεται η ταλαιπωρία από διακοπές ηλεκτρικού και νερού κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής περιόδου, ενώ τέλος επωφελείται και οικονομικά, μέσα από την αύξηση των σχετικών τουριστικών ροών ως αποτέλεσμα της προτίμησης των επισκεπτών για περιβαλλοντικά υπεύθυνες μονάδες φιλοξενίας.

7.3 Σενάριο 2 - «Υιοθέτηση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας από τις Μονάδες Φιλοξενίας της Λεμεσού»

Το σενάριο αυτό επιτυγχάνει κατά ένα μεγάλο ποσοστό τους στόχους που έχει θέσει η Κύπρος σχετικά με τη διείσδυση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο ενεργειακό σύστημα της. Επίσης, συμβάλλει στη συνεισφορά του τομέα φιλοξενίας στην εναρμόνιση της χώρας με την ενεργειακή και περιβαλλοντική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στην επίτευξη του στόχου για 13% παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ, σύμφωνα με το σχέδιο δράσης της χώρας για το 2020 (European Commission, 2010).

Το σενάριο προωθεί τη μείωση της χρήσης της ηλεκτρικής ενέργειας παραγόμενης από πετρελαϊκά προϊόντα στον τουριστικό τομέα της Λεμεσού με ταυτόχρονη προώθηση παραγωγής ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ), οι οποίες θα βοηθήσουν στη δημιουργία ενός βιώσιμου ενεργειακού ισοζυγίου στο επίπεδο των ξενοδοχειακών μονάδων.

Είναι γεγονός ότι η ενεργειακή κατανάλωση των ξενοδοχείων είναι ιδιαίτερα υψηλή, συγκρινόμενη με άλλα κτίρια παρομοίου μεγέθους, και κυμαίνεται μεταξύ 200-400 KWh/m² ετησίως, επηρεαζόμενη από διάφορους παράγοντες όπως η τοποθεσία, η ποιότητα κατασκευής τους, η εποχικότητα, η κατηγορία τους κ.ά. (Βουρδουμπάς, 2016). Το παρόν σενάριο επιδιώκει να αλλάξει το ενεργειακό μίγμα των μονάδων φιλοξενίας, αυξάνοντας τη συνεισφορά σε αυτό της παραγόμενης από ΑΠΕ ενέργειας στο επίπεδο των ξενοδοχειακών μονάδων.

Το ηλιακό δυναμικό της Κύπρου είναι ιδιαίτερα υψηλό, καθώς οι ηλιόλουστες μέρες στο νησί είναι υπεραρκετές ώστε τα ξενοδοχεία να μπορούν να χρησιμοποιήσουν ηλιακούς θερμοσίφωνες για τη θέρμανση νερού. Συγκεκριμένα, έχουν αξιοποιηθεί ηλιακοί θερμοσίφωνες οι οποίοι παράγουν θερμό νερό για τα ξενοδοχεία της Λεμεσού, πρακτική η οποία χρησιμοποιείται ευρέως από το 1956, ιδιαίτερα σε ιδιωτικές κατοικίες. Η θέρμανση νερού με τη βοήθεια των ηλιακών θερμοσιφώνων χρησιμοποιείται για ένα σύνολο από χρήσεις στο επίπεδο των μονάδων φιλοξενίας, όπως για χρήση εντός των δωματίων, στις πισίνες, στα σπα, στις κουζίνες των ξενοδοχείων αλλά και όπου είναι απαραίτητη η χρήση ζεστού νερού. Επίσης, το ζεστό νερό από τα ηλιακά θερμικά συστήματα ενώνεται με το σύστημα θέρμανσης και ψύξης των τουριστικών μονάδων. Με τον τρόπο αυτό αυξάνεται το ποσοστό των ξενοδοχειακών μονάδων που εξασφαλίζει το μεγαλύτερο μέρος των αναγκών του σε ζεστό νερό από την εγκατάσταση ηλιακών θερμοσιφώνων στις οροφές των ξενοδοχείων.

Η ενέργεια που παράγεται από τα ηλιακά θερμικά είναι η κύρια μορφή ανανεώσιμης ενέργειας και έχει την μεγαλύτερη συνεισφορά στην τελική κατανάλωση σε επίπεδο ξενοδοχείων, καθώς οι ανάγκες για ζεστό νερό σε αυτά είναι ιδιαίτερα υψηλές.

Το σενάριο επίσης προωθεί τη χρήση υβριδικών φωτοβολταϊκών συστημάτων στις οροφές των ξενοδοχειακών μονάδων για παραγωγή ηλεκτρισμού. Επιλέγονται τα υβριδικά έναντι των κλασικών φωτοβολταϊκών, καθώς τα δεύτερα μετατρέπουν μόνο το 5-15% της ηλιακής ακτινοβολίας σε ηλεκτρική, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό μετατρέπεται σε θερμότητα και έτσι αυξάνεται η θερμοκρασία τους, ενώ τα υβριδικά διατηρούν τη θερμοκρασία τους σχετικά χαμηλή, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται ικανοποιητικότερη ηλεκτρική απόδοση (Elazari, 1998).

Βασιζόμενοι σε έρευνα των Καλογήρου και Τρυπαναγνωστόπουλου (2006), έχουν επιλεγεί φωτοβολταϊκά συστήματα με πολυκρυσταλλικό πυρίτιο, καθώς η ηλεκτρική τους παραγωγή είναι μεγαλύτερη από αυτά που χρησιμοποιούν άμορφο πυρίτιο. Τα φωτοβολταϊκά επιλέχθηκαν για την παραγωγή ενέργειας καθώς δεν εκπέμπουν διοξείδιο του άνθρακα και άλλους βλαβερούς ρύπους που θέτουν τη δημόσια υγεία και το περιβάλλον σε κίνδυνο. Τα φωτοβολταϊκά συστήματα παράγουν ηλεκτρική ενέργεια η οποία καταναλώνεται άμεσα ή αποθηκεύεται προς αξιοποίηση σε περιόδους υψηλής ζήτησης, συμβάλλοντας έτσι στην καλύτερη διαχείριση της εποχικότητας της ενεργειακής ζήτησης και ιδιαίτερα στην κάλυψη της αυξημένης ζήτησης κατά τη θερινή περίοδο, στην οποία εμφανίζουν και τη μέγιστη απόδοσή τους. Το στοιχείο αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για την αντιμετώπιση των διακοπών ηλεκτρικού ρεύματος κατά τη θερινή περίοδο λόγω αδυναμίας κάλυψης της ζήτησης, στοιχείο που για τις μονάδες φιλοξενίας και τους επισκέπτες τους αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα. Επίσης, τα φωτοβολταϊκά συστήματα επιλέχθηκαν γιατί μετά το τέλος της ωφέλιμης ζωής τους, που είναι περίπου 25 χρόνια, μπορούν εύκολα να ανακυκλωθούν και να επαναχρησιμοποιηθούν.

Δυστυχώς όμως, τα φωτοβολταϊκά συστήματα δεν μπορούν από μόνα τους να καλύψουν πλήρως τις ανάγκες των αναγκών των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, καθώς κάθε σύστημα σε οροφή μονάδας, όπως μετρίεται μέσω διαδικτύου με net-metering, έχει μέγιστη δυναμικότητα που υπολογίζεται στα 5kWh (Λακκοτρύπης, 2015). Παρόλα αυτά, η συμβολή τους στην παραγωγή ενέργειας για την κάλυψη των αναγκών των τουριστικών καταλυμάτων μπορεί να είναι σημαντική.

7.4 Μέθοδοι Αξιολόγησης

Στην ενότητα αυτή αξιολογούνται τα δύο προτεινόμενα σενάρια. Γίνεται χρήση δύο διαφορετικών μεθόδων αξιολόγησης, της μεθόδου ποιοτικής αξιολόγησης S.W.O.T. και της μεθόδου πολυκριτηριακής ανάλυσης REGIME. Μετά την ολοκλήρωση των δύο αυτών αξιολογήσεων, επιλέγεται το επικρατέστερο σενάριο για τη βιώσιμη διαχείριση των ξενοδοχειακών υποδομών φιλοξενίας της Λεμεσού με έμφαση στον τομέα της ενέργειας.

Τα προς αξιολόγηση σενάρια έχουν ήδη αναλυθεί προηγουμένως. Το πρώτο προωθεί την περαιτέρω εξοικονόμηση ενέργειας στις ξενοδοχειακές μονάδες, ενώ το δεύτερο εισάγει την έννοια των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας σε αυτές.

Ο στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η ανάπτυξη ενός βιώσιμου πρότυπου των ξενοδοχειακών μονάδων στο παραλιακό μέτωπο της Λεμεσού, με έμφαση στην αποτελεσματικότερη διαχείριση της ενεργειακής διάστασης. Ο συγκεκριμένος στόχος εξειδικεύεται περαιτέρω στους ακόλουθους υποστόχους:

- Περιβαλλοντικά υπεύθυνη ανάπτυξη
- Οικονομική ευρωστία των ξενοδοχειακών μονάδων
- Κοινωνικά υπεύθυνη ανάπτυξη και συμπεριφορά
- Αναβάθμιση και εξειδίκευση ανθρωπίνου δυναμικού
- Ποσοτική-ποιοτική και ενεργειακή αναβάθμιση τουριστικών υποδομών
- Προβολή τουριστικού προϊόντος
- Προσφορά υψηλής ποιότητας εξυπηρέτησης

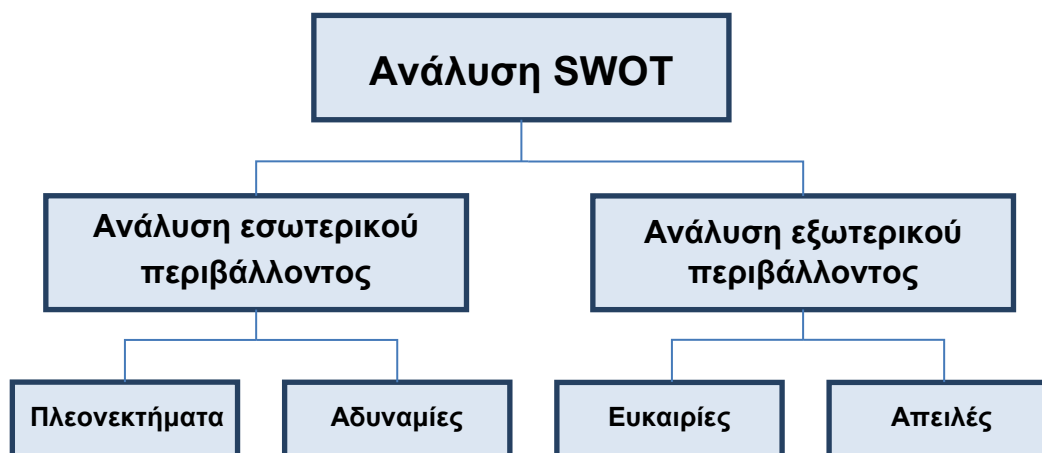
7.4.1 Μέθοδος Ανάλυσης S.W.O.T

Η μέθοδος ανάλυσης S.W.O.T. μπορεί να εφαρμοστεί σε πολλά διαφορετικά προβλήματα αξιολόγησης καθώς είναι ποιοτική, ευέλικτη και έχει μικρό κόστος. Η S.W.O.T. αξιοποιεί την υπάρχουσα πληροφορία και γνώση και παρέχει ένα πλαίσιο δράσης όσο αφορά τη διαδικασία λήψης απόφασης. Η χρησιμότητα της μεθόδου έγκειται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, τα οποία σύμφωνα με τις Γιαουτζή & Στρατηγέα είναι (2005):

- Δυνατότητα αξιολόγησης σεναρίων ανάπτυξης μιας περιοχής σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά της, αλλά και τα χαρακτηριστικά του ευρύτερου περιβάλλοντος στο οποίο εμπίπτει η περιοχή μελέτης.

- Στενή σχέση αλληλεπίδρασης με το στάδιο δόμησης σεναρίων, καθώς συνδέεται με αυτό με μια σχέση ανάδρασης, η οποία προσφέρει τη δυνατότητα περαιτέρω εμπάθυνση των σεναρίων.
- Δυνατότητα ταυτόχρονης χρήσης με άλλες τεχνικές αξιολόγησης.

Το ακρωνύμιο S.W.O.T. προκύπτει από τις αγγλικές λέξεις Strengths (Δυνατά σημεία), Weaknesses (Αδυναμίες), Opportunities (Ευκαιρίες), Threats (Απειλές). Τα δυνατά σημεία και οι αδυναμίες έχουν να κάνουν με το εσωτερικό περιβάλλον του σεναρίου, ενώ οι ευκαιρίες και οι απειλές με το εξωτερικό περιβάλλον (Διάγραμμα 7.1).



Διάγραμμα 7.1: Διάγραμμα S.W.O.T
Πηγή: 12manage.com (2016), επεξεργασία μελετητή

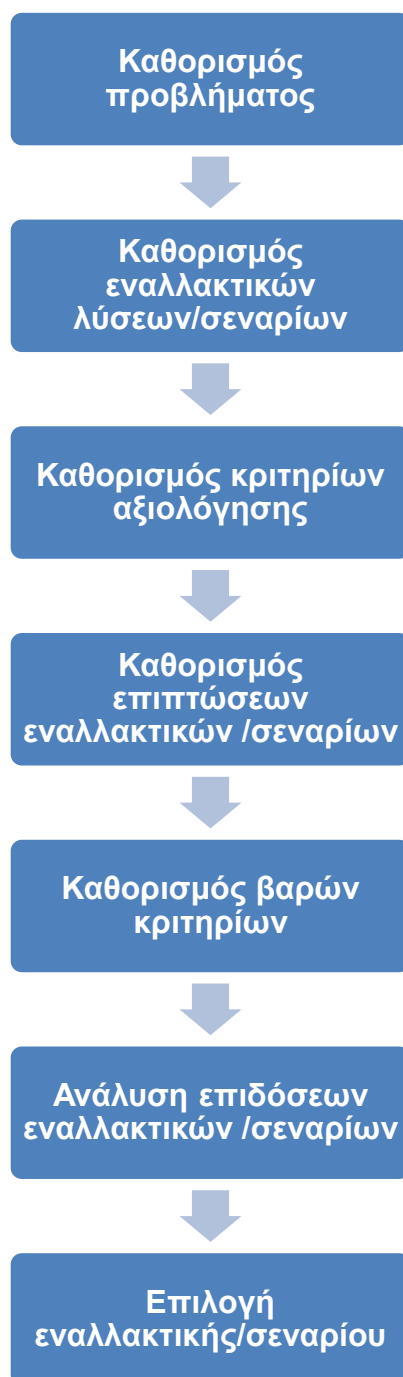
Το εσωτερικό περιβάλλον διαχωρίζεται στα πλεονεκτήματα και στις αδυναμίες του σεναρίου, που αντικατοπτρίζουν τα θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά του στο πλαίσιο της συγκεκριμένης περιοχής μελέτης.

Όσον αφορά το εξωτερικό περιβάλλον, γίνεται ο διαχωρισμός σε ευκαιρίες και απειλές που μπορούν να προκύψουν από την υιοθέτηση του συγκεκριμένου σεναρίου για την περιοχή που αυτό υλοποιείται..

Η S.W.O.T. έχει ως στόχο την αποτελεσματική διαχείριση των εσωτερικών αναπτυξιακών χαρακτηριστικών και δυνατοτήτων μιας περιοχής στο πλαίσιο των προτεινόμενων σεναρίων, λαμβάνοντας υπόψιν τις εξελίξεις του εξωτερικού της περιβάλλοντος (θετικές ή αρνητικές), οι οποίες διαμορφώνουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις για το είδος των παρεμβάσεων που πρόκειται να υλοποιηθούν στην περιοχή μελέτης μέσα από κάθε προτεινόμενο σενάριο.

7.4.2 Μέθοδος Πολυκριτηριακής Ανάλυσης REGIME

Η μέθοδος πολυκριτηριακής ανάλυσης REGIME (Διάγραμμα 7.2) είναι μία από τις συχνότερα χρησιμοποιούμενες πολυκριτηριακές μεθόδους, καθώς έχει το σημαντικό πλεονέκτημα της διαχείρισης μικτής πληροφορίας (ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα) (Stratigea and Grammatikogiannis, 2012).



Διάγραμμα 7.2: Διάγραμμα αξιολόγησης με τη μέθοδο REGIME
Πηγή: Voogd (1983), επεξεργασία μελετητή

Η διαδικασία επίλυσης ενός προβλήματος με τη μέθοδο REGIME είναι η εξής (Στρατηγέα and Μουρμούρης, 2006):

- Έστω ότι έχουμε ένα συγκεκριμένο πρόβλημα επιλογής με I εναλλακτικές λύσεις ($i=1, \dots, I$), που χαρακτηρίζονται από J κριτήρια ($j=1, \dots, J$). Η βασική πληροφορία που διαθέτουμε συντίθεται από ποιοτικά δεδομένα που αφορούν τη διαβαθμισμένη αξία όλων των J κριτηρίων για όλες τις I επιλογές.
- Υποθέτουμε μια επιμέρους κατάταξη όλων των I επιλογών για κάθε κριτήριο J και κατασκευάζεται ο πίνακας επιπτώσεων (Πίνακας 7.1).
- Το κάθε στοιχείο e_{ij} αναπαριστά τη σειρά κατάταξης της εναλλακτικής i σύμφωνα με το κριτήριο j . Αν $e_{ij} > e_{i'j}$, η επιλογή i είναι προτιμότερη από την i' για το κριτήριο j .
- Το κάθε στοιχείο e_{ij} αναπαριστά τη σειρά κατάταξης της εναλλακτικής i σύμφωνα με το κριτήριο j . Αν $e_{ij} > e_{i'j}$ η επιλογή i είναι προτιμότερη από την i' για το κριτήριο j .
- Καθώς δεν υπάρχει συνήθως μια και μόνο επικρατούσα εναλλακτική λύση, απαιτείται πρόσθετη πληροφορία που αφορά στη σχετική σπουδαιότητα των κριτηρίων. Η πληροφορία αυτή δίνεται μέσω βαρών προτίμησης που αντιστοιχούν στα κριτήρια. Τα βάρη αναπαρίστανται σαν εντολές κατάταξης w_j ($j=1, \dots, J$), σε ένα διάνυσμα βαρών $w = (w_1, \dots, w_j)^T$. Αν $w_j > w_{j'}$ το κριτήριο j είναι πιο σημαντικό από το j' .
- Στη συνέχεια η μέθοδος REGIME χρησιμοποιεί μια σύγκριση ανά ζεύγη όλων των εναλλακτικών, έτσι ώστε η σύγκριση μεταξύ δύο εναλλακτικών να μην επηρεάζεται από τις υπόλοιπες.

	e_{i1}	e_{iJ}
$E =$	\cdot		\cdot
	e_{i1}	e_{ij}

Πίνακας 7.1: Πίνακας επιπτώσεων
Πηγή: Voogd (1983)

Για να γίνει κατανοητός ο μηχανισμός της μεθόδου REGIME είναι απαραίτητος ο καθορισμός της λογικής της (βλέπε Nijkamp et al., 1995).

Έστω δύο εναλλακτικές επιλογές i και i' . Ορίζεται η ποσότητα:

$$\sigma_{i'i'j} = e_{ij} - e_{i'j}$$

όπου e_{ij} η επίδοση της εναλλακτικής i για το κριτήριο j , και $e_{i'j}$ η επίδοση της εναλλακτικής i' για το κριτήριο j .

Αν για το κριτήριο j μια εναλλακτική i είναι καλύτερη από την i' τότε:

$$\sigma_{i'i'j} > 0$$

Στην περίπτωση της ποιοτικής πληροφορίας, το ακριβές μέγεθος του σ_{ij} δεν είναι κατάλληλο ή αξιόπιστο, αλλά απαιτείται μόνο το πρόσημό του.

Αν λοιπόν $\sigma_{ij} = +1$, η εναλλακτική i είναι καλύτερη από την i' για το κριτήριο j . Στην αντίθετη περίπτωση $\sigma_{ij} = -1$, ενώ στην περίπτωση που οι εναλλακτικές i και i' δεν διαφοροποιούνται ως προς κάποιο κριτήριο j τότε $\sigma_{ij} = 0$.

Κάνοντας μια τέτοια σύγκριση ανά ζεύγη για κάθε εναλλακτική i και i' για όλα τα κριτήρια j ($j=1, \dots, J$), δημιουργείται ένα διάνυσμα REGIME $r_{ii'}$ διαστάσεων ($J \times 1$) που ορίζεται σαν:

$$r_{ii'} = (\sigma_{ii'1}, \dots, \sigma_{ii'j})$$

για κάθε $i, i', i \neq i'$ το οποίο περιλαμβάνει ως στοιχεία του τα (+), (-) και (0).

Συνολικά έχουμε $I(I-1)$ συγκρίσεις ανά ζεύγη και $I(I-1)$ διανύσματα REGIME. Αυτά μπορούν να γίνουν ένας $J \times I(I-1)$ πίνακας REGIME R (βλέπε Nijkamp et al., 1995):

$$R = [\underbrace{r_{12}, r_{13}, \dots, r_{1I}}_{I-1}, \dots, \underbrace{r_{i2}, \dots, r_{i(I-1)}}_{I-1}]$$

Είναι φανερό πως αν ένα διάνυσμα $r_{ii'}$ περιέχει μόνο +, η εναλλακτική i θα κυριαρχεί απόλυτα στην i' . Συνήθως όμως περιλαμβάνει + και -, οπότε χρειάζεται πρόσθετη πληροφορία για το σχηματισμό του διανύσματος βαρών.

Για να χειριστούμε τη διαθέσιμη πληροφορία, που δίνει μόνο την ποιοτική διαβάθμιση των βαρών, γίνεται η υπόθεση πως τα βάρη αυτά W_j ($j=1, \dots, J$) είναι μια ποιοτική ταξινόμηση-απεικόνιση του (άγνωστου) στοχαστικού διανύσματος σε απόλυτους αριθμούς w^* .

$w^* = (w_1^*, \dots, w_j^*)$, με $\max w^* = \{1\}$, $j \geq 0$, για κάθε j , και

$w_j > w_j' \rightarrow w_j^* > w_j'^*$.

Επίσης υποθέτουμε πως η σταθμισμένη επικράτηση της εναλλακτικής i στην i' μπορεί να απεικονιστεί με την ακόλουθη στοχαστική έκφραση, η οποία βασίζεται στην έννοια του σταθμισμένου αθροίσματος:

$$V_{ii'} = \sum_{j=1}^J \sigma_{ii'j} W_j^*$$

Αν $V_{ii'}$ είναι > 0 η i κυριαρχεί στην i' .

Δεν έχουμε όμως πληροφορία για τις αριθμητικές τιμές των w_j^* αλλά μόνο για την ποιοτική διαβάθμιση των w_j .

Δεχόμαστε μια πιθανότητα $P_{i'}$ για την επικράτηση της i στην i' :

$$P_{i'} = \text{prob}(V_{i'} > 0)$$

και ορίζουμε ένα μέτρο άθροισης των πιθανοτήτων για να επικρατήσει η εναλλακτική i .

$$P_i = \sum_{i'=1}^1 P_{i'}$$

(η μέση πιθανότητα η εναλλακτική i να έχει ψηλότερη τιμή από κάθε άλλη εναλλακτική i').

Η μέθοδος REGIME εκτιμά αυτές ακριβώς τις πιθανότητες με βάση τον πίνακα επιπτώσεων (εναλλακτικές, κριτήρια, scores) (βλ. Πίνακα 7.2) και τα βάρη των κριτηρίων. Με τη βοήθεια των πιθανοτήτων αυτών οι συγκρινόμενες εναλλακτικές τοποθετούνται σε μια ιεραρχική κατάταξη, στοιχείο που αποτελεί και το τελικό προϊόν της μεθόδου REGIME.

Εναλλακτικές Κριτήρια	Εναλλακτική i	Εναλλακτική i'	Εναλλακτική I
Κριτήριο j	score ij	score i'j	score Ij
Κριτήριο j'	score ij'	score i'j'	score Ij'
....
Κριτήριο J	score iJ	score i'J	score IJ

Πίνακας 7.2: Πίνακας επιπτώσεων μεθόδου REGIME

7.5 Αξιολόγηση με τη μέθοδο S.W.O.T.

Στο υποκεφάλαιο αυτό αξιολογούνται τα προαναφερθέντα σενάρια με τη βοήθεια της μεθόδου S.W.O.T.

7.5.1 Αξιολόγηση 1^{ου} σεναρίου

Το πρώτο σενάριο προωθεί την υιοθέτηση πρακτικών μείωσης της κατανάλωσης ενέργειας από τις ξενοδοχειακές μονάδες. Η εφαρμογή του προβλέπεται απαιτεί την υιοθέτηση ώριμων πρακτικών και τεχνολογικών

προϊόντων, είναι εφικτή σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα, και χωρίς ιδιαίτερες απαιτήσεις σε εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό. Μέσω της υιοθέτησής του επιτυγχάνονται τα παρακάτω:

- Οι μονάδες γίνονται άμεσα δέκτες πολλαπλών ωφελειών που απορρέουν από το σενάριο, όπως το οικονομικό όφελος από την μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, η βελτίωση της ποιότητας του προσφερόμενων υπηρεσιών και της εικόνας της επιχείρησής τους, με αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη διείσδυσή τους στην τουριστική αγορά.
- Επιτυγχάνεται βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος μέσα από την εξοικονόμηση ενέργειας και τη μείωση της σχετικής ρύπανσης που αναλογεί σε αυτήν.

Παρά τη μείωση όμως της κατανάλωσης ενέργειας, το σενάριο βασίζεται στη συνεχιζόμενη χρήση συμβατικών, μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, δαιωνίζοντας έτσι τη ρύπανση του περιβάλλοντος και τη συμβολή στην εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου, αλλά και την εξάρτηση της οικονομίας από τα ορυκτά εισαγόμενα καύσιμα. Ουσιαστικά, το σενάριο αγνοεί μια πολύ σημαντική πτυχή της πράσινης ανάπτυξης, τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Περαιτέρω αδυναμίες που εντοπίζονται στο σενάριο είναι:

- Το σενάριο μπορεί να έχει μεγάλο αρχικό κόστος υιοθέτησης, αφού προτείνει ουσιαστικά την αντικατάσταση σημαντικού πλήθους ηλεκτρικών συσκευών σε κάθε ξενοδοχειακή μονάδα, την παρέμβαση για τη βελτίωση των οικοδομικών χαρακτηριστικών της, όπως θερμομονωτικά κελύφη και διπλά τζάμια κτλ., στοιχεία που μπορεί να λειτουργήσουν ως απωθητικοί παράγοντες για τους επιχειρηματίες του κλάδου με συνέπεια τον περιορισμό της υιοθέτησής του.
- Η επιτυχία του σεναρίου εξαρτάται άμεσα από τον ανθρώπινο παράγοντα – απαιτείται τόσο η θέληση των ξενοδόχων για εφαρμογή των πρακτικών του, όσο και η συμμόρφωση των πελατών σε διάφορες δράσεις, όπως π.χ. η μείωση χρήσης ιματισμού.

Η εφαρμογή ανάλυσης S.W.O.T. στο σενάριο αυτό φαίνεται στον πίνακα 7.3.

Εσωτερικό περιβάλλον	
Πλεονεκτήματα (Strengths)	Αδυναμίες (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Άμεσο περιβαλλοντικό όφελος μέσω εξοικονόμησης ενέργειας ✓ Άμεσο οικονομικό όφελος με μειωμένους λογαριασμούς ηλεκτρισμού ✓ Ανάδειξη της μονάδας φιλοξενίας υψηλότερα στις προτιμήσεις των επισκεπτών ✓ Βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών της μονάδας ✓ Μείωση εκπομπών αερίων θερμοκηπίου ✓ Εύκολη εφαρμογή και σε σύντομο χρονικό διάστημα ✓ Μικρή απαίτηση σε νέο, εξειδικευμένο προσωπικό ✓ Ευαισθητοποίηση ξενοδόχων για περιβαλλοντικά ζητήματα ✓ Μη παρέμβαση στο φυσικό περιβάλλον 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Συνέχιση χρήσης μη εναλλακτικών πηγών ενέργειας και επιβάρυνσης του περιβάλλοντος με τη χρήσης συμβατικών πηγών ενέργειας ✓ Το άμεσο κόστος βελτίωσης των κτιρίων και αντικατάστασης ηλεκτρικών συσκευών μπορεί να σταθεί εμπόδιο στην υιοθέτηση του σεναρίου ✓ Απαίτηση για συνεχή παρατήρηση συστημάτων θέρμανσης και ψύξης για τυχόν διαρροές ✓ Εξάρτηση από τον ανθρώπινο παράγοντα, π.χ. απαιτείται η συμμόρφωση των πελατών για μείωση ιματισμού, απενεργοποίηση λειτουργίας stand-by κτλ.
Εξωτερικό περιβάλλον	
Ευκαιρίες (Opportunities)	Απειλές (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Τεχνολογικές εξελίξεις στον τομέα της αποτελεσματικότερης διαχείρισης της ενέργειας ✓ Δυνατότητα απόκτησης διεθνών προτύπων πιστοποίησης, όπως π.χ. Ecolabel, Green Key, Travelife ✓ Αξιοποίηση διαθέσιμων κονδυλίων από ΕΕ και κράτος ✓ Αξιοποίηση τάσης σε διεθνές επίπεδο για ζήτηση περιβαλλοντικά υπεύθυνων τουριστικών υποδομών φιλοξενίας 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Μη σταθερό οικονομικό περιβάλλον, οικονομική κρίση που συνεπάγεται τη μείωση των προσφερόμενων ευκαιριών οικονομικής υποστήριξης ✓ Η συνεχιζόμενη κλιματική αλλαγή και οι αυξανόμενες θερμοκρασίες μπορεί να καταστήσουν τη λειτουργία και των πιο αποδοτικών συστημάτων κλιματισμού ασύμφορη ✓ Το κόστος της ενέργειας που επηρεάζεται από σειρά παραγόντων, πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων, αλλά και συμφερόντων διεθνών παικτών, παραγωγών ορυκτών καυσίμων

Πίνακας 7.3: Εφαρμογή μεθόδου S.W.O.T. στο 1ο σενάριο

7.5.2 Αξιολόγηση 2^{ου} σεναρίου

Το δεύτερο σενάριο απευθύνεται κυρίως στην προώθηση χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας από τις ξενοδοχειακές μονάδες, με σκοπό την δημιουργία ενός βιώσιμου ενεργειακού προτύπου/μίγματος ενεργειακών πηγών. Η εφαρμογή του σεναρίου αυτού απαιτεί εξειδικευμένο προσωπικό και απαιτεί ένα μεγαλύτερο βάθος χρόνου για την υλοποίησή του από το σενάριο 1. Έχει τα ακόλουθα πλεονεκτήματα:

- Μειώνει τη χρήση ενέργειας που παράγεται από μη ανανεώσιμων πηγών από τις μονάδες φιλοξενίας, μειώνοντας ταυτόχρονα το κόστος της ενέργειας στις διάφορες λειτουργίες των μονάδων αυτών.
- Τόσο μεσοπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα το σενάριο συμβάλει στη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος, με τη μείωση της εξάρτησης από μη φιλική ενέργεια και τους αναλογούντες από αυτή ρύπους.
- Οι απαιτούμενες επενδύσεις, λόγω της μεγάλης αναμενόμενης διάρκειας ζωής των αξιοποιούμενων τεχνολογιών, αποφέρουν σημαντικά οφέλη σε βάθος χρόνου για τις μονάδες που επενδύουν προς την κατεύθυνση αυτή.
- Ελαχιστοποιείται ο ρόλος των επισκεπτών στην επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων, καθώς η επιτυχή εφαρμογή του σεναρίου δεν απαιτεί τη χρήση οποιουδήποτε μηχανισμού ή την αλλαγή των προτύπων συμπεριφοράς τους στα θέματα της ενέργειας. .

Παρά τα πολλά του πλεονεκτήματα, το σενάριο παρουσιάζει και τις ακόλουθες αδυναμίες:

- Λόγω του αυξημένου κόστους υιοθέτησης του σεναρίου, με ανάγκη για την εγκατάσταση νέων υποδομών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και τη συνεχή συντήρηση και παρακολούθηση της λειτουργίας τους, το σενάριο εξαρτάται άμεσα από τη διάθεση κονδυλίων από το κράτος ή/και την ΕΕ για την υποστήριξη των επιχειρήσεων προς την κατεύθυνση αυτή. Σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης, η διαθεσιμότητα είναι περιορισμένη και οι ευκαιρίες πρόσβασης σε οικονομικούς πόρους λιγοστές.
- Η αυξημένη ανάγκη για υποδομές που προβλέπει το σενάριο ενδέχεται να ασκήσει πιέσεις στο περιβάλλον, όπως π.χ. η εγκατάσταση φωτοβολταϊκών στο έδαφος (αν αυτή δεν μπορεί να γίνει στις οροφές των μονάδων).

Η εφαρμογή ανάλυσης S.W.O.T. στο σενάριο αυτό φαίνεται στον Πίνακα 7.4.

Εσωτερικό περιβάλλον	
Πλεονεκτήματα (Strengths)	Αδυναμίες (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Δραστική μείωση χρήσης μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ✓ Μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο περιβαλλοντικό όφελος ✓ Μείωση εκπομπών αερίων θερμοκηπίου και ρύπων στην ατμόσφαιρα ✓ Οικονομικό όφελος μέσα από την αλλαγή του ενεργειακού μίγματος των μονάδων φιλοξενίας ✓ Η επιτυχία του σεναρίου είναι ανεξάρτητη από τον ανθρώπινο παράγοντα και την συμμόρφωση των πελατών ✓ Μακροπρόθεσμα βιώσιμο και οικονομικά ωφέλιμο ✓ Μείωση της εξάρτησης του νησιού από εισαγόμενη ενέργεια ✓ Βελτίωση της εικόνας της μονάδας φιλοξενίας ως περιβαλλοντικά υπεύθυνης επιχείρησης 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ανάγκη για εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό ✓ Χρονοβόρο στην υλοποίησή του ✓ Απαίτηση για σημαντικές επενδύσεις και προσαρμογές στο επίπεδο των μονάδων φιλοξενίας ✓ Επιβάρυνση περιβάλλοντος στις περιοχές με εγκαταστάσεις υποδομών ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (φωτοβολταϊκά)
Εξωτερικό περιβάλλον	
Ευκαιρίες (Opportunities)	Απειλές (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Αξιοποίηση κονδυλίων από ΕΕ και κράτος ✓ Τάση για περιβαλλοντικά υπεύθυνες μονάδες φιλοξενίας – Προτίμηση/επιλογή από τους επισκέπτες σχετικών μονάδων ✓ Ανάπτυξη υποδομών μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας και βελτίωση του ηλεκτρικού δικτύου προς όφελος ολόκληρου του νησιού ✓ Συνεισφορά στην επίτευξη στόχου 2020 της ΕΕ για 13% συνεισφορά ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Κύπρο (European Commission, 2010) 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Μη σταθερό οικονομικό περιβάλλον, οικονομική κρίση που έχει οδηγήσει στη μείωση των προσφερόμενων κονδυλίων ✓ Ανταγωνισμός μεταξύ των ξενοδοχειακών μονάδων για τα λιγοστά διαθέσιμα κονδύλια

Πίνακας 7.4: Εφαρμογή μεθόδου S.W.O.T. στο 2^ο σενάριο

7.5.3 Αποτελέσματα ποιοτικής αξιολόγησης με τη βοήθεια της ανάλυσης S.W.O.T.

Στον Πίνακα 7.5 παρουσιάζεται η απόδοση του κάθε σεναρίου στη βάση των κριτηρίων αξιολόγησης, όπως αυτά απορρέουν από τους στόχους που έχουν τεθεί. Γίνεται ποιοτική βαθμολόγηση της απόδοσης των σεναρίων, όπως αυτή αποτυπώνεται στην ανάλυση S.W.O.T. στους Πίνακες 7.3 και 7.4 πιο πάνω, οδηγώντας στην επιλογή του επικρατέστερου σεναρίου.

Η απόδοση του κάθε σεναρίου παρουσιάζεται εποπτικά στο Διάγραμμα 7.3.

Κριτήρια Αξιολόγησης	Σενάρια	Σενάριο 1	Σενάριο 2
K1: Βαθμός εξοικονόμησης ενέργειας		3	3
K2: Βαθμός αξιοποίησης φυσικών πόρων		2	3
K3: Απασχόληση – δημιουργία νέων θέσεων εργασίας		1	3
K4: Προώθηση της επιχειρηματικότητας		1	2
K5: Βαθμός μείωσης του αντικτύπου της επιχείρησης στο περιβάλλον		2	2
K6: Βαθμός φιλικότητας προς το περιβάλλον των υποδομών που απαιτούνται από το σενάριο		2	1
K7: Βαθμός αναβάθμισης και εξειδίκευσης ανθρώπινου δυναμικού που απαιτείται (σε σχέση με τον τουριστικό τομέα)		2	3
K8: Ανάπτυξη νέων υποδομών/βελτίωση υπαρχόντων υποδομών		2	3
K9: Βαθμός βελτίωσης εικόνας της επιχείρησης μετά την υιοθέτηση του σεναρίου		2	2
K10: Βαθμός ενδυνάμωσης του τομέα του τουρισμού από το σενάριο		1	2
K11: Μακροβιότητα σεναρίου		2	3
<i>Βαθμολογίες: 0 – ουδέτερο, 1 - μέτρια απόδοση, 2 - καλή απόδοση, 3 - πολύ καλή απόδοση</i>			

Πίνακας 7.5: Απόδοση σεναρίων ως προς τα κριτήρια αξιολόγησης



Διάγραμμα 7.3: Απόδοση σεναρίων ως προς τα κριτήρια αξιολόγησης

Η ανάλυση των δύο σεναρίων με S.W.O.T. στη βάση των κριτηρίων που έχουν τεθεί, υποδεικνύει την υπεροχή του Σεναρίου 2, το οποίο φαίνεται να έχει σε αρκετά από τα θεωρηθέντα κριτήρια καλύτερη επίδοση.

7.6 Αξιολόγηση με Πολυκριτηριακή Ανάλυση REGIME

Εναλλακτικές λύσεις

Αντικείμενο της πολυκριτηριακής ανάλυσης είναι η αξιολόγηση των εναλλακτικών λύσεων ενός προβλήματος. Στην περίπτωση της παρούσας εργασίας οι εναλλακτικές λύσεις είναι τα 2 σενάρια που παρουσιάστηκαν σε προηγούμενη ενότητα του παρόντος κεφαλαίου.

Κριτήρια αξιολόγησης

Η διαδικασία αξιολόγησης στηρίζεται σε μια σειρά κριτηρίων για την εκτίμηση της απόδοσης των εναλλακτικών λύσεων σε σχέση με αυτά. Τα κριτήρια επιλέγηκαν με βάση το στόχο της παρούσας εργασίας, και αποσκοπούν στην επιλογή της εναλλακτικής λύσης που θα ικανοποιήσει τον στόχο με το βέλτιστο δυνατό τρόπο. Τα κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν ποιοτικά (αφού αξιολογούν τις εναλλακτικές λύσεις με ποιοτικό τρόπο), και παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.6 (βλ. επίσης Κατωπόδη, 2014)

Κλίμακες μέτρησης κριτηρίων

Χρησιμοποιήθηκαν οι ακόλουθες κλίμακες μέτρησης των κριτηρίων:

- ---/+++ : η χρήση της κλίμακας αυτής υποδηλώνει ότι οι επιπτώσεις από κάθε εναλλακτική ως προς το συγκεκριμένο κριτήριο διαφέρουν, χωρίς να είναι ξεκάθαρο σε τι απόσταση βρίσκονται μεταξύ τους.
- Η κλίμακα binary, η οποία υποδεικνύει αν η κατάσταση που περιγράφεται στο κριτήριο ισχύει (yes) ή όχι (no).

Οι κλίμακες παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.6.

Κατεύθυνση κριτηρίων

Η κατεύθυνση ενός κριτηρίου υποδηλώνει τον τρόπο με τον οποίο εκλαμβάνονται οι τιμές των επιπτώσεων που έχει μια εναλλακτική ως προς ένα κριτήριο, κατατάσσοντας τα κριτήρια στις ακόλουθες δύο κατηγορίες:

- Cost (κόστος): όσο αυξάνεται η τιμή του κριτηρίου τόσο μικρότερη νοείται η απόδοση του σεναρίου (χειρότερη) ως προς το κριτήριο αυτό
- Benefit (όφελος): όσο αυξάνεται η τιμή του κριτηρίου τόσο μεγαλύτερη νοείται η απόδοση του σεναρίου (καλύτερη) ως προς το κριτήριο αυτό

Οι κατευθύνσεις κριτηρίων παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.6.

Κριτήρια αξιολόγησης			Κλίμακα κριτηρίου	Κατεύθυνση κριτηρίου
Κατηγορία κριτηρίων	Κωδικός	Κριτήρια		
Περιβαλλοντικά	K1	Βαθμός αξιοποίησης διαθέσιμων φυσικών πόρων	---/+++	Benefit
	K2	Βαθμός μείωσης εκπομπής ρύπων και αερίων θερμοκηπίου	---/+++	Benefit
	K3	Χρήση μη ανανεώσιμων πόρων και γης	---/0	Cost
Οικονομικά	K4	Βαθμός μείωσης λειτουργικού κόστους ξενοδοχειακών μονάδων	---/+++	Benefit
	K5	Προώθηση της επιχειρηματικότητας	Binary	Benefit
	K6	Βαθμός βελτίωσης εικόνας της επιχείρησης	---/+++	Benefit
Κοινωνικά	K7	Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας	---/+++	Benefit
	K8	Ευαισθητοποίηση τοπικού πληθυσμού και επιχειρηματικής κοινότητας σε περιβαλλοντικά θέματα	---/+++	Benefit
Τεχνικά	K9	Ανάπτυξη νέων υποδομών/ Βελτίωση υφιστάμενων υποδομών	---/+++	Benefit
	K10	Αμεσότητα εφαρμογής (απαιτούμενος χρόνος)	---/+++	Benefit

Πίνακας 7.6: Κριτήρια για την αξιολόγηση σεναρίων

Πίνακας επιπτώσεων

Οι τιμές που παρουσιάζονται στον Πίνακα επιπτώσεων (Πίνακας 7.7) αντικατοπτρίζουν τις επιπτώσεις των 2 σεναρίων ως προς τα κριτήρια αξιολόγησης, και βαθμολογούνται βάσει των προαναφερθέντων κλιμάκων.

Βάρη κριτηρίων

Στο πλαίσιο της μεθόδου REGIME, στα κριτήρια δίνονται βάρη, τα οποία καθορίζουν την προτεραιότητα του κάθε κριτηρίου στη μέθοδο. Στην παρούσα εργασία έγιναν 2 ιεραρχήσεις:

- Στην πρώτη ιεράρχηση τα κριτήρια θεωρήθηκαν ίσης προτεραιότητας (ισοβαρή)
- Στην δεύτερη ιεράρχηση τα κριτήρια ιεραρχήθηκαν κατά φθίνουσα σειρά προτεραιότητας (rank order).

Κριτήρια αξιολόγησης			Σενάρια	
Κατηγορία κριτηρίων	Κωδικός	Κριτήρια	Σενάριο 1	Σενάριο 2
Περιβαλλοντικά	K1	Βαθμός αξιοποίησης διαθέσιμων φυσικών πόρων	0	++
	K2	Βαθμός μείωσης εκπομπής ρύπων και αερίων θερμοκηπίου	++	++
	K3	Χρήση μη ανανεώσιμων πόρων και γης	-	---
Οικονομικά	K4	Βαθμός μείωσης λειτουργικού κόστους των ξενοδοχειακών μονάδων	++	++
	K5	Πρώθηση της επιχειρηματικότητας	Yes	Yes
	K6	Βαθμός βελτίωσης εικόνας της επιχείρησης	+++	++
Κοινωνικά	K7	Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας	+	++
	K8	Ευαισθητοποίηση τοπικού πληθυσμού και επιχειρηματικής κοινότητας σε περιβαλλοντικά θέματα	++	++
Τεχνικά	K9	Ανάπτυξη νέων υποδομών/ Βελτίωση υφιστάμενων υποδομών	++	+++
	K10	Αμεσότητα εφαρμογής (απαιτούμενος χρόνος)	+++	--

Πίνακας 7.7: Πίνακας επιπτώσεων - Επίδοση σεναρίων με βάση τα κριτήρια αξιολόγησης

7.6.1 Αποτελέσματα Πολυκριτηριακής Ανάλυσης REGIME

Η εφαρμογή της μεθόδου REGIME έγινε σε 2 επιμέρους αξιολογήσεις, με διαφορετικές ιεραρχήσεις στα κριτήρια αξιολόγησης, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των 2 αυτών αξιολογήσεων.

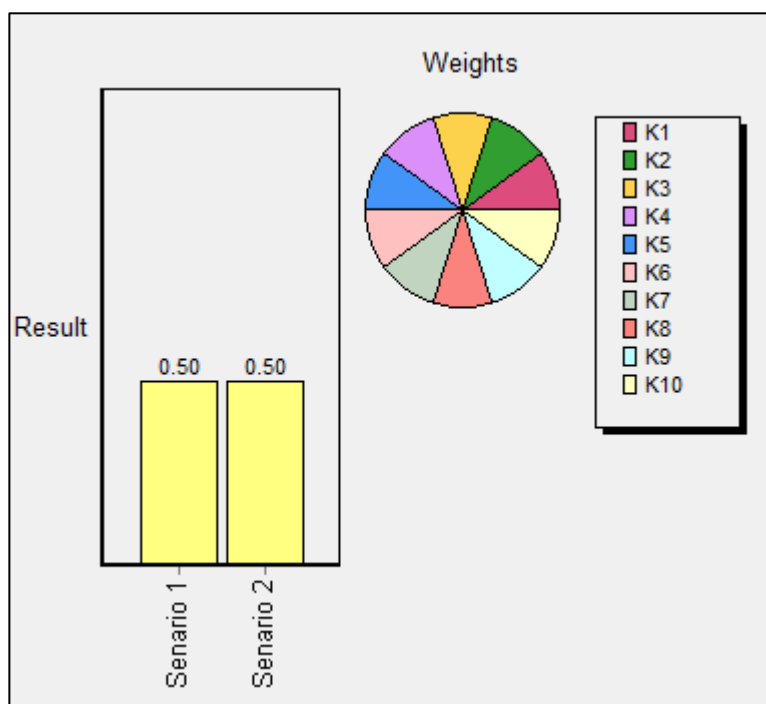
Αποτελέσματα 1^{ης} αξιολόγησης

Κατά την 1^η αξιολόγηση με τη μέθοδο REGIME, τα κριτήρια αξιολόγησης θεωρήθηκαν να έχουν ίσο βαθμό προτεραιότητας, δηλαδή σαν ισοβαρή. Τα

αποτελέσματα της ανάλυσης παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.8 και το Διάγραμμα 7.4.

Εναλλακτικές	Σενάριο 1	Σενάριο 2
Σενάριο 1	-	0,50
Σενάριο 2	0,50	-

Πίνακας 7.8: Πίνακας πιθανοτήτων 1^{ης} αξιολόγησης



Διάγραμμα 7.4: Αποτελέσματα 1^{ης} αξιολόγησης

Η πρώτη αυτή αξιολόγηση, που θεωρεί τα κριτήρια ισοβαρή, υποδεικνύει ότι τα δύο σενάρια είναι εξίσου κατάλληλα για την επίτευξη του στόχου της εργασίας, με κανένα από τα δύο σενάρια να μην υπερέχει του άλλου.

Αποτελέσματα 2^{ης} αξιολόγησης

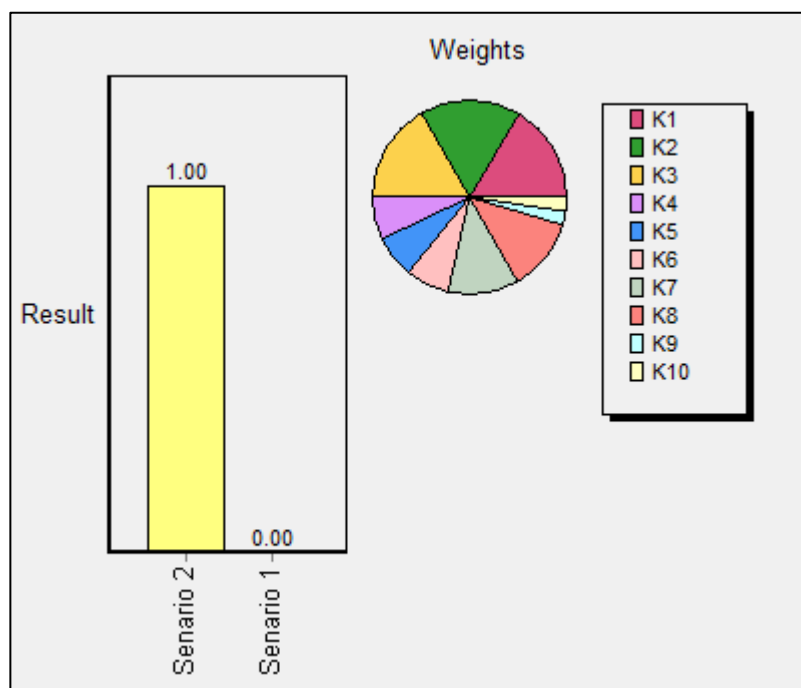
Κατά τη 2^η αξιολόγηση, τα κριτήρια αξιολόγησης ιεραρχήθηκαν με τη σειρά προτεραιότητας που παρουσιάζεται στον Πίνακα 7.9. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.9 και το Διάγραμμα 7.5.

Κατηγορία κριτηρίων	Κριτήρια	Προτεραιότητα
Περιβαλλοντικά	K1, K2, K3	1 (Πρώτη προτεραιότητα)
Κοινωνικά	K7, K8	2 (Δεύτερη προτεραιότητα)
Οικονομικά	K4, K5, K6	3 (Τρίτη προτεραιότητα)
Τεχνικά	K9, K10	4 (Τέταρτη προτεραιότητα)

Πίνακας 7.9: Ιεράρχηση κριτηρίων κατά τη 2^η αξιολόγηση

Εναλλακτικές	Σενάριο 1	Σενάριο 2
Σενάριο 1	-	0,00
Σενάριο 2	1,00	-

Πίνακας 7.9: Πίνακας πιθανοτήτων 2^{ης} αξιολόγησης



Διάγραμμα 7.5: Αποτελέσματα 2^{ης} αξιολόγησης

Η δεύτερη αξιολόγηση, με ιεράρχηση κριτηρίων με προτεραιότητα στα περιβαλλοντικά και κοινωνικά κριτήρια (Πίνακας 7.9), υποδεικνύει την υπεροχή του Σεναρίου 2 έναντι του Σεναρίου 1 για την επίτευξη του στόχου της εργασίας.

Οι δύο πιο πάνω αξιολογήσεις υποδηλώνουν την υπεροχή του Σεναρίου 2, το οποίο φαίνεται να αποτελεί μια καλύτερη επιλογή για την επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί.

7.7 Επιλογή Βέλτιστου Σεναρίου

Η αξιολόγηση των δύο προτεινόμενων σεναρίων με την ανάλυση S.W.O.T. και την πολυκριτηριακή ανάλυση REGIME, με γνώμονα τα κριτήρια αξιολόγησης που τέθηκαν για την επίτευξη του στόχου της εργασίας, έδειξε ότι και τα δύο σενάρια έχουν πολλά πλεονεκτήματα που τα κάνουν κατάλληλα για την επίτευξη του στόχου που έχει τεθεί. Έγινε παράλληλα σαφές, ωστόσο, ότι το σενάριο 2 υπερέχει του σεναρίου 1, με το δεύτερο όμως να εμφανίζει επίσης καλές επιδόσεις ως προς έναν αριθμό κριτηρίων αξιολόγησης, ενώ να έχει σημαντικά πλεονεκτήματα ως προς τον χρόνο που απαιτείται για την εφαρμογή του, καθώς και τους απαιτούμενους οικονομικούς πόρους για τον σκοπό αυτό.

Τελική πρόταση της εργασίας αποτελεί *η σύνθεση των δύο σεναρίων*, με βασικό κορμό τη φιλοσοφία του σεναρίου 2, εμπλουτισμένο από στοιχεία του σεναρίου 1, με στόχο τη βέλτιστη επίτευξη του στόχου που έχει τεθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΜΕΤΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η παρούσα ενότητα εστιάζει το ενδιαφέρον της στην παρουσίαση μέτρων πολιτικής που μπορούν να συμβάλλουν στην υλοποίηση του σεναρίου που επιλέχθηκε, όπως αυτό έχει περιγραφεί στο προηγούμενο κεφάλαιο. Όπως αναφέρθηκε, η ανάλυση των 2 προτεινόμενων σεναρίων έδειξε ότι η βέλτιστη δυνατή λύση για επίτευξη των στόχων της εργασίας έγκειται στην εφαρμογή στοιχείων και από τα δύο σενάρια, με την προσοχή να εστιάζεται τόσο στην εξοικονόμηση ενέργειας όσο και στην υιοθέτηση των ΑΠΕ από τις ξενοδοχειακές μονάδες.

Οι προτάσεις αυτές επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στην προώθηση της βιώσιμης διαχείρισης των ξενοδοχειακών μονάδων της Λεμεσού, με έμφαση στην ενεργειακή διάσταση, λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν, και ειδικότερα:

- Την υπάρχουσα επιβαρυνόμενη κατάσταση της περιοχής ως προϊόν του μαζικού προτύπου τουριστικής ανάπτυξης
- Την εξ αυτού του προτύπου απορρέουσα περιβαλλοντική υποβάθμιση
- Τα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης που ήδη υπάρχουν και εφαρμόζονται σε ξενοδοχειακές μονάδες της περιοχής μελέτης
- Τα υπάρχοντα τεχνολογικά δεδομένα και προϊόντα που μπορούν να αξιοποιηθούν για την παραγωγή και εξοικονόμηση ενέργειας
- Την ευαισθητοποίηση των ξενοδόχων σε περιβαλλοντικά θέματα
- Τα οικονομικά οφέλη που ενδέχεται να προκύψουν από την υλοποίηση του στόχου της εξοικονόμησης και παραγωγής ενέργειας στο επίπεδο των ξενοδοχειακών μονάδων
- Τα περιβαλλοντικά οφέλη που θα προκύψουν στην περιοχή από την υλοποίηση του στόχου
- Τις δυνατότητες που έχει η περιοχή για την επίτευξη του στόχου – φυσικοί πόροι

Τα μέτρα πολιτικής που προτείνονται έχουν ως σημείο αναφοράς τους βασικούς παράγοντες που διαχρονικά επηρεάζουν την περιβαλλοντική επιβάρυνση της περιοχής και συγκεκριμένα:

- Τη μη επαρκή αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας

- Την υπερκατανάλωση συμβατικών πηγών ενέργειας για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών, με τον τομέα των μονάδων φιλοξενίας να αποτελεί μια σημαντική πηγή κατανάλωσης, λόγω του μεγέθους των μονάδων αλλά και της σημαντικής συγκέντρωσής τους στην περιοχή μελέτης
- Τη «θυσία» του περιβάλλοντος στον βωμό του χρήματος
- Τη μη ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συνόλου και των επισκεπτών
- Το ανθρώπινο δυναμικό που εμπλέκεται στις δραστηριότητες του τουριστικού τομέα και ειδικότερα στις μονάδες φιλοξενίας

Τα μέτρα που προτείνονται έχουν ουσιαστικά σαν στόχο τους την γεφύρωση της επικρατούσας κατάστασης με την επιθυμητή μελλοντική εικόνα της περιοχής, όπως αυτή περιγράφεται στο επιλεγμένο σενάριο. Τα μέτρα χωρίζονται σε 4 κατηγορίες, και παρουσιάζονται στα ακόλουθα υποκεφάλαια.

8.1 Μέτρα Οικονομικής Στήριξης

Το υποκεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει τα μέτρα οικονομικής στήριξης των μονάδων φιλοξενίας τα οποία θα αποτελέσουν καθοριστικό παράγοντα για την υλοποίηση των σχετικών επενδύσεων που απαιτούνται για την υλοποίηση του προτεινόμενου σεναρίου.

Φορολογικές ελαφρύνσεις ξενοδοχειακών μονάδων

Καθοριστικό ρόλο για την υιοθέτηση των ΑΠΕ από τις μονάδες φιλοξενίας θα έχει το απαιτούμενο οικονομικό κόστος επένδυσης, που μπορεί να αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα. Συνεπώς οποιαδήποτε μορφή οικονομικής ελάφρυνσης των επιχειρήσεων που ενσωματώνουν τις ΑΠΕ στις σχετικές υποδομές θα κάνει την εφαρμογή του σεναρίου ευκολότερη. Ένα μέτρο που μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για την υιοθέτησης των ΑΠΕ θα είναι φορολογικές ελαφρύνσεις ή/και απαλλαγές για ξενοδοχειακές επιχειρήσεις που παράγουν σημαντικό μέρος της ενέργειας που καταναλώνουν από ΑΠΕ.

Φορολογικές επιβαρύνσεις ξενοδοχειακών μονάδων

Με το ίδιο σκεπτικό, επιχειρήσεις που δεν υιοθετούν τις ΑΠΕ πρέπει να υπόκεινται σε επιπλέον φορολογικές επιβαρύνσεις, τα έσοδα από τις οποίες θα διατίθενται κατευθείαν πίσω στην οικονομία σαν κονδύλια προώθησης χρήσης των ΑΠΕ. Με τον τρόπο αυτό θα δίνονται και πάλι κίνητρα για την χρήση των ΑΠΕ.

Κονδύλια για τη μείωση κόστους εγκατάστασης μικρών φωτοβολταϊκών μονάδων

Κονδύλια πρέπει να γίνουν διαθέσιμα με στόχο τη μείωση των τελών αίτησης και εγκατάστασης μικρών μονάδων φωτοβολταϊκών συστημάτων σε οροφές μονάδων, ώστε να μειωθεί το αρχικό απαιτούμενο κόστος επένδυσης. Η εγκατάσταση τέτοιων συστημάτων στα ξενοδοχεία θα γίνει έτσι ευκολότερη και πιο συμφέρουσα, κάνοντας τη προτεινόμενη χρήση ΑΠΕ ευκολότερα προσβάσιμη.

Ενίσχυση σχεδίων παροχής χορηγιών για αύξηση της δυναμικότητας των ΑΠΕ

Υπάρχουν, επί του παρόντος, διάφορα σχέδια παροχής χορηγιών για αύξηση της δυναμικότητας των ΑΠΕ. Τα σχέδια αυτά θα πρέπει να ενισχυθούν και να γίνει προσπάθεια να βρεθούν εναλλακτικές πηγές κονδυλίων, ώστε να διασφαλιστεί η συνεχόμενη ροή τους προς τις ενδιαφερόμενες μονάδες.

Μείωση κόστους ενέργειας για ξενοδοχειακές μονάδες που καταφέρνουν να μειώσουν σημαντικά την ενεργειακή τους κατανάλωση

Με τη δημιουργία ενός μητρώου παρακολούθησης της ενεργειακής κατανάλωσης των ξενοδοχειακών μονάδων, προτείνεται η μείωση του ενεργειακού κόστους μονάδων φιλοξενίας με επιδόσεις στη μείωση των ενεργειακών τους αναγκών από την υιοθέτηση πρακτικών εξοικονόμησης ενέργειας. Ξενοδοχειακές μονάδες με μεγάλα ποσοστά μείωσης να γίνονται δέκτες προνομιούχων τιμών ηλεκτρισμού, ως επιπλέον κίνητρο.

Αξιοποίηση Ευρωπαϊκών πόρων - Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ταμείο Συνοχής

Αξιοποίηση Ευρωπαϊκών πόρων για τον σχεδιασμό και την προώθηση σχεδίου ενεργειακής αποδοτικότητας και την εφαρμογή του από, μεταξύ άλλων, τις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις.

Μεγιστοποίηση της χρήσης χορηγιών «*De minimis aid*»

Σύμφωνα με τον Κανονισμό EC No1998/2006 (European Commission, 2006) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γνωστό και ως κανονισμό «*De minimis aid*», κράτη μέλη μπορούν να διαθέσουν κονδύλια ύψους μέχρι 200.000€ σε μια επιχείρηση (που πληροί τα κριτήρια του κανονισμού) κατά τη διάρκεια τριών συνεχόμενων ετών, χωρίς ιδιαίτερες διαδικασίες και χωρίς να τίθεται θέμα ρήξης με τις νομοθεσίες που αφορούν τον ανταγωνισμό. Οι ξενοδοχειακές

μονάδες εμπíπτουν στο πλαίσιο του κανονισμού αυτού και θα πρέπει να γίνει προσπάθεια και από τις δύο πλευρές (κράτος και ξενοδοχειακές μονάδες) για πλήρη αξιοποίηση του ορίου χορηγίας που επιτρέπει ο κανονισμός. Αυτό θα επιτρέψει ακόμα και στις μικρότερες μονάδες να υιοθετήσουν τη χρήση ΑΠΕ και άλλες πολιτικές εξοικονόμησης ενέργειας, χωρίς να επιβαρύνουν σημαντικά τον προϋπολογισμό τους.

Εξεύρεση εναλλακτικών πηγών κονδυλίων

Διερεύνηση χρηματοδοτικών εργαλείων και εναλλακτικών πόρων από πλευράς του κράτους για περαιτέρω υποστήριξη στις ξενοδοχειακές μονάδες, όπως για παράδειγμα από το Εθνικό Ταμείο Ενεργειακής Απόδοσης (ΕΤΕΑ) Ευρωπαϊκά Προγράμματα κ.ά., με σκοπό την προώθηση της υιοθέτησης ΑΠΕ και πρακτικών εξοικονόμησης ενέργειας από τον ξενοδοχειακό τομέα.

8.2 Νομοθετικά μέτρα

Στο υποκεφάλαιο αυτό αναπτύσσονται διάφορες νομοθετικές δράσεις που θα πρέπει να ληφθούν για τη διευκόλυνση της εφαρμογής του προτεινόμενου σεναρίου.

Νομοθετικές τροποποιήσεις για τη διευκόλυνση εγκατάστασης φωτοβολταϊκών συστημάτων

Απαλλαγή από την ανάγκη εξασφάλισης άδειας εγκατάστασης μικρού συστήματος φωτοβολταϊκών από τις ξενοδοχειακές μονάδες για επιτάχυνση των διαδικασιών δανειοδότησης. Η απαλλαγή αυτή θα συμβάλει στην ταχύτερη υλοποίηση από τις ξενοδοχειακές μονάδες επενδύσεων σε φωτοβολταϊκά συστήματα, αίροντας τις γραφειοκρατικές διαδικασίες για μικρού μεγέθους σχετικές εγκαταστάσεις. Χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες που απαιτούνται σήμερα για μια τέτοια άδεια, τις περισσότερες φορές λειτουργούν αποτρεπτικά για τους ενδιαφερόμενους.

Θέσπιση νόμων με στόχο την αύξηση ποσοστού χρήσης ΑΠΕ

Η θέσπιση σχετικής νομοθεσίας με στόχο την αύξηση του μεριδίου των ΑΠΕ από ξενοδοχειακές μονάδες στο ενεργειακό τους μίγμα μπορεί να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο στην επιτάχυνση της εφαρμογής του προτεινόμενου σεναρίου. Οι σχετικές νομοθετικές πρωτοβουλίες πρέπει να θέτουν χρονοδιάγραμμα και σταδιακά αυξανόμενο μερίδιο ΑΠΕ από τις ξενοδοχειακές μονάδες, με στόχο την σταδιακή αύξηση της διείσδυσης τους στον εν λόγω τομέα.

Αναβάθμιση οικοδομικών χαρακτηριστικών ξενοδοχειακών μονάδων με σκοπό την εξοικονόμηση ενέργειας σε νέες και υφιστάμενες κτιριακές υποδομές

Νέες ξενοδοχειακές μονάδες θα πρέπει να υποχρεώνονται στην συμπερίληψη στα οικοδομικά τους χαρακτηριστικά στοιχείων όπως τα διπλά τζάμια, τα θερμομονωτικά κελύφη κ.ά., με στόχο την εξοικονόμηση ενέργειας. Επίσης, οι υφιστάμενες οικοδομές πρέπει να υποχρεώνονται σε αναβάθμιση για τη συμπερίληψη τέτοιων οικοδομικά στοιχεία.

8.3 Μέτρα ενημέρωσης και επιμόρφωσης ανθρώπινου δυναμικού

Η προώθηση μέτρων ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και ανάπτυξης ευθύνης σε θέματα περιβάλλοντος, καθώς και η συνεχής επιμόρφωση του ανθρώπινου δυναμικού των ξενοδοχειακών μονάδων σε θέματα περιβαλλοντικής διαχείρισης μπορεί να συμβάλλει στην αύξηση της κατανόησης της συνεισφοράς των μονάδων αυτών στην επιδίωξη των στόχων της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Η ενότητα αυτή επικεντρώνεται στην παρουσίαση σχετικών μέτρων για τον τομέα φιλοξενίας της περιοχής μελέτης.

Συνεχής επιμόρφωση προσωπικού

Συμμετοχή των απασχολούμενων και των υπευθύνων των ξενοδοχείων σε ημερίδες και σεμινάρια για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας που οργανώνονται από την κεντρική διοίκηση ή τους εμπλεκόμενους δήμους και επιμελητήρια. Επίσης, οι υπεύθυνοι θα πρέπει να ενημερώνονται για τις νέες τεχνολογίες και τις εξελίξεις στις τεχνολογίες των ΑΠΕ. Οι εκθέσεις αυτές γίνονται με στόχο την προώθηση της ορθολογικής χρήσης της ενέργειας και την ενθάρρυνση της χρήσης των ΑΠΕ. Μέσω των εκθέσεων αυτών, οι ενδιαφερόμενες επαγγελματικές ομάδες του τομέα της φιλοξενίας θα ενημερώνονται σε θέματα εξοικονόμησης ενέργειας και αξιοποίησης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Επιμόρφωση υπευθύνων για νέες τεχνολογίες και διαθέσιμα εργαλεία

Υλοποίηση σεμιναρίων για ξενοδόχους σε θέματα σχετικά με τις ΑΠΕ και πρακτικές εξοικονόμησης ενέργειας, όπως π.χ. σχετικά με το «net metering», το σύστημα συμψηφισμού παραγωγής και κατανάλωσης ενέργειας από ΑΠΕ και ηλεκτρικό δίκτυο αντίστοιχα, ώστε να κατανοήσουν τα σημαντικά οφέλη που θα έχουν από την υιοθέτηση τέτοιων τεχνολογιών.

Συνεργασία και συνεχή επαφή με το Ενεργειακό Γραφείο Κύπριων Πολιτών

Η συνεργασία και συνεχή επαφή με το Ενεργειακό Γραφείο Κύπριων Πολιτών (2015), το οποίο συγχρηματοδοτείται κατά 75% από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μέσω του προγράμματος «Ευφυής Ενέργεια για την Ευρώπη», και την Ένωση Κοινοτήτων Κύπρου, κρίνεται απαραίτητη. Το Ενεργειακό Γραφείο Κύπριων Πολιτών θα δίνει την δυνατότητα στους υπευθύνους και τους απασχολούμενους των ξενοδοχείων να λάβουν μέρος σε εκπαιδευτικά προγράμματα σχετικά με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, καθώς και σε εξειδικευμένα σεμινάρια για περιβαλλοντικά θέματα. Μια τέτοια συνεργασία θα αναβαθμίσει τις γνώσεις τους σχετικά με τις ΑΠΕ, και θα ευαισθητοποιήσει τα άτομα αυτά ώστε να υλοποιηθεί το σενάριο με μεγαλύτερη ευκολία και πλήρη συνεργασία του προσωπικού των ξενοδοχείων.

8.4 Μέτρα τεχνικού χαρακτήρα

Στο υποκεφάλαιο αυτό συζητούνται άλλα μέτρα τεχνικής απόψεως που θα πρέπει να υιοθετηθούν για τη διευκόλυνση της εφαρμογής του προτεινόμενου σεναρίου.

Δημιουργία one-stop-shop για παροχή συμβουλευτικών προτάσεων

Είναι απαραίτητη η δημιουργία ενός κέντρου εξυπηρέτησης ενδιαφερομένων για όλους τους τομείς χρήσης ΑΠΕ και εξοικονόμησης ενέργειας (one-stop-shop). Επιχειρήσεις που θα έχουν ως στόχο τους την υλοποίηση αυτών που περιγράφονται στο προτεινόμενο σενάριο θα μπορούν να βρίσκουν βοήθεια και συμβουλευτική αγωγή στο one-stop-shop, το οποίο θα είναι στελεχωμένο από προσοντούχους καταρτισμένους ενεργειακούς ελεγκτές και γνώστες θεμάτων ΑΠΕ και εξοικονόμησης ενέργειας. Το one-stop-shop θα μπορεί να δίνει πληροφορίες και να προσφέρει βοήθεια για:

- τις υπάρχουσες τεχνολογίες, καθώς και για ανερχόμενες τεχνολογίες που έγκεινται στον στόχο του προτεινόμενου σεναρίου
- τα διαθέσιμα χρηματοδοτικά εργαλεία σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή, όπως κονδύλια, νομοθεσίες κ.λπ.
- την ενημέρωση για θέματα που αφορούν τις ΑΠΕ και πρακτικές εξοικονόμησης ενέργειας
- τη συνδρομή στην υποβολή αιτήσεων μέσω εξειδικευμένου προσωπικού

Συνεργασία ξενοδόχων με το Ίδρυμα Ενέργειας Κύπρου

Μέσω του Ιδρύματος Ενέργειας Κύπρου (2016), το οποίο ιδρύθηκε το 2000 από το Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, οι ξενοδόχοι θα μπορούν να ενημερώνονται σχετικά με τις εξελίξεις στο θέμα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τις διάφορες ενεργειακές τεχνολογίες που αναπτύσσονται. Το Ίδρυμα, μέσα από τη συμμετοχή του σε διεθνή προγράμματα σχετικά με την προώθηση των ΑΠΕ και τη συνεργασία του με αντίστοιχα ινστιτούτα του εξωτερικού έχει την δυνατότητα να παρέχει τεχνική βοήθεια και πληροφορίες στους ενδιαφερόμενους από τον ξενοδοχειακό τομέα σχετικά με τη χρήση νέων, αποδοτικότερων ενεργειακών τεχνολογιών, τα οφέλη τους στο επίπεδο της επιχείρησης αλλά και του προορισμού. Με αυτόν τον τρόπο, οι εμπλεκόμενοι θα είναι ενημερωμένοι σχετικά με τις ΑΠΕ, τα πλεονεκτήματά τους έναντι των συμβατικών πηγών ενέργειας, τις μεθόδους εξοικονόμησης ενέργειας κ.λπ. (Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, 2009).

Συνεργασία ξενοδόχων με την Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας Κύπρου

Η συνεργασία των ξενοδόχων με τη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας Κύπρου (CERA, 2015), η οποία έχει την δυνατότητα να χορηγήσει, να ελέγχει και να τροποποιεί άδειες παραγωγής ενέργειας, έχοντας ως απώτερο στόχο της την προώθηση χρήσης των ΑΠΕ και την προστασία του περιβάλλοντος, θα είναι καθοριστική στην υλοποίηση του σεναρίου. Οι εμπλεκόμενοι θα έχουν άμεση πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και θα συνεχώς ενημερωμένοι για οποιαδήποτε αλλαγή προκύπτει και που μπορεί να επηρεάσει την επιτυχή εφαρμογή τους στο επίπεδο των επιχειρήσεων του ξενοδοχειακού τομέα. Η πρόταση αυτή βρίσκεται ήδη στα πρώτα στάδια υλοποίησής της με βάση το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ανανεώσιμη Ενέργεια 2010-2020 (Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, 2009).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Ardahaey, F.T., 2011. Economic Impacts of Tourism Industry. *International Journal of Business and Management* 6. doi:10.5539/ijbm.v6n8p206
- Berry, S., Ladkin, A., 1997. Sustainable tourism: A regional perspective. *Tourism Management* 18, 433–440.
- Brunekreef, B., Holgate, S.T., 2002. Air pollution and health. *The Lancet* 360, 1233–1242. doi:10.1016/S0140-6736(02)11274-8
- Elazari, A., 1998. Solar multimodule for electrical and hot water supply for residentially building, in: *Proceedings of 2nd World Conference on Photovoltaic Solar Energy Conversion, 6-10 July 1998. Vienna, Austria*, pp. 2430–2423.
- Eurostat, 2016a. Share of renewables in energy consumption in the EU rose further to 16% in 2014, (Report).
- ICLEI, 1999. 10th Anniversary Biennial Report. International Council for Local Environmental Initiatives.
- International Energy Agency, 2005. Saving electricity in a hurry.
- Kier, G., Kreft, H., Lee, T.M., Jetz, W., Ibsch, P.L., Nowicki, C., Mutke, J., Barthlott, W., 2009. A global assessment of endemism and species richness across island and mainland regions. *PNAS* 106, 9322–9327. doi:10.1073/pnas.0810306106
- KPMG, 2016. Cyprus Tourism Market Report.
- Mansfeld, Y., Pizam, A. (Eds.), 2006. *Tourism, Security and Safety: From Theory to Practice*.
- Nijkamp, P., Rietveld, P., Voogd, H., 1995. *Multicriteria Evaluation in Physical Planning*. Elsevier, Amsterdam.
- Peeters, P., Gössling, S., Ceron, J.-P., Dubois, G., Patterson, T., Richardson, R.B., 2004. The Eco-Efficiency of Tourism. In Matzarakis, A., de Freitas, CR & Scott, D.(Eds.) *Advances in tourism climatology* 105, 115.
- Pope, C.A., Thun, M.J., Namboodiri, M.M., Dockery, D.W., Evans, J.S., Speizer, F.E., Heath, C.W., 1995. Particulate Air Pollution as a Predictor of Mortality in a Prospective Study of U.S. Adults. *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine* 151, 669–674. doi:10.1164/ajrccm/151.3_Pt_1.669
- Safriel, U.N., 2009. Status of Desertification in the Mediterranean Region, in: Rubio, J.L., Safriel, U., Daussa, R., Blum, W., Pedrazzini, F. (Eds.), *Water Scarcity, Land Degradation and Desertification in the Mediterranean Region, NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security*. Springer Netherlands, pp. 33–73.

- Stefatos, A., Charalampakis, M., Papatheodorou, G., Ferentinos, G., 1999. Marine Debris on the Seafloor of the Mediterranean Sea: Examples from Two Enclosed Gulfs in Western Greece. *Marine Pollution Bulletin* 38, 389–393. doi:10.1016/S0025-326X(98)00141-6
- Sornes, T., 1979. Lock arrangement employing mechanically acting code card and key card. US4149394 A.
- Stratigea, A., Grammatikogiannis, E., 2012. A multicriteria decision support framework for assessing alternative wind park locations: The case of Tanagra-Boiotia. *Regional Science Inquiry* 4, 105–120.
- Szymanski, M., Tiwari, P., 2004. ISO 14001 and the Reduction of Toxic Emissions. *The Journal of Policy Reform* 7, 31–42. doi:10.1080/1384128042000219717
- UNWTO, 2015. UNWTO Tourism Highlights, 2015 Edition.
- UNWTO, 2011. Tourism Towards 2030.
- UNWTO, 2010. Annual Report - A year of recovery - 2010.
- UNWTO, 1999. Global Code of Ethics for Tourism.
- US Department of Energy, 2016. Energy Conservation Program: Energy Conservation Standards for Ceiling Fans (No. EERE–2012–BT–STD–0045).
- Voogd, J.H., 1983. Multiple Criteria Evaluation for Urban and Regional Planning. Delftsche Uitgevers Maatschappij.

Ελληνική

- Αργυρίδης, Γ., Παπαθεοδούλου, Γ., Γιαννακού, Α., 2013. Στρατηγική Χωρικής Ανάπτυξης Επαρχίας Λεμεσού (Διπλωματική Εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Και Ανάπτυξης, Θεσσαλονίκη.
- Γιαουτζή, Μ., Στρατηγέα, Α., 2005. Σημειώσεις Χωροταξίας. Τομέας Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.
- Καλογήρου, Σ., Τρυπαναγνωστόπουλος, Γ., 2006. Hybrid PV/T solar systems for domestic hot water and electricity production. *Energy Conversion and Management* 47, 3368–3382.
- Κατωπόδη, Ε., 2014. Σχεδιάζοντας Ένα Βιώσιμο Πρότυπο Ανάπτυξης του Τουριστικού Τομέα στη Λευκάδα - Προσέγγιση σε Μικρο- και Μακρο-επίπεδο (Διπλωματική Εργασία). Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.
- Καψάσκη, Ε.-Ε., 2013. Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη της Νήσου Ζακύνθου (Διπλωματική Εργασία). Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.
- Λακκοτρύπης, Γ., 2015. Ενέργεια: Ωρα για αποφάσεις.
- Πασιαρδής, Π., Χριστοφίδης, Λ., Νεάρχου, Π., 2001. Η Αγορά Εργασίας στην Κύπρο. Μονάδα Οικονομικών Ερευνών Πανεπιστημίου Κύπρου 107.

- Πατσιάς, Χ., Γιαννακόπουλος, Γ.Β., 2012. Μελέτη και εφαρμογή τεχνικών εξοικονόμησης ενέργειας σε δημόσιους χώρους και σε χώρους παραγωγής (Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.
- Σκρόνιας, Β., Χαροκόπος, Μ., 2015. Έκθεση 2014 - Επί καταστάσεως κυπριακής οικονομίας και αναπτύξεως των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Ελλάδος - Κύπρου. Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας της Ελλάδος στην Κύπρο, Λευκωσία, Κύπρος.
- Στρατηγέα, Α., Μουρμούρης, Ι.Κ., 2006. Μεθοδολογία αξιολόγησης σεναρίων τουριστικής ανάπτυξης της περιφέρειας Κρήτης, in: Ζοπουνίδης, Κ., Σίσκος, Γ. (Eds.), Τουριστικό Μάνατζμεντ. Εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα.
- Τμήμα Γεωλογικής Επισκόπησης Κύπρου, 2009. Η κατάσταση των υπόγειων νερών της Κύπρου. Λευκωσία, Κύπρος.
- Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2013. Γεωργία - Ανάλυση Υφιστάμενης Κατάστασης. Διαχειριστική Αρχή Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης.
- Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2011. Στρατηγική μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων του υπό αναθεώρηση προγράμματος δράσης για προστασία των ευπρόσβλητων περιοχών από τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης. Νικολαΐδης & Συνεργάτες, Τμήμα Γεωργίας.
- Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, 2015a. Αιολικά και Φωτοβολταϊκά Συστήματα Στην Κύπρο - Σόλων Κασίνης.
- Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, 2015b. Δήλωση Πολιτικής - Ενισχύοντας το Επιχειρηματικό Οικοσύστημα στην Κύπρο. Λευκωσία, Κύπρος.
- Υπουργείο Εσωτερικών Κύπρου, 2012. Μελέτη Εκτίμησης Επιπτώσεων στο Περιβάλλον του ΣΜΑ Επαρχίας Λεμεσού. Θεοφάνης Λώλος.

Διαδικτυακοί τόποι

- 12manage.com, 2016. SWOT Analysis [WWW Document]. URL http://www.12manage.com/methods_swot_analysis.html (accessed 9.2.16).
- About Cyprus, 2012a. Ακτές και παράλιες [WWW Document]. URL <http://www.aboutcyprus.org.cy/index.php/gr/coasts-and-beaches> (accessed 9.8.16).
- About Cyprus, 2012b. Οι Θαλάσσιες Χελώνες της Κύπρου και η Προστασία τους [WWW Document]. URL <http://www.aboutcyprus.org.cy/index.php/gr/Οι-Θαλασσιες-Χελωνες-της-Κυπρου-και-η-Προστασια-τους> (accessed 9.4.16).
- About Cyprus, 2012c. Το Κυπριακό Αγρινό [WWW Document]. URL <http://www.aboutcyprus.org.cy/index.php/gr/ΤΟ-ΚΥΠΡΙΑΚΟ-ΑΓΡΙΝΟ> (accessed 9.8.16).
- All About Limassol, 2016. Οδηγός για τη Λεμεσό [WWW Document]. URL <http://www.allaboutlimassol.com> (accessed 9.8.16).

- B2Green, 2016. Τεχνητός φωτισμός και δυναμικό εξοικονόμησης ενέργειας σε κτήρια κατοικιών [WWW Document]. URL <http://www.b2green.gr/el/post/36674/technitos-fotismos-kai-dynamiko-exoikonomisis-energeias-se-ktiria-katoikion> (accessed 9.13.16).
- BirdLife International, 2012. Important Bird and Biodiversity Areas - Akrotiri Peninsula - Episkopi Cliffs (CY007) [WWW Document]. URL <http://www.birdlife.org/datazone/sitefactsheet.php?id=24489> (accessed 9.23.16).
- Blue Flag, 2016. Blue Flag [WWW Document]. URL <http://www.blueflag.global/> (accessed 6.12.16).
- BOCCF, 2013. Μουσείο Ιστορίας της Κυπριακής Νομισματοκοπίας - Cultural Foundation [WWW Document]. URL <https://www.boccf.org/el-GR/museums-and-collections-gr/museum-and-collection-gr/> (accessed 9.1.16).
- CERA, 2015. Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας Κύπρου [WWW Document]. URL <http://www.cera.org.cy/> (accessed 9.19.16).
- Cypria Health, 2016. Κέντρα Υγείας Λεμεσού [WWW Document]. URL <http://www.cypriahealth.com/kentra/searchby/3/0> (accessed 9.17.16).
- Cyprus By Bus, 2015. Cyprus buses [WWW Document]. URL <http://www.cyprusbybus.com/> (accessed 9.16.16).
- Cyprus Geology, 2004. Η Γεωλογική Δομή της Κύπρου [WWW Document]. URL http://www.cyprusgeology.org/greek/2_2_geology_gr.htm (accessed 9.14.16).
- EU Ecolabel, 2016. The EU Ecolabel for Tourist Accommodations [WWW Document]. URL <http://ec.europa.eu/environment/ecolabel/documents/hotels.pdf>
- EU Ecolabel, 2015. EU Ecolabel Marketing for Products [WWW Document]. URL <http://www.euecolabel.eu/> (accessed 9.14.16).
- Europa Nostra, 2011. Europa Nostra History [WWW Document]. URL <http://www.europanostra.org/history/> (accessed 9.24.16).
- European Commission, 2016. EU Milk Market Observatory - EU prices of raw milk [WWW Document]. URL http://ec.europa.eu/agriculture/market-observatory/milk/latest-statistics/prices-margins_en.htm (accessed 9.17.16).
- European Commission, 2010. Europe 2020 – EU-wide headline targets for economic growth [WWW Document]. URL http://ec.europa.eu/europe2020/targets/eu-targets/index_en.htm (accessed 9.13.16).
- European Commission, 2009. Απόφαση 2009/578/EK της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 9ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τον καθορισμό οικολογικών κριτηρίων απονομής κοινοτικού οικολογικού σήματος για υπηρεσίες τουριστικών καταλυμάτων [WWW Document]. URL <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=NOzHkFFjnsq%3D&tabid=521&language=el-GR> (accessed 6.12.16).

- European Commission, 2006. De minimis aid - Commission Regulation (EC) No 1998/2006 of 15 December 2006 on the application of Articles 87 and 88 of the Treaty to de minimis aid. [WWW Document]. URL <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3A126121> (accessed 9.18.16).
- European Commission, 2003. Απόφαση 2003/287/EK της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της 14ης Απριλίου 2003, για καθορισμό των οικο-λογικών κριτηρίων σχετικά με την απονομή του οικολογικού σήματος της Κοινότητας για υπηρεσίες τουριστικών καταλυμάτων [WWW Document]. URL <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=OJ%3AL%3A2003%3A287%3ATOC> (accessed 6.12.16).
- European Commission, 1992a. Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 880/92 του Συμβουλίου της 23ης Μαρτίου 1992 σχετικά με κοινοτικό σύστημα απονομής οικολογικού σήματος [WWW Document]. URL <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A31992R0880> (accessed 6.13.16).
- European Commission, 1992b. Natura 2000 [WWW Document]. URL http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm (accessed 9.16.16).
- Eurostat, 2016b. Data Explorer - Unemployment by sex and age [WWW Document]. URL <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do> (accessed 8.19.16).
- Eurostat, 2015a. Renewable energy statistics [WWW Document]. URL http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Renewable_energy_statistics (accessed 6.16.16).
- Eurostat, 2015b. Healthcare statistics [WWW Document]. URL http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Healthcare_statistics (accessed 9.12.16).
- Eurostat, 2015c. Passenger cars in the EU [WWW Document]. URL http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Passenger_cars_in_the_EU (accessed 9.24.16).
- FEE, 2016. Foundation for Environmental Education [WWW Document]. URL <http://www.fee.global/> (accessed 6.10.16).
- GDRC, 2001. Environmental Impacts of Tourism [WWW Document]. URL <http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/envi/one.html> (accessed 7.25.16).
- Google Forms, 2016. Google Forms - creation and analysis of surveys [WWW Document]. URL <https://www.google.com.cy/forms/about/> (accessed 9.2.16).
- Green Dot, 2012. Green Dot - Πληροφορίες Εταιρείας [WWW Document]. URL <http://www.greendot.com.cy/gr/view-subpage-green2b/1/profile> (accessed 9.2.16).
- Green Globe, 2016a. Standard Criteria and Indicators [WWW Document]. URL <http://greenglobe.com/standard/> (accessed 8.25.16).

- Green Globe, 2016b. Green Globe Certification [WWW Document]. URL <http://greenglobe.com/green-globe-certification/> (accessed 8.25.16).
- Green Key, 2016. Green Key Sites Map [WWW Document]. URL <http://www.greenkey.global/> (accessed 5.23.16).
- Green Key Criteria, 2016. Green Key Criteria - Hotels and Hostels [WWW Document]. Green Key. URL <http://www.greenkey.global/s/Green-Key-hotel-criteria-explanatory-notes-2016-2020.pdf> (accessed 7.20.16).
- GSTC, 2016. Global Sustainable Tourism Council Criteria [WWW Document]. URL <http://www.gstccouncil.org/en/gstc-certification/gstc-criteria/sustainable-tourism-gstc-criteria.html> (accessed 8.30.16).
- Hermes Airports, 2016. Larnaka & Pafos International Airports [WWW Document]. URL <http://www.hermesairports.com/en/larnakahome> (accessed 9.1.16).
- ISO, 2015. ISO Standards [WWW Document]. URL <http://www.iso.org/iso/home/standards.htm> (accessed 8.30.16).
- Lisse, J., 2010. What Is the Meaning of Sustainable Tourism? [WWW Document]. URL <http://traveltips.usatoday.com/meaning-sustainable-tourism-2297.html> (accessed 9.2.16).
- Makarios Foundation, 2011. Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ [WWW Document]. URL <http://www.makariosfoundation.org.cy/> (accessed 9.13.16).
- Maps of Cyprus, 2015. Maps of Districts in Cyprus [WWW Document]. URL <http://www.mapsofcyprus.co.uk/> (accessed 9.14.16).
- Monumenta, 2014. Τα Οθωμανικά Λουτρά του Ομεριέ - Αναστήλωση και επανάχρηση [WWW Document]. URL <http://www.monumenta.org/article.php?IssueID=2&lang=gr&CategoryID=3&ArticleID=33> (accessed 9.21.16).
- NationMaster, 2008. Countries by Tourist arrivals per Capita [WWW Document]. URL <http://www.nationmaster.com/country-info/stats/Economy/Tourist-arrivals/Per-capita> (accessed 6.6.16).
- NiMac, 2015. Δημοτικό Κέντρο Τεχνών Λευκωσίας [WWW Document]. URL <http://nimac.org.cy/el/> (accessed 9.20.16).
- OpenStreetMap, 2016. OpenStreetMap - free geographic data for the world [WWW Document]. OpenStreetMap. URL <http://www.openstreetmap.org/> (accessed 9.2.16).
- PLANT-NET CY, 2013. Φαράγγι του Αβακα [WWW Document]. URL http://www.ncu.org.cy/plantnet/lang1/avakas_gorge.html (accessed 9.7.16).
- Platres.org, 2014. Πλάτρες - Φυσικό Περιβάλλον [WWW Document]. URL http://www.platres.org/cgi-bin/hweb?-V=nature&_FSECTION=1030&_FLANGUAGE=gr&-Sr&-b=20&-dnature.html&_VSECTION=1030&_VLANGUAGE=gr (accessed 9.12.16).

- QGIS, 2016. The QGIS project - v2.16.2 [WWW Document]. URL <http://www.qgis.org/en/site/> (accessed 9.15.16).
- Quality Path, 2015. Διαχείριση Περιβάλλοντος ISO 14000 [WWW Document]. URL <http://www.qualitypath.gr/iso14000.html> (accessed 9.13.16).
- Ramsar Convention, 2003. The Ramsar Convention on Wetlands - Ramsar and the Small Island Developing States [WWW Document]. URL http://archive.ramsar.org/cda/en/ramsar-news-archives-2003-ramsar-and-small/main/ramsar/1-26-45-86%5E16179_4000_0__ (accessed 9.12.16).
- ReferNet, 2012. Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση στην Ευρώπη: Κύπρος - Δεκέμβριος 2012 [WWW Document]. URL [http://www.refernet.org.cy/el/vet-in-europe/vet-in-europe--cyprus-2012-\(december-2012\)](http://www.refernet.org.cy/el/vet-in-europe/vet-in-europe--cyprus-2012-(december-2012)) (accessed 9.1.16).
- Sigmalive, 2008. Έρευνες στο ναυάγιο του Κάβο Γκρέκο [WWW Document]. URL <http://www.sigmalive.com/archive/news/culture/66463> (accessed 9.8.16).
- STCNA, 2011. Sustainable Tourism Certification Network of the Americas [WWW Document]. URL <http://destinet.eu/who-who/civil-society-ngos/sustainable-tourism-certification-network-of-the-americas-stcna> (accessed 8.30.16).
- Sustainable Tourism Gateway, 2015. Defining Sustainable Tourism [WWW Document]. URL <http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/sustour-define.html> (accessed 9.7.16).
- Travelife, 2015a. Travelife Gold Award checklist - Type I Accommodations (more than 160 guests per night) [WWW Document]. URL http://www.travelife.org/hotels/documents/checklist_type1.pdf (accessed 9.3.16).
- Travelife, 2015b. Travelife Gold Award checklist - Type II Accommodations (less than 160 guests per night) [WWW Document]. URL http://www.travelife.org/hotels/documents/checklist_type2.pdf (accessed 9.3.16).
- Travelife, 2014. Travelife - Η λύση βιωσιμότητας για μια καλύτερη επιχείρηση [WWW Document]. URL [http://www.travelife.org/Hotels/documents/Travelife%20Leaflet%20\(Feb%202014\)%20-%20Greek.pdf](http://www.travelife.org/Hotels/documents/Travelife%20Leaflet%20(Feb%202014)%20-%20Greek.pdf) (accessed 8.22.16).
- Travelife Collection, 2016. Companies with the Travelife certification [WWW Document]. URL <http://www.travelifecollection.com/> (accessed 9.19.16).
- UNEP, 2016. The Global Partnership for Sustainable Tourism Criteria [WWW Document]. URL http://www.unep.org/PDF/GSTCPartner_Testimonials.pdf (accessed 8.29.16).
- UNEP, 2011. Agenda 21 - United Nations Environment Programme [WWW Document]. URL

- <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=52> (accessed 8.30.16).
- UNESCO, 1998. Cyprus - Properties inscribed on the World Heritage List [WWW Document]. UNESCO World Heritage Centre. URL <http://whc.unesco.org/en/statesparties/cy/> (accessed 9.20.16).
- United Nations, 1992. United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), Rio de Janeiro, 3-14 June 1992 - Earth Summit [WWW Document]. URL <http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html> (accessed 8.25.16).
- UNWTO, 2016. Why tourism? An economic and social phenomenon [WWW Document]. URL <http://www2.unwto.org/content/why-tourism> (accessed 9.6.16).
- US Department of Energy, 2012. How Energy-Efficient Light Bulbs Compare with Traditional Incandescents [WWW Document]. URL <http://energy.gov/energysaver/how-energy-efficient-light-bulbs-compare-traditional-incandescents> (accessed 9.13.16).
- US EPA, 2016. Particulate Matter (PM) Pollution [WWW Document]. URL <https://www.epa.gov/pm-pollution> (accessed 8.1.16).
- Visit Pafos, 2014. Θέρετρα, εξοχικά τοπία, ιστορικά και φυσικά αξιοθέατα της Επαρχίας Πάφου [WWW Document]. URL http://www.visitpafos.org.cy/default_gr.aspx (accessed 9.8.16).
- Αστυνομία Κύπρου, 2012. Αστυνομία Κύπρου - Αρχείο Στατιστικών Στοιχείων - Σοβαρό Έγκλημα - Κατάσταση Σοβαρού Εγκλήματος κατά Κατηγορία και Έτος (περίοδος 2009-2011) [WWW Document]. URL <http://www.police.gov.cy/police/police.nsf/All/93254FC38F3C8CA1C22579F40021BEFD?OpenDocument> (accessed 6.1.16).
- Αστυνομία Κύπρου, 2005. Αστυνομία Κύπρου - Αρχείο Στατιστικών Στοιχείων - Σοβαρό Έγκλημα - Κατάσταση σοβαρού εγκλήματος (περίοδος 1994 - 2004) [WWW Document]. URL <http://www.police.gov.cy/police/police.nsf/All/A7051B758C38D6D7C22578A90026ED4B?OpenDocument> (accessed 6.1.16).
- Βουρδουμπάς, Γ., 2016. Εφαρμογές των ΑΠΕ σε ξενοδοχεία της Κρήτης [WWW Document]. Κατασκευές Κτιρίων. URL <http://kataskevesktirion.gr/εφαρμογές-των-απε-σε-ξενοδοχεία-της-κρ/> (accessed 9.12.16).
- Δήμος Αγίας Νάπας, 2016. Ιστορία της Αγίας Νάπας [WWW Document]. URL <http://www.ayianapa.org.cy/history.php> (accessed 9.24.16).
- Δήμος Λάρνακας, 2013. Πολιτιστικές Δραστηριότητες [WWW Document]. URL <http://www.larnaka.org.cy/el/page/politistikes-ipiresies> (accessed 9.23.16).
- Δήμος Λεμεσού, 2014. Ιστορία της Πόλης της Λεμεσού [WWW Document]. URL http://www.limassolmunicipal.com.cy/history_gr.html (accessed 9.11.16).
- Δήμος Λεμεσού, 2013. Σχέδιο Δράσης Αειφόρου Ενέργειας 2012–2020. Stratagem Energy Ltd.

- Δήμος Λευκωσίας, 2016. Αξιοθέατα & Μουσεία της Λευκωσίας [WWW Document]. URL <http://www.nicosia.org.cy/el-GR/discover/libraries/79144/> (accessed 9.2.16).
- Εκκλησία της Κύπρου, 2015. Ιερές Μονές της Κύπρου [WWW Document]. URL <http://churchofcyprus.org.cy/oles-ieres-mones> (accessed 9.1.16).
- Ενεργειακό Γραφείο Κύπριων Πολιτών, 2015. Cyprus Energy Agency - Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας [WWW Document]. URL <http://www.cea.org.cy/ananeosimes-piges-energias/> (accessed 9.19.16).
- Ίδρυμα Ενέργειας Κύπρου, 2016. Ίδρυμα Ενέργειας Κύπρου (ΙΕ) » WE-Qualify [WWW Document]. URL http://www.cea.org.cy/we_qualify/ιδρυμα-ενεργειας-κυπρου-ιε (accessed 9.19.16).
- Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016a. Η Περιοχή της Λάρνακας [WWW Document]. URL <http://www.visitcyprus.com/index.php/el/travel-agencies-3/travel-agencies-search/travel-agency-search-detail1/item/422-the-larnaka-region> (accessed 9.14.16).
- Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016b. Η Περιοχή της Πάφου [WWW Document]. URL <http://www.visitcyprus.com/index.php/el/travel-agencies-3/travel-agencies-search/travel-agency-search-detail1/item/429-pafos-city> (accessed 9.23.16).
- Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016c. Η Περιοχή της Αμμοχώστου [WWW Document]. URL <http://www.visitcyprus.com/index.php/el/travel-agencies-3/travel-agencies-search/travel-agency-search-detail1/item/424-ammochostos> (accessed 9.12.16).
- Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016d. Στοιχεία για την Κύπρο [WWW Document]. URL <http://www.visitcyprus.com/index.php/el/practical-information/about-cyprus> (accessed 9.20.16).
- Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016e. Η Περιοχή της Λεμεσού [WWW Document]. URL <http://www.visitcyprus.com/index.php/el/travel-agencies-3/travel-agencies-search/travel-agency-search-detail1/item/427-lemesos-city> (accessed 9.10.16).
- Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016f. Hotels and Other Tourist Establishments - Limassol [WWW Document]. URL http://media.visitcyprus.com/media/Hotels/Hotels_Lemesos_en.pdf (accessed 9.2.16).
- Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2015a. Κύπρος - 10000 Χρόνια Ιστορίας και Πολιτισμού [WWW Document]. URL http://www.visitcyprus.com/files/Cyprus_10000_ebrochure/Cyprus_10000_years_of_history_10-2015_GR.pdf (accessed 6.10.16).
- Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2015b. Δυναμικότητα Ξενοδοχειακής Βιομηχανίας 30.06.2015 [WWW Document]. URL http://www.visitcyprus.biz/wps/portal/b2b/!ut/p/c5/04_SB8K8xLLM9MSzPy8xBz9CP0os3hXN0fHYE8TIwML42BnAyM_X9NgQx9flwNfU6B8JLK8n7mTgZFikKFxkLmHkX-

oASW6XY0J6A5OzdEPB7kYvwwyYPswCNvYQ7Vb4ADOKKb7-5tYGxg5BZs5ugb6GJkYGCK335_M30_j_zcVP2C3NCICs9MzywTR0UATpgVew!!/dl3/d3/L2dJQSEvUUt3QS9ZQnZ3LzZfRUZBQVNJNDIwODNTQzAyTk01UzFMTTIwRTE!/?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/B2B_Greek__el/B2B/Statistical+Reports/Units_and_Beds_in_Operation_30-6-15 (accessed 9.16.16).

Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2014. Ετήσια Έκθεση ΚΟΤ - 2014 [WWW Document]. URL http://media.visitcyprus.com/media/b2b_gr/CTOAnnualReports/Annual_Report_2014.pdf (accessed 9.2.16).

Μαστρογιάννη, Ε., 2004. Πληθωρισμός - Μάθημα της Πολιτικής οικονομίας [WWW Document]. URL <http://users.teilam.gr/~emastrogianni/plithorismos.htm> (accessed 6.17.16).

Νικολαΐδης, Ν., 2009. Οι Δημόσιες Συγκοινωνίες στην Κύπρο [WWW Document]. URL [http://www.mcw.gov.cy/mcw/mcw.nsf/All/3AA187C7ADC95D85C2257783001BF064/\\$file/OI%20ΔΗΜΟΣΙΕΣ%20ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ%20ΣΤΗΝ%20ΚΥΠΡΟ.doc](http://www.mcw.gov.cy/mcw/mcw.nsf/All/3AA187C7ADC95D85C2257783001BF064/$file/OI%20ΔΗΜΟΣΙΕΣ%20ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ%20ΣΤΗΝ%20ΚΥΠΡΟ.doc) (accessed 9.1.16).

ΡΑΕΚ, 2014. Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας Κύπρου [WWW Document]. URL <http://www.cera.org.cy/main/default.aspx> (accessed 9.1.16).

ΣΑΛΑ, 2009. Συμβούλιο Αποχετεύσεων Λεμεσού - Αμαθούντας - Χάρτης προγραμματισμένων έργων 2008-2020 [WWW Document]. URL <http://www.sbla.com.cy/Construction-Phase> (accessed 9.23.16).

ΣΑΛΑ, 2008. Συμβούλιο Αποχετεύσεων Λεμεσού - Αμαθούντας - Κατασκευαστικά έργα / Φάσεις [WWW Document]. URL <http://www.sbla.com.cy/Construction-Phase> (accessed 9.23.16).

Σεκκές, Γ., 2015. Η Οικονομική Γεωγραφία της Κύπρου [WWW Document]. URL <http://www.gsekkes.com/ECONOMIC%20GEOGRAPHY%20OF%20CYPRUS%20-%20GEORGESEKKES%20JAN%202016.pdf> (accessed 9.14.16).

Σεκκές, Γ., 2014. Γεωγραφία Κύπρου [WWW Document]. URL <http://www.gsekkes.com/B%20GRADE%20-%20Material%20Taught/Second%20Quarter%20-%20Cyprus%20Geography/Chapter%201%20-%20Cyprus%20Geographical%20Location.htm> (accessed 9.14.16).

Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016α. Αφίξεις Περιηγητών Κατά Χωρά Συνήθους Διαμονής, 1980-2015 [WWW Document]. URL [http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/A866CFAA712FBEO6C22577820035FB48/\\$file/TOURISTS-A80_15-EL-050416.xls?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/A866CFAA712FBEO6C22577820035FB48/$file/TOURISTS-A80_15-EL-050416.xls?OpenElement) (accessed 6.6.16).

Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016b. Εθνικοί Λογαριασμοί 1995-2015 [WWW Document]. URL http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/economy_finance_11ma

in_gr/economy_finance_11main_gr?OpenForm&sub=1&sel=2
(accessed 6.6.16).

- Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016c. Εργασία - 1995-2015 [WWW Document]. URL
http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/labour_31main_gr/labour_31main_gr?OpenForm&sub=1&sel=2 (accessed 8.22.16).
- Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016d. Εργασία - Ανεργία - Κυριότερα Στοιχεία [WWW Document]. URL
http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/labour_32main_gr/labour_32main_gr?OpenForm&sub=2&sel=2 (accessed 8.19.16).
- Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2016e. Τουριστικά Καταλύματα και Διανυκτερεύσεις, 2000-2014 [WWW Document]. URL
[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/619D9096F6713933C225777A003EFDB6/\\$file/TOURISM_ACCOMMODATION-A00_14-EL-150116.xls?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/619D9096F6713933C225777A003EFDB6/$file/TOURISM_ACCOMMODATION-A00_14-EL-150116.xls?OpenElement) (accessed 9.9.16).
- Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2015. Τουρισμός - Έσοδα από τον Τουρισμό 2001-2015 [WWW Document]. URL
http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/services_71main_gr/services_71main_gr?OpenForm&sub=1&sel=1 (accessed 9.1.16).
- Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014a. Στατιστικές Τουρισμού [WWW Document]. URL
<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/FA60F8BE299514A7C2257F9D00351F34?OpenDocument&sub=1&sel=1&e=&print> (accessed 9.6.16).
- Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014b. Στατιστικές Ενέργειας [WWW Document]. URL
[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/47F78B618BDF5F6FC2257D8F00361BA8/\\$file/ENERGY_STATISTICS-A2013-131114.xls?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/47F78B618BDF5F6FC2257D8F00361BA8/$file/ENERGY_STATISTICS-A2013-131114.xls?OpenElement) (accessed 8.24.16).
- Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2014c. Η Κύπρος στην Κλίμακα της ΕΕ [WWW Document]. URL
[http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/3F2D2D2CB1268A37C22577C20031A44C/\\$file/CYPRUS_IN_THE_EU_SCALE-2014-231014.pdf?OpenElement](http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/3F2D2D2CB1268A37C22577C20031A44C/$file/CYPRUS_IN_THE_EU_SCALE-2014-231014.pdf?OpenElement) (accessed 8.24.16).
- Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2011. Απογραφή Πληθυσμού 2011 [WWW Document]. URL
[http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/3D52D8F17C418CFAC2257EEA00346671/\\$file/POPULATION_CENSUS-2011_Voll-EL-261015.pdf?OpenElement](http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/All/3D52D8F17C418CFAC2257EEA00346671/$file/POPULATION_CENSUS-2011_Voll-EL-261015.pdf?OpenElement) (accessed 9.1.16).
- Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου, 2001. Απογραφές Πληθυσμού μέχρι το 2001 [WWW Document]. URL
<http://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/0/48585EA84365306DC2256D3C001DD18A?OpenDocument&print> (accessed 9.2.16).
- Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων, 2014. Ποταμοί της Κύπρου [WWW Document]. URL

[http://www.moa.gov.cy/moa/wdd/wdd.nsf/All/E118E3CF506DE6F6C22576DC00401718/\\$file/potamoi.pdf?OpenElement](http://www.moa.gov.cy/moa/wdd/wdd.nsf/All/E118E3CF506DE6F6C22576DC00401718/$file/potamoi.pdf?OpenElement) (accessed 9.2.16).

Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων Κύπρου, 2007. Υδάτινοι Πόροι [WWW Document]. URL

http://www.moa.gov.cy/moa/wdd/Wdd.nsf/resources_gr/resources_gr?OpenDocument (accessed 9.16.16).

Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, 2012. Μουσεία της Κύπρου [WWW Document]. URL

http://www.mcw.gov.cy/mcw/da/da.nsf/DMLmuseums_gr/DMLmuseums_gr?OpenDocument (accessed 9.11.16).

Τμήμα Γεωλογικής Επισκόπησης Κύπρου, 2004. Γεωλογία της Κύπρου [WWW Document]. URL

http://www.moa.gov.cy/moa/gsd/gsd.nsf/dmlIntroduction_gr/dmlIntroduction_gr?OpenDocument (accessed 9.16.16).

Τμήμα Δασών Κύπρου, 2014. Το κέδρο της Κύπρου [WWW Document]. URL

<http://www.moa.gov.cy/moa/fd/fd.nsf/9977a096e421fe9fc2256f2c003876c4/e7b1ac4001dd2108c2257a28002e3cf5?OpenDocument> (accessed 9.14.16).

Τμήμα Δασών Κύπρου, 2013. Μονοπάτια Μελέτης της Φύσης στην Κύπρο [WWW Document]. URL

http://www.moa.gov.cy/moa/fd/fd.nsf/DMLtrails_gr/DMLtrails_gr?OpenDocument (accessed 9.2.16).

Τμήμα Δασών Κύπρου, 2012. Χλωρίδα και Πανίδα της Κύπρου [WWW Document]. URL

http://www.moa.gov.cy/moa/fd/fd.nsf/DMLflora_gr/DMLflora_gr?OpenDocument (accessed 9.15.16).

Τμήμα Δασών Κύπρου, 2009. Εθνικά Δασικά Πάρκα [WWW Document]. URL

http://www.moa.gov.cy/moa/fd/fd.nsf/DMLparks_gr/DMLparks_gr?OpenDocument (accessed 9.22.16).

Τμήμα Δασών Κύπρου, 2005. Η έκταση της κρατικής δασικής γης στην Κύπρο [WWW Document]. URL

http://www.moa.gov.cy/moa/fd/fd.nsf/DMLfaq_gr/DMLfaq_gr?OpenDocument&print#3 (accessed 9.14.16).

Τμήμα Κτηματολογίου και Χωρομετρίας Κύπρου, 2011. Εκτιμήσεις Τμήματος Κτηματολογίου και Χωρομετρίας [WWW Document]. URL

<http://www.moi.gov.cy/moi/moi.nsf/All/A63DEA9A580EF2E3C2257AA1002208D3> (accessed 5.14.16).

Τμήμα Μετεωρολογίας Κύπρου, 2014. Μέση Ετήσια Βροχόπτωση στην Κύπρο από Οκτώβρη 1901 - Σεπτέμβρη 2014 [WWW Document]. URL

[http://www.moa.gov.cy/moa/MS/MS.nsf/All/FE6A1E8EC2E3D8B2C22579AD00427F72/\\$file/Kipros_Mesi_Etisia_Vroxoptosi_1901_2014_Data_Chart_GR.pdf?OpenElement](http://www.moa.gov.cy/moa/MS/MS.nsf/All/FE6A1E8EC2E3D8B2C22579AD00427F72/$file/Kipros_Mesi_Etisia_Vroxoptosi_1901_2014_Data_Chart_GR.pdf?OpenElement) (accessed 7.1.16).

Τμήμα Μετεωρολογίας Κύπρου, 1995. Κλιματολογικά Σχεδιαγράμματα [WWW Document]. URL

- http://www.moa.gov.cy/moa/ms/ms.nsf/DMLcharts_gr/DMLcharts_gr?opendocument (accessed 8.24.16).
- Τμήμα Περιβάλλοντος Κύπρου, 2016. Οικολογικό Σήμα (Ecolabel) [WWW Document]. URL <http://www.moa.gov.cy/moa/environment/environment.nsf/All/8D501F08B454D2D0C22578CE003B79B2?OpenDocument> (accessed 9.1.16).
- Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2016. Φυσικοί Πόροι [WWW Document]. URL <http://www.moa.gov.cy/moa/agriculture.nsf/All/B6FE228F8BAC454FC225788B00398395?OpenDocument> (accessed 9.14.16).
- Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2015. Η Βιοποικιλότητα στην Κύπρο [WWW Document]. URL [http://www.moa.gov.cy/moa/environment/environment.nsf/0/0BF2C758642216FBC225794B003520D0/\\$file/H%20Βιοποικιλότητα%20στην%20Κύπρο.pdf](http://www.moa.gov.cy/moa/environment/environment.nsf/0/0BF2C758642216FBC225794B003520D0/$file/H%20Βιοποικιλότητα%20στην%20Κύπρο.pdf) (accessed 8.9.16).
- Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2007α. Γύπας ο Πυρόχρους [WWW Document]. URL [http://www.moa.gov.cy/moa/fd/fd.nsf/All/A40D8DC6C921A1FDC2257A28002EF1D1/\\$file/Γύπας%20ο%20πυρόχρους%20%20%20.pdf](http://www.moa.gov.cy/moa/fd/fd.nsf/All/A40D8DC6C921A1FDC2257A28002EF1D1/$file/Γύπας%20ο%20πυρόχρους%20%20%20.pdf) (accessed 9.15.16).
- Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2007b. Τμήμα Περιβάλλοντος - Προστασία της Φύσης - Δίκτυο Natura 2000 [WWW Document]. URL <http://www.moa.gov.cy/moa/environment/environment.nsf/All/C616AEA921159FBAC22578010040DBF9?OpenDocument> (accessed 9.15.16).
- Υπουργείο Γεωργίας Κύπρου, 2006. Το Εθνικό Δέντρο και το Εθνικό Φυτό της Κύπρου [WWW Document]. URL <http://www.moa.gov.cy/moa/fd/fd.nsf/a5e0199a400ea5d8c2257060003da28b/bb1649b6a125d106c225710a00286cc0?OpenDocument>
- Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, 2009. Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ανανεώσιμη Ενέργεια με βάση την Οδηγία 2009/28/EK (2010-2020) [WWW Document]. URL [http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/All/789553C60B9DF658C225777D0033353D/\\$file/National%20Action%20Plan_Final.pdf](http://www.mcit.gov.cy/mcit/mcit.nsf/All/789553C60B9DF658C225777D0033353D/$file/National%20Action%20Plan_Final.pdf) (accessed 9.17.16).
- Υπουργείο Εξωτερικών Κύπρου, 2016. Κύπρος [WWW Document]. URL http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/index_gr/index_gr?OpenDocument (accessed 9.14.16).
- Υπουργείο Εξωτερικών Κύπρου, 2011. Κυπριακή Δημοκρατία από το 1960 μέχρι σήμερα [WWW Document]. URL [http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/embassy_stockholm.nsf/D133FD37EAC1AC2CC22578B00036D955/\\$file/ΚΔ%20από%20το%201960%20μέχρι%20σήμερα.pdf](http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/embassy_stockholm.nsf/D133FD37EAC1AC2CC22578B00036D955/$file/ΚΔ%20από%20το%201960%20μέχρι%20σήμερα.pdf) (accessed 9.3.16).
- Υπουργείο Εξωτερικών Κύπρου, 2006. Το Κυπριακό Πρόβλημα - Ιστορική Αναδρομή [WWW Document]. URL http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/mfa08_gr/mfa08_gr?OpenDocument (accessed 9.13.16).

Υπουργείο Εσωτερικών Κύπρου, 2015. Συμβούλιο Ανοικοδόμησης και Επανεγκατάστασης - Οδικό Δίκτυο [WWW Document]. URL http://www.moi.gov.cy/moi/crr/crr.nsf/DMLroadnet_gr/DMLroadnet_gr?OpenDocument (accessed 9.3.16).

Υπουργείο Μεταφορών Κύπρου, 2016. Μεταφορές στην Κύπρο [WWW Document]. URL http://www.mcw.gov.cy/mcw/mcw.nsf/index_gr/index_gr?opendocument (accessed 9.2.16).

Υπουργείο Υγείας Κύπρου, 2015. Στατιστικές Θνησιμότητας στην Κύπρο (2004-2013) [WWW Document]. URL [http://www.moh.gov.cy/moh/moh.nsf/All/22CC07AF5424F041C22579C7002A45DF/\\$file/EKΘΕΣΗ%20ΓΙΑ%20ΤΙΣ%20ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ%20ΘΝΗΣΙΜΟΤΗΤΑΣ%20ΣΤΗΝ%20ΚΥΠΡΟ,%202004-2013.pdf](http://www.moh.gov.cy/moh/moh.nsf/All/22CC07AF5424F041C22579C7002A45DF/$file/EKΘΕΣΗ%20ΓΙΑ%20ΤΙΣ%20ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ%20ΘΝΗΣΙΜΟΤΗΤΑΣ%20ΣΤΗΝ%20ΚΥΠΡΟ,%202004-2013.pdf)

Υπουργείο Υγείας Κύπρου, 2010. Κρατικά Νοσηλευτήρια [WWW Document]. URL http://www.moh.gov.cy/moh/moh.nsf/page63_gr/page63_gr?OpenDocument (accessed 9.21.16).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1: Ερωτηματολόγιο που απεστάλη στις ξενοδοχειακές μονάδες της περιοχής Λεμεσού

Ερωτηματολόγιο				
Πληροφορίες ξενοδοχειακής επιχείρησης				
Όνομα επιχείρησης:				
Θέση επιχείρησης (περιοχή):				
Μέγεθος επιχείρησης (αριθμός δωματίων):				
Χαρακτηριστικά ξενοδοχειακής υποδομής				
Έτος κατασκευής:				
Είναι η επιχείρησή σας πιστοποιημένη με κάποιο σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης (όπως π.χ. EU Ecolabel, Green Key) και αν ναι, ποιο;				
Διαθέτει η επιχείρησή σας τα παρακάτω χαρακτηριστικά; Επιλέξτε Ναι ή Όχι:		Ναι	Όχι	
Διαθέτει η επιχείρησή σας θερμομονωτικό κέλυφος;				
Διαθέτει η επιχείρησή σας διπλά παράθυρα;				
Φωτίζεται ο χώρος με φυσικά μέσα (μεγάλα παράθυρα, φεγγίτες κ.λπ.);				
Διαθέτει η επιχείρηση σύστημα εξαερισμού;				
Δράσεις επιχείρησης				
Ποιες από τις παρακάτω δράσεις έχει αναλάβει η επιχείρησή σας στο πλαίσιο της αποτελεσματικότερης διαχείρισης και εξοικονόμησης πόρων; Επιλέξτε τι ισχύει:				
#	Δράση	Ναι	Όχι	Άλλο
1	Γίνεται στην επιχείρησή σας χρήση κάρτας-κλειδιού για την αποτελεσματικότερη διαχείριση της ενέργειας (σβήσιμο φώτων και άλλων συσκευών με την έξοδο των επισκεπτών από το δωμάτιο);			
2	Χρησιμοποιείτε ηλεκτρονικούς ανιχνευτές κίνησης στα			

	δωμάτια ώστε να μη λειτουργούν οι συσκευές όταν δεν υπάρχει κανείς σε αυτά;			
3	Διαθέτει η επιχείρησή σας σύστημα κλιματισμού δωματίων με θερμοστάτη ελέγχου και διακοπής λειτουργίας όταν αυτό κρίνεται σκόπιμο (π.χ. στο άνοιγμα παραθύρου);			
4	Έχετε αναρτήσει σε εμφανή σημεία στην επιχείρησή σας πινακίδες με πληροφορίες-οδηγίες για την εξοικονόμηση ενέργειας/νερού για πελάτες και υπαλλήλους;			
5	Διαθέτει η επιχείρησή σας υδραυλικές συσκευές που ευνοούν την εξοικονόμηση νερού (π.χ. βρύσες με αισθητήρα κίνησης, ρυθμιστές ροής στο ντους κ.λπ.);			
6	Κάνετε έλεγχο των υδραυλικών εγκαταστάσεων σε τακτά χρονικά διαστήματα για τη μείωση διαρροών νερού;			
7	Κάνετε έλεγχο των εγκαταστάσεων θέρμανσης σε τακτά χρονικά διαστήματα για την αποτελεσματικότερη και οικονομικότερη λειτουργία τους;			
8	Κάνετε στην επιχείρησή σας τακτικό έλεγχο των συστημάτων εξαερισμού/ψύξης;			
9	Κάνετε στην επιχείρησή σας χρήση τύπων ηλεκτρικών συσκευών (π.χ. πλυντήρια πιάτων/ιματισμού, ψυγείων κ.λπ.) που συμβάλλουν στη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και νερού (συσκευές ενεργειακής κλάσης Α');			
10	Υπάρχει υποχρέωση για την επιχείρησή σας βιολογικού καθαρισμού λυμάτων;			
11	Κάνετε ανακύκλωση - διαχωρισμό των απορριμμάτων της επιχείρησής σας;			
12	Αν ναι, χρησιμοποιείτε κάδους κομποστοποίησης για τα οργανικά απορρίμματα της επιχείρησης;			
13	Έχετε αναρτήσει πινακίδες στα δωμάτια για αλλαγή ιματισμού (πετσέτες-σεντόνια) όταν επιθυμεί ο πελάτης και όχι σε καθημερινή βάση;			
14	Χρησιμοποιείτε στην επιχείρησή σας απορρυπαντικά φιλικά προς το περιβάλλον;			

15	Έχετε σύστημα παρακολούθησης της κατανάλωσης ενέργειας στην επιχείρησή σας;			
16	Αν ναι, παρακολουθείτε τις ενδείξεις του σε τακτά χρονικά διαστήματα;			
17	Έχουν δοθεί στο προσωπικό σας οδηγίες για την απενεργοποίηση της stand-by λειτουργίας των ηλεκτρικών συσκευών (TV, Η/Υ, κ.λπ.);			
18	Κάνετε χρήση λαμπτήρων μειωμένης κατανάλωσης ενέργειας στα δωμάτια και την υπόλοιπη κτιριακή υποδομή της επιχείρησής σας;			
19	Κάνετε χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην επιχείρησή σας (π.χ. φωτοβολταϊκά);			
20	Έχετε υποδομή συλλογής - αξιοποίησης βρόχινου νερού στην επιχείρησή σας (π.χ. για πότισμα κήπων);			

Πίνακας 2: Δεδομένα που συλλέγηκαν από τα ξενοδοχεία της περιοχής Λεμεσού με τη χρήση ερωτηματολογίων. Οι συνολικές απαντήσεις ήταν 37. Παρουσιάζεται ο συνολικός αριθμός απαντήσεων και μη απαντήσεων για κάθε ερώτηση, και το ποσοστό επί του συνόλου σε παρένθεση.

#	Ερώτηση	Ναι	Όχι	Άλλο
Χαρακτηριστικά ξενοδοχειακής υποδομής				
	Διαθέτει η επιχείρησή σας θερμομονωτικό κέλυφος;	8 (21.6%)	29 (78.4%)	-
	Διαθέτει η επιχείρησή σας διπλά παράθυρα;	19 (51.4%)	18 (48.6%)	-
	Φωτίζεται ο χώρος με φυσικά μέσα (μεγάλα παράθυρα, φεγγίτες κ.λπ.);	31 (83.8%)	6 (16.2%)	-
	Διαθέτει η επιχείρηση σύστημα εξαερισμού;	35 (94.6%)	2 (5.4%)	-
Δράσεις επιχείρησης				
1	Γίνεται στην επιχείρησή σας χρήση κάρτας-κλειδιού για την αποτελεσματικότερη διαχείριση της ενέργειας (σβήσιμο φώτων και άλλων συσκευών με την έξοδο των επισκεπτών από το δωμάτιο);	22 (59.5%)	15 (40.5%)	0 (0%)
2	Χρησιμοποιείτε ηλεκτρονικούς ανιχνευτές κίνησης στα δωμάτια ώστε να μη λειτουργούν οι συσκευές	10 (27%)	27 (73%)	0 (0%)

	όταν δεν υπάρχει κανείς σε αυτά;			
3	Διαθέτει η επιχείρησή σας σύστημα κλιματισμού δωματίων με θερμοστάτη ελέγχου και διακοπής λειτουργίας όταν αυτό κρίνεται σκόπιμο (π.χ. στο άνοιγμα παραθύρου);	19 (51.4%)	18 (48.6%)	0 (0%)
4	Έχετε αναρτήσει σε εμφανή σημεία στην επιχείρησή σας πινακίδες με πληροφορίες-οδηγίες για την εξοικονόμηση ενέργειας/νερού για πελάτες και υπαλλήλους;	30 (81.1%)	7 (18.9%)	0 (0%)
5	Διαθέτει η επιχείρησή σας υδραυλικές συσκευές που ευνοούν την εξοικονόμηση νερού (π.χ. βρύσες με αισθητήρα κίνησης, ρυθμιστές ροής στο ντους κ.λπ.);	16 (43.2%)	21 (56.8%)	0 (0%)
6	Κάνετε έλεγχο των υδραυλικών εγκαταστάσεων σε τακτά χρονικά διαστήματα για τη μείωση διαρροών νερού;	37 (100%)	0 (0%)	0 (0%)
7	Κάνετε έλεγχο των εγκαταστάσεων θέρμανσης σε τακτά χρονικά διαστήματα για την αποτελεσματικότερη και οικονομικότερη λειτουργία τους;	37 (100%)	0 (0%)	0 (0%)
8	Κάνετε στην επιχείρησή σας τακτικό έλεγχο των συστημάτων εξαερισμού/ψύξης;	35 (94.6%)	2 (5.4%)	0 (0%)
9	Κάνετε στην επιχείρησή σας χρήση τύπων ηλεκτρικών συσκευών (π.χ. πλυντήρια πιάτων/ιματισμού, ψυγείων κ.λπ.) που συμβάλλουν στη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και νερού (συσκευές ενεργειακής κλάσης Α');	14 (37.8%)	13 (35.1%)	10 (27%)
10	Υπάρχει υποχρέωση για την επιχείρησή σας βιολογικού καθαρισμού λυμάτων;	10 (27%)	27 (73%)	0 (0%)
11	Κάνετε ανακύκλωση - διαχωρισμό των απορριμμάτων της επιχείρησής σας;	29 (78.4%)	8 (21.6%)	0 (0%)
12	Αν ναι, χρησιμοποιείτε κάδους κομποστοποίησης για τα οργανικά απορρίμματα της επιχείρησης;	3 (8.1%)	34 (91.9%)	0 (0%)
13	Έχετε αναρτήσει πινακίδες στα δωμάτια για αλλαγή ιματισμού (πετσέτες-σεντόνια) όταν επιθυμεί ο πελάτης και όχι σε καθημερινή βάση;	19 (51.4%)	18 (48.6%)	0 (0%)
14	Χρησιμοποιείτε στην επιχείρησή σας απορρυπαντικά	34	3	0

	φιλικά προς το περιβάλλον;	(91.9%)	(8.1%)	(0%)
15	Έχετε σύστημα παρακολούθησης της κατανάλωσης ενέργειας στην επιχείρησή σας;	36 (97.3%)	1 (2.7%)	0 (0%)
16	Αν ναι, παρακολουθείτε τις ενδείξεις του σε τακτά χρονικά διαστήματα;	36 (97.3%)	1 (2.7%)	0 (0%)
17	Έχουν δοθεί στο προσωπικό σας οδηγίες για την απενεργοποίηση της stand-by λειτουργίας των ηλεκτρικών συσκευών (TV, Η/Υ, κ.λπ.);	26 (70.3%)	11 (29.7%)	0 (0%)
18	Κάνετε χρήση λαμπτήρων μειωμένης κατανάλωσης ενέργειας στα δωμάτια και την υπόλοιπη κτιριακή υποδομή της επιχείρησής σας;	30 (81.1%)	6 (16.2%)	1 (2.7%)
19	Κάνετε χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην επιχείρησή σας (π.χ. φωτοβολταϊκά);	4 (10.8%)	33 (89.2%)	0 (0%)
20	Έχετε υποδομή συλλογής - αξιοποίησης βρόχινου νερού στην επιχείρησή σας (π.χ. για πότισμα κήπων);	2 (5.4%)	34 (91.9%)	1 (2.7%)

Πίνακας 3: Κατάλογος ξενοδοχείων στα οποία στάλθηκε το ερωτηματολόγιο. Ο κατάλογος δημιουργήθηκε από στοιχεία του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, 2016f).

#	Όνομα	Class	Τύπος	Περιοχή	email	Αριθμός δωματίων	Αριθμός κλινών
1	AMATHUS BEACH	5*	Hotel	Άγιος Τύχωνας	amathusl@amathushotel.com	244	488
2	COLUMBIA	5*	Hotel	Πισσούρι	bookings@columbiaresort.com	95	194
3	FOUR SEASONS	5*	Hotel	Άγιος Τύχωνας	enquiries@fourseasons.com.cy	287	574
4	H. H. GRANDRESORT LIMASSOL	5*	Hotel	Παρεκκλησιά	grand@grandresort.com.cy	255	510
5	LOUIS APOLLONIA BEACH	5*	Hotel	Ποταμός Γερμασόγειας	info@royalapolloxia.com	204	408
6	PARKLANE	5*	Hotel	Πύργος	enquiries@lemeridienlimassol.com	339	678
7	ST. RAPHAEL	5*	Hotel	Πύργος	gm@raphael.com.cy	272	544
8	LONDA HOTEL	5*	Hotel	Ποταμός Γερμασόγειας	nfo@londahotel.com	68	136
9	AJAX	4*	Hotel	Μέσα Γειτονιά	info@ajaxhotel.com	176	352
10	ATLANTICA BAY	4*	Hotel	Άγιος	manager_bay@atlantichotels.com	201	402

Προς Ένα Βιώσιμο Πρότυπο Ανάπτυξης των Τουριστικών Υποδομών Φιλοξενίας Στην Κύπρο

				Τύχωνας			
11	ATLANTICA MIRAMARE BEACH	4*	Hotel	Ποταμός Γερμασόγειας	admin_miramare@atlantichotels.com	276	528
12	CROWNE PLAZA LIMASSOL	4*	Hotel	Άγιος Αθανάσιος	info@cplimassol.com	144	288
13	CURIUM PALACE	4*	Hotel	Λεμεσός	curium@cytanet.com.cy	60	106
14	ELIAS BEACH	4*	Hotel	Άγιος Τύχωνας	eliasbeach@kanikahotels.com	168	336
15	MEDITERRANEAN BEACH	4*	Hotel	Άγιος Τύχωνας	info@medbeach.com	291	582
16	POSEIDONIA BEACH	4*	Hotel	Άγιος Τύχωνας	chiefmotivationofficer@poseidonia- beachhotel.com	138	276
17	ALASIA	3*	Hotel	Λεμεσός	alasia@alasiahotel.com.cy	60	120
18	ARSINOE	3*	Hotel	Άγιος Τύχωνας	arsinoe@logos.cy.net	179	340
19	ATLANTICA OASIS	3*	Hotel	Ποταμός Γερμασόγειας	reservations_oasis@atlantichotels.com	279	530
20	COLUMBIA BEACH	3*	Hotel	Πισσούρι	booking@columbiabeach.com	129	258
21	EPISKOPIANA	3*	Hotel	Επισκοπή	info@episkopiana.com	100	200
22	HARMONY BAY	3*	Hotel	Ποταμός Γερμασόγειας	iacovos@dsykopetride.com	114	217
23	KAPETANIOS	3*	Hotel	Λεμεσός	limassolhotel@kapetaniogroup.com	75	142
24	KAPETANIOS ODYSSIA	3*	Hotel	Λεμεσός	odysia@kapetaniogroup.com	159	318
25	MONIATIS	3*	Hotel	Ποταμός Γερμασόγειας	moniatishotel@cytanet.com.cy	30	60
26	NAVARRIA	3*	Hotel	Άγιος Τύχωνας	info@navarriahotel.com	130	247
27	PARK BEACH	3*	Hotel	Ποταμός Γερμασόγειας	parkbeach@parkbeach.cy.net	110	209
28	TSANOTEL	3*	Hotel	Ποταμός Γερμασόγειας	manager@tsanotel.com	96	192
29	AQUARIUS BEACH	2*	Hotel	Άγιος Τύχωνας	info@aquariuscy.com	33	63
30	PEFKOS	2*	Hotel	Λεμεσός	info@pefkoshotel.com	97	184
31	SYLVA	2*	Hotel	Άγιος Αθανάσιος	evisrots@spidernet.com.cy	90	168
32	BUNCH OF GRAPES INN	1*	Hotel	Πισσούρι	bogpisouri@hotmail.com	11	20
33	LE VILLAGE	1*	Hotel	Λεμεσός	levillage@cyprus2000.com	32	61
34	LUXOR	N/A	Guesthouse	Λεμεσός	info@luxorlimassol.com	15	25
35	BLUE CRANE	A'	Hotel Apartment	Άγιος Τύχωνας	-	49	98
36	CHRIELKA	A'	Hotel Apartment	Λεμεσός	chrielkasuites@cytanet.com.cy	29	58
37	JASMINE	A'	Hotel Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	jasmineapts@hotmail.com.cy	31	68
38	TASIANA STAR	A'	Hotel Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	leisure@cytanet.com.cy	32	64

Προς Ένα Βιώσιμο Πρότυπο Ανάπτυξης των Τουριστικών Υποδομών Φιλοξενίας Στην Κύπρο

39	THE ERMITAGE ON THE BEACH	A'	Hotel Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	rentals@lordosgroup.com	10	28
40	GEO TANYA	B'	Hotel Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	-	29	58
41	KOTZIAS	B'	Hotel Apartment	Πισσούρι	info@kotzias.net	10	30
42	LORDOS	B'	Hotel Apartment	Λεμεσός	manager@lordoshotelapts.com	23	62
43	PIGEON BEACH	B'	Hotel Apartment	Λεμεσός	info@pigeonbeachhotel.com	12	24
44	POLYXENI	B'	Hotel Apartment	Λεμεσός	-	17	40
45	TASIANA	B'	Hotel Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	-	13	36
46	THE PALMS	B'	Hotel Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	geotanyacomplex@yahoo.com	20	56
47	VEGAS	B'	Hotel Apartment	Άγιος Τύχωνας	vegas@avacom.net	12	24
48	ESTELLA	C'	Hotel Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	mail@estellacyprus.com	36	72
49	HILL VIEW	C'	Hotel Apartment	Πισσούρι	hillview@logos.cy.net	10	22
50	MISTRAL	C'	Hotel Apartment	Λεμεσός	-	24	48
51	PIER BEACH	C'	Hotel Apartment	Λεμεσός	hotel@pier-beach.com	35	70
52	AVALON HOUSES	N/A	Traditional House - Apartment	Φασούλα	info@avalonvillagehouses.com	5	10
53	NICOLAS & MARIA'S COTTAGE	N/A	Traditional House - Apartment	Ανώγυρα	info@cyprusvillagehouses.net	8	16
54	NIKI'S HOUSE	N/A	Traditional House - Apartment	Άγιος Αθανάσιος	kpatsias@cytanet.com.cy	5	10
55	VRAKAS HOUSE	N/A	Traditional House - Apartment	Άγιος Αμβρόσιος	-	3	6
56	METROPOLE	N/A	Traditional House - Apartment	Λεμεσός	mitsinga@spidernet.com.cy	18	34
57	TO SPITI TOU ANTONI	N/A	Traditional House - Apartment	Επισκοπή	antony@katerinatravel.com.cy	10	20
58	ANEMOS	N/A	Tourist Apartment	Λεμεσός	pambinos@logoscy.net	12	32
59	ATLANTICA GARDENS A & B	N/A	Tourist Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	info@atlanticahotels.com	54	120
60	CORINA	N/A	Tourist Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	-	20	40
61	ERIMI GARDENS 1	N/A	Tourist Apartment	Ερήμη	mariaab@theodorou.com.cy	8	16

Προς Ένα Βιώσιμο Πρότυπο Ανάπτυξης των Τουριστικών Υποδομών Φιλοξενίας Στην Κύπρο

62	ERIMI GARDENS 2	N/A	Tourist Apartment	Ερήμη	jat@theodorou.com.cy	13	26
63	IRENE'S GARDENS	N/A	Tourist Apartment	Μέσα Γειτονιά	irenefu@hotmail.com	12	24
64	LIME GARDENS	N/A	Tourist Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	-	12	24
65	MARIANNA	N/A	Tourist Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	leisure@cytanet.com.cy	9	20
66	PELEKANOS	N/A	Tourist Apartment	Πισσούρι	pissouri.resort@cytanet.com.cy	16	32
67	SOTORENA	N/A	Tourist Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	-	22	44
68	TASIANA 4 & 5	N/A	Tourist Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	-	22	44
69	TYCOON	N/A	Tourist Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	tycoon.hotel@gmail.com	16	36
70	VALANA	N/A	Tourist Apartment	Ποταμός Γερμασόγειας	-	18	36
71	HYLATIO	B'	Tourist Village	Πισσούρι	hylatio@cytanet.com.cy	64	128